

Č. 42699

Č. 24699

1985
LVII

GEOGRAFSKI
VESTNIK

ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE
BULLETIN OF THE GEOGRAPHICAL SOCIETY OF SLOVENIA
BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ DE GÉOGRAPHIE DE SLOVÉNIE

VSEBINA — CONTENTS — TABLE DES MATIERS

Slovenski geografi ob smrti akademika profesorja dr. Svetozarja Ilešiča (Igor Vrišer)	3
Bibliografija akademika dr. Svetozarja Ilešiča (Drago Meze)	7

Razprave — Papers — Articles

Danilo F u r l a n (Ljubljana): Jakost vetra v Jugoslaviji in ocena njegove energetske vrednosti (s 3 risbami in 1 tabelo med besedilom)	9
Wind Force in Yugoslavia and its Value as an Energy Generator (with 3 Figures and 1 Table in Text)	17
Darko R a d i n j a (Ljubljana): Sodobna oskrba s pitno vodo v SR Sloveniji in njeno vodovodno omrežje (s 3 risbami med besedilom)	19
The Supply Drinking Water in the S.R. of Slovenia (with 3 Figures in Text)	33
Milan N a t e k (Ljubljana): Prebivalstvo v gospodinjstvih z zemljiško posestjo v SR Sloveniji (s 3 risbami in 4 tabelami med besedilom)	35
Population in Households with Land Tenure in the S.R. of Slovenia in 1981 (with 3 Figures and 4 Tables in Text)	49
Borut B e l e c (Maribor): Stopnja preselitve in starostna struktura prebivalstva naselij Žihlava in Slaptinci (s 5 tabelami in 2 risbama med besedilom)	51
The Degree of Class Transformation and Age Structure of Inhabitants in Žihlava and Slaptinci (with 5 Figures and 2 Tables in Text)	56
Rado G e n o r i o (Ljubljana): Mobilnost in način poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu (z 2 risbama med tekstom)	57
Residential Mobility and Mode of Settling of Slovene Households in Toronto (with 2 Figures in Text)	63

Razgledi — Scientific Review and Notes — Notes et comptes rendus

Ivan G a m s (Ljubljana): Problem sodobnega raziskovanja gorskih sistemov (z 2 risbama med besedilom)	65
Problems of the Contemporaneous Research of Mountain Systems (with 2 Figures in Text)	72
Igor V r i š e r (Ljubljana): Historična geografija: Cilji, pomen in metode	73
Historical Geography: Aims, Importance and Methode	82

Polemika — Polemic — Polémique

Ivan G a m s (Ljubljana): Še »O problematiki suše v Sloveniji« (GV LVI, 1984, s. 83—88)	83
More »On the Problem of Droughts in Slovenia« (GV LVI, 1984, 83—88)	86

Književnost — Review of Books — Notes bibliographiques	87
Kronika — Chronicle — Chronique	105
Povzetki (sinopsisi)	129

60-letnica Geografskega vestnika

S 1985. letom je minilo 60 let, odkar je v Celju izšel prvi zvezek Geografskega vestnika. Uredili so ga Valter Bohinec, Roman Savnik in Ivo Rubić. Od 1941 do 1944 Geografski vestnik ni izhajal zaradi kulturnega molka med vojaško okupacijo. V šestdesetletnem obdobju 1925—1985 je tako izšlo 57 zvezkov

GEOGRAFSKI VEŠTNIK

ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE

BULLETIN OF THE GEOGRAPHICAL SOCIETY OF SLOVENIA
BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ DE GÉOGRAPHIE DE SLOVÉNIE

LVII
1985

Ljubljana 1985

IZDALO IN ZALOŽILO GEOGRAFSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

PO 2455 / 86

Izdajateljski svet — Publishing Counsel — Conseil éditorial

Borut Belec, Slavko Brinovec, Matjaž Jeršič, Vladimir Klemenčič (predsednik),
Jurij Kunaver, Drago Meze, Mirko Pak, Franc Pisanec, Stane Vizjak, Igor Vrišer, Jože Žumer

Odgovorni urednik — Responsible Editor — Rédacteur responsable

Jurij Kunaver

Uredniški odbor — Editorial Board — Comité de rédaction

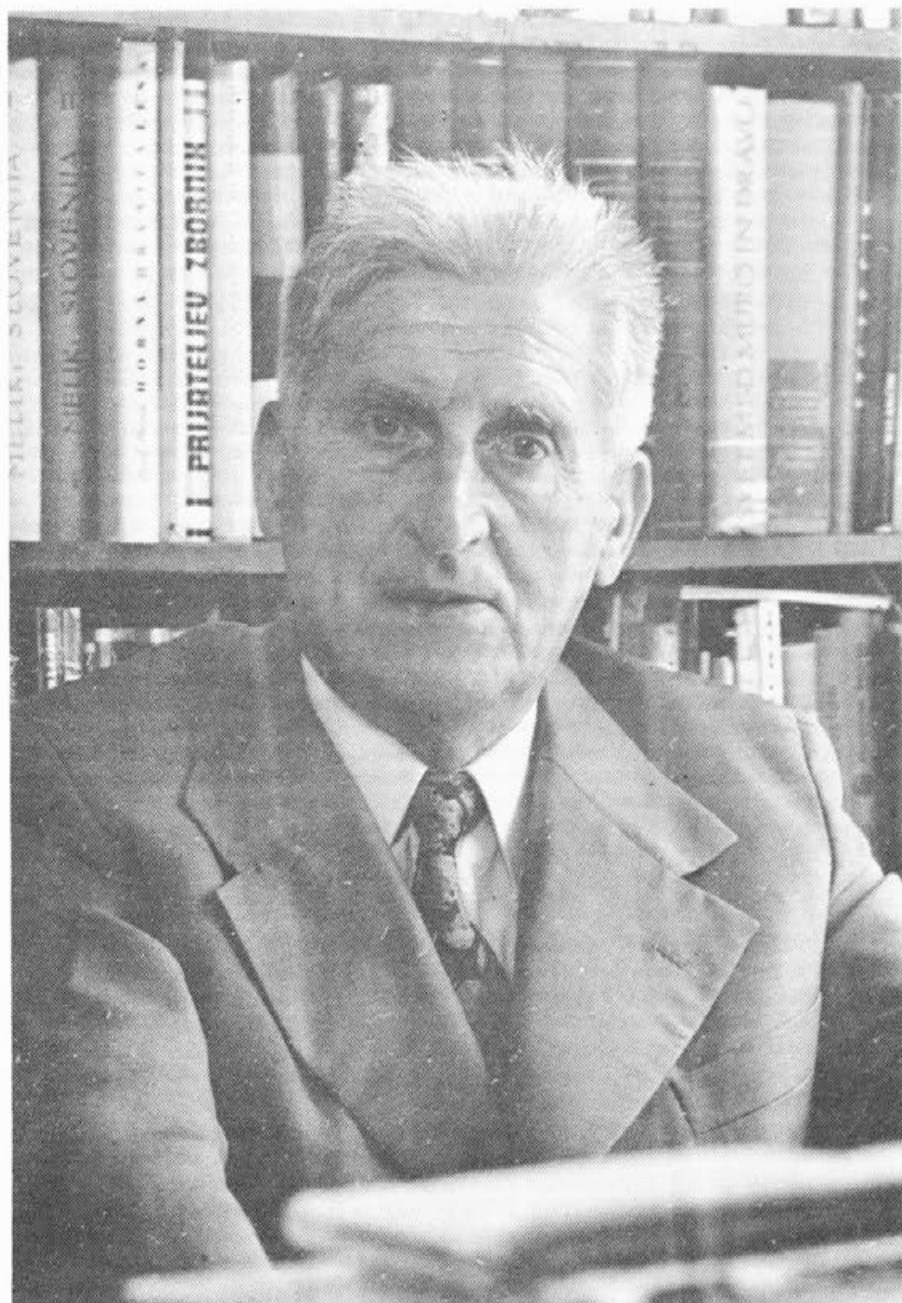
Borut Belec, France Bernot, Ivan Gams, Rado Genorio, Svetozar Ilešič, Milan Natek,
Mirko Pak, Darko Radinja, Milan Šifrer, Igor Vrišer

Glavni in tehnični urednik — Chief and Technical Editor — Redacteur en chef et technique

DARKO RADINJA

Upravnik — Administrator — Administrateur

Franc Lovrenčak

**SLOVENSKI GEOGRAFI OB SMRTI AKADEMIKA PROFESORJA
DR. SVETOZARJA ILEŠIČA**

Neljubo nas je 4. februarja 1985 presenetila žalostna vest, da je umrl akademik in univerzitetni profesor dr. Svetozar Ilesič, znanstvenik, pedagog in mentor slovenskih geografov. Z njim sta slovenska in jugoslovanska znanost izgubili vodilnega geografskega strokovnjaka, ki je predvsem v pedesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih oblikoval idejno in znanstveno naravnost celotne jugoslovanske in še posebej slovenske geografije. Zapustil jima je neminljiv pečat v številnih znanstvenih razpravah, poljudnoznanstvenih in šolskih knjigah, javnih nastopih in v drobnem, vendar neizmerljivem pedagoškem delu, ko je skozi njegovo »šolo« šlo več sto mladih geografov, bodočih učiteljev ali raziskovalcev. Nemogoče je na kratko opisati vso to bogato in plodno dejavnost toliko bolj, ker smo še vse preveč prizadeti in ker zaradi časovne bližine v celoti še nismo sposobni ovrednotiti njegove obsežne dejavnosti in zapuščine, vendar nas tragičnost dogodka sili, da poskušamo to storiti, čeprav se zavedamo naše nemoči.

Dr. Svetozar Ilesič se je rodil 8. junija 1907. Po končanem študiju geografije na ljubljanski univerzi in pariški Sorbonni — zanj se je, kot je sam pravil, odločil iz navezanosti na naravo — je sprva deloval kot asistent in privatni docent, nato pa kot docent za geografijo na ljubljanski filozofski fakulteti. Po vojni je bil zaradi svoje neutrudne dejavnosti imenovan za univerzitetnega profesorja, l. 1966 za dopisnega in l. 1970 za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Opravljal je številne javne funkcije: bil je dekan in prorektor, vrsto let je vodil oddelek za geografijo na prirodoslovno-matematični oziroma filozofski fakulteti v Ljubljani. Upravljal je Geografski inštitut Antona Melika pri SAZU (1966—1980) in nekaj časa tudi Inštitut za raziskovanje krasa v Postojni (1972—1976). Dolga leta je vodil Geografsko društvo Slovenije (1956—1964), bil je predsednik jugoslovanskega komiteja za geografijo (1968—1972) ter dolgoletni urednik Geografskega vestnika (1946—1972), Geografskega zbornika (XI—XXI) in Krasoslovnega zbornika. Na univerzi je imel predavanja iz uvoda v geografijo, zgodovine geografije, antropogeografije, hidro-, pedo- in fitogeografije, regionalne geografije Amerike, Azije in Afrike ter Slovenije. Zaradi vsestranske dejavnosti je bil večkrat odklikovan, univerzi v Ljubljani in Mariboru sta ga imenovali za »zaslužnega profesorja«, geografsko društvo Slovenije mu je podelilo naslov »častnega predsednika«, številna druga geografska društva so ga imenovala za častnega člana. Prejel je Prešernovo nagrado za znanstvene dosežke in najvišje jugoslovansko priznanje za delo in ustvarjalnost — AVNOJSko nagrado. K tej javni dejavnosti je treba prištej še nadvse obsežno mentorsko delo (bil je mentor ali somentor pri najmanj tridesetih disertacijah), ocenjevanje najrazličnejših študij, knjig in diplomskih del, pisanje poročil za elekcije in ne nazadnje, sodelovanje v različnih medakademijskih odborih in društvih (urbanističnem in društvu za varstvo okolja). Vse to drobno in pogostoma izčrpujoče delo posebej omenjamo, ker ga navadno v biografijah in bibliografijah ne moremo posebej zabeležiti. Jemalo mu je ogromno časa, saj ga je opravljal večidel sam, brez urejenega upravljalkega aparata. Sam je velikokrat potožil, kako je šlo to na račun njegovih znanstvenih in raziskovalnih ambicij.

V Ilesičevem obsežnem znanstvenem opusu lahko izločimo nekaj značilnih usmeritev in obdobj, ki so v določenem smislu pomenila glede na njegovo vodilno vlogo tudi razvojna obdobja v slovenski geografiji. V predvojnih letih so bile to predvsem raziskave slovenskih socialnogeografskih razmer, med njimi še posebej študije o historičnogeografskem razvoju kmečkih naselij, agrarnogeografski prenaseljenosti, planinah v Ziljski dolini in zlasti o gospodarsko-geografski strukturi takratne Dravske banovine, ki naj bi postopoma prerasle po načrtih takratnega Geografskega inštituta v nacionalni atlas.

V povojnem obdobju je bilo Ilesičevo znanstveno delo sprva osredotočeno na historično-geografske raziskave naše agrarne pokrajine. Na podlagi obsežnih, temeljnih in vztrajnih raziskav franciscjskega in reambulančnega katastra je zrasla podoba o razvoju slovenskega kmečkega podeželja od srednjega veka sem. V njej je Ilesič ne le zavrnil nekatere tuje trditve, temveč je predvsem postavil v knjigah »Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem« in »Die Flurformen Sloweniens in Lichte europäischer Flurforschung« trajen dokument geografske geneze slovenske agrarne pokrajine. Kasneje je to sliko še dopolnil s poročili na številnih mednarodnih simpozijih ter s posebno publikacijo, ki jo je pripravil kot gostujoči profesor na univerzi v Leuvenu. Presenetljivo je, da tega dela kasneje ni nihče nadaljeval, čeprav je ravno po izdaji obeh knjig doživelo slovensko podeželje vsestransko preobrazbo.

V tem času se je Ilesič vključil v razpravo o smislu in smotrih ekonomske geografije. S tem se je začel njegov boj za idejno razčiščevanje v geografiji, ki mu je kasneje v šestdesetih letih posvečal največ pozornosti in ki je pomenilo v določenem smislu srčiko njegovega znanstvenega dela. Lotil se je vprašanj bistva in ciljev sodobne geografije. Zavzemal je stališča do podobnih polemik, ki so v geografskih krogih tekle v Sovjetski zvezi, na Poljskem, v Nemčiji, Franciji in v nekaterih drugih državah ter je ob tem razčiščeval temeljna geografska vprašanja, kaj je predmet geografske vede in kakšna naj bo njena sistemska zgradba: enovita, dualistična ali sistem bolj ali manj povezanih »geografskih ved«. Pri teh razglabljanjih je v šestdesetih in sedemdesetih letih čedalje bolj osmišljal regionalno geografijo, predvsem tisto njeno zasnovo, kot jo je postavila francoska geografska šola med obema svetovnima vojnoma. V njej je videl temeljno geografsko dejavnost in v njenem združujočem oziroma sintetizirajočem pristupu osnovni smisel in doprinos geografske vede obči znanosti in njeni uporabnosti v praktične namene. Z vrsto člankov idejne in načelne vsebine ter številnimi regionalnimi orisi posameznih slovenskih pokrajin je podkrepil ta razmišljanja. V teh razpravah je dosegel po znanstveni, metodološki in stilistični strani izjemno raven, ki je najbrže zlepa ne bo mogoče preseči. Res pa je, da je sodobni razvoj geografije v tujini in tudi v domovini le deloma šel po poteh, za katera se je zavzemal. Namesto sintetizirajočega pristopa so se v geografiji še dalje uveljavljale dezintegracijske tendence in namesto regionalnega je prevladoval analitičen pristop. Ilesiča so ti tokovi in stranpota globoko vzburmali in se je zato k njim znova in znova vračal. Kako globoko je bil ob njih prizadet, je najbolje razvidno iz njegovega zadnjega večjega in najdragocenejšega zapuščinskega dela, iz zbornika razprav »Pogledi na geografijo«, h kateremu se bomo prav gotovo še dolgo vračali in iz njega črpali bogata idejna spoznanja.

Tretje pomembno področje, s katerim se je Ilesič vrsto let ukvarjal, je regionalizacija. Sprva so bila v ospredju teoretična vprašanja, kako in po kakšnih kriterijih razdeliti pokrajino na večje ali manjše enote, pozneje pa je osredotočil svoje delo na regionalizacijo Slovenije in Jugoslavije. Ta naloga ga je zaposlovala tudi po upokojitvi l. 1975 in z njo se je v zadnjih letih ukvarjal na Geografskem inštitutu Antona Melika pri SAZU kot s ključnim problemom zamišljene geografske monografije o Sloveniji, glede katere je vedno upal, da jo bo uspel napisati in z njo zakrožiti svoje življenjsko delo. Vsi tisti, ki so se kakorkoli ukvarjali z regionalnimi problemi Slovenije, vedo, da so bile in da bodo Ilesičeve regionalizacije slovenskega ozemlja ali orisi »slovenskih pokrajin« temeljnega pomena bodisi za družbeno in prostorsko planiranje ali za poznavanje domovine v šoli.

Velik smisel za regionalno geografijo, ki ga je Ilesič vseskozi kazal, se najbolje odraža v »Gospodarski geografiji sveta« in seriji regionalnih geografij Afrike, Azije, Avstralije in obeh Amerik, ki jih je večidel priobčil v šestdesetih letih in ki so bile v širši javnosti dobro sprejete zaradi poljudnega načina podajanja, izvrstne dokumentacije, odličnega stila, nazornosti in dobre metodične zasnove. Ponatisnili so jih večkrat in tudi v srbohrvaščini. Enake ocene so veljale za njegove šolske učbenike o obči in regionalni geografiji, ki jih žal podobne publikacije, kasneje nastale ob uvajanju usmerjenega izobraževanja, v nobenem pogledu niso dosegle. V geografski metodiki, nazornosti, razumljivosti, jasnosti izražanja in načinu pisanja je bil Ilesič nedosežen mojster in tako nam bodo njegove publikacije zgled, h kateremu se bomo zatekli v marsikateri dilemi, bodisi da bomo želeli utrditi geografsko izrazoslovje ali imenoslovje, ali pa bomo želeli dobiti potrditev o metodični razvrstitvi snovi ali interpretaciji geografskih zakonitosti in spoznanj.

Prostor nam ne dopušča, da bi se zadržali pri drugih številnih prispevkih. Nanašajo se na varstvo okolja — Ilesič je bil eden prvih, ki je na Slovenskem začel opozarjati na to problematiko —, na poročanje o geografskem dogajanju po svetu in na številne ocene različnih knjig in geografskih razprav, ki so izšle doma ali v tujini.

Nedvomno je bil akademik in profesor dr. Svetozar Ilesič izjemna osebnost. Generacije njegovih učencev so videli v njem izrednega intelektualnega delavca, nadarjenega za kulturo in še posebej za jezikoslovje in glasbo, izredno razgledanega in načitanega. Vedno znova je presenečal s svojo globoko miselnostjo, načelnostjo in hkrati z iskanjem in sprejemanjem novega. Rad je razpravjal in polemiziral, vendar na strpen način. Zlasti do mlajših je bil spodbuden in

jim je nudil polno podporo pri njihovih iskanjih, čeprav so bila pogostoma hudo neurejena. Geografiji je bil tako rekoč vdan z duhom in telesom. Spomnimo se, kako rad je sodeloval ali vodil geografske ekskurzije, kako redno se je udeleževal geografskih zborovanj ali predavanj, saj je le na redkih med njimi manjkal, kako globoko je bil prizadet, kadar je sodil, da zastaja razvoj geografije v naši domovini. Stalna razglabljanja o geografiji so sicer spodbujala njegov duhovni nemir in občasna duhovna nihanja, vendar od določenih stalnic v geografiji ni bil pripravljen odstopiti za nobeno ceno. Zaradi tega je zavračal vsakršno ceneno geografsko improviziranje in pretirano naslanjanje geografov na druge bližnje vede, v tem je videl nekakšno duhovno dezerterstvo. Predvsem pa je obsojal lenobno samozadovoljstvo in znanstveno letargijo, ki je bila v jugoslovanski geografiji, žal, vse prepogosto prisotna in je vedi najbolj škodovala.

Vsi, ki smo bili dolga leta Ilešičevi učenci in sodelavci, smo globoko spoštovali njegovo človečnost in prijateljsko toplino in razumevanje. Vedno nam je bil več kot učitelj. Koliko je bilo nadvse prijetnih ur, ko smo po napornem terenskem delu ali dolgih zborovanjih in sestankih skupaj posedeli in srčno zapeli, ali ko smo ob različnih strokovnih ali življenjskih dilemah iskali pri njem pomoč, ali pa ko smo s stiskom njegovih mentorskih rok prejeli zaslužena priznanja! V naših spominih bo trajno prisotna podoba visokega, postavnega učitelja, ki vodi skupino mladih geografov skozi slovensko pokrajino ali ki na koncu znanstvenega zborovanja s pogosto kritično, a vselej tehtno besedo povzema osnovne ugotovitve in poziva geografe k integraciji geografskih znanj in h kompleksnemu geografskemu aspektu kot temeljnemu vodilu in smislu sodobne geografije.

Igor Vrišer

**BIBLIOGRAFIJA AKADEMIKA DR. SVETOZARJA ILEŠIČA
PO LETU 1975***

Drago M e z e **

Knjige, razprave in članki

Geografske značilnosti poplavnega področja ob Pšati. I. del dolgoročne raziskovalne naloge »Geografija poplavnih področij na Slovenskem«. Uvodna pripomba — GZ XV/1976, str. 9.

The Regions of Slovenia. — Geographica Polonica, št. 36, str. 73—82, Warszawa 1977.

Petdeset letnikov Geografskega vestnika. — GV L/1978, str. 163—174.

Pogledi na geografijo. Teoretsko metodološki prispevki. Pogledi 4. — Partizanska knjiga 612 str., Ljubljana 1979.

Misli o slovenski geografiji med Mariborom 1954 in Mariborom 1978. — Mariborsko Podravje, publikacija ob 11. zborovanju slovenskih geografov v Mariboru od 28. do 30. junija 1978, str. 15—20, Maribor 1979 (1980).

Pomen morfološko-fiziognomskega kriterija v današnji geografiji mest. — Geographica Slovenica 10, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1980, str. 15—20.

The Regional Socio-economic Structure of the Socialist Republic of Slovenia. — Geografica Jugoslavia 2, str. 165—171, Titograd 1980.

Slovenske pokrajine. — GeOb XXVI/1980, št. 1, str. 1—17.

Redakcijska zasnova in struktura predvidene regionalnogeografske monografije Slovenije. — GV LIII/1981, str. 103—114.

Gorenjska, njena regionalna opredelitev in notranja regionalna razčlenitev. — Zbornik »Gorenjska«, 12. zborovanje slovenskih geografov Kranj—Bled 1981, str. 9—17, Ljubljana 1981.

Specjalizacija i reintegracja we współczesnej geografii. Przegląd geograficzny T. LV. z. 2, 1983, str. 287—294.

Svet in ljudje. — Med Bočem in Bohorjem. Šentjur pri Celju — Šmarje pri Jeļah 1984, str. 15—24.

Knjižna poročila (ocene in prikazi)

Kritičen zapis o Vrišerjevi knjigi »Regionalno planiranje«. — Naši razgledi, Ljubljana 1978.

Nekaj novosti iz poljske geografske književnosti: St. Leszczycki, Geografia jako nauka i wiedza stosowana; St. Leszczycki, Geografia a planowanie przestrzenne i ochrona środowiska człowieka; Wojciech Janowski, Land Use Mapping, Development and Method; W. Tyszkiewicz, Rolnicze użytkowanie ziemi a formy własności i rozmiary gospodarstw rolnych na Kujawach; Rural Landscape and Settlement Evolution in Europe. — GV L/1978, str. 216—220.

Branko Korošec, Naš prostor v času in projekciji. — Gradbeni vestnik 3, str. 179—182, Ljubljana 1979.

* Starejša bibliografija je objavljena v Geografskem vestniku XXXVIII/1967, str. 11—20 in XLIX/1977, str. 9—13.

** Dr., znanstveni svetnik, Geografski inštitut Antona Melika, Znanstvenoraziskovalni center, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 4, 61000 Ljubljana, Yu

- Krajevni leksikon Slovenije dokončan. — GV LIII/1981, str. 115—118.
Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. II. zvezek. — GV LIII/1981, str. 122—123.
Stanislav Leszczycki. Nad mapa Polski. — GV LIII/1981, str. 138—139.
N. N. Baranskij. Izbrannie trudi. — GV LIII/1981, str. 139—141.
Vladimir Bračić. Gozdnate Haloze. — GV LV/1983, str. 109—110.

Razno

- Umrli je prof. André Blanc. — GV I/1978, str. 230—231.
Akademik prof. dr. Ivan Rakovec — osemdesetletnik. — GV LI/1979, str. 203—205.
Prof. dr. France Habe — sedemdesetletnik. — GV LI/1979, str. 205—207.
Prof. dr. Vladimir Bračić — šestdesetletnik. — GV LI/1979, str. 207—210.
Ob sedemdesetletnici prof. dr. Mavricija Zgonika. — GV LII/1980, str. 204—205.
Ob smrti prof. dr. Sulejmana Bakaršića (1920—1980). — GV LII/1980, str. 210.
Ob grobu prof. Marije Kielczewske Zaleske. — GV LII/1981, str. 157—158.
Predgovor. — GZ XXI/1981, str. 3.
Ob šestdesetletnici Geografskega društva Slovenije (1922—1982). — GV LIV/1982, str. 3—7.
Profesor Ivan Gams — šestdesetletnik. — GV LV/1983, str. 128—135.

Kratice:

- GeOb — Geografski Obzornik
GV — Geografski vestnik
GZ — Geografski zbornik

UDK 911.2:551.581:551.55(497.1) = 863

UDC 911.2:551.581:551.55(497.1) = 20

JAKOST VETRA V JUGOSLAVIJI IN OCENA NJEGOVE ENERGETSKE VREDNOSTI

Danilo Furlan *

A. Uvod

Med domačimi energetske viri, ki naj bi zmanjšali našo odvisnost od uvožene nafte, bi utegnil biti tudi veter. V tem prispevku je zajet le tisti del dokumentacije o vetru, ki naj bi omogočil energetikom realno oceno o njegovi vrednosti kot potencialnem energetske viru pri nas. Taka ocena ni le dobrodošla, ampak tudi nujna. Ob imenih burja, košava in jugo verjetno precenjujemo njegovo energetske težo. Zlasti še, ker je ponekod drugod, posebno v obmorskih krajih, izkoriščanje vetra tradicionalno, v novejšem času pa se še stopnjuje.

B. Jakost vetra v Jugoslaviji

I. Dokumentacija

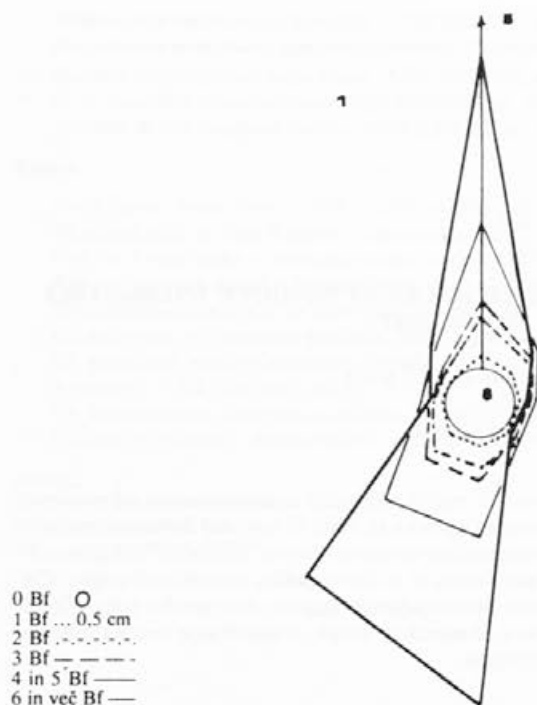
Najčešče uporabljeni instrument je vetrnica. Dvignjena je na 10 metrov visok drog, opazovalcu pa omogoča beleženje smeri in jakosti vetra. Redna opazovanja so ob klimatoloških terminih (torej trikrat dnevno), dopolnilna pa priložnostno, vsakič ob viharjih vetrovih, viharjih in orkanih. Manj pogost je anemometer, ki ga drži opazovalec (med merjenjem) v roki. Še redkejši je anemograf, nameščen običajno nad opazovalnico. Na traku, anemogramu, so zabeleženi vsi parametri vetra: hitrost, smer in sunkovitost. Vetrne vreče so obvezne na letališčih in ponekod na avtocestah, ni jih pa v redni meteorološki mreži.

Na mnogih postajah opazovanja niso instrumentalna. Opazovalec le ocenjuje jakost vetra po njegovih učinkih: gibanju dimnih zastav, listja, vejic, upogibanju različno debelih vej in debel. Pri ocenjevanju se opira na ustaljeno jakostno lestvico, obsegajočo za klimatološko službo 8 stopenj, v sinoptiki in aerologijo še za nadaljnjih 9, enota pa je Boufort — Bf.

Za najnižjo stopnjo jakosti, 0 Bf, uporabljamo v Sloveniji tri imena: tišina, brezvetrije in kalma, za najvišjo (v klimatski statistiki), vsaj 8 Bf, pa viharni veter.

Zvezni hidrometeorološki zavod je statistiko o vetru v Jugoslaviji priredil tako, da predstavljajo najvišjo stopnjo vetrovi z vsaj 6 Bf, to so močni vetrovi, med katere

* Dr., načelnik klimatološkega oddelka Hidrometeorološkega zavoda v pokoju. Rožna dolina I/9, 61000 Ljubljana, YU

Slika 1: Povprečna celoletna jakostna roža Bjelašnice (2067 m); primer prevladovanja močnih vetrov na visokogorskih vrhoh.

so zajeti tudi viharni vetrovi in orkani. Vse stopnje med 0 in 6 Bf niso prikazane ločeno, ampak so vetrovi z jakostjo 4 in 5 Bf obdelani skupno. V tem prispevku, ki uporablja dokumentacijo Zveznega zavoda, so tudi vetrovi 1 Bf, 2 Bf in 3 Bf obravnavani skupno in je zanje v tekstu uporabljeno ime »šibki vetrovi«, za skupino 4 in 5 Bf pa »srednje močni vetrovi«.

Zvezni zavod je za obdobje 1951—1970 pripravil dokumentacijo za 93 postaj. V tabeli so zbrani podatki le tridesetih postaj. Ker so sistematično razporejene po vsej državi, so srednje vrednosti, dobljene iz podatkov teh postaj, dobra osnova za ustrezne zaključke.

II. Jakostni razredi

a. Tišine (brezvetrje, kalme: 0 Bf)

1. Pogostost

Pojavi nezatnega vetra, do vključno 0.2 m/sek, so označeni z jakostjo 0 Bf. Ugotovljena pogostost tišin je le okvirna, dobljena z zelo grobim ocenjevanjem, karšnega omogočajo sedanji instrumenti (P a r a d i ž, 1972).

Posledica različno občutljivih instrumentov so velike razlike v opazovani pogostosti tišin tudi med postajami s podobno lokacijo. Prepričljiv primer sta postaji Osijek in Murska Sobotna. Obe imata odprto obzorje, pogostost tišin pa naj bi bila v Osijeku 0%, v Sobotni pa 50% vseh opazovanj. Čeprav upoštevamo, da leži Osijek

Jakost vetra v Jugoslaviji in ocena njegove energetske vrednosti

Tabela. Podatki o jakosti vetra in njegovi razporedbi med letom

jakost stolpec postaja	0 Bf					1—3 Bf					4—5 Bf					6 in več Bf				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Ajdovščina	39	42	1	38	4	43	52	7	34	1	10	14	10	7	7	7	12	1	3	7
Beograd	8	9	1	6	4	77	86	7	70	4	13	14	4	4	7	1	2	1	0	7
Bjelašnica	8	9	10	5	1	23	29	7	16	1	25	29	7	20	1	45	59	1	33	7
Darugar	32	37	10	26	4	65	68	4	60	10	3	5	4	0	10	0	0	0	0	0
Djevdjelija	31	36	10	25	7	54	58	7	41	1	12	14	7	9	4	6	13	1	3	10
Dubrovnik	13	17	7	9	1	63	70	7	55	1	18	24	1	14	7	6	9	1	2	7
Koper	24	27	1	23	4	60	64	7	54	1	11	13	1	9	7	4	6	1	1	7
Knin	27	30	10	23	1	50	56	7	46	1	17	21	1	15	7	5	10	1	2	7
Kredarica	21	28	4	14	1	34	43	7	14	1	30	32	4	23	7	14	28	1	5	7
Ljubljana	46	57	1	36	4	50	57	4	41	1	2	5	4	1	1	0	0	7	0	10
Maribor	34	44	10	26	4	58	62	4	51	10	6	9	4	4	1	1	2	4	1	1
Negotin	34	42	10	31	4	51	56	7	45	1	11	13	1	8	10	3	6	1	1	10
Niš	38	42	10	31	4	54	58	7	51	1	7	8	4	5	10	1	1	1	0	10
Novi Sad	14	16	10	9	4	71	73	7	62	10	13	18	4	6	7	2	4	4	1	7
Novo mesto	36	39	1	30	4	59	62	4	57	10	4	8	4	2	4	0	1	4	0	10
Ohrid	16	17	7	9	10	72	80	10	67	1	11	17	1	7	7	2	2	1	0	7
Osijek	0	1	4	0	10	97	98	10	97	4	2	3	4	2	10	0	0	1	0	7
Palić-Subot.	19	24	10	14	4	74	76	1	72	10	6	10	4	3	10	1	2	4	0	7
Priština	21	25	1	14	4	63	66	7	55	1	14	18	4	9	7	3	4	4	1	7
Pulj	12	14	7	9	4	74	77	7	71	1	10	12	10	8	7	3	4	4	1	7
Sarajevo	22	30	1	14	4	69	72	4	63	1	8	13	4	5	7	1	1	4	0	7
Sjenica	37	44	1	28	4	54	57	4	49	1	8	1	4	7	10	1	2	4	0	7
Skopje	42	57	10	31	4	52	60	4	45	10	5	9	4	3	10	1	1	4	0	10
Split-Marjan	9	11	7	6	1	60	68	7	57	1	21	25	1	17	7	10	16	1	3	7
Titograd	38	50	1	21	7	44	58	7	25	1	12	17	7	10	10	7	10	1	4	7
Tuzla	52	59	1	46	4	49	52	10	4	1	1	1	4	0	4	0	0	4	0	0
Ulcinj	7	12	7	2	1	81	84	10	79	1	11	18	1	8	4	1	2	1	0	7
Zagreb	26	22	10	17	4	70	74	7	63	10	4	9	4	3	10	0	0	4	0	10
Zavižan	4	6	7	3	10	59	64	7	50	1	28	34	10	24	7	9	18	1	4	4
Zlatibor	2	3	7	1	10	77	89	7	67	1	17	24	1	8	7	4	7	1	1	7
M 30	24					60					11					5				
Mesece z največjo in najmanjšo pogostostjo in % postaj s tako letno razporedbo		1	4			7	1				4	7				1	7			
		10				10					53	50				57	73			
		77	60			63	100													

Stolpci prikazujejo: 1 — Celoletna (povprečna) pogostost v %
 2 in 3 — največja mesečna pogostost v % in mesec pogostosti
 4 in 5 — najmanjša mesečna pogostost in mesec pogostosti.

ob reki, torej na vetru bolj dostopnem mestu, tolikšna razlika ni možna. Kljub navedenemu, tako malo verjetnemu primeru, je iz celotne dokumentacije vendar možno izluščiti osnovna pravila o pogostosti in letnem poteku tega parametra v različnih geografskih enotah.

Postaje na vrhah in pobočjih (Bjelašnica, Zavižan, Lazaroplje), ter na velikih ravninah, na primer postaji Palić in Novi Sad, pa tudi ob morju, kot Palagruža in Split, imajo mnogo manj tišin kot postaje v kotlinah, npr. Ljubljana, Zenica, Titograd. Celoletna pogostost tišin v prvi skupini ne preseže 15% vseh opazovanj (3 × 365 letno), v drugi skupini pa jih je preko 30%, torej dvakrat toliko in tudi več; v nekaterih primerih celo štirikrat toliko, npr. v Plevlju in Zenici. Skrajna primera sta že omenjeni Osijek z 0% in Zenica s 66% vseh opazovanj.

Primer Sjenice na nadmorski višini preko 1000 m in s pogostostjo 37% tišin pa je dokaz, da ima stopnja zaprtosti obzorja za jakost vetrov večjo težo od absolutne višine postaje: podobno kot pri temperaturi (Furlan, 1965; Sokolović in drugi, 1984).

2. Razporedba med letom

Ta ni enakomerna! Primerjava štirih reprezentativnih mesecev (januar predstavlja zimo, april pomlad, julij poletje in oktober jesen) kaže izrazit letni potek. Večina postaj, namreč 71%, ima maksimum tišin oktobra in januarja, minimum pa aprila, 62% (tabela). Maksimum jeseni in pozimi naj bi bil posledica jezer hladnega zraka v času singularitet ustaljenega vremena, značilnih prav za ustrezna letna časa (Floh n, 1954; Manohin, 1941). Obratno je spomladi, ko so ustaljene singularitete najredkeje in prevladuje advektivni tip vremena (Furlan, 1981); posledica je minimum tišin.

Tišine na postajah, ki so na dobro prevetrenih mestih, pa imajo drugačen letni potek! Takega, ki bistveno odstopa od pravkar navedenega, na nekaterih je celo prav nasproten! Tako imajo postaje Bjelašnica, Kredarica, Zavižan, Split—Marjan in Koper v jeseni ali pozimi namesto maksima minimum tišin, postaje Zavižan, Split, Zlatibor, Pulj pa maksimum julija in ne aprila. Minimum tišin januarja in oktobra, ki predstavljata zimo in jesen, je na dobro zračenih mestih pogojen z baričnimi makroelementi, grebeni in dolinami, ki so v vsem letu najizrazitejši prav oktobra in januarja (Furlan, 1981). Posledica so ustrezno najmočnejši vetrovi in redki primeri tišin. Poleti je položaj nasproten. Prodori hladnega zraka niso izraziti, ne segajo preko Alp globoko proti jugu in Jugoslavija je pogosto na njihovi periferiji (Dobilović, 1978). Vetrovi so zato relativno šibki in maksimum tišin nastopa pogosto prav tedaj.

In še en vzrok za jesenski in zimski maksimum tišin v kotlinah! V hladnem delu leta jezera hladnega zraka, ki pogojujejo tišine, ne nastajajo le ob ustaljenem vremenu, ampak tudi v spremenljivem. Dokaz je maksimum števila dni in ur z meglo v Ljubljani v januarju (Furlan, 1959); sicer pa megla ni nujno pogojena s tišino (Pristov, Trontelj 1975). Tudi minimum tišin v aprilu na večini postaj (tabela) ni le posledica redkih obdobij ustaljenega vremena, ampak tudi lokalnih vetrov, pogojenih s spremenljivo toplotno bilanco osov in prisoj (Furlan — še neobjavljeno).

b. Šibki vetrovi (1—3 Bf)

1. Pogostost

Razlike, ugotovljene v pogostosti tišin med dobro in slabo prevetrenimi posta-

jami, se pri tej jakostni skupini ponove le v manjši meri. V Ljubljani npr. odpade na šibke vetrove 51% opazovanj, podobno je tudi v Skopju, Nišu in Titogradu. Na teh postajah grede šibki vetrovi in tišine (po pogostosti) vzporedno, je pa prvih za približno 10% opazovanj več kot drugih. Povsem pa je porušeno takšno, vsaj približno ravnotežje, na primer na postajah Zagreb, Subotica, Sarajevo, Beograd, Novi Sad, Split. Te imajo le manjši odstotek tišin, tudi pod 10%, šibkih vetrov pa je 70 do 80%. Največ takih postaj leži v razgibanem reliefu, ki mu pripada večina Jugoslavije, dalje v Panonski nižini in ob morju ter na otokih. Najvišji meteorološki postaji v Jugoslaviji, Kredarica (2515 m) in Bjelašnica (2067 m) poznata le blizu 30% šibkih vetrov.

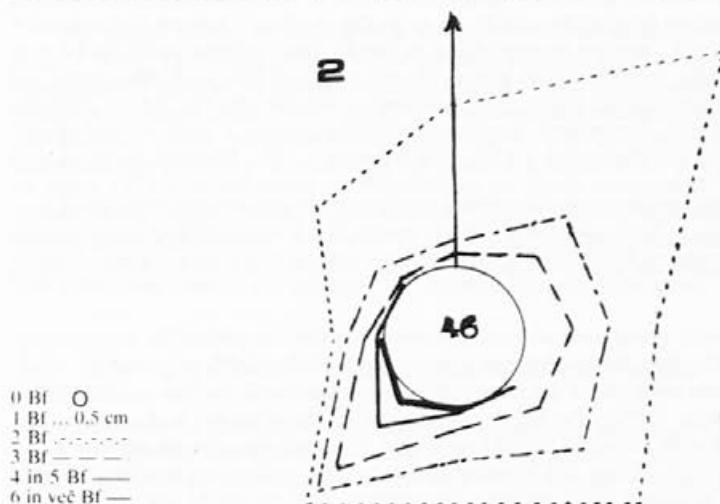
2. Letni potek

Največ postaj, 60%, ima višek pogostosti šibkih vetrov v poletju. Ob relativni odsotnosti izrazitih baričnih makroelementov je višek verjetno pogojen z lokalnimi vetrovi, saj je njihova značilnost prav ta, da so šibki. Nižek pozna 95% postaj v jesensko-zimskih mesecih. Ta je v kotlinah pogojen z jezeri hladnega zraka, na dobro zračenih mestih pa je morda posledica zaostajanja za močnejšimi vetrovi, pogojenimi z izrazitimi baričnimi makroelementi, značilnimi za jesen in zimo. Na dobro zračenih mestih nastopata torej višek in nižek na večini postaj v istem času kot pri tišinah.

c. Srednje močni vetrovi (4 in 5 Bf)

1. Pogostost

Majhna je! Maksimalna pogostost, in sicer preko 20% vseh opazovanj, odpade na to jakostno skupino le v visokogorskem svetu in na področju burje. Sem sodijo od znanih postaj Kredarica, Bjelašnica, Zavižan, Senj in Spli—Marjan. Da je Kredarica pred Bjelašnico (30%, 25%), je na prvi pogled razumljivo, saj je veter v viš-

Sl. 2: Povprečna celoletna jakostna roža Ljubljane (299 m); primer prevladovanja šibkih vetrov in tišin v nesimetrični kotlini.

jih plasteš ozračja močnejši (L a n d s b e r g, 1960). V našem primeru pa je sklep prenatgjen! Na jugovzhodnem obrobju Alp so sicer v prosti atmosferi najmočnejši in najpogostejši jugozahodni in zahodni vetrovi (F u r l a n, 1959, 1981; D o b r i l o v i ć, 1978), vendar sta na Kredarici ti dve smeri zaprti zaradi Kanjavca in Triglava (P r i s t o v, 1959). Posledica so zmanjšane hitrosti vetra, na Kredarici so zato na prvem mestu srednje močni in ne močni vetrovi kot na Bjelašnici (sl. 1).

Nasprotni primeri, z manjšo pogostostjo, pod 5% vseh opazovanj, pa so pri kotlinskih postajah, kakršne so Ljubljana (sl. 2), Zagreb, Daruvar, Novo mesto, Tuzla, Ilidža. Dobrih 100 m nad dnom Sarajevske kotline (Ilidža) nameščena postaja Sarajevo—observatorij ima že 8% takih vetrov. Dobra polovica postaj (56%) ima srednje močne vetrove v razponu od 5 do 15% vseh opazovanih terminov.

2. Letna razporeditev

Maksimalna pogostost je na večini postaj (58%) aprila, kar naj bi bilo pogojeno s prevladujočim advektivnim tipom vremena in lokalnimi vetrovi. Nižek pogostosti je sicer julija najččeši (50%), pogost pa je še oktobra, a tudi januarja ni izjema (tabela). Ker lega postaj ne kaže zveze s pogostostjo, je iskanje vzrokov za mesec z minimalno pogostostjo srednje močnih vetrov brezuspešno, oziroma ne prepričljivo. Vzrok za julijski nižek je verjetno tudi v tem primeru oddaljeni stržen polarne fronte.

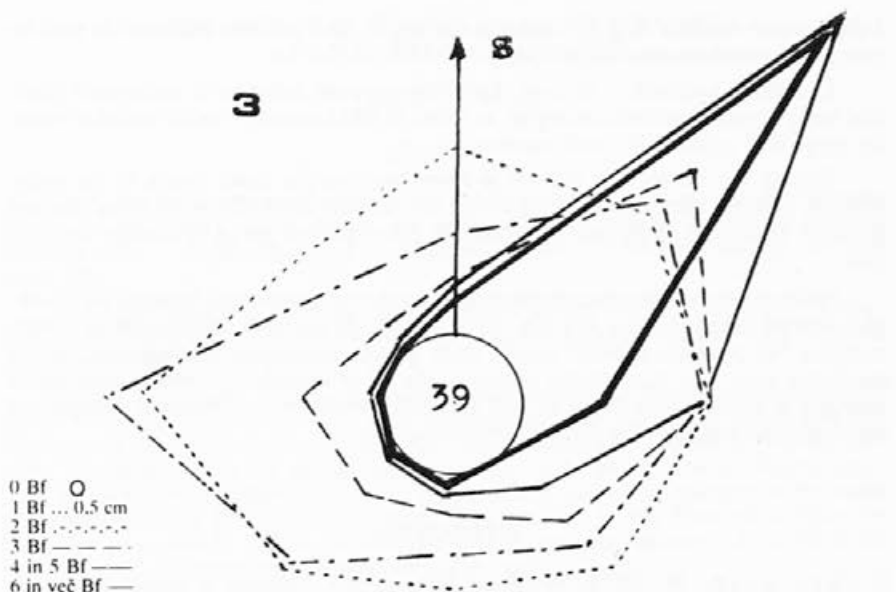
d. Močni vetrovi (6 Bf in več)

1. Pogostost

Po tem, kar smo že spoznali o pogostosti tišin, in o šibkih in srednje močnih vetrovih, ni potrebno posebej poudariti, da so močni in viharini vetrovi (ter orkani)

Po tem, kar smo že spoznali o pogostosti tišin, in o šibkih ter srednje močnih vetrovih, ni potrebno posebej poudariti, da so močni in viharini vetrovi (ter orkani) v Jugoslaviji zelo redki, vendar pa pred njimi ni obvarovano nobeno področje (Z v e z n i H M Z, 1952). Velika večina postaj jih nima niti za 3% vseh opazovanj, pri nekaterih, predvsem na dnu kotlin, pa pogostost ne doseže niti 1%, npr. v Zagrebu ali Ljubljani (tabela). Nasprotno skupino sestavljajo postaje z 10% in več opazovanji, ekstrema pa sta Bjelašnica s 45% in Kredarica s 14%. Medtem ko se na prvi pogostost vetrov postopoma dviga od najšibkejših do najmočnejših (sl. 1), pride na Kredarici do izjemnega porasta srednje močnih vetrov, manj pogosti pa so močni. Vzrok sta že omenjena Kanjavec in Triglav (P r i s t o v, 1959), ki ovirata dostop do Kredarice najččešim, jugozahodnim vetrovom (D o b r i l o v i ć, 1978, F u r l a n, 1980).

Za navedenima postajama so močni vetrovi najččeši na področjih z burjo (Aj-dovščina, Senj, Zavižan, Split—Marjan), in sicer s približno 10% pogostostjo, medtem ko sredogorski svet, sodeč po razpoložljivi dokumentaciji, močno zaostaja (Zla-tibor 4,2%, Sjenica 0,9%). Po tej dokumentaciji so na območju košave le redko močni vetrovi (postaji Beograd in Niš) — komaj 1% vseh opazovanih terminov. Ta podatek pa je sporen. Vršac ima namreč meteorološko postajo na letališču. Zaradi varnosti poletov je jakost vetra verjetno precenjena, imel pa naj bi kar pri 9% vseh terminov močne vetrove. Torej 9-krat več od Beograda in Niša. Če upoštevamo tudi dokumentacijo o pogostosti močnih vetrov v letih 1925—1940 (Zvezni HMZ, 1952), potem naj bi v obravnavanem področju odpadlo na močne vetrove v resnici

Sl. 3: Povprečna celoletna jakostna roža Ajdovščine (110 m); primer deformirane razporedbe vetrov: šibki vetrovi ustrezajo po smeri in pogostosti široki in zaprti dolini, močnejši pa burji.

le približno 1%. Tako sta imela v zadnjem obdobju (1951—1970) tudi Beograd in Niš.

2. Letna razporeditev

Na večini postaj so najbolj pogosti močni vetrovi januarja (56%) in najmanj julija (71%). O letnem poteku odločajo torej tudi pri močnih vetrovih barični makroelementi, grebeni in doline na polarni fronti. Velja pa opozoriti, da ima kar 40% postaj maksimum aprila, torej tedaj, ko imajo celoletni maksimum tudi srednje močni vetrovi. Vzrok za njihovo pogostost naj bi bilo že omenjeno prevladovanje advektivnega vremena, pogojenega s pogostimi prehodi dolin in grebenov

Postaje z alternativnima mesecema maksimalne pogostosti, januar—april, torej niso izjema, takšna pa je Ljubljana z viškom julija. Sicer pa je celoletna pogostost močnih vetrov, zlasti v kotlinah, tako majhna, da bi bilo sklepanje o vzrokih za njihov morebitni odklon od sistematične razporedbe precej tvegano.

C. OCENA ENERGETSKE VREDNOSTI VETRA

Energetiki in gospodarstveniki so tisti, ki bodo na osnovi preverjene dokumentacije ovrednotili energetske potencial vetra v Jugoslaviji. Vendar dovoljujejo naslednja tri dejstva vsaj okvirno oceno tudi strokovnjaku z drugega področja, geografu.

Ta tri dejstva so:

Prvič: Od vseh sistematičnih meritev jačine vetra je bilo v letih 1951—1970 le

11% srednje močnih in le 5% močnih vetrov; še ti so pogosto sunkoviti in med letom zelo neenakomerno razporejeni;

Drugič: V kotlinah in dolinah, kjer leže vsa naša duhovna in materialna središča, torej glavni potrošniki energije, so tišine in šibki vetrovi v veliki večini in odpade nanje tudi preko 90% vseh meritev;

Tretjič: Pri isti masi in hitrosti je kinetična energija zraka enaka le eni osemstotinki (1/800) energije vode (R i b a r i č, 1985). Zato bi bili pri tako majhnih jakostih vetra, kot jih imamo v Jugoslaviji, potrebni tudi preko 20 metrov dolgi vijaki.

Našteta dejstva bistveno otežkočajo gospodarno poslovanje. Upanje, da bi utegnil postati veter p o m e m b e n v i r v energetski preskrbi Jugoslavije, je neutemeljeno. Na posebno ugodnih mestih bodo gotovo postavljeni aeroagregati, vendar predvsem zato, ker je najdražja energija tista, ki je nimamo. Z vetrom pridobljena energija je namreč zelo draga in tudi nestalna, vendar je najverjetneje dosegljiva v najhladnejših mesecih, ko jo najbolj potrebujemo.

LITERATURA

- D o b r i l o v i ć, B., 1978, Strujanje, temperatura, vlažnost u donjoj troposferi iznad Jugoslavije, Savezni hidrometeorološki zavod, Beograd.
- F l o h n, H., 1954, Witterung und Klima in Mitteleuropa, Stuttgart.
- F u r l a n, D., 1959, Veter v Sloveniji, Letno poročilo, Hidrometeorološki zavod SR Slovenije, Ljubljana.
- F u r l a n, D., 1965, Temperature v Sloveniji, SAZU, Institut za geografijo, 7, Ljubljana.
- F u r l a n, D., 1980, Klimatski prikaz severovzhodne Slovenije, Hidrometeorološki zavod SRS, Ljubljana.
- F u r l a n, D., 1981, Doline hladnega in grebeni toplega zraka in njihov vpliv na vreme in klimo Slovenije, Geog. vestnik LIII, Ljubljana.
- F u r l a n, D., 1984, O skladnosti padavinskih singularitet v Jugoslaviji, Geografski vestnik LVI, Ljubljana.
- F u r l a n, D., Sistematično poimenovanje lokalnih vetrov v Sloveniji, še neobjavljeno.
- L a n d s b e r g, H., 1960, Physical Climatology, Pennsylvania, Du Bois.
- M a n o h i n, V., 1941, Podnebje Ljubljane, Geografski vestnik XVII, Ljubljana.
- P a r a d i ž, B., 1972, Izboljšave za boljše podatke o vetru, 7. svetovanje klimatologa Jugoslavije u Budvi (1969), SHMZ, Beograd.
- P r i s t o v, J., 1959, Meteorološki podatki Kredarice v primerjavi z bližnjimi višinskimi observatoriji, Meteorološki zbornik, II., Ljubljana.
- P r i s t o v, J., T r o n t e l j, M., 1975, Megla v nekaterih slovenskih alpskih dolinah glede na višinske vetrove in na posamezne vremenske situacije, Razprave-Papers XVIII, Ljubljana.
- S o k o l o v i ć - I l i ć, G., R a d i ć e v i ć, D., R a n k o v i ć, S., 1984, Opšte karakteristike raspodele temperature vazduha u Jugoslaviji, Savezni hidrometeorološki zavod, Beograd.
- R i b a r i č, V., 1985, Ukročeni veter, Življenje in tehnika, št. 2, Ljubljana.
- Hidrometeorološka služba FNR Jugoslavije, 1952, Temperatura, vetar i oblačnost u Jugoslaviji, Beograd.

WIND FORCE IN YUGOSLAVIA AND ITS VALUE AS AN ENERGY GENERATOR

Danilo Furlan

(Summary)

Only two wind parameters important for the generation of energy, that is, wind force and the wind's yearly march, are dealt with. The wind is graded by force as follows: calm — 0 Bft, light — 1 to 3 Bft, moderate — 4 to 5 Bft, strong — 6 and more Bft.

The yearly march is represented by: January for the winter, April for the spring, July for the summer, and October for the autumn. Documentation: data from 93 weather stations for the period 1951 to 1970.

Stations on slopes, ridges, the coast, islands and in the Pannonian Plain record calms in bellow 15 percent of all their observations, the stations in basins and valleys in over 30 percent and in exceptional cases (Plevlje and Zenica) in over 60 percent. The average for the entire country is calm in 24 percent of all observations; light winds are much more frequent — 60 percent in the entire country. In the most pronounced basins they lag in frequency behind calms. In the Pannonian Plain, on the coast, the islands and in the lowland light winds predominate, i.e. in 70 to 80 percent of all observations (Zagreb, Beograd, Split).

Moderate winds with their 11 percent frequency lag by one half behind the calms. Twenty percent of all the observations report moderate winds only in the high mountains (Bjelašnica, Kredarica) and in regions with very strong bora (Zavižan, Senj — but not Ajdovščina). In the basins only 5 percent of all winds are moderate and 5 to 15 percent of the winds recorded is theirs Frequency on a good half of all the stations.

Strong winds are recorded in no more than 5 percent of all observations. In basins they come to less than 1 percent (Zagreb, Ljubljana), in the high mountains, however, to 50 percent (Bjelašnica). In the moderately high mountain regions strong winds are rather rare. In the regions with fierce bora some 10 percent of all the winds are strong.

The annual distribution of various wind forces is closely connected with the pressure macroelements. Calms are most frequent in October and January when due to pronounced singularities of stable weather linked with warm air ridges, the conditions for the development of cold air pools are most favorable. At such times strong winds are most frequent in well-ventilated regions.

The high frequency of calms and light winds (84 percent) and the low frequency of moderate (11 percent) and strong winds (5 percent) indicate that in Yugoslavia the wind cannot be considered a reliable source of energy. In localities with a favorable relief certainly wind-powered units will be installed but first of all because of the fact that the most expensive energy is the one we lack. The energy generated in this manner will, as a matter of fact, be rather expensive and unreliable but obtainable in the coolest months when energy is most sought after.

UDK 911.2:551.46/49:628.1(497.12) = 863

UDC 911.2:551.46/49:628.1(497.12) = 20

SODOBNA OSKRBA S PITNO VODO V SR SLOVENIJI IN NJENO VODOVODNO OMREŽJE

Darko R a d i n j a *

1. Namen razprave

Tudi v oskrbi s pitno vodo se nazorno kažejo značilnosti splošnega povojnega razvoja Slovenije. Struktura vodne oskrbe se je namreč v tem času naglo posodabljala, najznačilnejše pa je širjenje vodovodnega omrežja. Kakor govorimo o povojni elektrifikaciji Slovenije, upravičeno govorimo tudi o njeni »vodovodizaciji«, lepše rečeno o njenem ovodovodenju, kar pa ni le sestavni del povojne industrializacije in urbanizacije, kakor večkrat menimo, temveč naraščajoče življenjske ravni sploh. V tem času se vodovodna infrastruktura ni razmahnila le v mestih in večjih krajih, temveč tudi na podeželju, saj se je v zadnjih dvajsetih letih vodovodno omrežje razraslo po vsej Sloveniji, v vseh njenih pokrajinah in občinah. Ta pojav prikazuje sestavek predvsem prebivalstveno. Osvetljuje namreč, kolikšen delež prebivalstva se po posameznih delih Slovenije oskrbuje s pitno vodo s pomočjo vodovoda. Pravzaprav, kolikšen delež gospodinjstev ali stanovanj je po posameznih občinah in regijah z vodovodom že opremljenih in kako se je ta pojav širil v zadnjih desetletjih. V prispevku je torej pozornost namenjena vodovodom, medtem ko bodo tradicionalne oblike vodne oskrbe zaradi njihovih posebnosti prikazane posebej.

2. Viri in metode dela

Med različnimi gospodarskimi panogami je za vodno gospodarstvo najmanj podatkov. O njem namreč še ni enotne in stalne ter ustrezno razčlenjene evidence. Zato ni mogoče zanesljivo in natanko prikazati, s kolikšnimi in kakšnimi viri pitne vode resnično razpolagamo in koliko vode je že zajete za vodovode, saj še nimamo dokončanega vodnega katastra. Zato ne poznamo npr. strukture in dolžine vsega vodovodnega omrežja niti ne tega, koliko prebivalcev, gospodinjstev ali stanovanj oskrbujejo z vodo javni vodovodi in koliko drugi. Zanje tudi še nimamo enotne klasifikacije in nomenklature (javni in zasebni oziroma vaški, lokalni, skupinski, občinski in regionalni vodovodi). Zbrani podatki so zato pomanjkljivi oziroma enostranski. Za pregledno geografsko oznako z regionalnimi osvetlitvami pa vendarle zadoščajo.

* Dr., redni univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU

Najobsežnejši so uradni podatki o vodni oskrbi, zbrani leta 1971 in 1981 ob rednem popisu prebivalstva in gospodinjstev (stanovanj), čeprav tudi ta dva popisa metodološko nista enotna. Nanju se v tem sestavku vseeno najbolj naslanjamo. Primerjalno upošteevamo tudi popis, ki ga je o vodovodih za 1963. leto izpeljal Zavod SRS za statistiko (Stat. letopis, Ljubljana 1964). Podoben popis je opravil Zavod za vodno gospodarstvo SRS za leto 1968 (Vodnogospodarske osnove, Ljubljana 1978). Številne podatke po naseljih vsebuje Krajevni leksikon Slovenije I—IV (Ljubljana 1968—1980), vendar po vseh delih Slovenije ne za isto obdobje in tudi v enakem obsegu ne. Leksikon pa je pomemben, ker razlikuje javne in zasebne (hišne) vodovode, saj je edini tovrstni vir.

Z upoštevanjem teh in drugih virov (Statistični letopisi Zavoda SRS za statistiko, občinske komunalne organizacije, terenske geografske raziskave*) so izpeljane primerjave, razčlenitve in pretres zbranih podatkov, vendar vseh osnovnih potez vodne oskrbe tudi na ta način ni bilo mogoče v celoti izluščiti. Tudi tega ne, koliko naselij v Sloveniji že ima vodovod in koliko ne. Krajevni leksikon Slovenije sicer navaja oblike vodne oskrbe po naseljih, in tudi podatke za vodovode, a žal ne dosledno. Njihovega števila tudi z dosedanjimi popisi in statističnimi podatki ni mogoče ugotoviti. Starejši popisi (1948, 1953, 1961) namreč še ne prikazujejo vodne oskrbe (razen poslednji za pretežno mestna naselja), zadnja dva (1971, 1981) pa ne razlikujeta javnih in zasebnih vodovodov, kar bi bilo pomembno. Zato so njuni podatki, čeprav zbrani po naseljih, vsaj v tem pogledu premalo jasni. V kakšno razvojno obdobje sta oba popisa segla in kaj pomenita za poznavanje vodne oskrbe pri nas, je prikazano na drugem mestu (Radinja, 1984; 114) in tega tu ne ponavljamo.

Pri obdelavi podatkov so težave, ker niso istovrstni. Zbrani so enkrat po tej, drugič po drugi metodologiji, kar primerjavo ne le otežuje, temveč večkrat tudi onemogoča. To velja za strukturo vodne oskrbe, a tudi za ozemelske in druge enote, po katerih so zbrani podatki. Ti se nanašajo enkrat na prebivalstvo (popisa 1963, 1968), drugič na gospodinjstva (popis 1971), tretjič na stanovanja (popis 1981). Podatki so zbrani bodisi po glavnih porečjih in »bilančnih prerezih« (popis 1968) bodisi po naseljih in občinah (drugi popisi). Pri strukturi vodne oskrbe je enkrat v ospredju »organizirana vodna oskrba«, torej javni vodovodi (popisa 1963, 1968), drugič so zajete vse oblike (popis 1971), tretjič le vodovod in »vodnjaki«, kamor pa so pršete tudi kapnice oziroma cisterne (popis 1981). Z geografskega vidika je največja pomanjkljivost zlasti ta, da oba uradna popisa (1971, 1981) ne razlikujeta med javnim in zasebnim (hišnim) vodovodom, čeprav so med njima pomembne razlike. Poleg tega so popisovalci leta 1971, kakor so pokazale terenske raziskave, pogosto zamenjavali vodnjake in kapnice. Prve polnijo namreč podzemeljske vode, zlasti talna, druge pa strešnica.

Skupno prikazovanje vseh vrst vodovodov pomeni, da je vodna oskrba prikazana bolje, kakor je v resnici. S tem pa so prezrte tudi zelo značilne poteze vodne oskrbe, namreč njena struktura. Za Slovenijo smo stvarni delež hišnih vodovodov skušali ugotoviti na različne načine, a nismo prišli dlje kot do približne presoje (Gradivo). Ocenjujemo pa, da delež hišnih vodovodov presega desetino vseh vodovodnih gospodinjstev. Vsaj za toliko so torej statistični podatki previsoki. Hišni vodo-

* Sestavek se naslanja tudi na širšo raziskavo, ki se je o vodni oskrbi na Slovenskem pred leti začela na oddelku za geografijo, oziroma v okviru Znanstvenega inštituta filozofske fakultete, poteka pa v seminarju za fizično geografijo (terensko delo, seminarske naloge, diplomatska dela). Zaradi pomanjkanja prostora posameznih naslovov ni mogoče navajati. V tekstu so označeni kot »Gradivo«.

vodi namreč niso nič drugega, kakor posodobljena uporaba vodnjakov, kapnic in studencev. Zato z javnim vodovodnim omrežjem in infrastrukturo pokrajini nimajo ničesar skupnega.

V Sloveniji sta se uveljavili dve »vrsti« hišnih vodovodov. Starejši so doma pretežno v hribovskih naseljih, kjer so na posamezne kmetije že nekdanje po ceveh napeljali vodo iz bližnjih, višje ležečih izvirov. Taka napeljava vode je značilna za alpski in zlasti predalpski svet s številnimi izviri in samotnimi kmetijami oziroma s široko razloženimi naselji. Drugi so mlajši, pravzaprav povojni, ko so vodo iz domačih vodnjakov in kapnic napeljali v hiše s pomočjo motornih črpalk (hidroforov). Značilni so zlasti za naselja, ki so se v povojnem času sicer razvijala, vodovodno omrežje pa iz tega ali drugega razloga vanje še ni seglo. Hišni vodovodi so torej slejkoprej le posodobljen način tradicionalne vodne oskrbe z vsemi njenimi dobrimi in slabimi stranmi.

Pri tem gre vselej za gradnjo na lastne stroške, čeprav je tudi pri javnih vodovodih (zlasti lokalnih) pomemben lastni delež prebivalcev, praviloma pa sploh odločilen (samoprispevki). Lokalni vodovodi v Sloveniji nasploh prevladujejo. Ko govorimo o naglem povojnem razvoju vodovodne infrastrukture ter o visoki stopnji, ki jo je Slovenija v zadnjih desetletjih pri tem dosegla, tega nikakor ne smemo prezreti.

V tem prispevku je nekaj več pozornosti namenjeno metodološkemu vprašanju zaradi tega, ker o tem v geografskem tisku doslej še ni bilo prikazov, prav tako pa tudi ne v drugem strokovnem tisku. Zaradi skopo odmerjenega prostora pa vsa metodološka vprašanja niso načeta in tudi ni obravnavana še nerazščiščena terminologija (Gradivo).

3. Poglavitne ugotovitve

3.1 Vodovodnost Slovenije kot celote

Razvoj oskrbe s pitno vodo s pomočjo vodovoda je v zadnjih dveh desetletjih potekal v Sloveniji takole:

Še leta 1963 se je na ta način oskrbovala manj kot polovica vsega prebivalstva (47%), pet let kasneje (1968) pa že 60%. Če so podatki zanesljivi, se je v nepolnih petih letih tovrstna oskrba povečala za 13% ali letno za 2,5%. Čez tri leta (1971) pa je bilo v Sloveniji z vodovodom opremljenih 68% gospodinjstev* in deset let kasneje (1981) 92% stanovanj. Če stanovanja in gospodinjstva izenačimo, gre tudi v tem obdobju za domala enako naraščanje (2,4% letno). To velja tudi za celotno obdobje (1963—1981), če prezremo, da se odstotki nanašajo enkrat na prebivalstvo, drugič na gospodinjstva in tretjič na stanovanja. A tudi če upoštevamo njihova medsebojna razmerja, značilna za to obdobje (3.0 : 1 oziroma 3.2 : 1 ter 3.0 : 3.2) in tako podatke spravimo na skupni imenovalc, kažejo računi, da je opremljenost z vodovodom po prej omenjeni stopnji v glavnem dejansko tako naraščala.

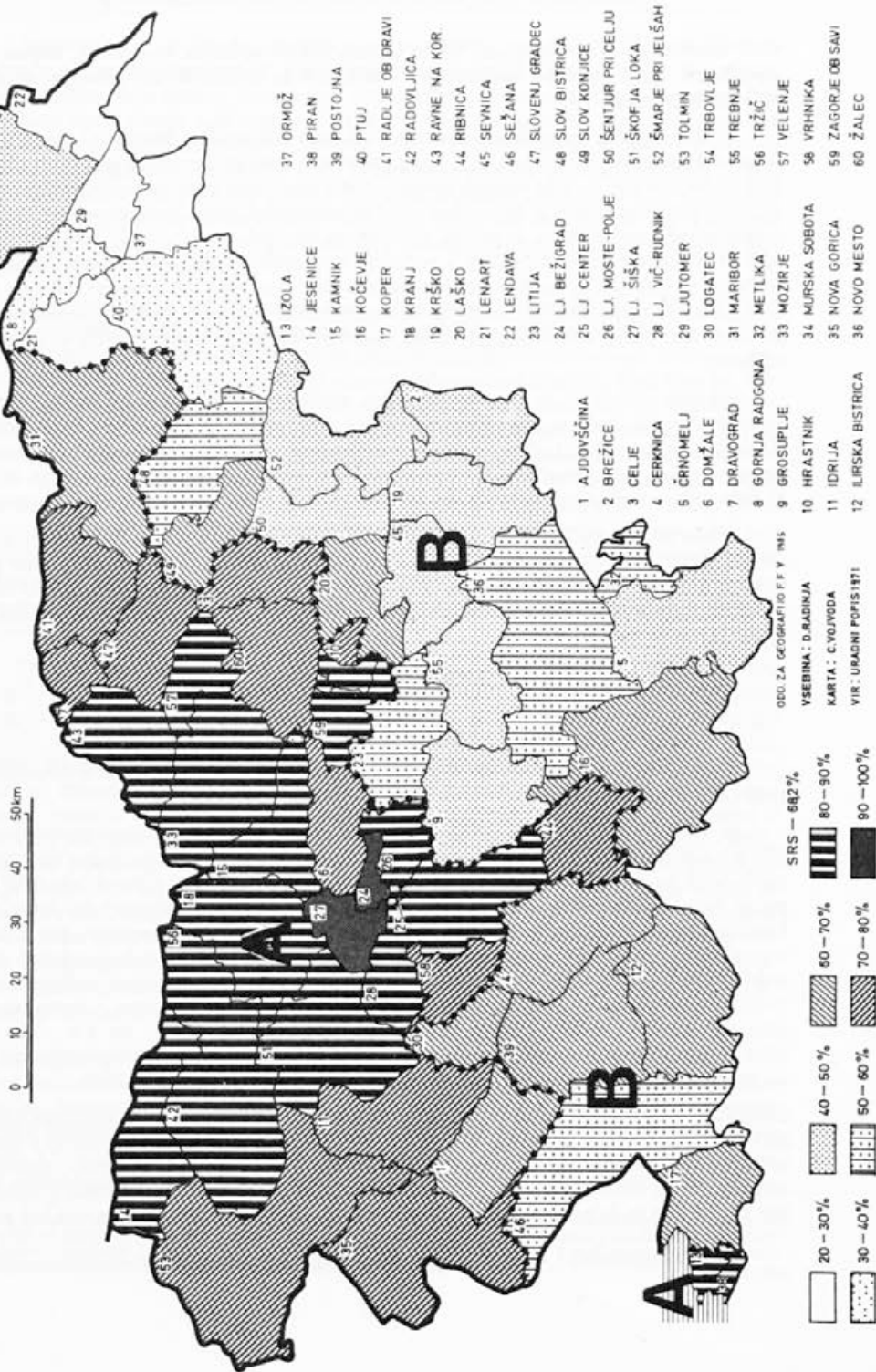
Skušajmo stvari dopolniti še s pomočjo vodovodnega omrežja (po Statističnih letopisih Zavoda SRS za Slovenijo za leta 1954—1984). Ker se je omrežje širilo v enakem obsegu tudi dve leti pred tem (1961, 1962) in prav tako po letu 1981, pomeni zadnjih 23 let obdobje zelo naglega ovododenja Slovenije. V primerjavi s starejšim obdobjem se je namreč dolžina vodovodnega omrežja v tem času za več kot po-

* Šteta so gospodinjstva z vodovodom v stanovanju. Vseh, ki so uporabljala vodovod, je bilo za 8% več, torej 76,5%.

Oskrba s pitno vodo v SR Sloveniji — The supply with drinking water in the S.R. of Slovenia

Delež (%) gospodinjstev z vodovodom po občinah — 1971

The share of households with piped water supply by communes

dvojila. Ker se je v prejšnjem desetletju (1951—1960) omrežje širilo mnogo počasneje, pomeni, da se je pospešeno razvijalo od 1961. leta dalje (če ne upoštevamo zadnjih treh let, za katera pa še nimamo vseh podatkov).

V primerjavi s šestdesetimi leti (1951—1960) se je vodovodno omrežje v sedemdesetih letih povečalo za približno trikrat in v osemdesetih za več kot štirikrat (v razmerju 434 km : 1353 km : 1877 km), toda podatki o vodovodni opremljenosti prebivalstva oziroma gospodinjstev in stanovanj kažejo, kar smo spoznali že prej, le na enakomerno naraščanje (2,5%). Neskladje je na eni strani vsaj deloma mogoče pojasniti s tem, da so pri vodovodnem omrežju poleg javnih zajeti tudi še industrijski in hišni vodovodi. Na drugi strani pa ne smemo prezreti, da prva dva popisa (1963, 1968) upoštevata le javne vodovode, zadnja dva (1971, 1981) pa tudi zasebne. Zato je oskrba s pitno vodo s pomočjo javnega vodovodnega omrežja dejansko naraščala počasneje in letno bržkone ni preseгла 2%, posebno če jo primerjamo s prejšnjimi računi o 2,5 % rasti.

Kljub naglemu razvoju enih in drugih vodovodov, javnih in zasebnih, je bila leta 1971 skoraj četrtnina vseh gospodinjstev še brez tekoče vode (24%). Ta so se morala s pitno vodo oskrbovati še docela na starinski način. Dvajsetina vseh gospodinjstev (5%) je zajemala vodo še neposredno (ročno) iz studencev, potokov in drugih neurejenih virov, prav toliko gospodinjstev iz kapnic ter več kot sedmina (14%) iz vodnjakov. Ker sta slednji dve obliki skoraj samo individualni, pomeni, da so pred petnajstimi leti v Sloveniji še stalno uporabljali okoli 25000 kapnic in 65000 vodnjakov. Dejansko je bilo enih in drugih precej več, kajti uradni popis ni zajel tistih, ki so jih medtem v celoti ali napol opustili, ko so jih bili zamenjali za vodovod — teh popis sploh ne omenja —, kakor tudi ne onih, ki so jih s hidroforom posodobili ter jih popis uvršča med vodovode.

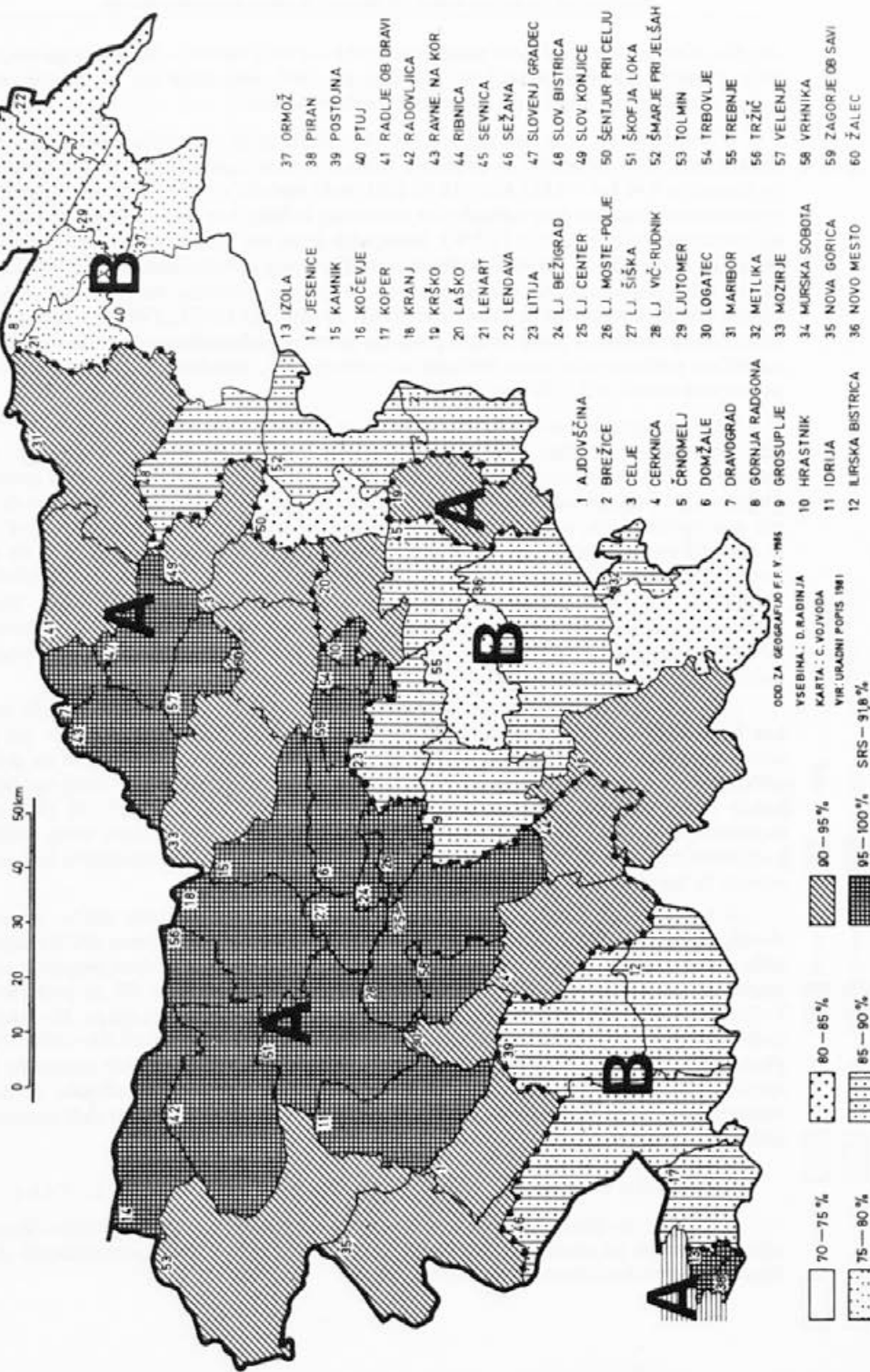
Delež vodne oskrbe s pomočjo vodovoda pa 1971. leta le ni bil tako velik, kakor bi sklepali na prvi pogled. Kajti med 76,5% vodovodnih gospodinjstev jih je imelo vodovod v stanovanju le 68,2%, drugih 8,3% pa izven njega, bodisi na dvorišču ali na javnem kraju. »Vodovodna« oskrba je bila zato dejansko manj ugodna, kakor kažejo skupni statistični podatki. Tudi zaradi tega popisov 1971 in 1981 ne moremo primerjati brez zadržkov. Ne glede na to pa so se pri nas tedaj še na široko prepletale tradicionalne in sodobne oblike vodne oskrbe, zato sedemdeseta leta pomenijo še izrazito prehodno obdobje.

V naslednjem desetletju (1971—1980) je razvoj vodne oskrbe močno napredoval, saj se je do 1981. leta že več kot desetina vseh stanovanj (92%) opremilo z vodovodom. Tokrat ne gre več za prehodno obdobje, s širokim prepletanjem starih in novih načinov oskrbe, temveč za splošno ovodovodenje. Ni pa podatkov, koliko gospodinjstev je imelo vodovod v stanovanju in koliko izven njega. Po deležu slednjih v letu 1971 sklepamo, da je bilo prvih deset let kasneje okoli 86—88%. Ne glede na to pomenijo osemdeseta leta (1971—1980) za Slovenijo kot celoto ne le splošno preobrazbo vodne oskrbe z vodovodom kot docela prevladujoče oblike, temveč so se v tem desetletju močno zmanjšale razlike med njenimi deli oziroma občinami.

3.2. Vodovodna opremljenost pokrajin 1971. leta

Leta 1971 so glede vodne oskrbe, kljub njeni policentrični usmerjenosti Slovenije in težnjam po enakomernem razvoju vsega ozemlja, med posameznimi deli Slovenije še vedno obstajale velike razlike.

Oskrba s pitno vodo v SR Sloveniji — The supply with drinking water in the S.R. of Slovenia
 Delež (%) stanovanj z vodomom po občinah — 1981
 The share of dwellings with piped water supply by communes

V takrat najmanj razviti ormoški občini je imela vodovod le dobra petina vseh gospodinjstev (21%), medtem ko jih je bilo v najbolj razvitih vsaj štirikrat več (85—93%). Po opremljenosti z vodovodom je bilo nad republiškim povprečjem — to je znašalo 68% — še 28 občin ali 46% vseh. V dveh občinah je bila z vodovodom opremljena manj kot četrtina gospodinjstev, v 13 občinah od četrtine do polovice, v 21 občinah od polovice do treh četrtin, medtem ko je bilo v 24 občinah ali 40% vseh takih gospodinjstev že več kot tri četrtine (risba 1).

Zelo značilna je njihova razporeditev. Nadpovprečno vodovodno oskrbo so namreč dosegle skoraj vse občine predalpskega in vse občine alpskega sveta ter tri sosednje, ki segajo v dinarsko notranjo Slovenijo (občine Lj.-Vič, Vrhnika, Ribnica). Z izjemo izolske in piranske občine so vse druge sestavljale sklenjeno ozemlje, ki ga na omenjeni karti omejuje pikčasta črta (ozemlje A). Ostala Slovenija, to je skoraj ves dinarsko-kraški svet, predvsem pa subpanonski, je imela podpovprečno vodno oskrbo, vendar subpanonski slabšo od submediteranskega (ozemlje B). Manjšino vodovodnih gospodinjstev (< 50%) so imele namreč le subpanonske občine in poleg njih le še dve dolenski občini notranje Slovenije (Trebnje, Grosuplje). Tudi to ozemlje je sklenjeno.

V vseh delih Slovenije se nazorno kaže, kako delež vodovodnih gospodinjstev pojema po porečjih navzdol, od bolj namočenega alpskega sveta do sušnejšega subpanonskega oziroma submediteranskega. Tega tudi gospodarsko različna razvitost posameznih občin ne spreminja bistveno, čeprav ga marsikje modificira tudi regionalno.

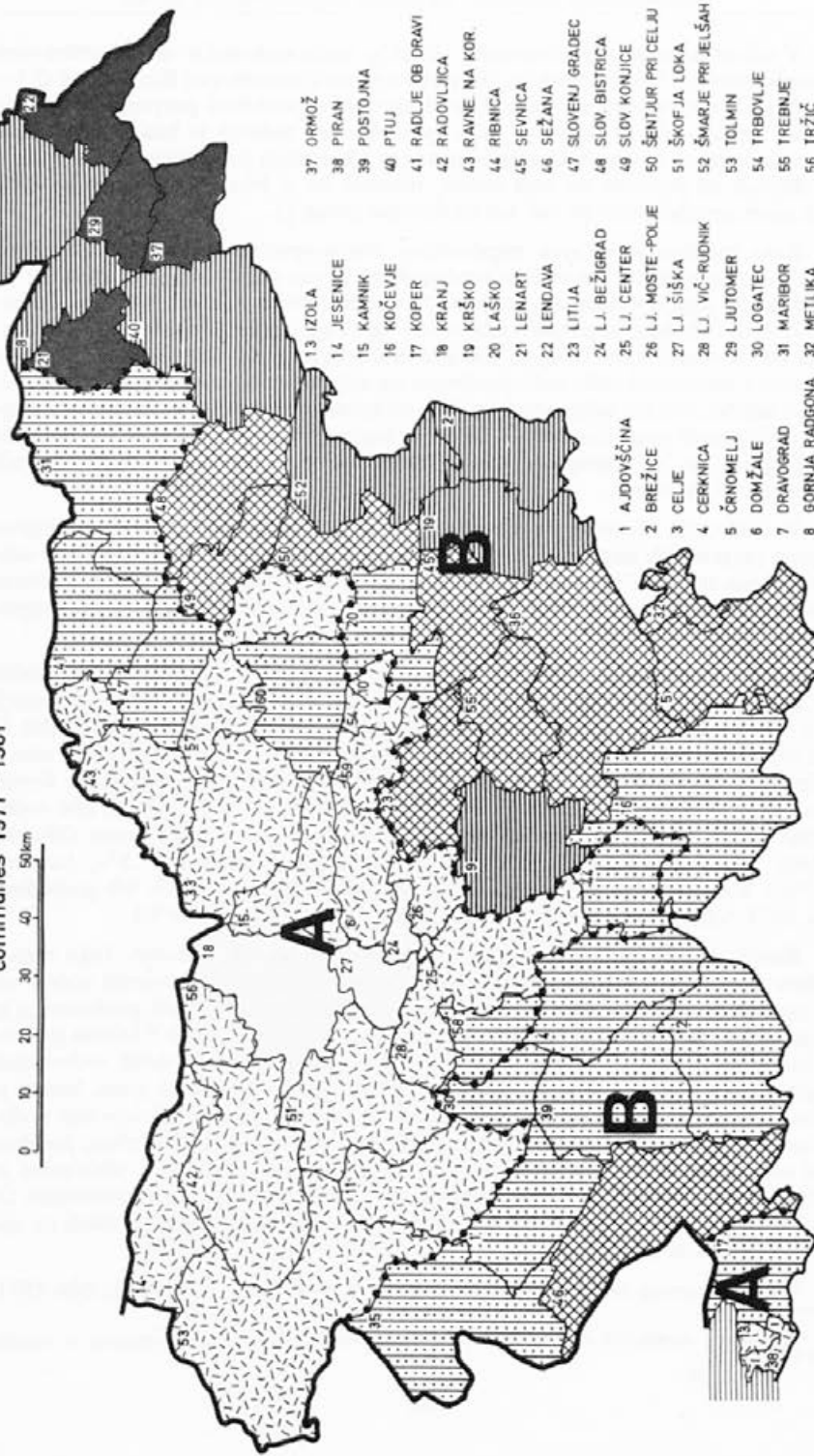
V P o d r a v j u je bilo gospodinjstev z vodovodom največ v ravenski občini (85,2%), nadpovprečno še v dravograjski (77,5%), slovenjgraški (70,4%) in radeljski (70,3%). Nižje po porečju pa je bil z izjemo mariborske občine njihov delež že pod republiškim povprečjem. Vodovodna gospodinjstva so sprva še v večini, tako v občinah Maribor z 69,3% (le malo nad republiškim povprečjem), Slovenske Konjice 62,3% in Slovenska Bistrica 66,2%. Še nižje oziroma vzhodnje pa je bilo vodovodnih gospodinjstev po občinah že manj od polovice, a več od četrtine (Murska Sobota 41,3%, Ptuj 34,3%, Gor. Radgona 32,8%, Ljutomer 27,3%, Lenart 25,7%). V obeh najnižjih oziroma najvzhodnejših občinah pa je bilo teh gospodinjstev 1971. leta že manj kot četrtina (Lendava 21,6%, Ormož 21,4%).

Razlike med vzhodnim in zahodnim Podravjem so zelo občutne. Taka razporeditev se ne ujema le s pojemanjem namočenosti tal in števila ustreznih vodnih virov po porečju navzdol, temveč se v tej smeri na splošno znižuje tudi gospodarska in druga razvitost podravskih občin in Severovzhodne Slovenije sploh.* Izjema je morda mariborska občina, vendar je bil njen komaj nadpovprečen delež vodovodnih gospodinjstev nižji zaradi vodovodno zelo slabo razvitih Slovenskih goric, kamor je tedanja občina še na široko segala. Hkrati je to primer, kako je prikazovanje vodovodne opremljenosti po občinah pomanjkljivo, ker so v njih velike razlike, posebno med nižjimi, dolinskimi, naselbinsko bolj zgoščeniimi deli ter višjimi, obrobnimi in razloženo poseljenimi, kar je za razvoj vodovodnega omrežja zelo pomembno. Še manj ustrezno je kartografsko prikazovanje po občinah, če pomislimo zlasti na njihove neposeljene dele.

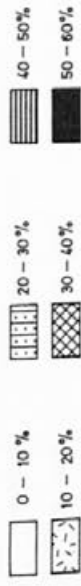
Enaka osnovna razporeditev vodovodnih gospodinjstev, kakršna je bila 1971.

* Pokrajinske opredelitve so povzete po Ilesičevi regionalizaciji Slovenije, ki se naslanja na občinske meje (GV, 1972).

Oskrba s pitno vodo v SRSloveniji—The supply with drinking water in the S.R. of Slovenia
 Širjenje vodne oskrbe. Povečan delež (%) stanovanj z vodovodom po občinah v obdobju 1971—1981
 The expansion of the piped water supply. The increased share of dwellings with piped water supply by
 communes 1971—1981

ODD. ZA GEOGRAFIJO F.F.V. - 1985
 VSEBINA : D. RADINJA
 KARTA : C. VOJODA
 VIR: URADNI POPIS 1971, 1981
 SRS - 23,6%

- 37 ORMOŽ
- 38 PIRAN
- 39 POSTOJNA
- 40 PTUJ
- 41 RADLJE OB DRAVI
- 42 RADOVLJICA
- 43 RAVNE NA KOR.
- 44 RIBNICA
- 45 SEVNICA
- 46 SEŽANA
- 47 SLOVENJ GRADEC
- 48 SLOV BISTRICA
- 49 SLOV KONJICE
- 50 ŠENTJUR PRI CELJU
- 51 ŠKOF JA LOKA
- 52 ŠMARJE PRI JEJŠAH
- 53 TOLMIN
- 54 TRBOVLJE
- 55 TREBNJE
- 56 TRZIČ
- 57 VELENJE
- 58 VRHNIKA
- 59 ZAGORJE OB SAVI
- 60 ŽALEC

- 1 A. DOVŠČINA
- 2 BREŽICE
- 3 CELJE
- 4 CERKNICA
- 5 ČRNOMELJ
- 6 DOMŽALE
- 7 DRAVOGRAD
- 8 GORNJA RADGONA
- 9 GROSUPLJE
- 10 HRATNIK
- 11 IDRJA
- 12 ILIRSKA BISTRICA
- 13 IZOLA
- 14 JESENICE
- 15 KAMNIK
- 16 KOČEVJE
- 17 KOPER
- 18 KRANJ
- 19 KRŠKO
- 20 LAŠKO
- 21 LENART
- 22 LENDAVA
- 23 LITIJA
- 24 LJ. BEŽIGRAD
- 25 LJ. CENTER
- 26 LJ. MOSTE - POLJE
- 27 LJ. ŠIŠKA
- 28 LJ. VIČ-RUDNIK
- 29 LJUTOMER
- 30 LOGATEC
- 31 MARIBOR
- 32 METLIKA
- 33 MOZIRJE
- 34 MURSKA SOBOTA
- 35 NOVA GORICA
- 36 NOVO MESTO

leta v Podravju, velja tudi za Posavje oziroma za Savinjsko-sotelsko Slovenijo, kjer je takih gospodinjstev prav tako največ v alpskem, manj v predalpskem in najmanj v subpanonskem delu. Največ gospodinjstev z vodovodom je bilo namreč v velenjski (83,2%) in mozirski občini (80,3%), nadpovprečno pa še v celjski (75,3%) in žalski (71,3%). Nad polovico vodovodnih gospodinjstev je imela še občina Laško (65,5%), v obeh vzhodnih občinah pa so bila ta gospodinjstva že v manjšini (Šentjur 41,1%, Šmarje 41,5%). Vendar je njihov delež dvakrat večji kakor v vzhodnem Podravju oziroma Pomurju. Savinjsko-sotelska Slovenija je torej vodovodno na boljšem kakor Severovzhodna. Osrednja občina (celjska) tudi tu ne izstopa izraziteje, čeprav ne seže tako daleč na manj razvito obrobje kakor mariborska v Podravju. Pomen gospodarskega razvoja za stopnjo vodovodne opremljenosti kaže še velenjska občina, zlasti v primerjavi s hidrološko ugodnejšo, a gospodarsko manj razvito mozirsko občino.

Tudi v Osrednji in Jugovzhodni Sloveniji, oziroma v Posavski Sloveniji (brez Savinjsko-sotelske), kaže za leto 1971 vodovodna opremljenost na splošno enake značilnosti kakor v Vzhodni in Severovzhodni Sloveniji. Vendar pa so tu razlike med alpskim in predalpskim svetom manjše ali jih sploh ni. Še več, z vodovodom niso bile najbolj opremljene občine v zgornjem, alpskem delu Posavja, temveč v kotlinskem osrčju, v dveh ljubljanskih občinah (Šiška 93,7%, Bežigrad 92,2%), ki sta bili tega leta v Sloveniji edini z več kot devetimi desetinskimi vodovodnih gospodinjstev. Največ takih gospodinjstev je bilo sicer v gorenjskih občinah Jesenice (85,2%), Radovljica (87,3%), Tržič (86,0%), Kranj (89,7%), Škofja Loka (82,7%) in Kamnik (83,3%) ter v južnem delu Ljubljanske kotline s predalpskim in dinarskim obrobjem vred. To so ljubljanske občine Center (87,5%), Moste (86,8%) in Vič (82,2%) ter domžalska (75,0%) in vrhniška občina (74,8%). Enako velja za Zasavje (Zagorje 81,1%, Trbovlje 86,5%, Hrastnik 74,7%) pa tudi za ribniško občino (74,3%), ki je že sredi kraškega, dinarskega sveta.

Sledijo občine, ki so sicer že podpovprečno vodovodne, a je vodovodnih gospodinjstev v njih še nad polovico (Logatec 65,3%, Cerknica 63,8%, Litija 56,0%). V Spodnjem Posavju pa so vodovodna gospodinjstva že v manjšini (Sevnica 49,9%, Krško 45,8%, Brežice 45,0%). Podobno je na Kočevskem, osrednjem Dolenjskem in v Beli krajini, čeprav gre za kraški svet. Tu je bilo nad polovico vodovodnih gospodinjstev v kočevski (66,2%), metliški (54,2%) in novomeški občini (51,2%). V manjšini pa so bila ta gospodinjstva v grosupeljski (40,4%), trebanjski (43,4%) in črnomaljski občini (48,7%).

Razlike med alpskim in subpanonskim delom Posavja, oziroma med Osrednjo in kraško Jugovzhodno Slovenijo so manjše, kakor v Vzhodni in Severovzhodni Sloveniji. Vodovodna opremljenost se namreč v subpanonski Sloveniji povečuje od severa proti jugu. Poleg naravnih osnov z več vodnimi viri vpliva na vodovodno regionalizacijo zlasti gospodarska razvitost občin, kar se pozna zlasti v kranski, ljubljanskih, zasavskih in novomeški. Znotraj občin so tudi tu velike razlike, vendar bi tovrstna obravnava presegla namen te razprave.

V Posočju in Zahodni Sloveniji sploh je bila 1971. leta opremljenost z vodovodom v marsičem drugačna kakor v Posavju in Podravju. Vodovodnost pokrajin sicer tudi v Posočju pojema po porečju navzdol, a veliko manj izrazito. Največ vodovodnih gospodinjstev je 1971. leta imela namreč idrijska občina (77,2%) ne pa tolminska (75,5%), pa tudi goriška in ajdovska sta le malo zaostajali. Prva je imela 72,3% in druga 69,8% takih gospodinjstev. Za slovenske razmere je celotno

Posočje nadpovprečno vodovodno, vendar je Zgornje Posočje najmanj vodovoden del našega alpskega sveta, znanega po tem, da ima v Sloveniji največ gospodinjstev s tekočo vodo, namreč preko 80%. Toliko jih v Zahodni Sloveniji ni v njenem najvišjem, alpskem delu, temveč na nasprotni strani, v najnižjem delu, tik ob morju. V piranski občini je bilo 1971. leta takih gospodinjstev 82,4%, v izolski pa 80,3%.

Ves vmesni del Zahodne Slovenije je za naše razmere podpovprečno vodovoden, vendar je tudi tu gospodinjstev s tekočo vodo več kot polovica, v povprečju dve tretjini. V koprski občini je bilo leta 1971 takih gospodinjstev 67,3%, v postojnski 62,2%, ilirsko-bistriški 62,9% in v sežanski 57,0%. Čeprav je ta, dinarsko-kraški del Zahodne Slovenije najmanj vodovoden, je na boljšem od notranjih kraških pokrajin in še zlasti od subpanonskih.

Poleg gospodarske razvitosti pokrajin je za njihovo vodovodnost tudi v tem delu Slovenije očitna različna vloga naravnih osnov (vodnih virov). Tako ima nadpovprečen delež vodovodnih gospodinjstev z vodnimi viri bogata tolminska občina, čeprav je gospodarsko šibka (1971. leta se je uvrščala med naše najmanj razvite občine). Še večji delež takih gospodinjstev imata najmanjši obmorski občini (piranska, izolska); čeprav sta z vodnimi viri revni, sta pa gospodarsko razvitejši. Blizu povprečja sta drugi dve flišni občini (koprška, ajdovska), medtem ko so sosednje, pretežno kraške občine (Ilirska Bistrica, Postojna, Sežana) že pod povprečjem. Najbolj kraška občina (sežanska) je hkrati najmanj vodovodna, čeprav gospodarsko ni najšibkejša.

3.3. Vodovodnost pokrajin 1981. leta

V osemdesetih letih je razvoj vodne oskrbe močno napredoval, saj se je do 1981. leta z vodovodom (javnim in hišnim) opremilo več kot devet desetih vseh stanovanj (91,8%). Vendar so bile na javno vodovodno omrežje priključene le štiri pevine. Drugo so, kakor kažejo približni računi (Gradivo), stanovanja z zasebnimi oziroma individualnimi vodovodi.

Pod republiškim povprečjem je ostalo še 24 občin ali 40% vseh, toda razpon med vodovodno najmanj in najbolj razvito občino se je v desetih letih zmanjšal za trikrat (risba 2). Le v štirih občinah (7% vseh) je bilo z vodovodom opremljenih manj kot 80% stanovanj, v 18 občinah (30% vseh) je bilo takih stanovanj 80–90%, v 15 občinah (25% vseh) 90–95%, medtem ko je v 23 občinah (38% vseh) imelo tekočo vodo več kot 95% vseh stanovanj.

Posamezni deli Slovenije so se tudi v tem obdobju vodovodno različno razvijali, vendar so bolj napredovale gospodarsko manj razvite kakor razvite občine zaradi načrtno hitrejšega razvoja manj razvitih območij in policentričnega razvoja Slovenije sploh, kar se pri vodovodni infrastrukturi kaže morda najbolj nazorno (risba 3). Najbolj je napredovalo 28 občin ali 46% vseh. Medtem ko se je pri manj razvitih občinah delež stanovanj z vodovodom povečal za več kot 40 oziroma 50% (11 občin), se je v najbolj razvitih povečal le za 10 do 15% (risba 3). Razlike so se zmanjšale tudi med mestnimi in drugimi naselji. V prvih je bilo z vodovodom opremljenih 98% stanovanj, v drugih povprečno že 85%.

Kljub spremembam je vodovodna regionalizacija v osnovi obdržala enake poteze kot prej. Severovzhodna Slovenija je v tem času vodovodno še vedno najbolj razčlenjena pokrajina z največjimi razlikami, čeprav so se medtem nekatera razmerja med podravskimi občinami spremenila, zlasti pri manj razvitih.

Tako je ptujška občina s 74,5% vodovodnih stanovanj zdrknila na zadnje mesto, saj so jo prehiteli tri pomurske občine (ljutomerska, radgonska, lendavska) in dve podravski (ormoška, lenarška), kjer je delež vodovodnih stanovanj presegel 75 oziroma 80%. Ker je tudi v bistriški občini manj kot devet desetih takih stanovanj, je meja med vodovodno nadpovprečno in podpovprečno razvitimi podravske občine ostala enaka kot 1971. leta (na karti ozemlje A in B). Zaradi rahlega nazadovanja je mariborska občina komaj obdržala republiško povprečje (91,8%).

V Savinjsko-sotelski Sloveniji je v vseh občinah opremljenih s tekočo vodo vsaj 85% stanovanj, tako tudi v obeh subpanonskih, šmarski (85,2%) in šentjurski (85%). Razlika med vodovodno najmanj in najbolj razvito občino se je zmanjšala na 13%. Največ stanovanj s tekočo vodo je v obeh gospodarsko najbolj razvitih občinah, velenjski (96,8%) in celjski (94,3%), medtem ko gospodarsko razvita žalska občina (92,5%) zaostaja za manj razvito mozirsko (93,1%). Nasploh se stopnja vodovodnosti po občinah tudi drugod po Sloveniji dobro ujema s stopnjo narodnega dohodka na prebivalca, doseženega v tem obdobju (1971—1980). Zato je delež prebivalstva (gospodinjstev) s sodobno vodno oskrbo pripravno merilo za gospodarsko razvitost občine.

Razlike med posameznimi občinami so se zmanjšale tudi v Osrednji in Jugovzhodni Sloveniji. V najbolj razvitih občinah je bilo leta 1971 dvakrat več vodovodnih stanovanj kakor v najmanj razviti grosupeljski občini. Razpon se je do leta 1981 skrčil na petino, od 80,1% v vodovodno najmanj razviti črnomaljski občini do 98,8% v najbolj razviti ljubljanski (Šiška) oziroma trboveljski občini. Grosupeljska občina, ki je 1971. leta imela najmanj stanovanj s tekočo vodo, je do 1981. leta prehitela črnomaljsko, trebanjsko in sevniško občino. V Jugovzhodni Sloveniji je republiško povprečje preseгла edina občina Krško (92,4%), ki je hkrati edina vodovodno nadpovprečno razvita subpanonska občina. Krška občina je poleg dveh obmorskih, piranske in izolske, tudi edina, ki leži izven sklenjenega in z vodom nadpovprečno razvitega alpsko-predalpskega ozemlja, na karti omejenega s pikčasto črto (ozemlje A).

Tudi v Zahodni Sloveniji so kljub zmanjšanim razlikam ostala osnovna razmerja med posameznimi deli nespremenjena. Podpovprečen delež vodovodnih stanovanj ima primorsko kraško zaledje (občine Postojna, Ilirska Bistrica, Sežana), v Istri pa še koprška občina. V Zahodni Sloveniji imata največ stanovanj s tekočo vodo izolska (96,2%) in piranska občina (95,9%) v Istri ter idrijska (95,6%) v Posočju. Ker so vse štiri posoške občine vodovodno nadpovprečno razvite, je Posočje med našimi porečji edina izjema. Takih razmer namreč ni ne v Podravju ne v Posavju, oziroma v Posavinju, Pokolpju ter porečju Krke.

3.4. Značilnosti vodovodnega omrežja

Vodovodno omrežje se je pri nas začelo razvijati sicer v prejšnjem stoletju, ko so nastajali prvi mestni in drugi vodovodi, vendar se je do sredine tega stoletja širilo zelo počasi, na leto povprečno le za nekaj deset kilometrov. Tako se je do 1952. leta povečalo na skupno 3529 km in doseglo gostoto 176 m/km². Mnogo hitreje pa se je širilo zadnjih trideset let, ko je bilo zgrajenega več omrežja (4121 km) kot v vsem prejšnjem, nekajkrat daljšem obdobju. Do vključno 1982. leta naj bi v Sloveniji imeli skupno 7650 km vodovodnega omrežja, torej 382 m/km², kar je že gosta mreža. Ker pa je nastajala dalj časa, je po podatkih občinskih komunalnih organizacij precej iztrošena in marsikje tudi prešibka. Kakovost vodovodnega omrežja

zato zaostaja za njegovo razsežnostjo. Tega ne kaže prezreti, ko govorimo o razvitosti vodovodnega omrežja pri nas. Zaradi zastarelosti in dotrajanosti pa tudi tehničnih in drugih pomanjkljivosti je namreč del omrežja potrebno v celoti obnoviti (podatki komunalnih organizacij). To ne velja le za marsikateri preobremenjeni mestni vodovod, temveč tudi za številne že odslužene lokalne, pravzaprav vaške vodovode (Gradivo). Za presojo vodovodne infrastrukture so zato kvantitativni kazalci precej enostranski.

Druga značilnost vodovodnega omrežja je, da je močno razdrobljeno. Sestavlja ga obilica med seboj nepovezanih lokalnih vodovodov, ki so značilni za večino naših krajev. Obsežnejših vodovodnih omrežij, ki naj bi sestavljali večje vodne sisteme, t.i.m. skupinske ali regionalne vodovode, je razmeroma malo, slednjih pravzaprav ni. Za vodno oskrbo s pomočjo vodovodov je namreč značilno, da praviloma sloni na najbližjih, čeprav šibkih virih. Večji vodovodi, vseh ni več kot deset ali dvajset, so začeli nastajati v najbolj razvitih območjih ali pa tam, kjer je stiska z vodo posebno huda ter je z lokalnimi viri ni bilo mogoče reševati, npr. v kraških pokrajinah. Vodo za večje število takih naselij so morali zato napeljati iz večjih razdalj in večjih virov, a takih vodovodov je v Sloveniji morda le deset, npr. goriški, kraški, rižanski, postojnski, suhokrajinski, novomeški.

Na razdrobljenost vodne mreže sta vplivala dva osnovna vzroka. Prvi je pravzaprav zgodovinski. Ker je vodovodna mreža nastajala zgodaj in postopoma, je tesno naslonjena na tradicionalno vodno oskrbo, ki je izrazito samooskrbna. Podobno velja pravzaprav tudi za lokalne vodovode, saj so za posamezna naselja prav tako samooskrbni, velikokrat jih niti ne oskrbujejo v celoti. Odtod obilica drobnih, pravzaprav vaških vodovodov, ki jih je okoli tisoč, če ne več. Drugi vzrok zanje je pokrajinska razdrobljenost Slovenije s sicer številnimi, gostimi, a povečini drobnimi vodnimi viri. Nastajanje krajevnih vodovodov, oprtih na najbližje, čeprav šibke vodne vire, je zato povsem razumljivo. Ni naključje, da jih je največ v predalpskem hribovju in alpskem svetu, ki nimata le obilice izvirov, temveč sta povečini tudi gospodarsko razvitejša.

Na razdrobljenost vodovodnega omrežja zgovorno kažejo tudi drugi statistični podatki (Statistični letopis SR Slovenije, Ljubljana 1964). Po teh naj bi 1963. leta imeli kar 1634 vodovodov, posamezni vodovod torej na 12,2 km² oziroma 1162 prebivalcev, kar je nedvomno velika razdrobljenost in precejšnja gostota. Tolikšno število vodovodov se je takrat opiralo na še večje število zajetih virov (2249), a ne posebno vodnatih, s skupno zmogljivostjo le 15,6 m³/s, kar pomeni, da je imel posamezni vir komaj 7 l/s.

Vodovodna razdrobljenost Slovenije je zvesta podoba njene naselbinske, hidrološke in druge pokrajinske razčlenjenosti; je skratka odraz njene pestre regionalne sestave. Lastnosti krajevnih vodovodov pa niso le enostranske. Poleg slabih imajo tudi dobre strani, čeprav jih presojamo z današnjega razvojnega vidika, bodi ekonomskega ali tehnološkega, bodi varstvenega ali ekološkega, sploh regionalnega oziroma pokrajinskega.

Geografsko značilna je tudi struktura vodovodov. Po že omenjenih podatkih smo 1963. leta imeli 72% gravitacijskih in 28% črpalnih vodovodov. Glede na reliefno razčlenjenost Slovenije in višje ležeče vodne vire bi prvih pričakovali še več. Vendar je delež črpalnih vodovodov razumljiv glede na prebivalstveno, gospodarsko in drugo zgoščenost na dnu dolin in kotlin ter na tamkajšnje zaloge talne vode.

ki pa jo je v vodovode treba potiskati. Viri talne vode so sicer izdatni in pri roki, zaradi vsestranske obremenjenosti njenih ležišč (urbanizacija, industrializacija) pa je njihovo onesnaževanje čedalje bolj pereče.

Ko obravnavamo oskrbo s pitno in ne drugo vodo, velja poudariti, da so vodovodna gospodinjstva po že omenjenih statističnih podatkih (Stat. letopis 1964) porabila 1963. leta le 16% vodovodne vode. Vodovodna infrastruktura naj bi potemtakem v manjši meri služila prebivalstvu. Razvito vodovodno omrežje, kakor kaže njegova dolžina, gostota, razvejanost itd., torej ni ustrezno merilo za presojo o osnovnem prebivalstvenem standardu, saj v večji meri služi gospodarstvu, zlasti industriji. Zato je prej odraz gospodarskega, pravzaprav splošnega razvoja, kakor pa ožje prebivalstvenega. Še posebno, ker javni vodovodi služijo največkrat prebivalstvu in gospodarstvu hkrati ter jih po funkciji povečini ne moremo razločevati. Odtod marsikatera težava mestnih in drugih vodovodov, na katere so se pritaknili industrijski in drugi večji porabniki, pa so zato javni vodovodi marsikje preobremenjeni oziroma prešibki. Poraba vode je tudi potratna, saj se na ta način pitna voda uporablja tam, kjer čista voda sploh ni potrebna, npr. za tehnološke namene. Ta vprašanja so tudi zaradi splošnega onesnaževanja naravnih voda čedalje bolj pereča.

3.5. Pereče strani sodobne oskrbe s pitno vodo

Povojni čas je zlasti v zadnjih dveh desetletjih prinesel Sloveniji naglo preobrazbo in posodobitev vodne oskrbe z zelo značilnimi regionalnimi potezami, seveda z vodovodom kot prevladujočo obliko v vseh občinah, vključno z najmanj razvitimi. Tudi v teh je vsaj tri četrtine stanovanj že opremljenih z vodovodom, čeprav marsikje predvsem s hišnimi. V tem času so se tradicionalni načini vodne oskrbe po deležu in prostorsko tako skrčili, da prevladujejo le še krajevno. Z načrtno skladnejšim regionalnim razvojem Slovenije so se glede vodne oskrbe v tem obdobju otipljivo zmanjšale razlike med njenimi razvitimi in manj razvitimi deli. Po teh, zgolj osnovnih črtah sodeč je dosednji razvoj vodovodne infrastrukture ne le uspešen, temveč tudi neproblematičen. Dejansko pa ni tako.

Slovenija si je sicer v tem času zgradila obsežno, vendar neenotno in raznovrstno ogrodje vodovodne infrastrukture ter je po teh potezah le v glavnem dosegla svojemu razvoju ustrezno stopnjo tovrstne oskrbe, toda ta razvoj je bil marsikdaj stihijski z vsemi svojimi posledicami. Strukturna analiza namreč kaže, da je vodovodno omrežje tehnološko preveč raznovrstno in da so v statistični prikaz vodovodne infrastrukture zajeti tudi hišni vodovodi; torej individualna, čeprav posodobljena napeljava vode iz tradicionalnih virov (vodnjakov, kapnic, studencev), ki jih ni malo, v vodovodno infrastrukturo pa ne sodijo.

Naslednja značilnost obravnavanega omrežja je njegova razdrobljenost na obilico drobnih, krajevnih vodovodov, ki so nastajali v različnem času in na različne načine, kar je med drugim posledica pestre pokrajinske sestave Slovenije pa tudi slaba stran njenega policentričnega ter z njim povezanega razdrobljenega in premalo načrtnega razvoja. Zato je omrežje neenotno pa tudi pomanjkljivo, saj je marsikje ne le prešibko, temveč tudi zastarelo. Zato izgublja veliko vode. Vse to je med drugim posledica sorazmerno zgodnjega in dalj časa trajajočega vodovodnega razvoja, ki sta ga še okrepili industrializacija in urbanizacija. Zato véasih primanjkuje vode tudi tam, kjer je njena oskrba statistično popolna oziroma sodobna. Bolj od kvantitativnih so torej pereče kvalitativne (strukturne) poteze obravnavane infrastrukture.

Pomembna značilnost oskrbe s pitno vodo je, da temelji na izrabi najbližjih virov, čeprav so šibki. Odtod raztrgana mreža in prevlada manjših vodovodov, ki povečini ne sežejo preko ekstenzivnega načina vodne izrabe in oskrbe. Kakor imajo lokalna omrežja tudi dobre strani, je s tem v zvezi značilno, da so na njihovo strukturo bolj vplivale naravne osnove kakor družbene poteze. Takšno omrežje le s težavo lovi gospodarski, zlasti industrijski razvoj, namesto da bi ga spodbujalo in usmerjalo, kar od infrastrukture pravzaprav pričakujemo, zlasti v regionalnem in širšem obsegu. To je eno od bistvenih protislovij njegovega razvoja, čeprav vodovodna omrežja povečini opravljajo storitveno in proizvodno funkcijo.

Še bolj pereča je kvaliteta vode, ki zaradi splošnega onesnaževanja pokrajinskega okolja postaja osrednje vprašanje. V tem pogledu je oskrba s pitno vodo najmanj skladna s stopnjo družbeno-gospodarskega razvoja. Kljub temu je glede vodne oskrbe Slovenija sredi perečih razvojnih in strukturnih vprašanj. Med drugim je pred tem, da bi pomanjkanje čiste vode postalo omejujoči dejavnik njenega nadaljnega razvoja, kar bi bilo nesmiselno že glede na njeno nadpovprečno humidnost in številnost vodnih virov. To bi bila kvečjemu posledica ekstenzivnega in nesmotrnega (vodnega) gospodarstva, katerega sestavine pa se že prevečkrat pojavljajo, vendar smo ta vprašanja doslej premalo poglobljeno pretresali. Glede na veliko vodnatost Slovenije na eni strani in sorazmerno še ne veliko porabo vode na drugi, bi bil tak razvoj povsem odveč.

Po podatkih za 1963. leto (Stat. letopis 1964) dnevna poraba vse vodovodne vode, porazdeljena na vodovodna gospodinjstva, še ni dosegla 300 l na osebo, in manj kot 50 litrov, če to vodo porazdelimo na vse prebivalstvo. Do leta 2000 naj bi se zato poraba pitne vode povečevala za 3% letno. Na drugi strani obstajajo predvidevanja, da naj bi z nadaljevanjem dosedanjega ekstenzivnega razvoja zmanjkalo čiste vode po letu 2000. Očitno je, da ta vprašanja še niso ustrezno razčiščena ne s hidrološkega oziroma ekonomskega in ne ekološkega, pravzaprav splošnega vidika. Glede na pereče pokrajnotvorne poteze dosedanjega razvoja (vodnega) gospodarstva so ta vprašanja tudi geografsko pomembna. Nadaljnji razvoj oskrbe s (pitno) vodo zato napoveduje, da bo tudi pokrajinsko zahtevnejši od dosedanjega.

Osnovna literatura in viri

- Ilešič, S., 1972, Slovenske pokrajine. Geografska regionalizacija Slovenije, Geogr. vestnik, 44, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1968, Regionalne razlike v družbeno-gospodarski strukturi Slovenije, Geogr. vestnik 40, Ljubljana.
- Radinja, D., 1984, Oskrba s pitno vodo v novomeški občini. Dolenjska in Bela krajina. 13. zborovanje slov. geografov, Ljubljana.
- Krajevni leksikon Slovenije, I.—IV. knjiga (ured. R. Savnik), Ljubljana 1968—1980.
- Popis stanova 1961. Stanovi i naselja pretežno gradskog karaktera. Savezni zavod za statistiku, Beograd 1960.
- Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971. Zvezni zavod za statistiko, Beograd 1971. V. knjiga, Preskrba gospodinjstev s pitno vodo.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1981 godini. Tabela 196. Savezni zavod za statistiku, Beograd 1984.
- Gradivo; Problematika oskrbe s pitno vodo v SR Sloveniji. Gradivo seminarja za fizično geografijo (neobjavljeno). Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta.
- Statistični letopis SR Slovenije. Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1964.

- Statistični letopisi Zavoda SR Slovenije za statistiko (za leta 1954 do 1984), Ljubljana.
- Vodnogospodarske osnove. Zveza vodnih skupnosti Slovenije, Ljubljana, 1978.

THE SUPPLY DRINKING WATER IN THE S.R. OF SLOVENIA

Darko R a d i n j a

(Summary)

The paper deals with the expansion of the water-pipes network in the S. R. of Slovenia (N. W. Yugoslavia). In the year 1963 only 47% of the population depended on their water supply from water-pipes networks; this share has since risen to 60% in 1968 and 68% in 1971 (households) whereas the share, computed from date on dwellings has risen to 92% in the year 1981. In the year 1971 there were still great difference between communes with the regard to the provision; the share was then between 21% and 94% for the best and worst provided communes. These difference has been by 1981, considerably reduced because of the planned quicker economic growth in the lesser developed parts of the country; the respective extreme shares were then only 74% and 99%. The differences in the regional pattern of the extension of piped water systems, however, was still evident. Best provided areas include the alpine and sub-alpine part of Slovenia, whereas the provision is below the average on the dinaric-karstic and, in particular, in the sub-pannonian parts of Slovenia. The first two groups of areas have much more abundant water sources and are economically better developed. In the latter two groups water sources are not only less plentiful but the respective areas are also more agricultural and economically less developed.

UDK 911.3:312:323.32(497.12) = 863

UDC 911.3:312:323.32(497.12) = 20

PREBIVALSTVO V GOSPODINJSTVIH Z ZEMLJIŠKO POSESTJO V SR SLOVENIJI V LETU 1981

Milan N a t e k *

Uvod

Nagle in korenite družbene in gospodarske spremembe, ki so zajele Slovenijo v zadnjih štiridesetih letih, so vtisnile podeželju svojstveno fiziognomijo. V tem času so doživela agrarna območja temeljno preosnovo v vseh svojih najpomembnejših sestavinah. Ta je prihajala čedalje vidneje do veljave v naglem spreminjanju pokrajinske fiziognomije.

Podeželje z vsemi svojimi sestavinami in značilnostmi je dragocena prostorsko-materialna dobrina, ki je bila skozi stoletja prvenstveno namenjena različnim vrstam primarne kmetijske proizvodnje. Z razvojem proizvodnih sil, ki so usmerjale in pospeševale prodiranje industrijskih in drugih neagrarnih dejavnosti iz mest in industrijskih središč na podeželje, je postalo večfunkcionalen prostor, kjer so se križali in prepletali različni proizvodni in drugi interesi večjega števila panog oziroma dejavnosti. Še danes ima podeželje s svojimi tipičnimi proizvodnimi usmeritvami kmetijstva izredno pomembno funkcijo na področju bivanja in rekreacije znatnega števila ljudi (G o s a r, 1985; J e r š i č, 1982). Podeželje postaja čedalje pomembnejši »dopolnilni« prostor za aktivni oddih velikega števila v mestnih in industrijskih naseljih živečega prebivalstva.

Načela policentričnega razvoja so prinesla podeželju živahnejši utrip v vse oblike njegovega vsakdanjega življenja. Z razpršeno industrializacijo so povezane prenekaterne spremembe v zaposlitveni sestavi podeželskega prebivalstva; to je vplivalo na funkcijske spremembe naselij in njihovo podobo. Z »vozaštvom« so bile vzpostavljene dnevne vezi med podeželjem in naselji z neagrarnimi obrati, ki so privabljali delavce iz bližnje in daljne okolice. Sožitje med naselji z različnimi proizvodnimi usmeritvami je sprožilo živahno stanovanjsko gradnjo in prenovo prenekaterih podeželskih območij (prim. M a r i n k o, 1979). Z industrializacijo in deagrarizacijo so dobila mnoga kmečka naselja nekatere tipične zgradbe, ki so bile do nedavnega v domeni večjih središč (npr. otroški vrtec, kulturni dom, športna igrišča itd.).

* Dipl. geograf, strokovni svetnik. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Novi trg 4/II., 61000 Ljubljana, YU

Objavo prispevka je denarno podprl Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Tudi zemljiška posest, ki je v rokah deagrariziranega prebivalstva, daje našim pokrajinam svojstveno podobo. V nasprotju z drugimi razvitimi državami, kjer je prišlo do močne koncentracije zemljiške posesti, je sprožila deagrarizacija pri nas nadaljnjo drobitev kmečkih gospodarstev. S tem je nastal močan sloj takoimenovanih dvopoklicnih (kmečko-delavskih) gospodinjestev s kmečkim gospodarstvom (prim. K l e m e n č i č, 1968, str. 26—27; K o c j a n, 1979, str. 25). V letu 1981 je bilo v SR Sloveniji 192.090 (t.j. 32,3%) gospodinjestev, ki so posedovala in obdelovala kmetijsko zemljo. V tem se kaže močna navezanost znatnega dela našega prebivalstva na zemljo, ki mu daje večji ali manjši dohodek.

V članku želim predstaviti osnovne značilnosti prebivalstva v gospodinjestvih, ki so imela kmečko gospodarstvo v letih 1981*. Celotno dokumentarno gradivo je prirejeno na osnovi objavljenih podatkov zadnjega popisa prebivalstva (prim. Rezultati raziskovanj, štev. 314). Poleg splošnih potez o regionalni različnosti razporeditve kmečkega in drugega prebivalstva v gospodinjestvih z zemljiško posestjo želim opozoriti na pomen zemljiško-posesne strukture, ki je neposredno vplivala na zaposlitveno usmerjenost ljudi. V glavnem smemo trditi, da je današnja deagrarizacija z vsemi svojimi vplivi zajela skoraj vsa, tudi največja in gospodarsko najbolj trdna kmečka gospodarstva na Slovenskem. V takem razvojnem stanju se kaže današnja proizvodna usmerjenost kmetij. V večini primerov je prebivalstvo dvopoklicnih (ali dvozaposlitvenih) gospodinjestev močno zainteresirano za različne oblike in namene kmetijske proizvodnje.

V letu 1981 je zasebno zemljiško posest na Slovenskem obdelovalo poleg kmetov (107.772 oseb) še blizu 163.000 drugih ljudi: med njimi je bila skoraj polovica nekmečkih zaposlencev, dobra petina upokoјencev (tudi kmečkih) in 29,3% iz vrst vzdrževanega prebivalstva; pri zadnji skupini, ki je štela blizu 47.750 ljudi, so bile kmečke gospodinjice udeležene s tremi petinami. V nakazani sestavi obdelovalcev kmečke zemlje je zarisana celovita problematika podeželja in njegovega prebivalstva v gospodinjestvih s kmečkim gospodarstvom.

Prebivalstvo v gospodinjestvih z zemljiško posestjo

Značilnost slovenskega podeželja je tudi v razdrobljeni zemljiški posesti ter v njihovi parcelni sestavi (v letu 1981 je kmečko gospodarstvo merilo 5,51 ha; prim. še: K l a d n i k, 1985; N a t e k, 1985; P a k, 1985 in M e d v e d, 1970). V letu 1981 so naštehi v SR Sloveniji komaj 9,2% kmečkega prebivalstva. Njegovo

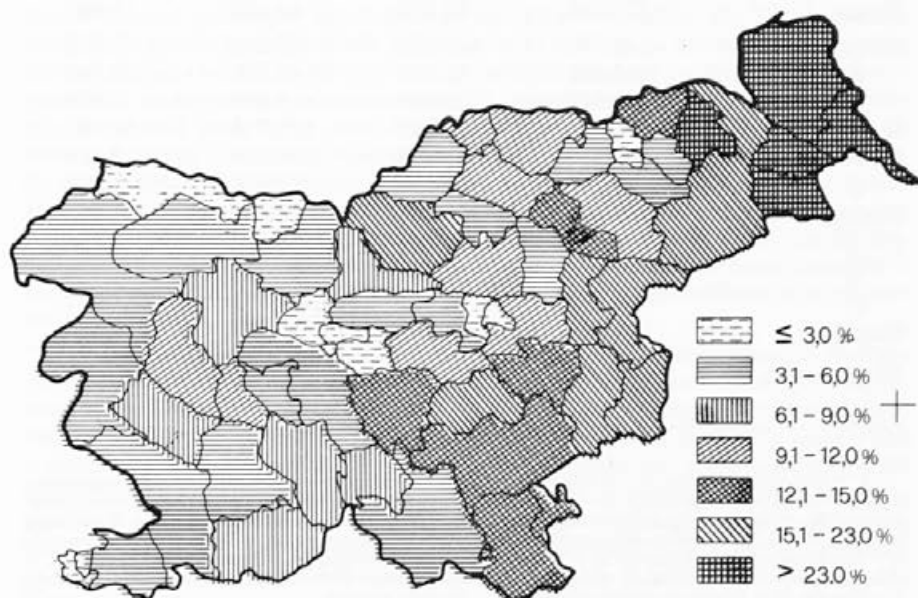
* Nekaj metodoloških pojasnil: Gospodinjestva z zemljiško posestjo ali s kmečkim gospodarstvom so tista, ki uporabljajo najmanj 10 arov obdelovalne zemlje. Gospodinjestva s kmečkim gospodarstvom pa so tudi tista, ki sicer ne obdelujejo 10 arov zemlje, vendar redijo najmanj: a) kravo in tele oziroma mlado govedo; b) kravo in dve odrasli drobnici iste vrste; c) pet odraslih ovac; d) tri odrasle prašiče; e) štiri odrasle ovce; f) 50 kljunov perutnine in g) 20 čebeljih panjev.

Med prebivalstvo v gospodinjestvih s kmečkim gospodarstvom ali z zemljiško posestjo so uvrščeni vsi člani gospodinjestev, in sicer ne glede na osnovne vire njihovih dohodkov. Aktivno prebivalstvo ali aktivni člani gospodinjestev z zemljiško posestjo so osebe, ki opravljajo poklic in s tem si zagotavljajo sredstva za življenje. Če samostojno opravljajo poklic kmeta na svojem ali družinskem gospodarstvu, so prikazani kot aktivni kmečki prebivalci. Kolikor pa so v delovnem razmerju ali samostojno opravljajo poklic v svoji, družinski ali drugi obrtni delavnici, so prikazani kot aktivni člani gospodinjestev, ki so zaposleni izven svojege kmečkega gospodarstva. (Podrobnosti prim. Rezultati raziskovanj, štev. 314, str. 7—8).

Deloma tudi zaradi spremenjene metodologije razvrščanja ljudi, in sicer: v letu 1981 je bilo kmečko prebivalstvo opredeljeno na osnovi poklica, v prejšnjih treh povojnih popisih pa na osnovi dejavnosti. (Prim. SL 1983, str. 68.)

število se je zmanjšalo za 71,2% v obdobju 1953—1981, v zadnjih dvajsetih letih za 65% in med letoma 1971 in 1981 za 51,7%. Ob tem spoznavamo, da urbanizacija ni potekala vzporedno z deagrarizacijo. V zadnjih sedemindvajsetih letih se je število mestnega prebivalstva povečalo za 111,7% (prim. Vrišer, 1974, str. 237; SL 1983, str. 567), v vseh drugih naseljih pa zmanjšalo skoraj za eno desetino. Letni prirastek v mestnih naseljih živečega prebivalstva je znašal 4,14%; v nemestnih naseljih pa se je zmanjševalo s povprečno letno stopnjo 0,35%. Glavnina prebivalstva v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom je živela v nemestnih naseljih. Od leta 1960, ko je bil prvi podrobnejši povojni popis zasebnega kmetijstva, pa do leta 1981 se je število ljudi na kmečkih gospodarstvih zmanjšalo od 821.580 na 721.103 osebe, to je skoraj za eno osmino. Usihanje števila ljudi na kmečkih gospodarstvih je bilo skoraj dvakrat močnejše (letno po 0,59%), kot je pojemalo število nemestnega prebivalstva. V tem preslojevanju in osamosvajanju kmečkega prebivalstva odsevajo temeljni vplivi in učinki razpršene industrializacije, ki je povzročila naglo deagrarizacijo.

Podrobnejša primerjava zbranih podatkov je pokazala, da se je v zadnjih enindvajsetih letih (1960—1981) delež prebivalstva v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom zelo naglo zmanjševal. Še leta 1960 so imela ta gospodinjstva 52% prebivalstva naše republike, devet let kasneje (1969) 42,3%, in v letu 1981 le 38,1%. V letih 1960 do 1969* je bila intenziteta zapuščanja kmečkih gospodarstev

Sl. 1. Delež na kmetijah živečega prebivalstva po občinah SR Slovenije v letu 1981

Fig. 1. Percentage of population living on farms by communes in the S.R. of Slovenia in 1981

* Podatki za leto 1969 temelje na vzorčnem popisu zasebnih kmečkih gospodarstev. Popis so opravili v dveh delih: v prvem so zajeli 51.528 gospodinjstev, v drugem delu 9.225 kmečkih gospodarstev (prim. Popis kmetijstva 1969, Statistično gradivo 7/73, str. 1, 10—15).

neprimerno večja (v povprečju 1,32% oziroma 10.779 oseb na leto) kot v zadnjih dvanajstih letih, ko je skoraj usahnila (letno po 0,04% ali 289 ljudi).

Tabela 1. Osnovne prebivalstvene značilnosti po regijah SR Slovenije v letu 1981
Table 1. Basic population characteristics by the regions in the S.R. of Slovenia in 1981

Regija	Število prebivalstva	Na kmetijah živeče prebivalstvo	Aktivno prebivalstvo na kmetijah: Skupaj	Zaposleno doma na kmetiji
I. A	431.555	81.388	37.876	8.725
B	116.169	27.656	12.698	3.451
C	63.081	13.542	5.903	931
D	46.304	8.093	3.255	472
E	22.926	11.968	5.286	1.069
F	30.273	12.109	4.883	896
Skupaj	710.308	154.756	69.901	15.544
II. A	157.771	53.036	23.923	5.630
B	15.711	9.268	4.293	1.728
C	49.801	35.698	16.272	6.539
Skupaj	223.283	98.002	44.488	13.897
III. A	340.766	146.136	67.041	23.573
B	130.442	91.501	49.008	26.714
C	69.945	22.664	9.686	2.875
Skupaj	541.153	260.301	125.735	53.162
IV. A	98.276	61.168	30.019	9.525
B	72.432	47.033	22.051	8.084
Skupaj	170.708	108.201	52.070	17.609
V. A	118.320	52.864	22.670	4.890
B	58.501	28.856	11.206	1.723
C	69.591	18.123	7.812	947
Skupaj	246.412	99.843	41.688	7.560
SR Slovenija	1,891.864	721.103	333.882	107.772

Pojasnilo:

I. = Osrednja Slovenija, A = Ljubljanska regija, B = Srednjegorenska regija, C = Zgornjegorenska regija, D = Regija Črnega revirja, E = Notranjske gozdne submezoregije in F = Dolenjske gozdne submezoregije; II. = Savinjsko-Zgornjesotelska Slovenija, A = Osrednja regija Savinjske Slovenije, B = Gornja Savinjska dolina, C = Subpanonska regija Savinjsko-Sotelske Slovenije; III. = Severovzhodna Slovenija, A = Mariborsko-ptujsko Podravje, B = Pomurje, C = Koroška regija; IV. = Jugovzhodna Slovenija, A = Vzh. Dolenjska z Belo krajino, B = Spodnje slovensko Posavje; V. = Zahodna (»Primorska«) Slovenija, A = Posočje, B = Primorsko kraško zaledje in C = Koprsko primorje.

Ob tem ne moremo prezreti tudi nekaterih demografskih in gospodarskih dejavnikov. Čedalje številnejša postaja generacija ostarelih kmečkih gospodarjev, ki so v povojnih letih prevzeli na svoja ramena vso skrb za obstoj in gospodarsko utrditev svojih kmetij. Večina njihovih otrok — današnjih dedičev — je že zdavnaj opustila

delo na domačiji. Mnogi od njih so dobili del domače zemlje, na kateri so si uredili dom z ohišnico ali počitniško hišico. Neredki so odklanjali izplačilo dediščine v denarju, pač pa so zahtevali enakovreden del kmetijskega zemljišča.

V letu 1981 je imela Jugovzhodna Slovenija najvišji delež na kmetijah živečega prebivalstva, in sicer 63,4%. V Severovzhodni Sloveniji je znašal 48,1%, na savinjsko-zgornjesotelskem območju 44% ter v Jugozahodni Sloveniji 40,5%. Edinole v osrednji slovenski (ljubljski) makroregiji je bilo na kmetijah samo 22% prebivalstva, vsi drugi so živeli v gospodinjstvih brez zemlje.

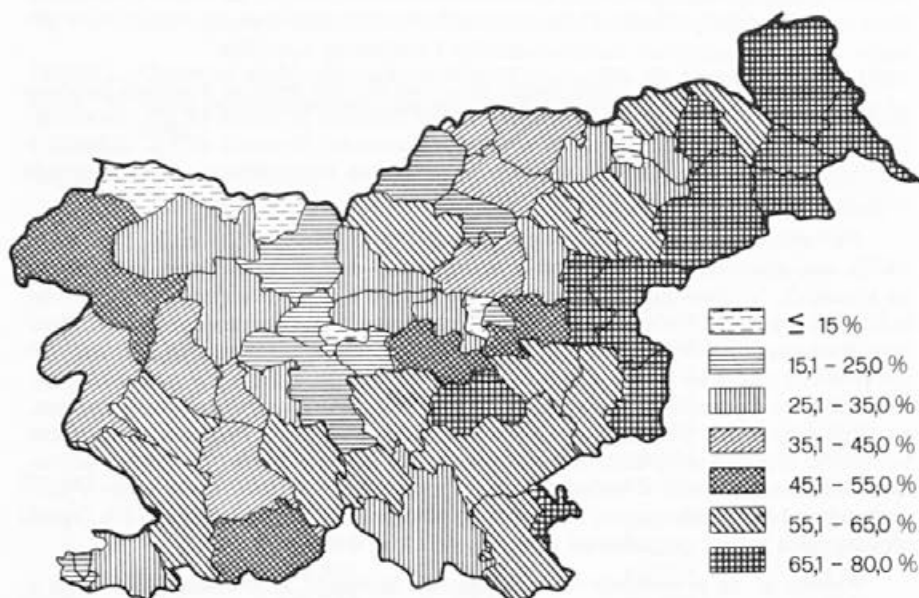
Na osnovi Plešičeve sheme geografske regionalizacije Slovenije (Plešič, 1972) smo spoznali značilne pokrajinske razlike v deležu prebivalstva, ki je živel na kmetijah. V Osrednji Sloveniji izstopajo občine Črnega revirja (17,5%) in ožje ljubljanske regije (19,9%), ki imajo tudi v vseslovenskem okviru sorazmerno največ ljudi v gospodinjstvih brez zemlje. V naseljih notranjske submezoregije je bila več kot polovica (52,2%) ljudi v gospodinjstvih s kmečko posestjo. V subpanonski regiji Savinjsko-zgornjesotelske Slovenije pa v Pomurju, Spodnjem slovenskem Posavju, na Dolenjskem in v Beli krajini, Gornji Savinjski dolini ter v Primorskem kraškem zaledju je živel v gospodinjstvih s kmetijstvom med polovico in sedmimi desetimi tamkajšnjih ljudi. V večini drugih mezoregijah je bil delež prebivalcev v gospodinjstvih brez zemlje precej višji, in se je gibal med 55% (Posočje) in 78% (zgornjegorenjska regija; podrobnosti prim. na sliki 1 in v tabeli 1).

Podoba je, da je osrednje razvojno ogrodje Slovenije, ki je obsegalo 28 občin v republiki pred poldrugim desetletjem (prim. Plešič, 1968, str. 7), pomembno soodločalo pri oblikovanju deleža prebivalcev, ki so živeli na kmetijah. V gospodarsko razvitejših občinah je bil odstotek na kmetijah živečega prebivalstva nižji kot v predelih z nizko stopnjo urbaniziranosti. To potrjuje tudi Pearsonov indeks korelacije. Izračunali smo, da je med deležem mestnega prebivalstva in odstotkom na kmetijah živečih ljudi precej visoka soodvisnost ($r = -0,86968$). Ob tem spoznamo, da sama velikost posesti skoraj nima vpliva na delež ljudi v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom ($r = +0,041337$). Podrobnejša analiza je pokazala, da ob današnji stopnji mehaniziranosti kmetijstva število ljudi na kmetiji ni več merilo njene velikosti ali gospodarske usmerjenosti. Sorazmerno največ ljudi imajo domačije v odročnih območjih, kamor še niso prodrli učinki in vplivi industrializacije in urbanizacije (prim. tudi K o k o l e, 1969).

V številnih predelih z nizkim deležem mestnega kakor tudi na kmetijah živečega prebivalstva so nastala obsežna območja z nekmetijskim življenjem. Največ deagrariziranega prebivalstva je živel ne le v nekaterih ljubljanskih, mariborskih in drugih občinah (npr. Izola, Logatec, Metlika, Trbovlje; podrobnosti prim. na sliki 2), temveč tudi v predelih z naglimi socialnimi in zaposlitvenimi preseljivami kmečkega življa. Razpršena rast industrijskih obratov in obrtnih delavnic je pospeševala deagrarizacijo podeželja. Med temi so najbolj značilna območja v Spodnji Savinjski dolini, na ozemlju domžalske, laške, kamniške, pesniške, radovljiške, ruške, tržiške, vrhniške in zagorske občine; v zadnjem času so se jim pridružile še občine Lenart, Radlje in Tolmin.

Prebivalstvo po velikostnih skupinah zemljiških posestnikov

Razdrobljena zemljiška posest je neposredno vplivala, da živi na kmetijah blizu dve petini slovenskega prebivalstva. Gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom so imela v povprečju po 3,76 ljudi, kar pomeni, da so bila večja od gospodinjstev brez

Sl. 2. Delež kmečkega prebivalstva po občinah SR Slovenije v letu 1981

Fig. 2. Percentage of agrarian population by communes in the S.R. of Slovenia in 1981

zemlje, ki so štela po 2,91 oseb. Povprečna velikost gospodinjstev v mestnih naseljih je znašala 2,88 oseb, v izvenmestnih predelih pa 3,55 ljudi.

Razporeditev prebivalstva po velikostnih skupinah zemljiške posesti je bila usklajena s številom oziroma deležem kmečkih gospodarstev*. Ob tem ugotavljamo, da se z naraščanjem zemljiške posesti večja število ljudi na gospodinjstvo. V letu 1981 so imela gospodinjstva do 1 ha po 3,35 članov, v skupini od 5 do 10 ha 4,09, na kmetijah z več kot 20 ha zemlje pa je živeo po 4,65 ljudi. Največja gospodinjstva so bila v Severovzhodni Sloveniji (3,93 oseb), in le za spoznanje manjša v Jugovzhodni (3,78) ter v Savinjsko-zgornjesotelski Sloveniji (3,76 oseb). Najmanjša so bila v Primorski Sloveniji, kjer je prišlo v povprečju po 345 ljudi na 100 gospodinjstev z zemljo. Razlika v velikosti gospodinjstev, in sicer med najnižjo (do 1 ha) in najvišjo skupino posestnikov (20 ha in več), je bila v razmerju 1:1,4. Povprečna velikost posesti ni imela večjega vpliva na število ljudi v gospodinjstvih. Izračunana korelacija med navedenima pojavoma je pokazala, da med njima ni neposredne soodnosnosti ($r = +0,20632$). Na število ljudi v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom so prvenstveno vplivali gospodarski in socialni dejavniki. Med temi ne smemo prezreti oddaljenosti od neagrarnih središč, dobe in dinamike razvoja nekmetijskih dejavnosti kakor tudi ne razvitosti prometnega omrežja, socialne in zaposlitvene sestave prebivalstva itd.

* Gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom smo glede velikosti njihove zemljiške posesti razdelili v šest skupin, in sicer: do 1 ha, 1—3 ha, 3—5 ha, 5—10 ha, 10—20 ha in skupina z 20 ha in več (prim. tudi Natek, 1985).

Tabela 2. Prebivalstvo v gospodinjstvih z zemljiško posestjo po velikostnih skupinah gospodarstev v SR Sloveniji v letu 1981**Table 2. Population in households with land tenure by size groups of farms in the S.R. of Slovenia in 1981**

Regija	Skupaj	Do 1 ha	1—3 ha	3—5 ha	5—10 ha	10—20 ha	Nad 20 ha
I. A	81.388	25.832	12.117	7.486	13.582	14.970	7.401
B	27.656	7.241	3.752	2.545	4.596	4.926	4.596
C	13.542	3.741	1.901	1.411	2.446	2.530	1.513
D	8.093	2.140	1.096	559	1.175	1.951	1.172
E	11.968	2.376	1.395	1.010	1.865	3.091	2.231
F	12.109	3.424	1.657	1.084	2.353	2.684	907
Skupaj	154.756	44.754	21.918	14.095	26.017	30.152	17.820
II. A	53.036	20.501	9.466	5.427	7.765	6.641	3.236
B	9.268	2.523	1.373	756	1.070	1.434	2.112
C	35.698	7.946	7.780	5.870	8.893	4.546	663
Skupaj	98.002	30.970	18.619	12.053	17.728	12.621	6.011
III. A	146.136	49.525	34.597	20.482	24.474	13.427	3.631
B	91.501	21.510	24.303	20.747	19.188	5.387	366
C	22.664	6.554	2.985	1.761	2.656	3.760	4.948
Skupaj	260.301	77.589	61.885	42.990	46.318	22.574	8.945
IV. A	61.168	15.522	9.413	6.499	13.538	13.336	2.860
B	47.033	12.591	9.420	6.351	11.050	6.403	1.218
Skupaj	108.201	28.113	18.833	12.850	24.588	19.739	4.078
V. A	52.864	12.404	12.164	7.790	10.542	6.494	3.470
B	28.856	5.390	4.287	3.637	7.328	6.465	1.749
C	18.123	9.743	4.889	1.716	1.295	407	73
Skupaj	99.843	27.537	21.340	13.143	19.165	13.366	5.292
SR Slove- nija:	721.103	208.963	142.595	95.131	133.816	98.452	42.146

Opomba: Za regije glej pojasnilo pri tabeli 1.

Zanimive in dokaj ilustrativne so razlike v številu in deležu ljudi v gospodinjstvih do 5 ha in gospodarstvih z več kot 10 ha zemlje. V letu 1981 je bilo v Severovzhodni Sloveniji v gospodinjstvih do 5 ha sedem desetih vsega na kmetijah živečega prebivalstva, nad 60% pa še v celjski makroregiji ter v Zahodni Sloveniji. Osrednja slovenska makroregija je imela na teh gospodarstvih 52,2% ljudi, Jugovzhodna Slovenija pa 55,3%.

Prve tri posestne skupine so zajemale v Koprskem primorju devet desetih na kmečkih gospodarstvih živečih prebivalcev, v Pomurju 75,8%, Mariborsko-ptuj-skem Podravju 71,6%, osrednji regiji Savinjske Slovenije 66,8%, Posočju 61,2%, voglajnsko-sotelski regiji 60,6%, Spodnjem slovenskem Posavju 60,2% itd. Na drugi strani pa ugotavljamo, da je bil najnižji delež prebivalcev v prvih treh skupinah zemljiških posestnikov v notranjski gozdni submezoregiji (40%), Primorskem kraškem zaledju (46,2%), Črnem revirju (47%) ter v koroški regiji (49,9%). V glav-

nem lahko trdimo, da povsod tam, kjer je bila razdrobljena posest, so prevladovala gospodinjstva, ki so imela do 5 ha zemlje. Delež gospodarstev do 5 ha in odstotek njihovega prebivalstva sta bila nenavadno dobro usklajena. Korelacija med njima je pokazala visoko stopnjo medsebojne odvisnosti ($r = +0,99243$).

Zrcalno podobo deleža ljudi na gospodarstvih do 5 ha odsevajo gospodinjstva z več kot 10 ha. Ta so imela v Osrednji Sloveniji 31% vseh na kmečkih gospodarstvih živečih ljudi, v Jugovzhodni Sloveniji 22,1%, celjski makroregiji 19%, Zahodni Sloveniji 18,7% in v Severovzhodni Sloveniji le 12,1%. Sorazmerno največ prebivalcev na kmetijah te velikostne skupine je bilo v notranjski submezoregiji (44,5%) pa v Črnem revirju (38,6%), Gornji Savinjski dolini (38,3%), koroški in srednjegorenjski regiji (34,4%) itd., a najmanj v občinah Koprškega primorja (2,7%), Pomurja (6,3%), Mariborsko-ptujskega Podravja (11,7%), voglajnsko-sotelskega predela (14,6%), Spodnje slovenskega Posavja (16,2%).

Razporeditev prebivalcev v gospodinjstvih, ki so imela zemljiško posest, je bila dokaj dobro usklajena z obstoječo zemljiško-posestno strukturo (prim. Natek, 1985). Število ljudi na kmetijo se je večalo od najmanjše pa vse do največje posestne skupine. Razlike med posameznimi velikostnimi skupinami niso nezanemarljive; med gospodinjstvi do 1 ha in gospodarstvi z več kot 20 ha so bile v razmerju 1 : 1,39. To pomeni, da je imela skupina največjih gospodarstev v povprečju za 39% več ljudi kot gospodinjstva do 1 ha. Tudi v tem oziru so bile precejšnje razlike med posameznimi pokrajinami. Največja kmečka gospodarstva v Primorski Sloveniji so imela le za dobro četrtino več ljudi kot posestva do 1 ha, v celjski regiji pa je razmerje med njima znašalo 1,51 : 1 v korist največjih kmetij. Skratka, zemljiško-posestna struktura je temeljna pokrajinska sestavina, ki je pomembno soodločala tudi pri razporeditvi ljudi v gospodinjstvih z zemljo.

Aktivno prebivalstvo v gospodinjstvih z zemljiško posestjo

V letu 1981 je živel v gospodinjstvih z zemljiško posestjo 333.882 aktivnih prebivalcev (t.j. 46,3% celotnega števila), ki so bili zaposleni doma na zemlji (33,3%) ali pa so delali v najrazličnejših neagrarnih dejavnostih. Razčlenitev podatkov v tabeli 3 je pokazala, da število aktivnega prebivalstva narašča v gospodarstvih do 10 ha, nato se manjša. Omenjena značilnost je odsev starostne sestave gospodinjjskih članov in njihove zaposlitvene usmeritve ter neposrednih vplivov zemljiške posesti. Nekmečka gospodinjstva, ki prevladujejo na manjših posestvih, imajo sorazmerno manj članov kot kmečka, ki poleg gospodarjeve družine vključuje še njegove starše kot preživitkarje oziroma kmečke upokojeince.

Število aktivnega prebivalstva v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom je zelo raznoliko. Tudi pri tem pridejo do veljave najrazličnejši socialni in gospodarski činitelji, ki usmerjajo demografski in splošni razvoj posameznih območij. V letu 1981 so imela obravnavana gospodinjstva v Severovzhodni Sloveniji največ aktivnih prebivalcev: na 100 gospodinjstev je prišlo v povprečju 190 zaposlencev, v Jugovzhodni Sloveniji 182 in samo 145 oseb v območjih Primorske Slovenije. Med mezoregijami so vidno izstopala območja Pomurja z 211 aktivnimi osebami na 100 gospodinjstev, Dolenjska in Bela krajina (186), Gornja Savinjska dolina (181), srednjegorenjska in koroška regija (181), Mariborsko-ptujsko Podravje (179), Spodnje slovensko Posavje (177) in voglajnsko-zgornjesotelska regija (175). Vsi naštetih predeli so imeli nadpovprečno število aktivnih ljudi v gospodinjstvih z zemljo.

Območja z najnižjim številom aktivnega prebivalstva so bila osredotočena pred-

Tabela 3. Aktivno prebivalstvo v gospodinjstvih z zemljiško posestjo po velikostnih skupinah gospodarstev v SR Sloveniji v letu 1981**Table 3. Active population in households with land tenure by size groups of farms in the S.R. of Slovenia in 1981**

Regija	Skupaj	Do 1 ha	1—3 ha	3—5 ha	5—10 ha	10—20 ha	Nad 20 ha
I. A	37.876	11.785	5.334	3.413	6.564	7.283	3.497
B	12.698	3.203	1.710	1.111	2.157	2.355	2.162
C	5.903	1.654	780	581	1.050	1.107	731
D	3.255	935	425	212	466	761	456
E	5.286	1.065	585	423	820	1.384	1.009
F	4.883	1.382	630	413	923	1.132	403
Skupaj	69.901	20.024	9.464	6.153	11.980	14.022	8.258
II. A	23.923	9.080	3.972	2.390	3.679	3.261	1.541
B	4.293	1.023	561	350	534	748	1.077
C	16.272	3.299	3.346	2.764	4.291	2.259	313
Skupaj	44.488	13.402	7.879	5.504	8.504	6.268	2.931
III. A	67.041	20.801	15.112	10.049	12.564	6.832	1.683
B	49.008	9.433	12.699	11.891	11.475	3.306	204
C	9.686	2.633	1.110	716	1.136	1.781	2.310
Skupaj	125.735	32.867	28.921	22.656	25.175	11.919	4.197
IV. A	30.019	7.030	4.271	3.254	7.001	6.990	1.473
B	22.051	5.264	4.235	3.108	5.657	3.208	579
Skupaj	52.070	12.294	8.506	6.362	12.658	10.198	2.052
V. A	22.670	5.177	4.928	3.233	4.532	3.029	1.771
B	11.206	2.150	1.526	1.336	2.828	2.633	733
C	7.812	4.336	2.003	712	563	172	26
Skupaj	41.688	11.663	8.457	5.281	7.923	5.834	2.530
SR Slovenija	333.882	90.250	63.227	45.956	66.240	48.241	19.968

Opomba: Za regije glej pojasnilo pri tabeli 1.

vsem na zahodno polovico Slovenije. Med njimi izstopajo: Primorsko kraško zaledje (133 zaposlenec na 100 gospodinjstev), Koprsko primorje (138), dolenske gozdne submezoregije (141), Črni revir (146), zgornjegorenska regija (149) in Posočje (153). Navedeni predeli so imeli od ene četrte do ene osmine manj aktivnega prebivalstva na gospodinjstvo, kot je znašalo slovensko povprečje (174).

Pregled po osnovnih velikostnih skupinah zemljiških posestev je pokazal, da so gospodinjstva s posestjo od 5 do 10 ha predstavljala tisto mejno skupino, ki je imela v povprečju po dve aktivni osebi na gospodarstvo. Istočasno spoznavamo, da so bila na Slovenskem neredka območja, ki niso imela na gospodarstvo po dve aktivni osebi in takih tudi ni bilo na posestvih z več kot 20 ha (Koprsko primorje, Primorsko kraško zaledje, Črni revir, notranjske in dolenske gozdne submezoregije).

Po dva aktivna prebivalca in več so imela že gospodinjstva v posestni skupini 3 do 5 ha, in sicer v Mariborsko-ptujskem Podravju, Pomurju, v posestni skupini od 5

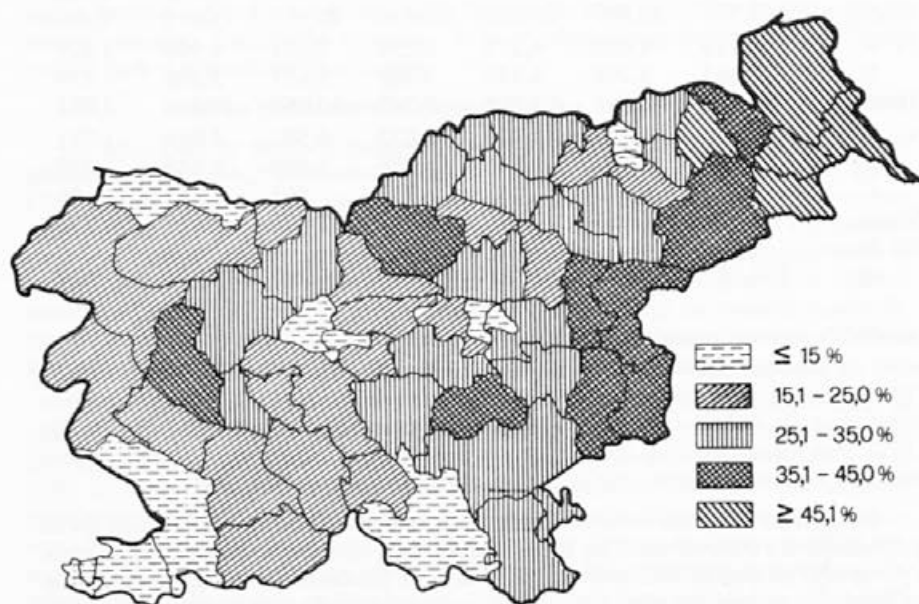
do 10 ha pa še v Gornji Savinjski dolini, voglajnsko-zgornjesotelskem območju, na Dolenjskem in v Beli krajini ter v Spodnjem slovenskem Posavju.

Število aktivnega prebivalstva v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom je dragocen kazalec zemljiško-posesetne strukture kakor tudi stanja razvitosti socio-ekonomskih sestavin vsakega posameznega območja. Zdi se, da je število aktivnih oseb v gospodinjstvih med najpomembnejšimi usmerjevalci današnjega razvoja podeželja in njegove proizvodne usmerjenosti. Kajti povsod tam, kjer so v prevladi dvopoklicna ali mešana gospodinjstva, prihaja do izjemno naglih sprememb. Poleg osebnih pobud in vloženega dela jih prvenstveno omogočata materialna osnova kmetijske proizvodnje in dohodek od zaposlitve izven kmetijstva. V vsem tem moramo iskati temeljne vzroke in vzvode nenehnemu in naglemu razvoju podeželja.

Aktivno kmečko prebivalstvo v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom

V letu 1981 je živel v SR Sloveniji na posestvih blizu 108.000 aktivnega kmečkega prebivalstva. Skoraj polovica (49,3%) ga je bilo v Severovzhodni Sloveniji, kjer je bivalo 28,6% prebivalcev naše republike. To pomeni, da je bila v tem delu Slovenije najnižja stopnja deagrariziranega prebivalstva na kmečkih gospodarstvih, najvišja pa v Zahodni in Osrednji Sloveniji.

Razčlenitev podatkov, ki so zbrani v tabeli 3 in 4, je pokazala, da so imela gospodinjstva do 1 ha med svojim aktivnim prebivalstvom samo eno dvajsetino zapo-

Sl. 3. Delež aktivnega kmečkega prebivalstva od vsega aktivnega prebivalstva na kmečkih gospodarstvih v SR Sloveniji v letu 1981

Fig. 3. Percentage of active agrarian population in relation to the total active population on the farms in the S.R. of Slovenia in 1981

slenih na kmetijah. Znatno višji delež, ki presega četrtno zaposlenih na kmetijah, so imela gospodarstva od 1 do 3 ha, v gospodinjstvih v naslednji velikostni skupini (3—5 ha) je delalo na domači zemlji več kot štiri desetine aktivnega prebivalstva. V naslednjih treh skupinah je bil v povprečju vsak drugi aktivni prebivalec zaposlen izven domače kmetije.

Regionalne razlike v razmerju med kmečkim in neagrarnim življem, ki je bival na kmetijah, razodevajo izredno pisano podobo. V nobeni izmed treh submezoregij Zahodne Slovenije ni bila v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom več kot petina kmečkih zaposlenecv, vsi drugi so bili delavci v neagrarnih dejavnostih. Podobne razmere so vladale v večini Osrednje Slovenije (razen ljubljanske in srednjegorenjske regije). V Pomurju, Gornji Savinjski dolini ter v voglajnsko-sotelski regiji je bilo med aktivnim prebivalstvom na zasebnih gospodarstvih več kot štiri desetine kmečkih zaposlenecv.

Polovica ali več aktivnega prebivalstva, ki so ga imela gospodinjstva z zemljiško posestjo, je na posestvih z več kot 20 ha kmetovala na zemlji ožje ljubljanske, srednjegorenjske in koroške regije, v osrednji regiji Savinjske Slovenije, Gornji Savinjski dolini, na Dolenjskem in v Beli krajini pa na posestvih z več kot 10 ha. V rogaško-sotelskem območju in Spodnjem slovenskem Posavju je bil omenjeni prag značilen za gospodinjstva, ki so imela 5 ha in več zemlje. V pomurskih občinah je bila že na gospodarstvih z več kot 1 ha zemlje polovica ali več aktivnega prebivalstva zaposlena doma na kmetiji.

Leta 1981 je prišlo v Sloveniji povprečno 56 kmečkih zaposlenecv na 100 zemljiških gospodarstev. Ob tem spoznavamo, da so imela le gospodarstva, ki so bila večja od 5 ha, po enega polno zaposlenega člana na domači zemlji. V Primorskem kraškem zaledju ter v obalnih občinah, zgornjegorenjski regiji, Črnem revirju pa v notranjskih in dolenskih gozdnih submezoregijah nobena velikostna skupina posestnikov ni imela polno zaposlenega človeka na kmetiji. Po enega ali celo več kmečkih delavcev so imela samo največja posestva (20 ha in več) v ožji ljubljanski regiji ter Posočju. S tolikšnim delovnim potencialom so razpolagala gospodarstva z več kot 10 ha v srednjegorenjski in osrednji savinjski regiji, Gornji Savinjski dolini, koroški regiji ter na Dolenjskem in v Beli krajini. V voglajnsko-rogaškem podolju, Mariborsko-ptujskem Podravju in v Spodnjem slovenskem Posavju so imele kmetije, ki so merile 5 ha in več, po enega kmečkega delavca. S tolikšno kmečko delovno močjo so razpolagala v Pomurju že posestva, ki so merila 1 ha in več.

Zanimiva je bila spolna sestava kmečke delovne sile po slovenskih domačijah. Moških je bilo samo 44,2%. Ob tem je potrebno poudariti, da je delež moških med aktivnim prebivalstvom na kmetijah zavzemal celo 56,2%, in da so bili moški med nekmečkim aktivnim prebivalstvom zastopani kar z 62%. Vse to opozarja na nekatere svojstvene značilnosti kmečkih delavcev. Čedalje opaznejša je težnja, da glavina skrbi za obdelovanje zemlje, uspevanje kmetije pa pada na ramena kmečkih žena. V zadnjih desetletjih se je težišče ženskega dela preneslo iz nekdanje skrbi za otroke in gospodinjstvo še na gospodarsko plat kmečkih domačij (prim. N a t e k, 1985 a).

Podrobnejša členitev tozadevnih podatkov je pokazala, da se je prevlada moških med aktivnim kmečkim prebivalstvom uveljavila šele na gospodarstvih, ki so merila v povprečju okrog 14 ha in več. Pri vseh drugih manjših kmetijah so prevladovalle ženske kot glavne nosilke današnje kmečke proizvodnje. Čim manjše so bile

Tabela 4. Aktivno kmečko prebivalstvo v gospodinjstvih z zemljiško posestjo po velikostnih skupinah gospodarstev v SR Sloveniji v letu 1981

Table 4. Active agrarian population in households with land tenure by size groups of farms in the S.R. of Slovenia in 1981

Regija	Skupaj	Do 1 ha	1—3 ha	3—5 ha	5—10 ha	10—20 ha	Nad 20 ha
I. A	8.725	289	584	700	2.129	3.212	1.811
B	3.451	115	198	228	650	1.079	1.181
C	931	21	24	56	166	357	307
D	472	—	7	11	72	204	178
E	1.069	16	33	44	117	399	460
F	896	15	56	56	228	371	170
Skupaj	15.544	456	902	1.095	3.362	5.622	4.107
II. A	5.630	177	497	671	1.598	1.794	893
B	1.728	55	95	103	226	462	787
C	6.539	273	985	1.215	2.355	1.476	235
Skupaj	13.897	505	1.577	1.989	4.179	3.732	1.915
III. A	23.573	1.235	4.765	4.664	7.215	4.578	1.116
B	26.714	1.581	6.430	7.589	8.325	2.638	151
C	2.875	57	109	147	383	821	1.358
Skupaj	53.162	2.873	11.304	12.400	15.923	8.037	2.625
IV. A	9.525	269	941	1.105	2.862	3.532	816
B	8.084	399	1.286	1.306	2.891	1.843	359
Skupaj	17.609	668	2.227	2.411	5.753	5.375	1.175
V. A	4.890	161	667	722	1.396	1.101	843
B	1.723	26	78	130	505	744	240
C	947	131	347	205	200	57	7
Skupaj	7.560	318	1.092	1.057	2.101	1.902	1.090
SR Slovenija	107.772	4.820	17.102	18.952	31.318	24.668	10.912

Opomba: Za regije glej pojasnilo pri tabeli 1.

kmetije, tem večji delež so zavzemale kmetice med aktivnim kmečkim prebivalstvom. V posestni skupini do 1 ha je bilo 66,8% žensk, v drugi (1 do 3 ha) celo 67,7%, v tretji 61,8%, v gospodarstvih od 5 do 10 ha pa 55,3%. V gospodinjstvih od 10 do 20 ha je bilo med aktivnim kmečkim prebivalstvom 48% žensk, na domačijah z več kot 20 ha zemlje le še 41,2%.

Tudi v tem se kažejo zanimive razlike med posameznimi slovenskimi pokrajinami, ki bi zaslužile posebno obravnavo. Med drugim naj poudarimo, da so bila v letu 1981 le redka območja, kjer je prišel po 1 kmet na gospodarstvo. Takšni primeri so bili najpogostejši na kmetijah, ki so imele po 20 ha in več zemlje, in sicer v predelih Črnega revirja, Gornje Savinjske doline ter v voglajnsko-zgornjesotelske regije. V pomurskih občinah je prišel 1 kmet na gospodarstvo le v posestni skupini od 10 do 20 ha.

Po tem pokazatelju smo občine, v katerih so imele posamezne skupine posest-

nikov po enega v kmetijstvu zaposlenega moškega, razdelili v štiri skupine. V prvo smo uvrstili območja, kjer so imele le največje domačije po enega kmeta (Celje, Maribor-Tezno, Mozirje, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice in Šentjur). Drugo skupino sestavljajo občine Brežice, Gornja Radgona, Lenart in Ormož; na njihovih kmečkih gospodarstvih, ki so merila 10 ha in več, je delal po 1 moški. V tretji skupini (Ljutomer, Maribor-Pesnica in Pobrežje ter Murska Sobota) so območja, kjer je prišel po 1 kmet na gospodarstvo samo v posestni skupini od 10 do 20 ha. V četrti skupini je občina Lendava; za njo je bilo značilno, da sta imeli po enega kmeta posestni skupini od 5 do 10 ha in 10 do 20 ha, vse druge znatno manj (prim. tudi Mehl, 1985).

Sklep

Prebivalstvo na kmečkih gospodarstvih, ki so že močno deagrarizirana, je pomemben dejavnik kmetijske proizvodnje, obenem pa tudi vzdrževalec kulturne pokrajine. V številnih spremembah, ki spremljajo sodobno preobrazbo podeželja, prihaja čedalje vidneje do veljave neagrarni sloj podeželskega prebivalstva. V spremenjenih načinih in oblikah obdelovanja zemlje odsevajo spremenjeni družbeno-gospodarski odnosi, ki so posledica močne deagrarizacije in ekonomskih zahtev po čedalje večjih količinah kmetijske tržne proizvodnje.

Ob mnogih značilnostih in prikazanih razlikah v številu prebivalcev po kmetijah so prišle do polne veljave prenekatero pokrajinske sestavine. Na osnovi obravnavanih pokazateljev so se izluščila območja, ki zaslužijo, da bi jih zaradi posebnosti in problemov še posebej osvetlili. V glavnem lahko trdimo, da je zemljiško-posestna struktura z vsemi svojimi spremljajočimi sestavinami med pglavitnimi usmerjevalci razporeditve števila ljudi v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom. Kmečko prebivalstvo postaja čedalje redkejše tudi na večjih domačijah. Z njim izumira nekdanja podeželska idilika. Razredčene vrste aktivnega kmečkega prebivalstva niso sposobne, da bi same obdelovale zemljo. Zato je v današnji proces kmetijske proizvodnje vključenih skoraj 38% ljudi, ki žive na kmetijah na dva stalno v kmetijstvu zaposlena človeka pridejo še trije, ki pomagajo pri različnih kmečkih opravilih.

Raziskava je pokazala, da so posamezna območja na Slovenskem še vedno preobjudena s kmečkim prebivalstvom. To velja za Severovzhodno in Jugovzhodno Slovenijo. V obeh makroregijah, ki predstavljata 36% slovenskega ozemlja in 37,6% prebivalcev, sta prebivali skoraj dve tretjini (65,6%) aktivnega kmečkega prebivalstva. Vzroke za nakazano stanje je treba iskati v industrializaciji, ki se je razširjala na podeželje le iz posameznih večjih središč (prim. tudi Ilič, 1968, str. 10—11 in 14). Prepričani smo, da predstavljajo Pomurje, subpanonski del Mariborsko-ptujskega Podravja, Voglajnsko-sotelska in Jugovzhodna Slovenija tisto ozemlje, ki bo že v bližnji prihodnosti doživelo pomembne socio-ekonomske spremembe tudi na področju prebivalstvenih sestavin. V tamkajšnji silno razdrobljeni posesti smemo iskati enega izmed temeljnih vzrokov, ki bo skupaj z rastjo starih ali novih industrijskih središč povzročil razkroj obstoječih socialnih in gospodarskih sestavin njihovega prebivalstva.

Literatura in viri

G o s a r, A., 1985, Vpliv turizma na oblikovanje kmetijske dejavnosti v alpskem svetu SR Slovenije. *Geographica Iugoslavica*, VI., 257—268, Maribor.

- Ilešič, S., 1968, Regionalne razlike v družbeno-gospodarski strukturi SR Slovenije. Geografski vestnik, XL., 3—18, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1972, Slovenske pokrajine (Geografska regionalizacija Slovenije). Geografski vestnik, XLIV., 9—19, Ljubljana.
- Jeršič, M., 1982, Večfunkcionalni pomen našega podeželja. Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega podeželja. Str. 142—150, Ljubljana.
- Kladnik, D., 1985, Značilnosti zemljiške strukture v SR Sloveniji. Geographica Jugoslavica, VI., 223—227, Maribor.
- Klemenčič, V., 1968, Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji. Geografski vestnik, XL., 19—52, Ljubljana.
- Kocjan, S., 1979, Kmetijska zemljišča. Zakon s komentarjem. 278 str., Ljubljana.
- Kočkole, V. in Vera, 1969, Urbanizacija podeželja v Sloveniji. Geografski vestnik, XLI., 3—23, Ljubljana.
- Marinško, J., 1979, Razvoj in revitalizacija slovenske vasi. 202 str., Ljubljana.
- Medved, J., 1970, Spremembe v izrabi zemljišča in preseljanje kmečkega prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih. Geografski vestnik, XLII., 3—30, Ljubljana.
- Mehle, T., 1985, Protiustavno in družbeno neustrezno. Naši razgledi, XXXIV., štev. 5 (796), str. 126 in 128; štev. 6 (797), str. 160—161, Ljubljana.
- Natek, M., 1985, Nekatere geografske značilnosti zemljiško-posestne strukture v SR Sloveniji 1981. leta. Geographica Jugoslavica, VI., 177—191, Maribor.
- Natek, M., 1985 a, Zemljiško-posestna struktura in prebivalstvo v celjski regiji. Celjski zbornik 1985, 83—110, Celje.
- Pak, M., 1985, Posestna sestava zasebnega kmetijstva v Jugoslaviji. Geographica Jugoslavica, VI., 169—175, Maribor.
- Vrišer, I., 1974, Mesta in urbano omrežje v SR Sloveniji. Značilnosti njihovega razvoja in družbenogospodarskega pomena s posebnim ozirom na mala mesta. Geografski zbornik, XIV., 179—337, Ljubljana.
- SL 1983 = Statistični letopis SR Slovenije 1983. XXII., Ljubljana.
- Popis kmetijstva 1969. Statistično gradivo št. 20/70, Ljubljana 1971.
- Popis kmetijstva 1969. Statistično gradivo št. 7/73, Ljubljana 1973.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981. Gospodinjstva, ki imajo kmečko gospodarstvo. Rezultati raziskovanj, št. 314, Ljubljana 1983.

POPULATION IN HOUSEHOLDS WITH LAND TENURE IN THE S.R. OF SLOVENIA IN 1981

Milan Natek

(Summary)

The variety of socio-economic changes that occurred in the S.R. of Slovenia in the post-war period have also had a specific impact on the country. During this period rural areas have in all most important respects undergone fundamental transformations. At present the country has in addition to its basic function — agricultural production — also other functions: it is becoming increasingly important in such spheres as recreation and dwelling of inhabitants that are employed in non-agrarian activities.

In 1981 there were in the S.R. of Slovenia 192.090 (or 32.3%) of households which also owned the land tenure — on the average 5.51 ha. In these households lived 721.103 persons, i.e. 38.1% of the total population in the S.R. of Slovenia (Cf. Table 1 and Figure 1). Here it should be underlined that in 1981 the S.R. of Slovenia had no more than 9.2% of agrarian population (details are to be found in Figure 2).

The study brings a detailed presentation of the distribution of inhabitants according to individual size groups of land-owners. Considering the size of land tenure the households were divided into six groups: up to 1 ha., 1.1 to 3 ha., 3.1 to 5 ha., 5.1 to 10 ha., 10.1 to 20 ha., and the group of households with 20 ha. or more of land. It was found that the number of persons per household had increased with the increase of land tenure: the more land had the households the more people lived within their families (Cf. Table 2). Here it should be pointed out that the number of people in the households with land tenure was primarily influenced by numerous socio-economic factors: by larger non-agrarian centers in the vicinity, by the time and dynamics of the development of non-agrarian activities, by the widespread traffic network, by social and employment structures of the population, etc.

In the study special attention is focused on the presentation of the active, i.e. of the employed population. In 1981 the treated households had 333.882 active inhabitants, of whom 33.3% was employed on their own farms, while the others — 226.110 persons — were working in various non-agrarian activities (Cf. Tables 3 and 4). The analysis showed that in household with up to 10 hectares of land the number of active population had been growing, while in all bigger household it had been on the decrease. The reasons for this situation are to be found in the age structure, variations in the employment orientations, as well as in the degree of de-agrarianization of the individual regions. The group of households having 5.1 to 10 ha. of land represented the limit group that had, on the average, two active persons per farm.

The final chapter brings a detailed outline of the labour force on farms and its share from the total number of the active population living in households with land tenure (Cf. Table 4 and Figure 3). In 1981 almost 108.000 persons worked on farms, almost a half of them were in the macroregion of North-eastern Slovenia, occupying 23.5% of the territory of the S.R. of Slovenia and 28.6% of its population. Among the active agrarian population were 44.2% of males, while all the others were females — agrarian housewives. Here it is possible to state that during the last few decades most of the care for the cultivating of land and for the overall farm has passed from the shoulders of men over to those of the women. In the households with over 10 ha. of land the active male agrarian population predominated (Cf. Table 4).

The overall economic development, that has been very heterogeneous in the period after the second World War, has often avoided the farms. Thus, there currently increases the number of farms with old people that are unable to work, with unmarried land-owners, as well as with too low number of active agrarian population. All this brings into the country new problems the consequences of which can be seen in the transformation of it.

UDK 911.3:312(497.12 »Žihlava, Slaptinci«) = 863
UDC 911.3:312(497.12 »Žihlava, Slaptinci«) = 20

STOPNJA PRESLOJITVE IN STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA NA SELJI ŽIHLAVA IN SLAPTINCI

Borut B e l e c *

Uvod

V prispevku želim osvetliti nekatere značilnosti preslojitvenega procesa in starostne strukture na primeru gospodinjstev v k.o. Slaptinci, kot smo jih lahko analizirali s pomočjo ankete v okviru širše zasnovane raziskave (B e l e c, K e r t, O l a s, 1984). V njej smo opozorili na zapletene zemljiškoposestne razmere, stopnjo zemljiške razdrobljenosti ter socialnopolosostne pomešanosti zemljišč, na aktualne probleme kmetijstva, ki izhajajo iz demografske strukture gospodinjstev in izrabe tal, a tudi na učinke zlozb in možnosti za izboljšanje posestne strukture v načrtovanih prostorsko urejevalnih posegih.

Katastrska občina Slaptinci leži v srednji Ščavniški dolini na območju občine Gornja Radgona in jo sestavljata naselji Slaptinci in Žihlava (leta 1981 156 oziroma 96 prebivalcev), oddaljeni 3 do 4 km od centralnega naselja Videm ob Ščavnici.

Sestavek prikazuje značilne elemente demografske strukture v ruralni pokrajini, ki jo je deagrarizacija zajela sorazmerno pozno, naselja pa so ostala še močno agrarna. Metodologija omogoča primerjavo s podobno študijo ruralne prostorske strukture na primeru vasi Berkovci, Panovci in Nemčavci v Prekmurju (B e l e c, O l a s, 1982).

Starostna struktura gospodinjstev

Delovna sila in njena starostna struktura sta izredno pomembna dejavnika v kmetijstvu, saj vplivata na njegove številne razvojne komponente. Pri tem imamo še posebno v mislih odnos do inovacij v kmetijstvu in vprašanje nasledstva na kmetijah. Zato smo ločeno za obe naselji izdelali starostno piramido prebivalstva glede na posamezne tipe gospodinjstev — kmečka, kmečko-delavska in delavska gospodinjstva.

Ena od značilnosti razporeditve prebivalstva po tipih gospodinjstev je dokaj enakovreden delež članov kmečkih in kmečko-delavskih gospodinjstev. V delavskih gospodinjstvih živi le 13,8% oseb. Med obema naseljema ni pomembnejših razlik (tab. 1).

* Dr., redni univ. prof., katedra za geografijo, Pedagoška akademija, Univerza v Mariboru, Koroška c. 160, 62000 Maribor, YU

Tabela 1: Razporeditev prebivalstva glede na tip gospodinjstva

Tipi gospodinjstev	Žihlava				Slaptinci				k.o. Slaptinci			
	M	Ž	SK	%	M	Ž	SK	%	M	Ž	SK	%
Kmečka gospodinjstva	15	15	30	46,1	35	23	58	42,0	50	38	88	43,3
Kmečko-delavska gospodinjstva	14	14	28	43,1	24	35	59	42,8	38	49	87	42,9
Delavska gospodinjstva	3	4	7	10,8	11	10	21	15,2	14	14	28	13,8
Skupaj	32	33	65	100,0	70	68	138	100,0	102	101	203	100,0

Starostna struktura po spolu za obe naselji in k.o. Slaptinci kot celoto je razvidna na risbi.

Če prebivalstvo obeh naselij razporedimo v značilne starostne skupine, navedene v tabeli 2, se pogosto kaže občutna prevlada moških članov gospodinjstev, npr. pri mladi generaciji (do 29 let) in starejši skupini srednje stare generacije (45 do 49 let). Izrazito, tj. z dobrima dvema tretjinama, prevladujejo pri ostareli generaciji (nad 60 let) ženski člani gospodinjstev.

Tabela 2: Spolna sestava prebivalstva po generacijskih skupinah

Generacijske skupine	moški		ženske		skupaj	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%
mlada						
0 do 14 let	19	57,6	14	42,4	33	100,0
15 do 29 let	33	55,0	27	45,0	60	100,0
srednje stara						
30 do 44 let	12	50,0	12	50,0	24	100,0
45 do 59 let	26	53,1	23	46,9	49	100,0
stara nad 60 let	12	32,4	25	67,6	37	100,0
Skupaj	102	50,2	101	49,8	203	100,0

Moški člani gospodinjstev prevladujejo v mladi generacijski skupini, na katero odpade več kot polovica moških, žensk pa le dve petini. Posebno izstopa ostarela ženska populacija, saj je ženskih članov gospodinjstev, starih več kot 60 let, že četrtnina (tab. 3).

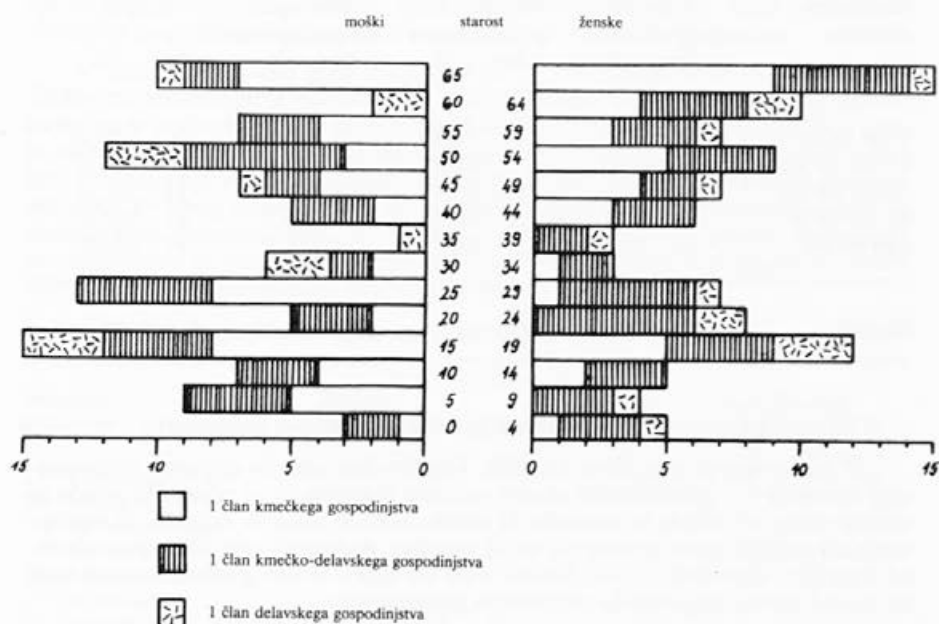
STAROSTNA SESTAVA
 PREBIVALSTVA PO TIPIH GOSPODINJSTEV
 LETA 1984 V K. O. SLAPTINCI

Tabela 3: Generacijska sestava prebivalstva glede na moško in žensko populacijo

Generacijske skupine	moški		ženske		skupaj	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%
0 do 14 let	19	18,6	14	13,9	33	16,3
15 do 29 let	33	32,3	27	26,7	60	29,6
30 do 44 let	12	11,8	12	11,9	24	11,8
45 do 49 let	26	25,5	23	22,8	49	24,1
nad 60 let	12	11,8	25	24,7	37	18,2
Skupaj	102	100,0	101	100,0	203	100,0

V kmečkih gospodinjstvih živi 43,3% članov vseh gospodinjstev, vendar kar 54,1% starih nad 60 let, tj. ostarelih. Nadpovprečno je zastopana tudi starostna skupina od 45 do 59 let. V kmečko-delavskih gospodinjstvih je 42,9% prebivalstva, toda 54,5% je mlajšega kot 14 let. Nad povprečjem sta še starostni skupini od 15 do 29 let in od 30 do 44 let. Pri delavskih gospodinjstvih izstopa starostna skupina 30 do 44 let z 20,9% (tab. 4).

Tabela 4: Delež gospodinjstev po tipih gospodinjstev glede na starostne skupine

Starostne skupine	kmečka gospodinjstva		kmečko-del. gospodinjstva		delavska gospodinjstva		Skupaj	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
0 do 14 let	13	39,4	18	54,5	2	6,1	33	100,0
15 do 29 let	24	40,0	27	45,0	3	5,0	60	100,0
30 do 44 let	8	33,3	11	45,8	5	20,9	24	100,0
45 do 49 let	23	46,9	20	40,8	6	12,3	49	100,0
nad 60 let	20	54,1	11	29,7	6	16,2	37	100,0
Skupaj	88	43,3	87	42,9	28	13,8	203	100,0

Tipi gospodinjstev glede na generacijsko sestavo prebivalstva

V tem poglavju smo člane kmečkih, kmečko-delavskih in delavskih gospodinjstev razvrstili v 7 generacijskih skupin oziroma kombinacij: a) mlado, b) mlado in srednje staro, c) mlado in ostarelo, č) mlado, srednje staro in ostarelo, d) srednje staro, e) srednje staro in ostarelo ter f) ostarelo. Anketirali smo 51 gospodinjstev, od tega 35 v Slaptincih in 16 v Žihlavi. Tudi vse tabele in oba grafikona sta izdelana na osnovi navedenega števila anketiranih gospodinjstev.

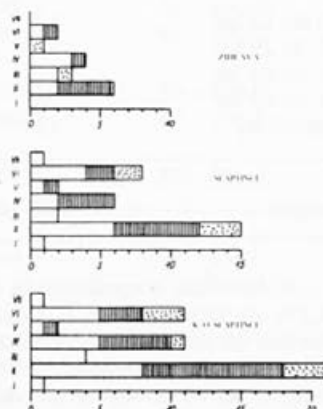
TIPI GOSPODINJSTEV

GLEDE NA GENERACIJSKO SESTAVO LETA 1984

v naseljih Žihlava in Slaptinci ter k. o. Slaptinci

- I. Mlada generacija (do 29 let)
- II. Mlada (do 29 let) in srednje stara generacija (30 do 59 let)
- III. Mlada (do 29 let) in ostarela generacija (nad 60 let)
- IV. Mlada (do 29 let), srednje stara (30 do 59 let) in ostarela generacija (nad 60 let)
- V. Srednje stara generacija (30 do 59 let)
- VI. Srednje stara (30 do 59 let) in ostarela generacija (nad 60 let)
- VII. Ostarela generacija (nad 60 let)

- 1. Kmečka gospodinjstva
- 2. Kmečko-delavska gospodinjstva
- 3. Delavska gospodinjstva

V k.o. Slaptinci je med 51 gospodinjstvi 25 ali 49% kmečkih, 19 ali 37,3% kmečko-delavskih in 7 ali 13,7% delavskih (tab. 5, risba). V tem pogledu ni pomembnejših odstopanj med k.o. Slaptinci kot celoto in obema naseljema, nekaj večja so le pri deležu gospodinjstev glede na generacijsko sestavo. Tako močno prevladujejo gospodinjstva s kombinacijo mlade in srednje stare generacije.

V Žihlavi je takšnih gospodinjstev 6 ali 37,5%, v Slaptincih 15 ali 42,9%. V Žihlavi so v ospredju še gospodinjstva s kombinacijo vseh generacij. Precej zaskrbnjujoč pa je podatek, da je v obeh naseljih okoli petina gospodinjstev s srednje staro in ostarelo generacijo, torej z relativno neugodno starostno strukturo. Slednje toliko bolj potrjuje dejstvo, da je polovica teh gospodinjstev kmečka, četrtnina pa kmečko-delavska. Po drugi strani pa iz visokega deleža gospodinjstev s kombinacijo mlade in srednje stare generacije (41,2%) vendarle lahko predvidevamo ugodno nasledstveno perspektivo za ohranitev agrarne funkcije, saj je med njimi 8 gospodinjstev kmečkih in 10 kmečko-delavskih, delavska pa so le 3.

Tabela 5: Tipi gospodinjstev glede na generacijsko sestavo

Starostne generacije	Tipi gospodinjstev														
	Žihlava					Slaptinci					k.o. Slaptinci				
	KM	KM-D	D	SK	%	KM	KM-D	D	SK	%	KM	KM-D	D	SK	%
I. Mlada (do 29 let)	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2,9	1	—	—	1	2,0
II. Mlada (do 29 let) in srednje stara (30 do 59 let)	2	4	—	6	37,5	6	6	3	15	42,9	8	10	3	21	41,2
III. Mlada (do 29 let) in ostarela (nad 60 let)	2	—	—	2	12,5	2	—	—	2	5,7	4	—	—	4	7,8
IV. Mlada (do 29 let), srednje stara (30 do 59 let) in ostarela (nad 60 let)	3	1	1	5	31,2	2	4	—	6	17,1	5	5	1	11	21,5
V. Srednje stara (30 do 59 let)	—	—	—	—	—	1	1	—	2	5,7	1	1	—	2	4,0
VI. Srednje stara (30 do 59 let) in ostarela (nad 60 let)	1	1	1	3	18,8	4	2	2	8	22,8	5	3	3	11	21,5
VII. Ostarela (nad 60 let)	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2,9	1	—	—	1	2,0
Skupaj	8	6	2	16	100,0	17	13	5	35	100,0	25	19	7	51	100,0

Viri in literatura

- Belec B., Kert B., Olas L., 1984, Melioracije in komasacije kot dejavnik socialnogeografske preobrazbe srednje Ščavniške doline (sonda k.o. Slaptinci), I. faza, Maribor. Raziskovalni inštitut Pedagoške akademije, Univerza v Mariboru.
- Belec B., Olas L., 1982, Tipologija ruralne prostorske strukture Prekmurja na primeru naselij Berkovci, Panovci in Nemčavci. Geographica Slovenica 13, Ljubljana, Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

THE DEGREE OF CLASS TRANSFORMATION AND AGE STRUCTURE OF INHABITANTS IN ŽIHLAVA AND SLAPTINCI

Borut B e l e c

(Summary)

Ščavnica valley with settlements Žihlava and Slaptinci remained still firm agrarian because of its transport periphery from community centre, respectively from urbanized zone of Gornja Radgona—Radenci. Nevertheless, some elements of its sociogeographic structure shows that the valley is experiencing, specially in the last period intensive economic changes. Because of heavy concentration of non agricultural activities in Gornja Radgona and Radenci intensive daily labour migration was developed, but the agricultural function of the valley has been preserved, even more than it would be in the case of bigger dispersion of employment centres. Beside this we are stating the characteristic present impact on spatial structure and its timely tempt with reference to sociogeographic process, percivable in preserved physiognomy of settlements and in the system of land pattern, as in further estates crumbling and weak class transformation trends, specially agrarian households. The only exeptions are hydromeliorization and commassation areas.

Equal share of agrarian and agrarian-labour households, considerable agedness of agrarian women population and heavy predominance of households with combination of young (up to 29 years) and middle age (30 to 59 years) generations are the basic characteristics of households in cadastrian community Slaptinci. In spite of concerned generation structure, shown in high share of households with middle age (30 to 59 years) and aged generation (more than 60 years) we forsee proptious inheritance perspective in both settlements, preservation of its agricultural function and agricultural potential. The bigger number of labour households were not arose yet in the process of class transformation. So we can say that Slaptinci presents spatial rural structure with weak deagrarization and depopulation, with relative proptious age structure and good possibilities for advanced agricultural development.

UDK 911.3:312:64.021:802.1(71 »Toronto«) = 863

UDC 911.3:312:64.021:802.1(71 »Toronto«) = 20

MOBILNOST IN NAČIN POSELITVE SLOVENSКИH GOSPODINJSTEV V TORONTU*

Rado Genorio**

Uvod

Razvoj kanadskega Toronta je potrebno obravnavati vzporedno z razvojem celotne ontarijske pokrajine. Od pionirskih začetkov in prve agrarne poselitve ter skozi obdobja nagle demografske, socialne in ekonomske rasti je Toronto žarišče razvoja in sprememb vse province in tudi celotne dežele. Zgoščanje prebivalstva in ekonomskih aktivnosti je povzročilo, da je več kot polovica gospodarstva Ontaria osredotočena v tej metropolitanski regiji. Izboljšane prometne in druge zveze ter povečana mobilnost prebivalstva omogočajo tesno povezanost Toronta z drugimi območji oziroma mesti Ontaria in Kanade. Tehnološke inovacije spreminjajo način življenja, kar decentralizira osnovne funkcije človekovega delovanja v manj specializirana regionalna središča z večjo odvisnostjo od celotnega urbanega sistema metrople (Simmons J., Bourne L.; 1972; 83).

Za mnoge je Toronto britansko mesto na ameriški zemlji. Vendar pa po svoji podobi, strukturi, ekonomiji ter načinu življenja kaže severnoameriške značilnosti. V povojnem obdobju je podoba mesta spremenilo predvsem močno priseljevanje, ki je po intenzivnosti med največjimi na kontinentu. Število prebivalstva se je v obdobju 1951—1971 namreč podvojilo, od 1,2 milj. na 2,4 milj. (Kumove L., 1975; 10). Številni priseljenci iz tujine ter visok naravni prirastek prebivalstva so v razvoju mesta zelo pomembni. Ker se povojni priseljenci etnično močno razlikujejo od predvojnih, je njihov vpliv na rast in spremembe etničnega sestava prebivalstva očiten. Nenadoma so se pojavile nove kulture, ki so na razvoj mesta močno vplivale. Zaradi različnih etničnih skupin priseljencev so se znotraj velemesta izoblikovala prava mesta. Okrog 400.000 Italijanov sklenjeno posekuje predel, ki se širi od poslovnega središča do severozahodnega obrobja mesta. Vzhodno od italijanskega »klina« se razprostira območje, kjer prebiva okrog 100.000 Židov. Poleg tega je v Torontu še nekaj desetisoč Grkov, Portugalcev in tudi Jugoslovanov. Med slednjimi je okrog 12.000 slovenskih priseljencev in njihovih potomcev.

Rast mesta je povezana s populacijskimi spremembami in socio-ekonomskim položajem družin. Prevladuje delež mladih ljudi, zaposlenih v terciarnem in kvartarnem sektorju dejavnosti. Ta skupina prebivalstva zahteva udobno bivanje v modernih stanovanjih in enodružinskih hišah. Je prostorsko in socialno zelo mobilna.

* Sestavek je izvirček magistrske naloge Geografija slovenskega izseljenstva v Kanadi, Ljubljana 1981

** Mag., Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, YU

Njihova notranja gibljivost je povezana s potekom družinskega ciklusa, ki se spreminja od družinsko usmerjenega načina življenja v obmestju do bivanja mladih v stanovanjskih soseskah blizu mestnega središča. Metropolitanska pokrajina zrcali tako vplive različnih poklicev, številčnih etničnih skupin priseljencev, stanovanjsko gradnjo, vitalnost poslovnega središča in podobno.

Kratka uvodna predstavitev razvojnih potez Toronta omogoča lažje razumevanje položaja slovenske skupnosti, ki se je številčno krepila prav v obdobju največje rasti vele mesta, to je v obdobju petdesetih in šestdesetih let. Iz relativno majhne naselbine slovenskih priseljencev, ki je ob koncu druge svetovne vojne štela komaj 50 gospodinjstev, se je v omenjenem obdobju razvila močna slovenska skupnost z več kot 2000 slovenskimi gospodinjstvi.

Teoretsko izhodišče in metodologija obravnavanja problematike mobilnosti prebivalstva v urbanih območjih

Prostorsko gibanje gospodinjstev v urbanih območjih, ki ga nekateri označujejo kot rezidencialna mobilnost ali intraurbana migracija, je prevladujoča oblika gibanja prebivalstva v razvitem svetu. V Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji se kar dve tretjini vseh selitvenih gibanj odvija v mestih. Tako naj bi se okrog 20% severnoameriških gospodinjstev selilo vsako leto (Short J., 1978; 419). Temu pojavu posvečajo vse več pozornosti različne znanstvene discipline: geografija, sociologija, ekonomija, antropologija itd. Med geografi je že Haggett (1965) opozoril, da omenjene selitve niso bile deležne ustrezne pozornosti. Morda je k temu nekoliko pripomoglo tudi pomanjkanje ustreznih podatkov. V geografiji pomeni obravnavanje selitvene mobilnosti, vzrokov za selitev, proučevanje odnosov med prostorsko mobilnostjo in urbanih strukturami korak v stran od zgolj statičnega proučevanja fiziognomskih struktur mesta.

Teoretično izhodišče za ugotavljanje mobilnosti in načina poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu ali kakšni drugi metropoli predstavljajo modeli, ki so nastali z empiričnimi raziskovanji dinamike selitvene mobilnosti v mestih. Po Shortu (1978; 421) obstajajo štiri glavne teorije selitvene dinamike v mestih:

- priseljevanje in preseljevanje (invazija in sukcesija)
- pronicanje (filtracija)
- teorija življenjskega cikla in
- ekonomska teorija.

Dosedanje raziskave pa kažejo, da tudi etničnega momenta ne gre zanemariti, še posebej ne v mestih s pisanim etničnim sestavom prebivalstva. Taka pa so pravzaprav vsa mesta severnoameriškega kontinenta.

Short omenja zlasti Burgessov in Hoytov vpliv na tovrstne raziskave. Burgessova teorija prostorske mobilnosti izhaja iz njegove koncepcije o urbani strukturi. Razvoj mesta je po njem pogojen z množičnim priseljevanjem (invazijo) v neposredno bližino poslovnega središča in kasnejšim preseljevanjem (sukcesija) gospodinjstev proti mestnemu obrobju (Burgess E., 1972; 120). Novi priseljenci se najprej naselijo v uličnih blokih v neposredni bližini poslovnega središča in s tem nasledijo prejšnje prebivalstvo. Sproži se verižna reakcija, ki vsako socialno skupino prebivalstva postopoma pomakne bliže k mestnemu robu. Burgessova koncepcija je zasnovana na primeru Chicaga v začetku 20. stoletja, ko je bilo v Združenih državah Amerike značilno množično priseljevanje revnega prebivalstva iz Evrope. Nekaj podobnega se je dogajalo v Torontu po drugi svetovni vojni, ko so poli-

tični begunci številnih evropskih narodov zapolnili območja s cenenimi stanovanji v neposredni bližini poslovnega središča.

Proces filtracije je sestavni del Hoytovega sektorskega modela urbane forme in rasti (Hoyt H., 1939). Izhodišče pri njegovi teoriji so stanovanja višjih socialnih skupin prebivalstva. Zaradi zastarelosti stanovanjskega fonda in želje višjih socialnih slojev, da z nakupom novih stanovanj zadržijo svoj status, prihaja do sprememb, kar se kaže v »drsenju«¹ stanovanjskega fonda po socialni lestvici navzdol. Ta model je bil očitno prirejen za razmere monopolnega kapitalizma. Nova stanovanja so po tej teoriji na voljo višjim socialnim skupinam, medtem ko nižje ali srednje zasedejo le stanovanja, ki so jih izpraznile višje socialne skupine prebivalstva. V našem primeru ta model ni uporaben, saj obravnavamo mobilnost gospodinjstev v času državnega kapitalizma, ko nova stanovanja s pomočjo državnih fondov gradijo tudi za revno prebivalstvo.

Teorija življenjskega cikla sloni na domnevi, da gospodinjstva zadovoljujejo svoje potrebe po stanovanjih v skladu s številom družinskih članov oziroma s svojim življenjskim ciklusom. Stanovanjske potrebe naj bi bile glede na stopnjo tega cikla različne, kar je poleg angloameriških geografov v svoji socialnogeografski študiji ugotavljal tudi Schaffer (1968) na primeru nemškega mesta Ulma. Teorija omogoča primerjavo dejanskega gibanja gospodinjstev srednjih socialnih skupin, ni pa prikladna za proučevanje mobilnosti nižjih, oziroma višjih socialnih skupin prebivalstva. Najlažje jo navežemo na suburbanizacijo, ko gre za priselitve gospodinjstev srednjih socialnih skupin (v »otroški dobi«²) v mirnejše okolje enodružinskih hiš na mestnem obrobju.

Na to teorijo se deloma navezuje tudi ekonomska teorija, ki se naslanja na postavko, da so poklici vezani na mestno središče. S preselitvijo gospodinjstev od mestnega središča proč namreč stroški za prevoze nadomestijo stroške za stanovanja ali obratno. Večje število otrok sproži izseljevanje družin na mestni rob, kajti za vsakega otroka več je potrebno tudi več prostora, prevozni stroški pa ostanejo enaki. V pričujoči analizi ta model ustreza samo pri obravnavi srednjih in deloma srednjih-višjih slojev slovenskih gospodinjstev.

Prikazani teoretski modeli predstavljajo le določena izhodišča za razumevanje mobilnosti slovenskih gospodinjstev v Torontu. Njihove mobilnosti in načina poselitve namreč ne moremo vnaprej uvrstiti le v enega izmed obravnavanih modelov, oziroma jih razlagati le z navedenimi teorijami. Pri skupnosti s krajšim migracijskim stažem, ki je sicer v novo družbo integrirana, ne pa tudi v celoti asimilirana, igra etnična pripadnost pomembno vlogo. Slednja vpliva na intenzivnost in na pojavne oblike mobilnosti. Kakor bomo spoznali, gre namreč za pojav, ki spominja na prostorsko ravnanje, značilno za etnične skupnosti priseljencev iz Srednje, Zahodne in deloma tudi Vzhodne Evrope.

Pomembnejše karakteristike mobilnosti in načina poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu

Skupnost slovenskih priseljencev v Torontu je relativno mlada, zlasti v primerjavi s slovenskimi priseljenci v sosednjih ameriških metropolitanskih območjih. Razmere v Torontu lahko primerjamo z razmerami, kakršne so med slovenskimi priseljenci v avstralskih metropolah. Slovenska naselbina v Torontu je nastajala namreč z množičnim priseljevanjem v Kanado šele po drugi svetovni vojni. V tem času je namreč tudi Kanada postala ena vodilnih imigracijskih dežel. Večina prišlekov iz

Evrope se je v prvih povojnih letih usmerila v mesta na jugu ontarijske province. Med njimi postane Toronto najprivlačnejše tudi za priseljence iz Slovenije in drugih delov Jugoslavije. Torej gre za tipično povojno naselbino, ki je hitro naraščala od konca štiridesetih let dalje, ko je Kanada odprla vrata množici političnih beguncev iz Evrope. Po končanem enoletnem obveznem delu pri raznih delih širom Kanade se je večina prišlekov naselila v Torontu. Sprva so stanovali v neposredni bližini mestnega središča (območje Parkdale — Toronto West), kjer so si poiskali redno zaposlitev. V petdesetih letih je bilo to območje še vedno med pglavitnimi sprejemnimi centri za priseljence iz Slovenije. Vse številčnejša slovenska skupnost je z raznovrstnimi institucijami, ki so med drugim omogočale tudi zaposlovanje prišlekov, pritegovala nove slovenske priseljence bodisi iz domovine ali drugih kanadskih pokrajin. Podobno vlogo je imela slovenska naselbina v Forest City-ju v Pennsylvaniji (ZDA), kjer sta premogovnik in močna slovenska skupnost prav tako pritegovali slovenske priseljence iz matične domovine in tudi drugih delov Združenih držav Amerike (S t e r m o l e D., 1980; 6).

Poleg omenjenega torontskega mestnega dela, ki je v neposrednem zaledju poslovne središča (na karti mobilnosti gospodinjestev se kaže kot območje najintenzivnejšega razseljevanja), je bila manjša slovenska naselbina tudi še v jugozahodnem delu metropole (Alderwood). Pomaknjena na takratni mestni rob, v izrazito anglosaški del je bila konec petdesetih let najprivlačnejša za slovenska gospodinjstva v Torontu in tega ni izgubila vse do današnjih dni. Tudi analiza mobilnosti gospodinjestev v obdobju 1975—1978 (glej karto 1) kaže relativno močne selitve slovenskih gospodinjestev iz območja primarne naselitve (Parkdale — Toronto West) v jugozahodni del (Alderwood). Poleg Alderwooda sta privlačni še celotno zahodno vele-mestno obrobje (občina Etobicoke) ter severovzhodno obrobje na meji občin North York in Scarborough. Manj privlačen pa je severni del North Yorka, poseljen z italijansko ter vzhodno od nje z židovsko etnično skupnostjo. Po smereh preseljevanja lahko zaključimo, da slovenskim izseljencem, živečim v Torontu, najbolj ustrezajo območja, kjer prevladujejo angleško govoreče skupnosti, medtem ko etnično relativno čisti deli poseljeni bodisi z Italijani ali Portugalci, Grki, Židi, Kitajci itd., Slovence ne privlačijo.

Zakaj je Alderwood za Slovence najprivlačnejši, je ugotavljal tudi S t e r m o l e (1979) in prišel do zaključka, ki se opira na številne intervjuje z nosilci preseljenih gospodinjestev. Večina navaja, da jih je privlačevala predvsem močna slovenska skupnost. Le en anketiranec je kraj bivanja utemeljil z bližino delovnega mesta. Pri tej izjemi etničnost torej ni igrala vloge, saj priseljeni niti ni vedel, da gre za okolje, poseljeno s slovensko skupnostjo (S t e r m o l e D., 1980; 5).

Pri analizi vzrokov za notranje preseljevanje družin po letu 1975 je bilo leta 1980 z anketo ugotovljeno, da se je skoraj polovica gospodinjestev preselila zaradi izboljšanja lastnega ekonomskega položaja. Med važnejše vzroke so v anketi navajali še družinske razloge in neustrezno etnično okolje v kraju prve naselitve. Četrtna anketiranih pa vzrokov za preselitev ni navedla dovolj jasno (G e n o r i o R., 1981; 120). Tudi pri sedanji notranji mobilnosti ne smemo zanikati vloge, ki jo ima etnična pripadnost. Vendar tega ne gre povečevati pri nastajanju novih slovenskih jeder na celotnem obrobju metropole. Večjo vlogo ji lahko pripišemo le za koncentracijo v Alderwoodu, druge pa ne. Pa tudi v tem primeru se preseljevanje prepleta z ekonomsko in socialno mobilnostjo nosilcev gospodinjestev. Ti so se po nekajletnem bivanju v Kanadi z novo družbo ekonomsko integrirali in močno izboljšali svoj gnotni položaj. Z dvigom standarda so se pojavile tudi zahteve po boljšem stanovanju in bivalnem okolju. To je sprožilo preseljevanje v enodružinske hiše na ob-

robju mesta. Lahko rečemo, da so Slovenci pri suburbanizaciji tvorno udeleženi.

Z anketo, izvedeno v letu 1980, je bilo ugotovljeno, da 90% slovenskih gospodinjstev poseduje enodružinske hiše. Po podatkih uradne kanadske statistike pa prebiva le polovica Kanadčanov v enodružinskih hišah (Genorio R., 1981; 99). Po nekajletnem bivanju v Kanadi je torej večini slovenskih gospodinjstev oziroma družin uspelo, da so izboljšale stanovanjske razmere. Le manjši del jih še prebiva v najemniških stanovanjih. Prav tako se le neznatno število gospodinjstev odloča za nakup stanovanja v stanovanjskih blokih (glej tabelo). V teh so ponavadi le mlajše družine iz druge generacije. Te se v svojih stanovanjskih zahtevah izenačujejo z ravnanjem povprečnih Kanadčanov.

Tabela: **Stanovanjske razmere slovenskih gospodinjstev v južnem Ontariu**

Vrsta stanovanja	Število	%
Lastna hiša	204	89,9
Lastno stanovanje	5	2,2
Najemniška hiša	2	0,9
Najemniško stanovanje	14	6,2
Najemniška soba	1	0,4
Drugo	1	0,4
Skupaj	227	100,0

Vir: Anketa »Slovenci v Kanadi«, St. Catharines 1980.

Če primerjamo današnje ravnanje slovenskih ljudi v Torontu z ravnanjem ostalega prebivalstva, ugotovimo, da je drugačno od povprečja. To velja zlasti za prvo generacijo. Enodružinska hiša, proč od poslovnega središča, jim pomeni nekakšen statusni simbol. Bivanje v stanovanjskih blokih, pa naj bodo stanovanja še tako kvalitetna, večini ne ustreza. Njihovo ravnanje je podobno ravnanju gospodinjstev, ki v življenjskem ciklu dosegajo fazo »otroške mladosti« in fazo »otroške zrelosti«.

Številne študije navajajo, da v ožjem velemestnem območju Toronta prevladuje danes mlado prebivalstvo, ki v okviru življenjskega cikla dolega »predotroško fazo« (Kumove L., 1975; 42). Pri slovenskih gospodinjstvih je nasprotno. Ožje velemestno območje je v neposrednem zaledju poslovnega središča še vedno poseljeno z ostarelimi slovenskimi priseljenci. To strukturo lahko uvrščamo v nižji in nižji-srednji sloj velemestne populacije. Na mlajša gospodinjstva, oziroma tista, ki jih uvrščamo v srednji ali srednji-višji sloj, pa naletimo v mirnih soseskah enodružinskih hiš v obrobni mestnih občinah.

Pri slovenskih gospodinjstvih smo v primerjavi s celotno velemestno populacijo ugotovili manj selitev. Slovenska gospodinjstva se redkeje odločajo za preselitev. To velja še posebej za prvo generacijo priseljencev. Anketa je potrdila relativno imobilnost slovenskih družin. V obdobju 1975—1980 je namreč le 31,8% gospodinjstev spremenilo kraj bivanja. Glede na to, da se petina severnoameriških gospodinjstev seli vsako leto, so slovenska gospodinjstva bolj umirjena. Verjetno pa bi nadrobnejša analiza za drugo in tretjo generacijo pokazala drugačno podobo.

TORONTO

PROSTORSKA MOBILNOST SLOVENSKEH GOSPODINSTEV V OBDOBJU 1875-1978
 SPATIAL MOBILITY OF SLOVENIAN HOUSEHOLDS IN THE PERIOD 1875-1978

1

TORONTO

ŠTEVILO SLOVENSKEH GOSPODINSTEV PO POPISNIH OKOLIŠH - 1978
 THE NUMBER OF SLOVENIAN HOUSEHOLDS BY CENSUS TRACTS, 1978

2

Raziskovanje premičnosti slovenskih gospodinjstev je bilo v Torontu podkrepjeno še z ugotavljanjem njihovega današnjega poselitvenega načina. S tem smo pri proučevanju izseljenke problematike v Torontu procesualnemu vidiku dodali tudi strukturalni vidik. Dolgotrajno in zamudno delo z raznovrstnimi podatki je rodilo sadove, saj je bilo v Torontu ugotovljenih več kot 2.000 gospodinjstev s slovenskimi priimki njihovih nosilcev. Na tej osnovi je prikazana razmestitev gospodinjstev po popisnih okoliših (glej karto 2). Potrjuje nam prejšnje ugotovitve o koncentraciji Slovencev v zahodnem oziroma jugozahodnem delu Toronta.

Najizrazitejša zgoštevitev je v že omenjenem Alderwoodu. Tu je sploh največja koncentracija kanadskih Slovencev. Navezuje se na slovensko cerkev in na druge številne ustanove slovenske skupnosti. Kljub temu pa tudi tu ne naletimo na etnično »čiste« slovenske ulice, temveč prebivajo Slovenci v neposrednem sosedstvu s številnimi priseljenci drugih etničnih skupnosti, med katerimi prevladujejo anglosaške (Angleži, Irci, Škoti).

Druga večja koncentracija Slovencev je v severnem in severovzhodnem delu Toronta, na meji občin North York in Scarborough. Tretja večja zgoštevitev pa se ujema s sedanjim razseljevanjem v okolici poslovnega središča. Tu je bila v petdesetih letih po prihodu političnih beguncev največja koncentracija slovenskih priseljencev. Politični begunci so si zgradili prvo slovensko cerkev v Kanadi, v neposredno okoličico pa so se priseljevali Slovenci iz domovine in tudi iz drugih delov Kanade. V petdesetih letih je bilo to največje sprejemno središče za slovenske priseljence.

Temeljna značilnost geografske razporeditve slovenskih gospodinjstev v Torontu je torej v razpršeni poselitvi z eno samo izrazitejšo koncentracijo v Alderwoodu. O prostorski segregiranosti ali getu ne moremo govoriti. Naslednja značilnost je razmestitev gospodinjstev na velemestnem obrobju (suburb), kar odraža določene sociogeografske poteze slovenske populacije. Značilno je dejstvo, da je največja gostota tam, kjer prevladujejo etnične skupnosti priseljencev iz Zahodne, Srednje in Vzhodne Evrope. Le ostarela gospodinjstva v ožjem območju velemesta najdemo tudi med etničnimi skupnostmi priseljencev iz južne Evrope (Grki, Italijani).

Literatura

- Burgess E.: *The Growth of the City*; ponatis v knjigi M. Stewarta: *The City*, 1972, str. 117—129.
- Genorio R.: *Geografija slovenskega izseljenstva v Kanadi*, Magistrsko delo, Ljubljana 1981.
- Haggett P.: *Locational Analysis in Human Geography*, London 1965.
- Hoyt H.: *The Structure and Growth of Residential Neighbourhoods in American Cities*, Washington D.C., 1939.
- Kumove L.: *Metroplan. The Social Structure of Metropolitan Toronto*, Toronto 1975.
- Schaffer F.: *Untersuchungen zur sozialgeographischen Situation und regionalen Mobilität in neuen Grosswohngebieten am Beispiel Ulm — Eselsberg*, Münchner geographische Hefte, H. 32, München 1968.
- Short J.: *Residential Mobility*, *Progress in Human Geography*, Vol. 2, No. 3, Oxford 1978, str. 419—448.
- Simmons J. — Bourne L.: *Toronto: Focus of Growth and Change*, *Studies in Canadian Geography*, Toronto 1972, str. 83—106.

S t e r m o l e D. — Gleason H.: Residential Patterns of Ethnic Subgroup in Toronto, *The Urban Environment in a Spatial Perspective*, Akron 1979, str. 63—67.

S t e r m o l e D.: Reaggregation of an Ethnic Group in Toronto, Louisville 1980, Tipkopolis.

RESIDENTIAL MOBILITY AND MODE OF SETTLING OF SLOVENE HOUSEHOLDS IN TORONTO

R a d o G e n o r i o

(Summary)

The present article shows some principal characteristics of the residential mobility and the mode of settling of Slovene households within Toronto metropolitan area. The topic is treated as a consequence of a number of factors: changes of socio-economic standing, changes of life-cycle phase, number of immigrants, ethnic consciousness held by the participants in these movements and alike.

In order to examine these topic, it was decided to utilize a register of over two thousand Slovene households and an inquiry, carried out among Slovene immigrants in southern Ontario in 1980. The analysis shows that the majority moved in direction of metropolitan suburb (Map 1); the great majority in a newer area of Slovene concentration, in Alderwood and other parts of the borough of Etobicoke (Map 2). Also, it was determined that the intensity of inner city migrations is much lower among Slovenes than among the entire metropolitan population.

RAZGLEDI

UDK 911:551.43(21) = 863

UDC 911:551(21) = 20

PROBLEMI SODOBNEGA RAZISKOVANJA GORSKIH SISTEMOV

Ivan G a m s *

Na zadnjem, to je 25. mednarodnem geografskem kongresu avgusta 1984 v Parizu je človek dobil vtis, da je postala gorska geoekologija modna tema. Na posebnem sestanku so predstavili rezultate primerjalnega francosko-sovjetskega raziskovanja Alp in Kavkaza ter bolgarsko-sovjetskega proučevanja Kavkaza in Stare planine (G r a n d C a u c a s e s . . 1984). Z gorami se je ukvarjalo predkongresno zasedanje Komisije za gorsko geoekologijo pri Mednarodni geografski uniji (MGU) od 18. do 26. avgusta 1984 v Bernu in v švicarskih Alpah. Eno od poldnevniških zasedanj med pariškim kongresom je imelo značilno ime »Ekološki pogoji kot podlaga in omejitve razvoja v gorah«. Ker je bilo pred kongresom in po njem, katerega sedež so opredelili z besedama Pariz-Alpe, precej ekskurzij po Alpah, je tudi tam stopala gorska problematika močno v ospredje. Kongres je zapustil vtis, da je Komisija za gorsko ekologijo ena od najbolj aktivnih med komisijami in delovnimi skupinami, ki so nosilke geografskega raziskovanja v okviru MGU, saj je organizirala mnoga zborovanja.

Komisija je bila na pobudo znanega prof. Karla T r o l l a ustanovljena l. 1969, takrat z imenom Komisija za geoekologijo višavja (high altitudes), ko je vključevala tudi celotno subarktično in arktično območje. Leta 1981 ustanovljena revija Mountain Research and Development (Gorsko raziskovanje in razvoj) je uradno sicer glasilo Mednarodnega društva za gore, a njene štiri letne številke prinašajo v glavnem referate zasedanj in posebnih simpozijev komisije za gorsko geoekologijo. Objavila bo tudi referate bernskega zasedanja in deloma pariškega simpozija o ekoloških pogojih kot podlagi za omejitve razvoja v gorah. Iz revije je tu povzetih največ misli o sodobnem raziskovanju gorskih sistemov.

Za gorski svet po svetu sta značilna dva novejša geografska procesa. V razvitih deželah severnega zmerno toplega pasu upada kmetijska izraba zemlje kljub rastoči družbeni pomoči hribovskemu kmetijstvu in kmetijsko prebivalstvo upada, razen v dolinah in kotlinah. (Primerjaj: Umbruch im Berggebiet, 1984.) Moderne rekreacijske dejavnosti morejo ta upad nadomestiti in ga ponekod znatno preseči le krajevno. V manj razvitih tropskih deželah pa raste prebivalstvo ne le v nižini, ampak večinoma tudi v gorah in z njim vred se zaradi premajhne modernizacije proizvodnje

* Dr., redni univ. prof., Oddelek za geografijo, filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU

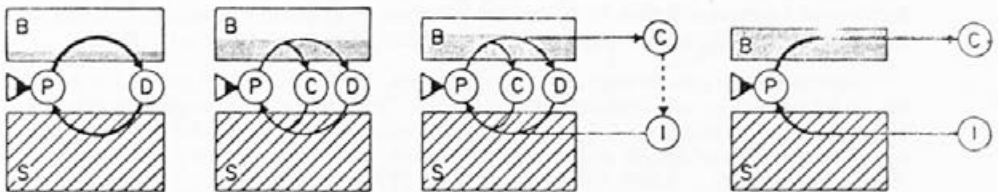
širijo tudi obdelovalna zemljišča na račun gozda. To pa marsikje povzroča erozijo prsti in usade oziroma zemeljske plazove. Degradacija zemlje v tropskih gorah je, kot kaže, od gorske problematike najbolj pritegnila pozornost svetovne, naravovarstveno osveščene javnosti. Močno vzpodbudo za študij gorske geoekologije je dala že stockholmska konferenca o okolju. V UNESCO se je začelo načrtno vzpodbujanje raziskav v okviru teme Človek in biosfera (znane s kratico MAB = Man and Biosphere) oziroma njene posebne skupine za študij družbene aktivnosti v okviru gorskih ekosistemov. Prvotna ekološko-biološka pobuda je kmalu prešla v geografsko problematiko, saj gre pri degradaciji za splet narave in družbenega posega. Nadaljna pobuda je prišla iz Mednarodne zveze za naravovarstvo in naravne vire (resurse) in od l. 1975 ustanovljene organizacije UNESCO-a z imenom Univerza združenih narodov; slednja proučuje in koordinira raziskave o uporabi in upravljanju z obnovljivimi naravnimi viri; priključila jih je takrat nastala svetovna energetska kriza. Energetsko, predvsem vodno izkoriščanje rek v podgorjih, zlasti v tropih, hromi hitro zasipavanje vodnih akumulacij. Ob pospešeni degradaciji v gorah se v podgorju povečujejo poplave, kar zmanjšuje kmetijske pridelke oziroma pridelek hrane, kar je prav tako kritično vprašanje nerazvitega sveta. Zveze gora—podgorje so najbolj uvideli na primeru najvišjega gorstva na svetu in zelo hitro rastočega prebivalstva v podgorju — na indijskem ozemlju Himalaje in Gangeške nižine.

Od tropskih gorstev so zadnji čas največ pozornosti gorskih geoekologov pritegnili Nepal, etiopsko višavje in Andi. Južnim Andom in Sierr Pampeanas je posvečena posebna, druga številka revije Mountain Research and Development (MRD, 1984). Napolnili so jo čilski in argentinski raziskovalci na področju tematike MAB. Novo vzpodbudo za nepalske študije pomeni l. 1983 ustanovljen Mednarodni center za razvoj gora v Katmanduju. Ustanoviteljice so UNESCO, nepalska država ter vladne ustanove Švice in ZR Nemčije, to je dveh držav, ki v okviru finančne pomoči nerazvitemu Jugu poleg ZDA najbolj podpirajo raziskovanje gora v tropih. Iz teh držav je tudi največ geografov — raziskovalcev tropskih gora. Švica je v tem okviru podprla mrežo poligonov, na katerih merijo erozijo prsti v regijah Maybar in Welle v etiopskih gorah, kjer se vprašanje devastacije tal povezuje s pojavi katastrofalne lakote (W o l d e m a r i n, 1984). V Etiopiji zavzemajo višine nad 1500 m 40% vsega ozemlja. Tu živi 71% vsega prebivalstva in v tem pasu je 69% vse govede. Pereča devastacija pa zajema le del gorovja. V južnem in jugozahodnem delu vladajo stabilni sistemi kljub veliki gostoti prebivalstva. Tu prevladuje še motičarsko obdelovanje zemlje. V srednjem in severnem gorskem masivu, kjer je žitno poljedelstvo z živinorejo in obdelujejo zemljo še s plugom, je oogroženost največja. Najhujše je v najnižjem (Kola, 1500—1800 m) in najvišjem (Worch, 3500—4600 m) višinskem pasu; boljše je v vmesnih dveh (Woina-Dega, 1800—2400 m in Dega, 2400—3500 m) (G e t a h u n, 1984). Cilj raziskav erozije prsti, ki jih s švicarske strani vodi dr. H. Hurni (1984) ob sodelovanju etiopskih vladnih organov za podružbljeno kmetijstvo, je desetkratno zmanjšati sedanjo erozijo 60 ton/ha. Dva od geografov iz vladnih etiopskih organizacij sta tudi referirala na bernskem simpoziju. Mesfin Molde Mariam iz Adis Abebe je poročal o katastrofalni lakoti v letih 1974—75 in o tem, da je država že dolgo na robu lakote. Zadnja iz let 1984—85, ki je vzbudila toliko mednarodne pozornosti, je samo nekoliko nadpovprečna. Kljub zmanjšani kmetijski pridelavi pa je zaradi državnega posredovanja žrtev lakote le manj (W o l d e m a r i a m, 1984, T a t o, 1984).

V tropskih gorovjih povzroča naravovarstvene probleme povečevanje prebivalstva in kulturnih površin, v razvitem zmernem pasu pa turizem. Učinki v naravi so tu mnogo manjši. Preseneča, kako skrbno se ponekod na Zahodu posvečajo prouče-

Problemi sodobnega raziskovanja gorskih sistemov

I	II	III	IV
NARAVNI EKOSISTEM	PRILAGOJENI KMETIJSKI EKOSISTEM	KOMPROMISNI KMETIJSKI SISTEM	RAZKOSANI KMETIJSKI SISTEM
naravna stabilnost	naravna stabilnost, antropogeno prilagojena	naravna stabilnost občutno prilagojena (energija, gnojila)	naravna stabilnost v glavnem izločena
produktivnost nizka	produktivnost nizka do visoka (odvisna od notranjega energetskega inputa)	produktivnost srednja do zelo visoka (odvisna od zunanje energetskega inputa)	produktivnost srednja do zelo visoka (zunanji energetski input)

Povečan človekov poseg
 Povečan zunanji energetski input
 Povečana stopnja odvisnosti

S Podlaga
 B Biomasa
 P Proizvodnja
 D Razkrajanje

C Poraba
 I Zunanji energetski input

▷ Trajni solarni in atmosferski input

■ Delež biomase, dosegljiv kot pridelek

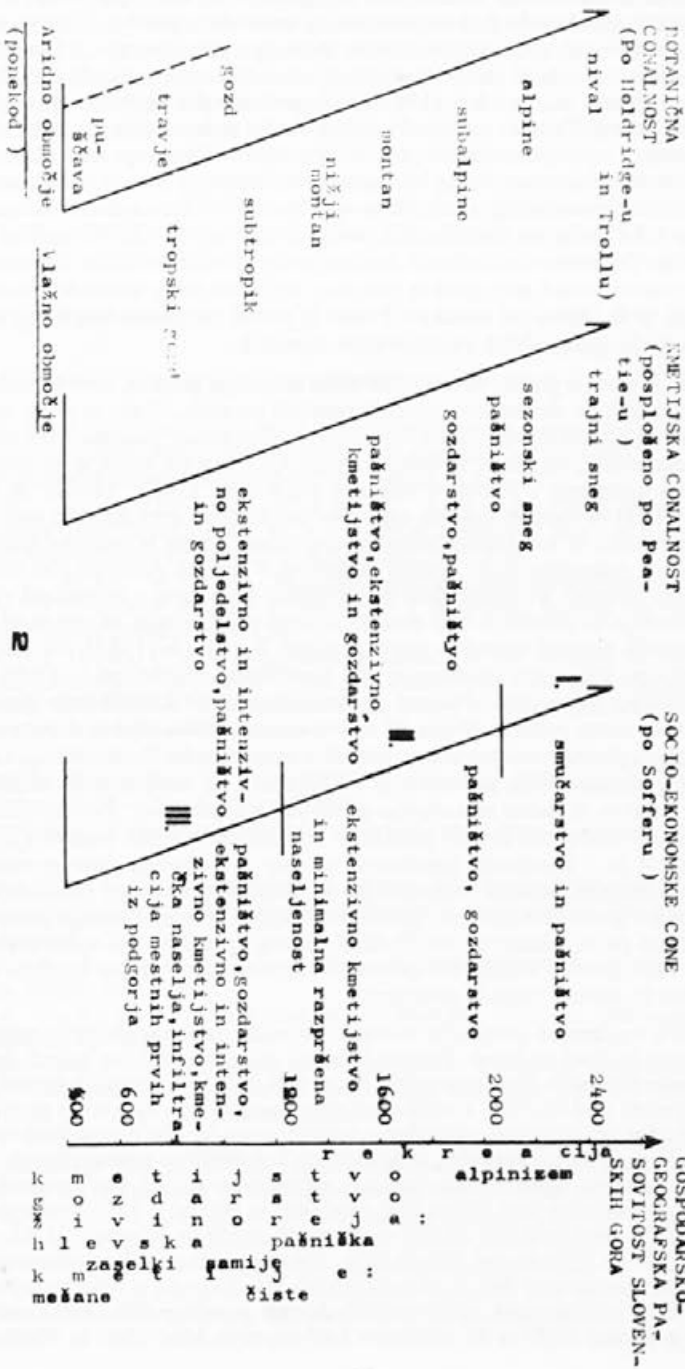
Risba 1

vanju drobnih škod, ki nastajajo zaradi poseke gozda za smučarske proge, zmanjšanja donosa lesa in sprememb talnih procesov (Guide-book, 1984). Bliže slovenskemu gledanju na gorsko problematiko je raziskovanje učinkov, ki spremljajo prehajanje planin v turistična naselja z vso potrebno infrastrukturo, od trgovin in hotelov do pošt, bank in lekarn. Kritični pretres doživljajo tudi nove ceste. Te so, skupno s krčenjem gozda ob njegovi meji, potrebne študija tudi pri nas, ne toliko glede potrebnosti, kot glede načina gradnje, ki marsikje pomeni neozdravljivo rano v gorski pokrajini.

Poleg pospešenih raziskav naravovarstva in naravnih virov v tropskih gorovjih pa so na simpozijih Komisije za gorsko geoekologijo v ospredju še mnoga druga vprašanja iz geografije gora kot odraz raznolike zainteresiranosti in usmerjenosti geografov. Njihovim raziskavam je skupno samo gorsko okolje, ne pa tudi ožja tematika. Nekaj načrtnosti je vnesel v delo predvsem center za gorsko geoekologijo na univerzi v Boulderju (Kolorado, ZDA), kjer je tudi sedež že omenjenega Društva za gore (njegov predsednik Jack I. Ives je bil predsednik Komisije za gorsko geoekologijo pred sedanjim prof. B. Messerlijem iz Berna). Ta center si je zadal nalogo, izdelati enotnejšo koncepcijo za kartiranje gorske ogroženosti zaradi graviklastičnih (in hudourniških) pojavov. Legendo, ki jo je dalo kartiranje v Skalnem gorovju v Koloradu (ZDA) (Dow, V., Kienholz, H., Plam, M., Ives, J. 1981), so predali javnosti kot vzorec za preizkušanje v različnih okoljih. Toda preizkus v Nepalju (Ives, J., Messerli, B., 1981) je vendarle prinesel precej sprememb. Po vsem tem se zdi, da zahtevajo pojavi v pokrajini vendarle prilagojene koncepcije oziroma legende, ne da bi s tem hoteli razvrednotiti potrebo po enotnejšem kartografskem prikazovanju ogroženosti gorskega sveta. Tudi pri podobnem kartiranju Logarske doline in Kamniške Bistrice je zahtevalo dostopno gradivo in omejene možnosti raziskovanja posebno legendo (Gams, I., Bat., 1983).

Imena kot so gorska ekologija, geoekologija, gorski sistemi ali geografija gorovij, še ne pomenijo tudi koncepcijske enotnosti. To izpričuje tudi pregled prispevkov v omenjeni reviji MRD ali referatov na zasedanjih Komisije za gorsko geoekologijo, njenih simpozijih in drugih zborovanjih, ki so bila posvečena goram (Geoecology ... 1968, Geoecology .. 1969. Geoecological ... 1978, Comparative ... 1984). Skraja sta bila pri njih močno v ospredju naravovarstveni in biološko-ekološki vidik, kasneje pa sta postala vidnejša energetski in socialno-geografski. Poseben posvet je bil namenjen pojmu stabilnost in nestabilnost sistemov v gorah. Skraja so nestabilnost ozko povezovali z vsakim človekovim posegom v naravo. Po besedah J. D. Ivesa in Messerlija (1984) je posvetovanje omenjene Komisije l. 1981 dalo naslednje zaključke. Glede na stopnjo človekovega vpliva in njegovega vnašanja energije (z umetnimi gnojili in pod.) lahko v gorski pokrajini razlikujemo naslednje sisteme (bolje: tipe): naravni, prilagojeni kmetijski, kompromisni kmetijski in razkrojevalni sistem. Zadnji posega v popolno kultivirano in prvi sistem v povsem naravno pokrajino (glej risbo 1). Če je kulturni ekosistem skrbno vzdrževan, še ne pomeni degradacije. Negovane riževe terase na strmih pobočju še ne pomenijo devastacije, saj bistveno regulirajo vodni odtok. Pač pa sproži pospešeno erozijo, usade in zemeljske plazove propad kulturnega sistema in prehod v novo le na videz naravno stanje, ki pa pomeni osiromašeno zemljo in drugotno vegetacijo. Mnogo manj stabilni sistem kot je vzdrževani kulturni, nastaja na primer pri selitvenem požigalniškem kmetijstvu, ki pa tudi v Nepalju izginja. Tam vnaša nestabilne prvine predvsem sekane lesa za kurjavo za rastoče število gorjancev.

Delo že omenjene komisije in soočanje različnih stališč pri gorskem raziskovanju je le privedlo do razčiščevanja osnovnih pojmov in oblikovanja primerljivih

kvantitativnih raziskovalnih metod. Kot pri pokrajinski ekologiji vobče se tudi pri gorski geoekologiji boleče čuti nepovezanost teoretske zgradbe, ki sloni na teoriji naravnih in družbenih procesov, ekoloških in energetskih sistemov, s konkretno metodologijo raziskovanja, ki išče svoja pota. To je v Sloveniji pokazala tudi doktorska disertacija gozdarja B. Anka (1983), ki je pokrajinsko ekološko obdelal naselje samostojnih kmetij Pernice v Dravski dolini. Anko je izračunal, da je kmet s spremembo gozda v njivo, travnik ali pašnik že v davnini bistveno zmanjšal zalogo in letno proizvodnjo biomase. Če je bil v pragozdu faktor za živo in neživo maso 100, se je zmanjšal v sedanjem gospodarskem gozdu na 95,8 (pri neživi masi na 70), na pašniku na 3,3 (51,2), na travniku 2,7 (44), na njivi 1,9 (33,2). Po mojem te spremembe še ne pomenijo degradacije, ker se je spremenila kvaliteta biomase. Kljub naglašeni pomembnosti energetskih sistemov in poznavanju teoretskih osnov geoekologije pa je B. Anko pri raziskavi Pernice pristal na zgodovinskih, agrarnogeografskih in fizičnogeografskih raziskovalnih metodah.

Čeprav je torej o gorski ekologiji že obilo zbranega gradiva, smo še vedno daleč od dobrega pregleda devastacije gorskih zemljišč po svetu. Zato se je že omenjeno zborovanje l. 1981 ukvarjalo tudi z vprašanjem minimalnih podatkov kot osnovo za družbeno ukrepanje, za kar se zavzema UNESCO. Pisec teh vrstic je na zasedanju v Bernu in na kongresu v Parizu v referatu (Gams, 1984a, 1984b) in diskusiji predlagal, da naj bi med minimalne zahteve pri študijah gora spadala tudi višinska naravnogeografska in socialnogeografska pasovitost. Znana je višinska pasovitost v severnem delu južnoameriških Andov in gorovij v Srednji Ameriki (od *tierre caliente* do *tierre helade*). Poznamo tudi že omenjeno pasovitost v etiopskem višavju in Nepalju, s slednjo se povezuje tudi etnična sestava prebivalstva, in ponekod drugod. Še najpopolnejši pregled višinskih pasov je podal Soffer (1982). Na naši risbi 2, ki je povzeta po njem, sta upoštevanji tudi klasifikaciji Holdridga in Trolle ter Peattieva kmetijska pasovitost. Pridana je socioekonomska klasifikacija slovenskega gorskega sveta izven dolin in kotlin, ki so v znamenju nekmetijskih dejavnosti. Najzgodnejši pas agrarne naseljenosti je označen za prevlado čistih kmetij, kar pa je odvisno od krajevne cestne povezave in oddaljenosti od zaposlitvenih središč v dolini. V tem pasu se dodatno zaposlujejo predvsem v gozdarstvu. Že omenjeni Soffer je na bernskem zasedanju še bolj podkrepil tri socioekonomske pasove (Soffer, 1984). Zgornji je v znamenju kmetijstva, spodnji v znamenju ozke povezanosti z dolinskim življenjem, vmesni prehodni pa je območje počasnega prodiranja nižinskega sistema v gore. Nekatere po različnih kriterijih izvedene študije gorske višinske pasovitosti pa še vedno ne omogočajo dobrega pregleda po vsem svetu glede značaja in višin glavnih kmetijskih pridelkov, zgornje meje trajne agrarne naseljenosti, gozdne in snežne meje in podobno.

S stališča regionalne geografije moramo priznati, da kljub obilni literaturi še ne vemo za obseg gorovij po svetu. Predno bi hoteli to ugotoviti, bi se morali domeniti, kaj nam pomeni termin gora (gorovje). Po morda najbolj ustreznih definiciji je gora občutna vzpetina nad okolico, z veliko reliefno energijo in s klimatsko pasovitostjo. Ta definicija žal ne dovoljuje natančne omejitve gorovja, ker ji manjka kvantifikacija, poudarja pa reliefno energijo, to je strmino kot osnovno prvino pojava. Zato ni ustrezno, če gorovje opredeljujejo samo z nadmorsko višino. Po Trewarthy et al. (1968) je na svetu višin nad 200 m 8%, med 300 in 900 m je 12% kopnega in više 13% površja. V pasu med 200 in 900 m je največ površja v Evraziji (23%), od tega je višin nad 300 m 21% in nad 900 m 23%. Evraziji sledi po višinah Severna Amerika. Najmanj višavja nad 900 m je v Avstraliji. Po Louisu (povzeto po Sofferju, 1982) je višin nad 1000 m 27% kopne površine (8% vse Zemlje). Po istem avtorju je nad 1000 m 40 milijonov km² ozemlja. Med 2000 in 3000 m je 10

milijonov km², med 1000 in 2000 m pa 24 milijonov. Čeprav te višine še ne pomenijo obsega gora, je vendarle videti velik delež sveta, kjer posebno klima zaradi večjih nadmorskih višin in strmin ustvarja posebno okolje, kar zahteva v geografiji posebne metode raziskovanja. Pri vsem tem pa je ta svet v vlažnem tropskem podnebnju celo gosteje poseljen kot nezdružene nižine. V zmernem pasu ima ta predel čedalje manjši pomen za pridobivanje hrane in vedno večji za razvoj rekreacijskih dejavnosti. Te postopoma nadomeščajo kmetijsko nazadovanje, toda le v visokem gorstvu. Za sredogorstva, to je vzpetine pod klimatsko gozdno mejo, prevladujejo mnogo bolj pesimistične napovedi bodočega razvoja. Mezetove študije v Geografskem inštitutu AM ZRC SAZU ugotavljajo sicer modernizacijo in utrditev dela samotnih hribovskih kmetij v Sloveniji. Kot celoto pa jih le še zajema depopulacija (glej M e z e, 1984, in ostale članke v tej reviji).

Literatura

- A n k o, B., 1983, Celek kot krajinskoekološka enota gozdnate krajine. Tipkopis (doktorska disertacija). BTF VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana.
- Comparative mountain studies. 1984. MRD, vol. 4, št. 4.
- D o w, V., K i e n h o l z, H., P l a m, M., I v e s, J., 1981, Mountain hazard mapping: the development of a prototype combined hazards map, Monarch Lake Quadrangle, Colorado, U.S.A. MRD, vol. 1, št. 1.
- G a m s, I., B a t, M., 1983, Metodologija kartiranja ogroženosti visokogorskih dolin. V: Naravne nesreče v Jugoslaviji s posebnim ozirom na metodologijo geografskega proučevanja. Ljubljana.
- G a m s, I., 1984a, The role of natural factors in the welfare of the mountain farms (case study on the Mt. Pohorje, Central Alps, NW Yugoslavia). Abstract presented at the IGU Symposium »Geoecology of mountain ecosystems«. Institute of Geography of the University of Berne. Bern.
- G a m s, I., 1984b, Ecological altitudinal zonation and its climatic explanation (on example of the Slovene Alps, NW Yugoslavia). 25th Intern. Geographical Congress Paris-Alps, Abstracts. Paris.
- Geoecology of the Mountainous regions of the tropical Americas. 1968 (ur. C. Troll).
- Geoecology of the High-Mountain regions of Eurasia. 1969. (ur. C. Troll).
- Geoecological relations between the Southern Temperature Zone and Tropical Mountains, 1978 (ur. C. Troll + Lauer, W.).
- G e t a h u n, A., 1984, Stability and Instability of mountain ecosystem in Ethiopia. MRD, vol. 4, št. 1.
- G r a n d C a u c a s e — Stara planina (Le Balkan). 1984 (ur. Gúerassimov, I. P., Gálábov, J.). Sofia.
- Guide-book, 1984, 25th Intern. Geographical Congress, Symposium No 5—XXX Commission on mountain geoecology, excursion 20.—25. August 1984. Institute of Geography, Berne (ciklostil).
- H u r n i, H., 1984, Ecological impact of soil conservation in Ethiopia. Abstract presented at the IGU Symposium »Geoecology on mountain ecosystems«. Institute of Geography of the University of Berne. Bern (ciklostil).
- I v e s, J., M e s s e r l i, B., 1981, Mountain hazards mapping in Nepal: Introduction to an applied mountain research project. MRD, vol. 1, št. 3—4.
- I v e s, J., M e s s e r l i, B., 1984, Stability and instability of mountain ecosystems: Lessons learned and recommendations for the future. Special publication of the Commission on Mountain Geoecology IGU; Mountain Ecosystems.

- Meze, D., 1984, Die Bergbauernhöfe in Slowenien. Raumstrukturen der rand-alpinen Bereiche Bayerns und Sloweniens, Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, zv. 27.
- Natural Environment and man in tropical mountain ecosystems (ur. W. Lauer).
- Soffer, A., 1982, Mountain geography-A new approach. MRD, vol. 2, št. 4.
- Soffer, A., 1984, Man-made altitudinal belts in mountains of the world as result of plain-mountain interactions. Abstract presented at the IGU Symposium »Geocology on mountain ecosystems«. Institute of geography of the University of Berne. Bern (ciklostil).
- Tato, K., 1984, Soil conservation in Ethiopia. Abstract presented at the IGU Symposium on mountain ecosystems. Institute of geography of the University of Berne. Bern.
- Threwarta, G., T., Robinson, A., H., Hammond, E., H., 1968, Fundamentals of Physical Geography. New York, McGraw Hill.
- Woldemariam, M., 1984, Aspects of famine in Ethiopia. Abstract presented at the IGU Symposium »Geocology on mountain ecosystems«. Institute of Geography of the University of Berne. Bern.

PROBLEMS OF THE CONTEMPORANEOUS RESEARCH OF MOUNTAIN SYSTEMS

Ivan Gams

(Summary)

The review is based mostly on the publications of the fertile Commission on mountain geocology in the Int. Geographical Union. They have essentially enriched the knowledge on the recent processes in the tropical mountains where the increased agrarian land use due to the growing rural population provokes the different forms of degradation, and in the mountains of the temperate zones where the increased recreational activity causes the local slope instability (this categorie comprises also the mountains in Slovenia, NW of Yugoslavia, with their depopulation). But we still lack of knowledge on some essential elements for the geography of mountains in the world (extent of mountains with inclined slopes as their essential component, height of permanent agrarian settlements, of fields, upper lines of some important agrarian products, in detail also grass, tree and snow line).

UDK 910.2:91(091) = 863

UDC 910.2:91(091) = 20

HISTORIČNA GEOGRAFIJA: CILJI, POMEN IN METODE

Igor Vrišer *

Trije povodi so bili za ta zapis. Najprej se je na nekem sestanku o regionalni geografiji Slovenije razvila živahna razprava o vprašanju, koliko in v kakšnem obsegu je geografija dolžna zajeti historična dejstva o družbenem razvoju in razmerah v preteklosti. Kolikšen pomen je treba v geografiji pripisati nekdanjemu pokrajinskemu razvoju in še posebej družbenoekonomskemu razvoju, ko je vendar težišče geografskega preučevanja na razlagi vsakokratne pokrajinske materialne stvarnosti kot spleta obstoječih naravnih in družbenih pojavov in sil. Kako daleč in kako globoko v preteklost se lahko podamo v geografskih raziskavah, ne da bi ob tem zašli v historično geografijo ali celo zamenjali svojo geografsko identiteto z zgodovinsko. Skratka, v razpravi so se odprla naslednja vprašanja: 1. odnos med geografijo in zgodovino, 2. cilji, pomen in vloga historične geografije in 3. zgodovinski vidik v geografiji.

Drugi povod je bila knjiga V. S. Žekulina¹ o historični geografiji, ki je po daljšem času znova odprla problem njenega predmeta in metod. Ker historično-geografski priročniki ne izhajajo ravno pogosto, delo zasluži vsaj kratko označbo toliko bolj, saj prinaša nekatere nove poglede, drugačne kot so doslej prevladovali v sovjetski geografiji. Na sploh pa se zdi, da je obči porast zanimanja za zgodovino vzbudil tudi več zanimanja za geografske razlage razmer v zgodovinski preteklosti. O tem tudi sicer priča naraščajoče število historično-geografskih orisov, stalna zastopanost te tematike na geografskih zborovanjih in nastajanje posebnih sekcij in glasil, ki se ukvarjajo s to snovjo.

Tretji povod je bil bolj osebne narave. Kot nekdanjega študenta geografije in zgodovine, me je odnos med obema vedama vedno zanimal. Vendar si nisem nikoli vzel dovolj časa, da bi o teh odnosih in snovi prišel do bolj jasnih sklepov. Izkoriščam to priložnost, da ob njej razčistim in utrdim nekatere predstave o historični geografiji, njenem položaju v sklopu ved in o njenih raziskovalnih smereh in metodah.

*

Zgodovina in geografija sta bili vse do 19. stoletja tesno povezani in med njima ni bilo nobene ostreje začrtane meje. Šele z razvojem naravoslovja in v našem primeru fizične geografije, sta se vadi začeli postopoma razhajati. Vendar je že K. Ritter, eden od oblikovalcev moderne geografije, opozoril, da »geografija ne

* Dr., redni univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, Aškerčeva 12. 61000 Ljubljana, YU

more obstajati brez zgodovinskega vidika, če hoče biti resnična veda o zemeljskih površinskih odnosih in ne abstraktna in medla kopija danega ozemlja². Po drugi strani se tudi zgodovina ni mogla odreči poznavanju družbenih in naravnih razmer pri tolmačenju zgodovinskih razmer, saj so se le-ti vedno odigrali v konkretni regionalni stvarnosti³. Tako so se vezi med zgodovino in geografijo ohranjale in obe vedi sta videli v sosedu sodelavca, brez katerega bi le težka shajali.

Vloga zgodovine v geografiji se je znova okrepila s formiranjem družbene ali socialne geografije v drugi polovici 19. stoletja. Razlaga družbenega delovanja na zemeljskem površju ni mogla mimo razmer v preteklosti in historičnega razvoja. Najbolje je moč to okrepljeno prisotnost zgodovine v geografiji opaziti v delih F. Ratzl⁴ in francoskih posibilistov, med katerimi so bili mnogi zgodovinarji (L. F. B. V. R. e⁵). Posibilisti so vnesli v geografijo celo vrsto historičnih pojmov in metod, pa tudi njihovo tolmačenje odnosov med naravo in družbo, ki je eden od temeljnih geografskih problemov, je bilo močno historično pobarvano (npr. pomen družbene civilizacijske stopnje). Francoska geografska šola je tudi uvedla v geografijo mnoge historične raziskave in jim dala geografsko obeležje, kot so bila npr. preučevanja kolonizacije, razvoja prebivalstva, migracijskih gibanj, razvoj naselij, razvoj obdelovalne tehnike v kmetijstvu itd.

H krepitvi prisotnosti zgodovine v geografiji je kasneje veliko prispevalo načelo »genetične obravnave«, ki se je docela upravičeno uveljavilo v sodobni geografiji. Iz razumljivih razlogov se je upoštevanje preteklosti znatno bolj uporabljalo v družbeni in regionalni geografiji kot pa v fizični. Pomembno podporo »historičnemu vidiku« v geografiji je končno dal še historični materializem, ki je postopoma pričel prevzeti obravnavanje družbenogeografskih razmer v geografskih delih, ki so izhajala v socialističnih deželah. Res pa je, da pomen tega nauka za geografijo ni bil podrobnejše obravnavan in se je v geografiji, za razliko od zgodovine in sociologije, pri njegovi interpretaciji vse pre pogosto ostajalo pri splošnih floskulah.

Iz vsega povedanega je razvidno, da je upoštevanje historičnih razmer v geografiji doživljalo vzpone in padce. Tako npr. se je v obdobju mehaničnega materializma v geografiji posvečalo zgodovinskemu vidiku manj pozornosti, saj so bila v ospredju naravoslovna spoznanja. Podobno smo tudi v sedanosti priča raziskovalnim smerem, ki zapostavljajo ali ne upoštevajo historičnega razvoja. Med nje bi lahko uvrstili tiste smeri, ki dajejo poudarek funkcionalnemu obravnavanju geografskih dejavnikov. Zanje je historični vidik odvečen, saj odvrta od ključnih problemov in vodi v historizme⁷. Tudi pretežni del fizične geografije doslej ni čutil potrebe po zgodovinskem vidiku ali obravnavanju fizičnogeografskih razmer v zgodovinski preteklosti. Značilen je primer tako imenovane »socialne geografije«⁸, smeri v družbeni geografiji, ki se osredotoča na obravnavanje socialne strukture in njenih geografskih posledic. Čeprav bi pri njej pričakovali močno historično naravnost, to ni primer. Zadovoljuje se z obravnavo zgolj neposredne preteklosti in sedanosti. Podobno je z mnogimi ekonomskimi geografijami, ki docela zanemarjajo gospodarsko-geografske razmere v preteklosti, čeprav zaradi tega njihova prevladujoča funkcijska usmerjenost pogosto vodi v izrazito abstraktnost. Temu nasprotno pa je bilo v geografiji naselij in še posebej mest vedno močno prisotna zgodovinska zasnova.

Iz vsega tega lahko sklepamo, da je bila geografska odzivnost na zgodovinski vidik močno odvisna od naravnosti posamezne geografske discipline ter od idejne in metodične usmerjenosti raziskovalcev, bodisi genetične ali funkcijske. V geografiji očitno ni bilo prave doslednosti glede zgodovinskega vidika in ni bilo utrjenih načel, v kolikšni meri zajeti bližnjo in bolj oddaljeno preteklost ter jo vključiti v

geografsko obravnavo kot sestavino geografske raziskovalne in interpretacijske metode.

*

Navedene razlike pri upoštevanju zgodovinskih razmer v geografiji so imele za posledico dokaj različne razlage vsebine, vloge in pomena historične geografije.

Do določenih razlik je prihajalo že pri obeh temeljnih vedah: pri zgodovini in geografiji. Tako so zgodovinarji videli v historični geografiji mejno vedo med zgodovino in geografijo, ki povzema tako zgodovinske kot geografske pojmovne in metodične značilnosti. »Njena naloga naj bi bila, da opiše in objasni določeno geografsko regijo v določenem zgodovinskem obdobju ali v več zaporednih obdobjih. Predmet njenega raziskovanja je geografsko okolje in človek kot član večje ali manjše skupnosti v toku zgodovine. V naravnem okolju so faktorji, ki stalno vplivajo na ljudske skupnosti, vendar ne izzivajo hitrih sprememb. Nekateri drugi pojavi pa lahko povzročijo nagle učinke (npr. potresi, klimatska nihanja) in sprožijo pomembne zgodovinske in družbene spremembe. Po drugi strani je človek faktor, ki daje v določeni meri naravnemu okolju drugačen, kulturni izgled. Zato mora historična geografija preučevati gospodarske in prometne razmere, naselja in ljudske skupnosti v njihovi etnični in družbeni sestavi, spremembe, ki jih je povzročilo človeško delo v rastlinskem in živalskem svetu, kot tudi upravne in politične meje ter toponomastiko.«⁹

Podobno razlago podaja zgodovinar B. Grafenauer¹⁰, ki pravi, da so ljudje vedno živeli v določenem zemljepisnem prostoru in da je mogoča jasna predstava o zgodovinskem razvoju samo ob jasni predstavi, kakšen je bil prostor, v katerega spadajo posamezna obdobja tega razvoja. Zemljepisno okolje je za zgodovinarja toliko pomembnejše, ker je to brez dvoma eden med pomembnejšimi činitelji v zgodovinskem razvoju samem. Vendar so meje geografskega vpliva vsakokrat določene predvsem s stopnjo gospodarstva, ki ga je človek dosegel, niso pa absolutne. Spričo tega naloga historične geografije ni prirodnogeografska analiza terena, marveč razreševanje vprašanja, kako sta na določeni stopnji gospodarskega razvoja vplivala človek in naroda drug na drugega.

Historična geografija ima po njegovem naslednje tri naloge:

1. raziskuje in prikazuje razvoj posameznih »prirodnih« pokrajin pod vplivom človeka v »kulturne« pokrajine;
2. raziskuje nastanek in razvoj posameznih naselij kakor tudi celotne naseljenosti oziroma kolonizacije ter vseh z njo zvezanih sprememb v teku zgodovine;
3. raziskuje razdelitev ozemlja pod političnimi in teritorialnimi vidiki.

Iz teh dveh zgodovinskih razlag lahko razberemo, da vidijo zgodovinarji v historični geografiji nekakšno družbeno geografijo preteklih obdobj¹¹. V principu temu stališču ni mogoče oporekati in bi ga bilo mogoče sprejeti, vsaj z vidika družbene geografije. Manj zadovoljivo je z aspekta fizične geografije, saj ji prepušča le dokaj nejasno in pasivno ocenjevanje vpliva narave na družbo, kolikor sploh njenega sodelovanja ne zametuje.

Geografska pojmovanja historične geografije so manj enotna. Med prvimi, ki so razlikovali antropogeografijo od historične geografije (F. Ratzel jo sicer omenja, a je ne loči od ostale antropogeografije) so bili nemški znanstveniki J. W i m m e r¹², A. M e i t z e n in R. G r a d m a n n¹³, ki so s teoretičnimi in praktičnimi prispevki opozorili na potrebo po posebnem obravnavanju odnosov med naravo in družbo v preteklosti. Tako se je v nemški geografiji že zgodaj razvila historična geografija, ki je dalša vrsto kvalitetnih del. Na tej tradiciji tudi temelji razlaga enega naj-

bolj znanih nemških historičnih geografov H. J ä g e r-a¹⁴, ki takole interpretira cilje te znanstvene vede: »Historična geografija ima tako kot geografija sedanjosti svoj predmet preučevanja v pokrajini, vendar s to razliko, da so v ospredju njenega zanimanja (nekdanji) pojavi na zemeljskem površju, ki so sestavljali in oblikovali nekdanjo pokrajino.« Potemtakem obravnava historična geografija »zgodovino kulturne pokrajine«. Pri tem sta možna dva pristopa. Skušamo rekonstruirati razvoj oziroma vlogo posameznih faktorjev, ki so vplivali na razvoj kulturne pokrajine ali pa skušamo s pomočjo geografskih in nekaterih drugih naravoslovnih ved prikazati za določeno časovno obdobje geografske razmere v pokrajini ali določeni deželi (*historische Landschafts- und Länderkunde*). Vsebinska razlika nasproti geografiji sedanjosti je še v tem, da historična geografija upošteva le tiste fizično geografske pojave, ki so pomembni za ljudi.¹⁴

Drugi poskusi razlage historične geografije v nemški geografiji se v glavnem ne razlikujejo med seboj. Le da nekatere bolj poudarjajo njen pomen za regionalno geografijo in sodijo, da je njeno dejansko težišče prav v konkretnih regionalnih preučitvah svoječasnih razmer in ne toliko na rekonstruiranju običajnih dejavnikov in sil, ki so učinkovali v posameznih historičnih obdobjih (splošna historična geografija¹⁵). Izjema je E. W i n k l e r¹⁶, ki se je že l. 1939 zavzel za posebno historično geografijo kulturne pokrajine (*Kulturlandschaftsgeschichte*).

Iz anglosaškega sveta imamo razlago H. C. D a r b y-a¹⁷, ki pravi v svoji znameniti knjigi o »Historični geografiji Anglije pred 1800«, da se pojem »*historical geography*« uporablja večstransko: kot zgodovina odkritij, zgodovina geografije, zgodovina spreminjanja političnih meja, vpliv geografskih faktorjev na historične dogodke, bolj skrbno upoštevanje preteklosti v geografskih študijah ali kot rekonstrukcija geografskih razmer v preteklosti«. Prav v citirani knjigi je Darby nazorno pokazal, kakšna naj bi bila historična geografija. V nizu zgodovinskih prerezov: najstarejše obdobje, rimska doba, anglosaksonska osvojitve, Anglija med leti 1000 in 1250, Anglija v 16., 17. in 18. stoletju, je rekonstruiral poselitev, kmetijske, prometne in trgovske razmere ter omrežje podeželskih in mestnih naselij.

Čeprav z razglabljanji Darby-a soglaša večina anglosaških geografov, obstajajo tudi drugačna mnenja. Tako npr. pravi znani geografski teoretik H a r t s h o r n¹⁸, da »historična geografija ni del geografije, kot npr. ekonomska ali politična geografija. Niti ni zgodovina geografije niti geografija zgodovine. Je le drugačna geografija, celovita z vsemi njenimi znanstvenimi vejami«.

Mimo teh evropskih predstav o historični geografiji sta se v ZDA izoblikovali še dve drugačni pojmovanji. To sta bili »*berkleyska šola*«, ki jo je vodil K. Sauer, in razlaga ki jo je oblikoval A. Clark. K. S a u e r¹⁹ je v bistvu uveljavil Hettnerjeve ideje o »pokrajini« (*landscape*) kot predmetu geografije. Dolžnost geografije je, da preučuje fizično in kulturno oblikovitost pokrajine in njuno medsebojno učinkovanje. Odločilnega pomena je kulturna oblikovitost, to so ljudje, njihovo gospodarjenje, bivanje itd. Za razumevanje nastanka »kulturne oblikovitosti in kulturnih območij«, to je predelov z določenim načinom življenja, je poleg geografskih nadvse pomembno poznavanje zgodovinskih razmer. Sauer se je s temi nazori zavzel za genetično podajanje, v njem pa bi ravno historična geografija igrala ključno vlogo. Tako je Sauer vpeljal v ameriško geografijo ne le »kulturno geografijo«, temveč tudi historično-geografsko analizo in rekonstrukcijo.

Dokaj drugačno stališče je zavzel A. H. C l a r k²⁰, ki je videl v historični geografiji »časovno preučevanje izbranih elementov, za katere je verjetno, da so največ pripomogli k oblikovanju regionalnega značaja«. Po njegovem je historična geogra-

fija študij »geografskih sprememb skozi čas« in zato mora zajeti tako fizično- kot družbenogeografske faktorje.²² Clark se torej v svoji razlagi ne omejuje zgolj na družbeni razvoj, ampak želi zajeti tudi razvoj in spremembe v naravnem okolju.

Iz navedenih citatov lahko razberemo, da sta se evropska in del ameriške geografije spoprijemali z naslednjimi vprašanji o odnosu med geografijo in zgodovino. H. C. D a r b y²² navaja štiri možne odnose:

1. geografija služi zgodovini za boljše razumevanje okolja, v katerem so se odvijali zgodovinski dogodki;
2. je geografija preteklosti;
3. zgodovina služi geografiji, je razlaga zgodovine postopne adaptacije človeka okolju;
4. geografija preteklosti služi geografiji sedanosti, preteklost je faktor razlage sedanosti.

Znani francoski geograf E. Juillard²³ je menil o zgornjih stališčih, da bi bili za geografijo sprejemljivi le drugo in četrto. M. D e r r u a u²⁴ je bil v svojem delu »*Precis de géographie humaine*« bolj širok; sodil je, da je moč sprejeti tudi tretje in deloma celo prvo stališče. Po skušnjah francoske historične geografije (F. B r a u d e l, X. d e P l a n h o l, A. M e y n i e r) teh stališč ni mogoče docela zavreči, saj prinašajo tako geografiji kot zgodovini veliko celovitih pogledov.

Vsekakor je za ta stališča značilno, da povečini omejujejo delokrog historične geografije predvsem na družbeno geografijo oziroma zajemajo naravno okolje edinele v smislu odnosov med družbo in naravo. Pisec razlage pojma historične geografije v obsežnem »*Westermann Lexikon der Geographie*«²⁵ naravnost pravi, da »obravnavanje naravnih sil sodi v okvir fizične geografije, četudi je do njih prišlo v zgodovinskem času, vendar se nanje historična geografija mora ozirati«. Dopusča pa možnost posebne »historične fizične geografije«, vendar pa bi lahko služila le študiju prvotne pokrajine oziroma spoznavanju kvazinaravnih oblik.

Drugačna pota v historični geografiji so ubirali v sovjetski geografiji. »Kratkaja geografičeskaja enciklopedija«²⁶ je l. 1961 zapisala, da je »historična geografija zgodovinska disciplina, ki preučuje konkretno geografijo preteklosti določene dežele ali ozemlja. Tudi metoda je zgodovinska, vendar v sedanosti postaja čedalje bolj navezana na geografijo.« Ta kratka in kategorična razlaga je verjetno posledica dokaj enostranskih pogledov na historično geografijo, ki so se sicer začeli oblikovati v 18. stoletju (L o m o n o s o v, T a t i š č e v), in zlasti kasnejše delitve geografije na fizično in »ekonomsko«. Nedvomna posledica dualističnega koncepta geografije je obstoj dveh historičnih geografij. Tako fizični geografi, kot npr. S. V. K a l e s n i k ali A. O. I s a č e n k o, omenjajo le fizično historično geografijo, ki naj bi se ukvarjala s preobrazbo pokrajine (*landšafta*) v historičnem času, ko se čedalje bolj občuti družbene vplive v naravnem okolju.²⁷ V pisanju fizičnih geografov ni nikakršnih razmišljanj o družbeni ali s sovjetsko terminologijo »ekonomski historični geografiji«. Le-ta je očitno prepuščena zgodovini in V. K. J a c u n s k i²⁸, vodilni sovjetski historični geograf, je to opredelitev v svojih delih in z vso svojo avtoriteto uveljavljal do nedavna. Upravičeno toži V. S. Ž e k u l i n, da »je historična geografija v Sovjetski zvezi docela prepuščena zgodovinarjem in da v njej prevladujejo »humanitarne teme« ter da so povsem zanemarjeni fizičnogeografski problemi v historični geografiji.²⁹ Šele v zadnjem času so se pojavila nekatera dela, ki se na geografski način lotevajo ekonomske geografije nekaterih dežel v preteklosti ali odnosa med geografijo in zgodovino (V. V. A n n e n k o v, D. M. P i n h e n s o n, L. E. I o f a).

Prav zaradi tega, ker skuša prelomiti s to nesmotrno delitvijo historične geografije ter doseči enotnejši pristop in enotnejšo metodologijo, zasluži pozornost omenjena Žekulinova knjiga o historični geografiji. Za boljše razumevanje zapišimo nekatere najpomembnejše misli in poglede, ki jih podaja avtor in ki pomenijo novost v sovjetski geografiji. Žekulin³⁰ razlikuje v dosedanji sovjetski historični geografiji šest smeri; te so:

1. Historična geografija je pomožna zgodovinska veda.
2. Je veda, ki raziskuje »ekonomskogeografske« razmere prejšnjih zgodovinskih obdobj s poudarkom na poselitvi.
3. Ukvarja se s historično-politično-geografskimi preučitvami.
4. Preučuje historično-etnično-geografske probleme narodov in njihovega odnosa do okolja (*historična kulturna geografija*).
5. Raziskuje zgodovino razvoja, osvojitve in spreminjanja geografskega okolja in »landšaftov«. Kot historična fizična geografija preučuje spremembe geografskega okolja v zgodovinskem času, vendar ni istovetna s paleogeografijo. Raziskuje zakonitosti evolucije medsebojnega učinkovanja naravnih, demografskih in naravnotehničnih sistemov pri razvoju geosfere (*geografičeskaja oboločka*) v antroposfero in »landšafte«.
6. Združuje znanstvene discipline, ki preučujejo posebnosti narave, poselitve in gospodarstva preteklih dob določenih dežel ali krajev (*istorikogeografičeskoje stranovedenie*).

Upoštevajoč ta različna pojmovanja Žekulin postavlja tezo, da je historična geografija, podobno kot geografija sedanjosti, poseben sistem ved, ki je razpet med geografijo in zgodovino. Njegovo torišče je medsebojno učinkovanje družbe in narave v različnih zgodovinskih obdobjih. Kljub različni vsebini in metodam je treba stremeti za združevanjem historično-fizične in historično-ekonomske geografije. Za uspešnost pri delu je potrebno tako zgodovinsko kot geografsko znanje. Pri bolj geografski usmeritvi historične geografije je v ospredju »pogled na preteklost iz sedanjosti«, kar terja dobro poznavanje geografskih pojavov in sil. Šele na tej osnovi je možno preučevanje njihove zgodovine. Temeljno načelo: poznavanje historičnega procesa oblikovanja sedanjih geografskih objektov, naj bo vodilo pri združevanju historične fizične in ekonomske geografije. Takšna enotna historična geografija je tudi lahko osnova za geografsko prognoziranje prihodnosti.³⁰

*

S temi izvlečki nikakor niso izčrpani različni pogledi, misli in raziskovalne smeri v historični geografiji. Omeniti bi bilo treba še tiste historične geografije, ki so se ukvarjale s konkretnimi raziskavami. Zanimivo je, da so bile v ospredju največkrat agrarnogeografske preučitve, raziskovanje poselitve, zemljiške razdelitve, agrarne tehnike in obdelovanja ter študij političnih in upravnih meja. Na tem področju so največ napravili evropski in zlasti srednjeevropski raziskovalci. S kolonizacijsko zgodovino in agrarno geografijo so se zlasti ukvarjali Nemci G. Mortensen, A. Krenzlin, W. Müller-Wille in G. Niemeier, Francozi X. de Planhol, A. Meynier in E. Juillard, Poljakinja M. Kielczewska-Zaleska ter Čehoslovaka J. Slosiarik in O. Pokorný. Druga oblika historičnogeografskih študij so bili geografski orisi pokrajin v določenih zgodovinskih obdobjih. Na evropski celini je bilo za zgled Kretschmerjevo delo o historični geografiji Srednje Evrope v srednjem veku, ki je izšlo že l. 1904. Podobnega značaja so bile še R. H. Browna »Historična geografija Združenih držav« (1948), N. C. Polocka in S. Agnewa »Historična geografija Ju-

žne Afrike» (1963), podobne študije M. K. E. Gottschalkove o Nizozemski (1962) in R. Diorove raziskave o Franciji (1957).

Med jugoslovanskimi historičnimi geografi je treba najprej navesti J. Cvijića, ki je v svojih preučevanjih Balkanskega polotoka temeljito posegel v to snov³¹ ter hote ali ne hote sprožil celo vrsto raziskav o razvoju naselij, »metanastazičnih« gibanjih, poselitvi, etničnem razvoju itd. Te proučitve še vedno niso pojenjale in se še vedno zgledujejo po njem. Pri nas so A. Melik, M. Kos, F. Zwitter, F. Baš, V. Bohinec in še nekateri s preučevanjem kolonizacije, mest, trgov in prebivalstva položili temelje historični geografiji. Med najboljše evropske raziskave te vrste sodijo I. Lešičević³² »Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem«. Delo je bilo v razširjeni obliki v prevodu natisnjeno tudi v Nemčiji.^{32a} Med sedanji aktivnimi geografi se je s historično geografijo največ ukvarjal V. Rogić, ki je v več študijah in zlasti v svoji geografiji Jugoslavije³³ skušal napraviti prvo pregledno historično geografijo naše države. Prostor ne dopušča, da bi navedli še številna druga dela, ki so obravnavala historično geografijo posameznih pokrajin, naselij ali dejavnosti. O zgodovinskem prispevku na področju historične geografije si lahko bralec pomaga z Lučićevićim prispevkom³⁴

Vsa ta različna geografska gledanja na historično geografijo bi lahko povzeli v naslednjem:

1. Historična geografija ni istovetna z genetičnim pristopom niti ne z zgodovinskim aspektom, čeprav se jih pogosto enači.

2. Historična geografija je nadvse smiselna poglobitev geografskih spoznanj o posameznih geografsko relevantnih pojavih ali o oblikovanju pokrajin.

3. V historični geografiji se srečujemo z bolj zgodovinskim in bolj geografskim pristopom. Pri prvem je v ospredju časovni prerez v smislu poteka dogodkov in s poudarkom na posameznih pojavih. Pri drugem pa skušamo z enim ali z več zaporednimi časovnimi prerezi prikazati zveze med najpomembnejšimi geografskimi pojavi in dejavniki, ki so oblikovali takratno pokrajino. Potemtakem terja geografski pristop več kompleksnosti kot pa historični. Pri slednjem so lahko v ospredju nekateri drugi problemi (npr. periodizacija).

4. Čeprav je bila doslej historična geografija pretežno usredotočena na družbeni razvoj in socialnogeografske razmere v preteklosti, ni mogoče iz teh raziskovanj izločiti fizičnogeografskih pojavov in sil. To toliko bolj, ker so na družbeni razvoj vplivali tudi odnosi med družbo in naravo in spremembe nekaterih naravnih faktorjev v zgodovinskem času (klima, tla, rastlinska odeva itd.).

*

Spregovoriti moramo še o poglavitnih historičnogeografskih metodah, saj so le te bistvenega pomena za opredelitev vede. H. Jäger³⁵ razlikuje dva temeljna pristopa: progresivno in reduktivno metodo. Pri prvi poteka raziskovanje od starejšega k mlajšemu in daje razvojno razlago. Pri drugi metodi pa predpostavljamo, da obstaja tesna odvisnost med pokrajinskimi razmerami v sedanosti in razmerami določene obdobja v preteklosti. Razlagamo jih na genetičen način kot preostanke ali kot razvojne determinante sedanje pokrajine. To je v bistvu občegeografski pristop. Zares historičnogeografski značaj pa dobi delo šele takrat, ko najprej izločimo recentne in subrecentne pokrajinske elemente in nato zasledujemo njihovo pojavljanje in uveljavljanje v preteklih obdobjih v nekdanjih pokrajinah. Pri tej retrogresivni ali po R. H. Bakera³⁶ »retrospektivni metodi« običajno v geografiji izberemo za razvoj pokrajine pomembna obdobja in jih primerjamo med seboj in, seveda, s se-

danjimi razmerami. Za evropsko historično geografijo so npr. značilna obdobja: zaključek srednjeveške kolonizacije, začetek industrializacije, uvajanje socialističnega reda itd.

Na podlagi številnih sovjetskih historično-geografskih del Žekulin³⁷ razlikuje dva osnovna pristopa: komponentnega in integralnega. Pri prvem se srečujemo z več različnimi historično-geografskimi preučitvami (npr. poselitev, upravno-politične meje, gospodarjenje itd.), ki pa med seboj niso vsklajene in so različnega izvora. Historični geograf skuša iz njih razbrati celovito podobo nekdanjih geografskih razmer. Pri integralnem pristopu pa gre za vsklajeno in celovito preučitev neke dežele v določenem obdobju. Takšni prerezi so glede na to »prispevek k poznavanju občega procesa preobrazbe geografskih objektov«. Njihova slaba stran je, da so v primerjavi s komponentnimi metodami manj natančni.

*

Zaključimo to poročilo z naslednjo mislijo. V povojnem razvoju slovenske in jugoslovanske geografije je bila historična geografija odrinjena kot manj pomembna. V ospredju so bile geografske stroke, ki so se ukvarjale s hitrimi spremembami, ki so jih doživljale naše pokrajine. Redke historično-geografske preučitve so se ukvarjale z različnimi preostanki, vendar pogosto brez smiselne zveze s sedanostjo. Sedaj, ko se naši pogledi in razmišljanja znova vračajo in upirajo v bližnjo in bolj oddaljeno preteklost in v njej iščemo trajnejša sporočila in trdnije mejnike, je nedvomno dozorel čas, da tudi historični geografiji damo mesto, ki ji pripada. Seveda pa to terjaja določeno miselno preobrazbo in prelom z dosedanjim pogosto bolj površnim hlastanjem po »aktualnosti«. Do kvalitetnejših geografskih del bomo prišli edinole, če bodo v njihov temelj vgrajena tudi historično-geografska spoznanja.

Bibliografija

1. Žekulin V. S., 1982: Istoričeskaja geografija, Predmet i metodi, Leningrad
2. Žekulin V. S., o.c., p. 22
3. Grafenauer B., 1960: Struktura in tehnika zgodovinske vede, Ljubljana, p. 284
4. Ratzel F., 1899: Anthropogeographie, I., Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte, Stuttgart
5. Febvre L., 1922: Terre et l'évolution humaine, Introduction géographique à l'histoire, »L'évolution de l'humanité«, IV, Paris
6. Blache de la V., 1922: Principes de géographie humaine, Paris; Demangeon A., 1947: Problèmes de géographie humaine, Paris
7. Ilešič S., 1964: Preostanki preteklosti v pokrajini kot element resničnega geografskega okolja, Geografski vestnik, XXXVI, Ljubljana, p. 3—8
8. Ruppert K. in drugi, 1981: Socijalna geografija, Zagreb
9. Sindik I., 1951: O zadacima istorijske geografije, Istorijiski časopis, II, 1949—1951, p. 175—182
10. Grafenauer B., o.c., p. 284—287
11. Grafenauer B., o.c., p. 287
12. Wimmer J., 1885: Historische Landschaftskunde, Innsbruck
13. Gradmann R., 1901: Das mitteleuropäische Landschaftsbild nach seiner geschichtlichen Entwicklung, Geogr. Zeitschrift
14. Jäger H., 1969: Historische Geographie, Braunschweig, p. 7

15. Jäger H., o.c., p. 33
16. Winkler E., 1944: 50 Jahre schweizerische Kulturlandschafts-geschichtsforschung, Zeitsch. f. schweiz. Gesch., XXIV.
17. Darby H. C., 1936: An Historical Geography of England before 1800, Cambridge (več ponatisov)
18. Stamp L. D., 1961: A Glossary of Geographical Terms, London, p. 236, citat iz dela Hartshorna »The Nature of Geography«
19. Citirano po D. Harvey-u »Explanation in Geography, London, 1969, 1973, p. 115, 120 in 135.
Sauer K., 1963: Land and Life, Berkeley
20. Clark H., 1954: Historical Geography, v zborniku »American Geography, Inventory and Prospect«, Syracuse, Edt. B. E. James and C. F. Jones
21. Smith C. T., 1965: Historical Geography: Current Trends and Prospects, v zborniku »Frontiers in Geographical Teaching, Edt. R. J. Chorley and P. Haggett, London«, p. 132—133
22. Darby H. C., 1953: On the Relation of Geography and History, The Institut of British Geographers, Transactions and Papers, p. 1—11
23. Juillard E., 1957: Aux frontières de l'histoire et de la géographie, Rev. hist., p. 267—273
24. Derruau M., 1963: Précis de géographie humaine, Paris, p. 24
25. Westermann Lexikon der Geographie, 1969, »Historische Geographie«, Braunschweig, p. 417—418
26. Kratkaja geografičeskaja enciklopedija, 1961: »Istoričeskaja geografija«, Moskva, p. 158
27. Žekulin V. S., o.c., p. 20—21
28. Jacunski V. K., 1955: Istoričeskaja geografija, Moskva
29. Žekulin V. S., o.c., p. 15
30. Žekulin V. S., o.c., p. 25—27
31. Cvijić J., 1966: Balkansko poluostrvo i jugoslovenske zemlje, Osnovi antropogeografije, Beograd
32. Ilešič S., 1950: Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, Ljubljana
- 32a Ilešič S., 1959: Die Flurformen Sloweniens im Lichte der europäischen Flurforschung, Münchener geographische Hefte, 16, München
33. Rogić V., 1982: Regionalna geografija Jugoslavije, 1., Prirodna osnova i historijska geografija, Zagreb
34. Lučić J., 1976: Prilog pitanju historijske geografije, Historijski zbornik, XXIX—XXX, Zagreb, p. 61—76
35. Jäger H., o.c., p. 12
36. Baker A. R. H., 1968: A Note on the Retrogressive and Retrospective Approaches in Historical Geography, Erdkunde, p. 244—245
37. Žekulin V. S., o.c., p. 80—81, 84

HISTORICAL GEOGRAPHY: AIMS, IMPORTANCE AND METHODS

Igor Vrišer

(Summary)

The paper presents a short review of evolution, trends, results and ideological directions in historical geography. It treats its position between history and geography and comments in detail some various contemporary geographical interpretation of historical geography in german, anglo-saxon, french and soviet geography, in particular the explanations of H. Jäger, H. C. Darby, R. Hartshorn, K. Sauer, A. Clark, E. Juillard and V. G. Žekulin. The author stands for a greater importance of historical-geographical approach in geographical studies and at the same time for consideration of social and physical elements in explanation of landscape evolution.

UDK 911.2:551.85/497.12(047) = 863

UDC 911.2:551.85/497.12(047) = 20

**ŠE »O PROBLEMATIKI SUŠE V SLOVENIJI«
(GV LVI, 1984, s. 83—88)**

Ivan G a m s *

Naravne nesreče, ki ogrožajo človeštvo, v Sloveniji proučuje več strok z raznih vidikov. Za posvet o ogroženosti slovenske zemlje in za njegov zbornik (»Naravne nesreče v Sloveniji kot naša ogroženost«, Ljubljana 1983, v nadaljnjem tekstu Zbornik), je bilo potrebnega nemalo truda, da smo lahko slovenski javnosti dali kolikor toliko enoten pregled naravnih nesreč in ogroženosti slovenske zemlje ter nekatere napotke za preventivo in omiljenje škode. Kot vodja pripravljalnega odbora za posvet in urednik Zbornika sem skušal to enotnost doseči s pismenimi in ustnimi navodili referentom oziroma kasnejšim avtorjem prispevkov. V dveh primerih pa sem le čutil potrebo, v Zborniku v kratkem dostavku pojasniti kak vidik ogroženosti in preventive, ki v študiji po mojem mnenju ni bil dovolj naglašen. Tak primer je bil tudi pri prispevku Ogroženost Slovenije zaradi suše (s. 94—99, v bodoče »Študija«). V dostavku (v bodoče Dostavek, s. 99—100) sem navedel, da na nekaterih zemljiščih v Sloveniji, zlasti v primorski in subpanonski klimi, nastaja že pri dolgoletnem povprečju padavin in drugih dejavnikov sušnosti, pomanjkanje vlage za polno rast in rodnost vegetacije. Poanta je bila v stavkih: **»Pri vsakoletnih odstopanjih in zlasti na prodnih in konglomeratnih terasah s plitvo zemljo, na plitvih, pogosto skeletnih prsteh na pobočjih na vseh kamninah, posebno na apnencu in dolomitu, pa nastopajo tiste suše, ki jih obravnava in dokumentira predhodni sestavek.** Te suše zahtevajo v kmetijstvu preventivne ukrepe. Če pa že imamo naprave za namakanje ob **taki suši**, jih bomo lahko uporabili tudi za doslej nevidno in neznano sušo, ki izhaja že iz povprečne razporeditve letnih padavin« (s. 100. Sporna mesta so tu prvič podčrtana.). Predvsem sem želel podčrtati mnogostransko uporabo vodovodnih naprav (za odpravljanje suše, sušnosti in za rosenje proti pozebi).

Na ta Dostavek, dolg eno tiskano stran, je v GV 1984 izšel šest in pol strani dolg članek z naslovom O problematiki suše v Sloveniji (v bodoče Replika), ki je v bistvu kritika nekaterih izhodišč v Dostavku. Izid takega članka vzbuja upanje na konec obdobja, ko smo v našem strokovnem glasilu pogrešali kritične pretrse objavljene. Žal pa je ta Replika takega početja prva potrebna. Zakaj?

1. V Dostavku je uvodoma razloženo, da je pojem suše naravnan na dolgoletne klimatske povprečke. Zato ne moremo govoriti o suši ne pri nas in ne v aridnih pre-

* Dr., redni univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU

delih sveta, če ob dolgoletnem povprečju padavin in drugih dejavnikov sušnosti v nekaterih prsteh in legah primanjkuje vlage za polno rast vegetacije in pridelke, vodno oskrbo ter energijo. Pojem suše je namreč povezan z odstopanji padavin in drugih dejavnikov suše od dolgoletnega povprečka, na katerega je družba navajena. Pisec Replike se s takim pojmovanjem suše strinja (in na strani 84 piše: »Samo tako definirana suša pa je tudi po Gamsovi definiciji naravna nesreča« ...). Toda eno stran dalje je očitek, da Dostavek ne priznava klimatske suše v Sloveniji (str. 85 Replike: »S tem sem se že dotaknil ključnega problema, ob katerem se moja stališča najbolj razhajajo z urednikovimi, ki trdi, da suše v Sloveniji niso klimatsko pogojene.«). Kje je taka trditev? Zakaj si jo je bilo potrebno izmisliti, da bi jo pisec Replike lahko pobijal?

2. V Dostavku sem se omejil na pomanjkanje vode pri dolgoletnem povprečju padavin, in omenil, da odstopanja od tega povprečka »obravnavna in dokumentira predhodni sestavek«. Zakaj je potem potreben očitek, da je v Dostavku spregledano odstopanje? Ta očitek je izražen z besedami (str. 85): »Menim, da ni pravilno zanikovati klimatsko pogojene suše v Sloveniji in pri tem spregledati variabilnosti letnih in mesečnih količin ter razporeditve padavin preko leta.« Ali naj bi ponavljal navedbe iz Študije in jo dopolnjeval? S tem bi si nakopal še večjo zamero kot zdaj.

3. Replika na dveh mestih omenja, da Dostavek ocenjuje Študijo (str. 86: ... »bi bila urednikova kritika neumestna« ... Str. 87: »Kot zadnji argument za nedodelanost mojega referata pa navaja urednik« ...). Študija je v Dostavku omenjena le enkrat, kot navedeno, tam, kjer pravi, da so odstopanja že prikazana. Sicer pa v Dostavku ni nobene kritike in nobene omenbe o nedodelanosti. To se lahko prepriča vsak, ki ga prebere. Dostavek se začneja z besedami: »Urednik te knjige meni, da se na Slovenskem premalo zavedamo škodljivosti suše. Zato se je odločil za ta dostavek«.

Razpravljanje, zakaj je bilo potrebno podtikati omenjene neresnice, ne sodi v ta strokovni časopis. Ali ne bi lahko pisec Študije objavil svoja spoznanja brez podtikanja stvari, ki jih nato pobija?

S stavkom »Kadar pa rastlinam primanjkuje vode ravno v kritičnem obdobju, nikakor ni razlog v premajhni retencijski kapaciteti prsti kot trdi Gams, ... temveč v premajhnih količinah ali vsaj v njihovi nepravilni razporeditvi« (Replika s. 85), je zastavljeno za sušnost v Sloveniji pomembno, a neraziskano vprašanje. Študija kot tudi Replika delita sušnost na klimatsko, litološko in geomorfološko-pedološko. V praksi take delitve ni mogoče napraviti. Navsezadnje je vsaka sušnost klimatska. Talni tipi z majhno vodno kapaciteto potrebujejo pač več dežja in večkrat, da ne nastopi pomanjkanje talne vlage. Ali imajo kateri talni tipi v Sloveniji tolikšno poljsko vodno kapaciteto, da pri dolgoletni razporeditvi padavin in njihovih količin v Sloveniji tudi v submediteranski in subpanonski Sloveniji ne pride do sušnosti? Ne poznam sicer terenskih študij o vodni retenciji vseh talnih tipov pri nas, ker je to na splošno slabo proučeno. Mnogo bolj so proučeni klimatski dejavniki sušnosti (mišljeno je pomanjkanje vode ob dolgoletnem povprečju padavin in drugih dejavnikov sušnosti) in suše (pomanjkanje vode zaradi odstopanja padavin in drugih dejavnikov suše od dolgoletnega povprečka). K tej proučenosti smo geografi doslej premalo prispevali, saj se preradi zadovoljujemo z naštevanjem letnih in mesečnih povprečkov. Tu kot tudi v primerih drugih naravnih nesreč pa pozabljamo na geografske učinke odstopanj od teh dolgoletnih povprečkov. V našem primeru zanemarjamo delitev padavin na vegetacijsko in ostalo letno dobo, navedbo povprečnih in ekstremnih odstopov od normale. Še največ bi lahko geografi prispevali k poznavanju kmetijske sušnosti in suše, ker je najbolj povezana z zemljo. Po doslej znanih po-

datkih kaže, da pri povprečnem časovnem in količinskem razporedu padavin tudi v submediteranski in subpanonski Sloveniji v prsteh s talno vodo in z visoko retencijsko kapaciteto ne prihaja do večjega pomanjkanja vode za vegetacijo. Opravljene meritve aktualne in potencialne evapotranspiracije s pomočjo lizimetrov (glej tudi B. Maticič, *Evapotranspiration studies on different crops and irrigation water requirements*. BTF, 1977), z raznimi evaporimetri (glej tudi D. Furlan, *Ugotavljanje evapotranspiracije s pomočjo normalnih klimatskih pokazateljev*. Letno poročilo meteorološke službe za leto 1966. HMZ, Ljubljana 1966) pri običajnem poteku vremena v glavnem ne ugotavljajo večje vrednosti od 700 mm. Razlike, ki izhajajo iz različnih merskih metod in ki jih posebej podčrtuje Replika, znašajo do nekaj desetnih vrednosti in ne govorijo proti smiselnosti, uporabljati znane metode. D. Furlan je v omenjeni študiji sicer izračunal iz vodnega odtoka in padavin v primeru nekaterih manjših porečij večje razlike (v glavnem do 800 mm), ki pa lahko nastanejo tudi zaradi merskih napak, na krasu tudi zaradi neznanih razvodnic. Atlas Vodnogospodarske osnove Slovenije (Zveza vodnih skupnosti Slovenije, Ljubljana 1978) računa za večja porečja Slovenije izgubo vode med 550 in 650 mm. Pri dolgoletnem povprečju količinske in časovne razporeditve padavin in temperatur bi tudi po O. Reyi (*Die Evapotranspiration und der Wassermangel in Slowenien in den Jahren 1949—1958*. VI, Int. Tagung f. alpine Meteorologie. Beograd 1962) v prsteh z retencijsko kapaciteto nad okoli 200 mm ne prihajalo do pomanjkanja vode niti v submediteranski ali subpanonski Sloveniji. Tako kapaciteto imajo nedvomno nekatere globoke prsti na ravni neprepustni podlagi. E. Kovačič (*Hidrotehnične melioracije*. II. del — Tla in voda. FAGG 1966, s. 96—97) navaja za posamezne teksture tal, da znaša tako imenovana najmanjša kapilarna vodna kapaciteta ali poljska kapaciteta tal od 25—30 do 85—90% pornega volumna. Poroznost glavnih tipov tal pa znaša od 30—35 do 50—60%. To se pravi, da bi pri enem metru globokih peščenih tal znašala poljska kapaciteta 75—117 mm, pri glinastih tleh 424—540 mm. Po istem viru znaša zaloga dostopne vlage (v katero ni vključena dokaj visoka talna vlaga do t. im. koeficienta venenja) pri srednjih opodzoljenih tleh, ki jih je pri nas precej, do globine enega metra (ki jih globlje koreninje v glavnem še dosega) 176 mm.

Večje krajevne razlike kot v letni količini padavin so v Sloveniji glede retencijske kapacitete naših talnih tipov. Dobre 4/5 vse Slovenije je izven ravnin. Na nagnjenem zemljišču imajo vsi talni tipi slabšo kapaciteto. Malo imajo tudi mlade prsti na prodnih terasah. Te talne razlike napravljajo podobo sušnosti mnogo bolj pestro kot klimatske razlike. Naj navedem dva značilna primera. V Lepeni znašajo padavine v vegetacijski dobi (IV—X, doba 1961—70) 1754 mm in noben od teh mesecev jih ne sprejme manj od 189 mm. Toda tamkajšnji kmetovalci so nam rekli, da jim dela suša večjo škodo kot moča. Tam namreč povsem prevladujejo holocenske prsti na produ in na skali. V Čretih (postaja Pragersko) je padavin te dobe 794 mm (aprila najmanj, 92 mm), a je ilovnato zemljišče trajno zamočvirjeno. Zadnja leta ga meliorirajo.

Ob sedanjem slabem poznavanju dejavnikov sušnosti in suše lahko geografi poleg opisa vodnih razmer v tleh koristno beležimo tudi znanje kmetijcev, kaj jim prinaša več škode, sušno ali mokro leto. Odgovore na ljudsko zastavljeno vprašanje, kaj jim požre debelejši kos kruha, moča ali suša, pa moramo vendarle kritično ovrednotiti in dopolniti z vprašanji, ali se odgovor nanaša na pridelek žitaric in okopavin na polju ali na pridelek sena. Ljudsko mišljenje namreč često še sloni na času, ko so bile v ospredju kmetovanja žitarice in okopavine. Zdaj jih je zamenjalo travno gospodarstvo z živinorejo, trava pa potrebuje za polno rast pogostejše padavine. V naši deželi prevladujejo na pobočjih prsti z globino do 15—20 cm. Po že omenje-

nem viru znaša poljska kapaciteta peščenih tal do globine 15—20 cm komaj 12,5 do 21 mm, pri navadnih ilovnatih tleh s poroznostjo 45—50% in s poljsko kapaciteto 60—70% pornega volumna le 40 do 70 mm vode. Toliko znaša poleti potencialna evapotranspiracija v 1—2 tednih. Če od te vsote odštejemo vlago, katere vezanost na prst je večja od črpalne sile korenin, uvidimo, da nastopa pomanjkanje talne vlage, če manj kot dva tedna ni padavin. Ni čudno, če raste drevje na skeletnih tleh na strmeh nekajkrat počasneje kot na globokih tleh na ravnem. To so vedeli naši predniki, ki so v večji meri namakali travnike kot danes. Marsikje v svetu ob takih pogojih na kraju motornega črpanja talne vode škropijo travnike. Če pa nastopi suša, to je odstopanja padavin in drugih dejavnikov suše od dolgoletnega povprečka, je pomanjkanje talne vode večje in pogostejše. Zato sem tudi napisal omenjeni Dostavek.

Zaključek

Retencijska sposobnost prsti za vodo in njihov delež sta v Sloveniji slabo poznana. Ker zavzemajo vzpetine s pobočji v Sloveniji okoli 4/5 ozemlja in ker ni malo prodne podlage prsti in krasa, je očitna prevlada plitvih peščenih prsti, ki imajo že po teoretskih izračunih zelo majhno poljsko vodno kapaciteto. Ker je pri nas padavin ob povprečni letni razporeditvi precej, ne prihaja tod do pogostejšega ovenjenja rastlin. Pač pa že ob takih pogojih prihaja do pomanjkanja talne vlage za polno rast trav in njivskih rastlin. Ker so v Sloveniji razlike v poljski kapaciteti v tem pogledu važnejše od klimatskih, bi lahko lokalne geografske študije osvetlile to oviro za optimalne njivske in travniške donose.

MORE »ON THE PROBLEM OF DROUGHTS IN SLOVENIA« (GV LVI, 1984, 83—88)

Ivan G a m s

(Summary)

About 4/5 of Slovenia take the elevations. There on the slopes, on gravel and in the kart land shallow soils (rendzina, ranker et sim.) prevail. Down to the depth of 15—20 cm they have a field capacity of 12—21 mm, if they are sandy, and 40—70 mm, if they are loamy. There the deficiency of soil moisture brake the full growth of grass and of field plants even at the average course of the periods with rain and without rain. The local geographical studies can bring new evidence of the obstacle for the optimal harvest as in Slovenia the local soil properties are more important for the soil moisture than the climatic differences.

KNJIŽEVNOST

IZ SLOVENSKE IN DRUGE JUGOSLOVANSKE KNJIŽEVNOSTI

Vrišer Igor: Urbana geografija, Ljubljana 1984, str. 240, grafičnih prilog 62

Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo ter Filozofska fakulteta sta skupno izdali študijski priročnik za predmet Urbana geografija. Za Vreskovimi Osnovami urbane geografije je to v Jugoslaviji drugi tovrstni učbenik s tega nadvse aktualnega geografskega področja, ki pa je v našem raziskovalnem in publicističnem delu še močno podpoprečno zastopan. Poleg tega večina teh del še vedno močno trpi zaradi klasičnega pristopa. Vrišerjev vesplošno uporabni priročnik je zato velika pridobitev za študij urbane geografije na različnih strokovnih področjih (urbanizem, ekonomija, sociologija, arhitektura, etnologija itd.), za geografsko raziskovalno delo, za sorodne stroke in tudi za poglobljeno teoretično in metodološko poglobljanje v tovrstno problematiko. Vrišerjeva Urbana geografija je pravzaprav nadaljevanje, dopolnitev in poglobitev Vreskove knjige. Predvsem pa je avtor v veliki meri spretno vključil domala vse pomembnejše znane izsledke jugoslovanske geografije s tega področja, ki jih je na ta način prvič pri nas tudi zbral, predstavil in ovrednotil. Ta izredno pozitivna avtorjeva poteza pa nas seveda ne sme zavesti na misel, da je bilo pri nas veliko narejenega. Zaradi pomanjkanja prostora in obsežnosti snovi je namreč avtor tuje izsledke vključil le v sila omejenem obsegu.

Priročnik odlikujeta jasno podajanje in sistematičnost, s katerima so praktično obdelana vsa tista vsebinska področja urbane geografije, ki jih srečujemo v podobnih knjigah tujih avtorjev: predmet in naloge urbane geografije, opredelitev in razvoj mest, mestne funkcije, mesto in okolica, mestno prebivalstvo, mestna zgradba, mestni ustroj (struktura), urbanizacija. Vprašanje pa je, kaj je avtorja vodilo, da je podal poglavji mesto in okolica ter urbanizacija povsem ločeno, kar je drugod zaradi vsebinske sorodnosti obravnavano največkrat skupaj. Pri vsakem poglavju, ki je razdeljeno na številna vsebinsko zelo temeljna in obsežna podpoglavja, so najprej podana teoretična izhodišča, sledi prikaz metod in nato konkretni primeri. Vrednost teksta povečuje navajanje velikega števila avtorjev, njihovih pristopov in mišljenj, marsikaj tudi polemično, pri tem pa niso zanemarjena niti sorodna strokovna področja.

Z Vrišerjevo Urbano geografijo smo pravzaprav dobili to, kar druge države premorejo v različnih oblikah že dalj časa. Vendar se Vrišerjevo delo razlikuje od večine tujih del po izredni širini, kar se najbolj kaže v doslednem upoštevanju avtorjev z vsega sveta. Tako vseobsežna problematika tudi Vrišerju, podobno kot drugim avtorjem, ni dovoljevala, da bi enakovredno zajel in obdelal vsa vsebinska področja, kar sicer tudi ni namen priročnika. Tako ostajajo še povsem odprta področja fizično-geografskih elementov urbanega prostora, degradacije okolja, nadrobnejši prikaz

ekonomskih elementov in zakonitosti oblikovanja urbanega prostora, nekatere socialne sestavine in seveda obsežna ter težko opredeljiva problematika urbanizacije, urbaniziranega in mestnega prostora oziroma pokrajine.

M. Pak

Matjaz Jeršič: Turistična geografija, Ljubljana, 1985, izdala Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.

Med številne turistične geografije, ki so po vojni izšle v Jugoslaviji (npr. Bračić, Jovičić), se je nedavno uvrstilo še eno delo — Jeršičeva »Turistična geografija«. Za razliko od dosedanjih del, ki so se v pretežni meri ukvarjala s pojavom turizma širrom po svetu in pri nas, je Jeršičevo delo zasnovano izrazito metodološko in z močnim poudarkom na raziskovanju tega pojava ter na vrednotenju njegovih pokrajinskih učinkov. Glede na to je to 195 strani obsežno delo s številnimi grafičnimi prikazi vred, prej učbenik kot priročnik ali informator o tem za sodobni svet tako značilnem in pomembnem pojavu. Sicer pa ta označba lepo odseva tudi iz vsebinske zasnove.

Avtor nas uvodoma seznanja z osnovnimi pojmi o turizmu, prostem času, rekreaciji in vlogi geografije pri preučevanju turističnega pojava. Na kratko se tudi zadrži pri družbenoekonomskih sestavinah turizma, še posebej pri turistični ponudbi in povpraševanju. Opozori na geografsko-prometni položaj in njegovo vlogo pri razvoju turizma v določeni deželi. Osredje knjige tvorijo tri poglavja. Prvo razglablja o metodah empiričnega preučevanja turističnih potovanj in turističnih navad, drugo se loti naravnih in kulturnih pokrajinskih sestavin kot turističnega potenciala (npr. naravne sestavine in spomeniki, doživljajski potencial, zdravilne vode itd.), tretje pa obravnava turistične kraje. Opozarja na njihove posebnosti: funkcijske, morfološke, na samosvojo zaposlitveno strukturo, na turistično infrastrukturo, ustavlja pa se tudi pri sekundarnih počitniških bivališčih. Smiselno tvorijo sklepni del knjige poglavja o pomenu turizma za regionalni razvoj, oblikah turistične rabe prostora, metodah turističnega vrednotenja pokrajine in o vlogi turistične geografije pri planiranju turizma.

Odlika Jeršičevega dela je izrazito samosvoj pristop in se zato v knjigi le v skromnem obsegu pojavljajo že znana stališča, statistike in razlage, ki sicer pogosto bremene turizmološka dela. Samostojna pota ubere avtor že v osrednjem delu, ko obravnava turistični potencial in turistične kraje. Še bolj pa to velja za zadnji sklepni del, kjer je docela na nov — prostorski način zasnoval geografsko metodologijo preučevanja turizma. Avtorjeva dolgoletna praksa v prostorskem planiranju je bila očitna spodbuda za »pokrajinsko vrednotenje turistične dejavnosti«. Tovrstno funkcijsko vrednotenje bo prav gotovo koristilo turistični praksi, njenemu razvoju in načrtovanju, bo pa verjetno izzvalo tudi določene pomisleke. Tu je verjetno tudi razlog, da je avtor z nadpovprečnim smislom obravnaval naravno okolje in, seveda, ob takšni zasnovi nekoliko zanemaril ekonomski vidik turizma, ki mu sicer posvečajo največ pozornosti. Razmeroma velik poudarek je avtor dal tudi »socialnogeografskim vidikom in učinkom turizma« v smislu nemške (münchenske) geografske šole, docela pa je izpustil regionalnogeografski prikaz turizma po svetu in pri nas. Posebno kvaliteto dela pomenijo na koncu navedeni poskusi sintetičnega obravnavanja in valoriziranja turizma v pokrajini, ki bodo prišli prav vsem, ki kakorkoli načrtujejo razvoj in razmestitev turizma.

Učbenik je pisan v jasnem in razumljivem jeziku, mestoma skorajda suhoparno. Bralec si ob tem nehoti zaželi tudi nekoliko bolj razglablajočega obravnavanja in nekoliko manj racionalnosti, toliko bolj, ker je očitno, da je tudi geografsko obravnavanje turizma, kot celotne turizmologije, sploh še zelo mlado in nedorečeno in bo verjetno potrebno še veliko truda za sistemsko in terminološko razčiščevanje.

Na koncu še bežna misel: ali nas naslov »turistična geografija«, ki je jezikovno v

redu, ne zavaja in vzbuja vtis, da gre v delu za opis potovanja oziroma za napotke, kako izvajati turizem po svetu. Nemara bi delu zato bolj ustrezal jezikovno morda manj ustrezen naslov »Geografija turizma«.

Igor Vrišer

**USMERJANJE REGIONALNEGA RAZVOJA SLOVENIJE —
SLOVENSKE ALPE, SEVEROVZHODNA SLOVENIJA, BELA KRAJINA.**
Geographica Slovenica 14, Ljubljana 1983

Slovenske Alpe, Severovzhodna Slovenija in Bela krajina so predmet obravnave slovenskih geografov v 14. številki Geographica Slovenica. Tokrat so v novi obliki prikazani izsledki večletnih raziskav Inštituta za geografijo Univerze E. Kardelja v Ljubljani. Osvetlitve nekaterih geografskih značilnosti treh slovenskih pokrajin temeljijo na ugotovitvah novejših raziskav, ki so večinoma sestavni del ustreznih raziskovalnih projektov: Usmerjanje družbenega in ekonomskega razvoja SR Slovenije in SFRJ ter Usmerjanje družbeno razvojnih procesov v prostoru in manj razvitih območij v SR Sloveniji.

Na izbor oziroma predstavitev nekaterih geografskih značilnosti omenjenih treh slovenskih pokrajin sta vplivala predvsem stopnja raziskav in tudi aktualnost problemov, ki jim geografska stroka v zadnjih letih posveča več pozornosti. Na vsebinsko zasnovano publikacijo so ne nazadnje vplivali tudi za geografse pomembni dogodki v letošnjem letu, ko bo v Parizu svetovno srečanje geografov, pri nas pa zborovanje slovenskih geografov na Dolenjskem. Na prvem bo v ospredju razprav alpska pokrajina, na drugem pa regionalno-geografski problemi dolenjske regije.

Tokrat torej nekoliko поблиže spoznavamo slovenske Alpe, Severovzhodno Slovenijo in Belo krajino. V prvem poglavju skupina avtorjev (Jure Senegačnik, Vladimir Klemenčič, Mirko Pak, Andrej Černe, Anton Gosar, Matjaž Jeršič, Rado Kočevar, Darko Radinja, Dušan Plut in Metka Špes) obravnava nekatere značilnosti regionalnega razvoja našega alpskega sveta. V ospredju so poselitve in struktura prebivalstva, trgovina in obrt, značilnosti cestnega omrežja, planinsko gospodarstvo, počitniška bivališča, turizem in rekreacija. Poleg tega sta v Julijskih Alpah predstavljena tudi zimski turizem ter v Radovljiški kotlini degradacija geografskega okolja. Strnjen prikaz različnih vidikov razvoja alpskega sveta in njegovih delov omogoča, da se tudi širši krog bralcev seznaní s specifičnimi geografskimi problemi v tej relativno razviti slovenski pokrajini.

V poglavju o Severovzhodni Sloveniji je skupina avtorjev (Tatjana Ogrinc, Borut Belec, Ivo Piry, Drago Kladnik, Peter Repolusk, Ludvik Olas, Božidar Kert in Metka Špes) namenila največ pozornosti agrarno-geografski problematiki; ob tem pa tudi demografskim in prometno-geografskim razmeram ter možnostim za razvoj rekreacije v Prekmurju. Prikazana je ruralna pokrajina in njena prevladujoča podoba, predvsem pa njena funkcija. Poudarek je zato na obravnavanju problemov, ki so povezani z organizacijo kmetovanja, kmetijske izrabe tal, prostorsko ureditvenih operacij in problematiko zaščitenih kmetij. Najbolj tipični pokazatelji razvoja ruralne pokrajine so obravnavani v okviru celotne Severovzhodne Slovenije. Posamezna vprašanja — med njimi tudi melioracije — pa so prikazana za manjše regionalne enote.

Za bralca, ki manj pozna problematiko manj razvitih slovenskih robnih pokrajin, bo gotovo najbolj privlačno zadnje poglavje, v katerem Dušan Plut, Ivo Piry in Andrej Černe ocenjujejo razvojne možnosti zaostajajočih naselij Bele krajine. Prikaz temelji na nadrobnejšem vrednotenju naravnega in socialno-demografskega potenciala ter infrastrukturne opremljenosti posameznih naselij. Povod za tak pristop in tako opredeljevanje so po mnenju avtorjev številna vprašanja, po-

vezana z razlikami v regionalnem razvoju, njihovimi vzroki in ukrepi za njihovo zmanjšanje. Na tej osnovi so avtorji opredelili naselja in njihova območja po tem, kakšen je njihov razvojni potencial: zelo ugoden, ugoden, manj ugoden.

Po obliki in vsebini je 14. številka obravnavane revija drugačna od prejšnjih, v ospredju namreč niso prispevki posameznikov, temveč sinteza raziskav. Temu sta podrejeni oblika in zlasti citiranje. Obsežni povzetki v angleščini, ki so na koncu vsakega poglavja, bodo omogočili, da se tudi mednarodni strokovni krogi поблиže seznanijo z geografskimi potezami omenjenih treh slovenskih pokrajin. K nazornemu prikazu razvojnih procesov in struktur pripomorejo tudi številne kartografske priloge.

Rado Genorio

Dušan Stepančič in sodelavci. Pedološka karta Murska Sobota 1:50000, Ljubljana 1983 in Komentar k listu Murska Sobota, Ljubljana 1984, str. 64.

Med pomembne naloge, ki jih na Biotehniški fakulteti v Ljubljani opravlja katedra za pedologijo, prehrano rastlin in ekologijo, brez dvoma sodi pedološko kartiranje Slovenije. To zahtevno delo poteka vrsto let in je zajelo že velik del naše republike. Končni cilj je izdelava pedološke karte Slovenije v merilu 1:50000. Precej izdelanih listov čaka na tiskanje, nekaj so jih v letu 1969 že natisnili. Tu obravnavani list Murske Sobote je Biotehniška fakulteta izdala leta 1983. Njegov izid z več vidikov pomeni prelomnico pri tiskanju pedološke karte Slovenije.

Vsi listi pedološke karte, ki so izšli doslej, imajo namreč za osnovo starejšo izdajo topografske karte 1:50000 Vojnogeografskega inštituta iz Beograda. Zadnji list pedološke karte pa je tiskan že na novi topografski osnovi Geodetskega zavoda SRS v Ljubljani, ki je po formatu in površini ozemlja drugačna od prejšnje osnove. Zato je medsebojna primerjava otežkočena. Posamezni list nove karte zajema približno dva lista starejše karte. To je za spoznavanje odeje prsti v določeni pokrajini ugodno, saj odpade zamudno sestavljanje večjega števila listov.

Tudi predstavitev pedosistematskih enot je na obravnavanem listu določena novost. Njihova sistematska pripadnost, poimenovanje in opredelitev se namreč ujemajo z najnovejšimi kriteriji, ki jih v pedologiji postavljajo po svetu in pri nas. S tem je dokaj usklajen s svetovno karto prsti, ki je že tiskana. Opredelitev pedotaksonomskih kategorij se je naslonila tudi na kriterije, sprejete za klasifikacijo prsti v Jugoslaviji. Obravnavani list je tako sestavni del osnovne pedološke karte Jugoslavije, saj so bila dela zanj opravljena kot del medrepubliškega projekta »Pedološko kartiranje tal Jugoslavije«.

Na ozemlju, ki ga zajema list Murska Sobota, to je obsežen ravninski svet na obeh straneh Mure in robni deli Goriškega ter Slovenskih goric, je opredeljenih 25 kartografskih enot, ki vključujejo dve ali več pedosistematskih enot. Skupno jih je 36. V eni kartografski enoti je v večini primerov zajeta združba več pedosistematskih enot, ki se združujejo glede na matično osnovo ter reliefna in vodna svojstva prsti. V peto kartografsko enoto, ki obsega prsti jugovzhodno od Murske Sobote, spada npr. distrična rjava prst in distrični ranke. Ponekod so kartografske enote istovetne s pedosistematskimi enotami. V kartografske enote so kot inkluzije zajete tudi pedosistematske enote na manjših površinah. Njihova imena pa niso vključena v ime kartografske enote.

Kartografske enote so prikazane z barvami in simboli, kar zelo olajšuje čitanje karte. Na obeh straneh Mure močno izstopajo obrečne prsti v raznih odtenkih zelene barve, v porečju Ledave pa oglejne prsti v modrih odtenkih. Kmetijsko visoko vredne distrične rjave prsti in distrični ranke se na večjih strnjениh površinah razprostirajo le v osrednjem delu med Muro in Ledavo. Glede na nepobarvani del karte izven Slovenije malo slabše izstopa dvajseta kartografska enota. Ob velikih in

malih črkah, označujočih posamezne kartografske enote, so še dodatne oznake. Z njimi so predstavljene tekstura prsti in kategorije primernosti zemljišč za kmetijstvo. Z vsemi temi dodatki obogatena karta nudi obilo podatkov ne samo kmetijcem, temveč vsem, ki želijo podrobneje spoznati prsti tega dela Slovenije. Z njihovim poznavanjem kot enim od naravnogeografskih dejavnikov se dopolnjuje tudi geografska podoba Pomurja.

K pedološki karti je leto kasneje (1984) izšel tudi komentar. Slovenci smo z njim dobili prvo tovrstno tiskano delo. S 64 stranmi teksta in tabel predstavlja dopolnilo in razlago pedološke karte. Uvodu in poglavju o raziskovalnih metodah sledi poglavje o tlotvornih činiteljih. V njem podrobneje spoznamo matično osnovo, podnebje in vegetacijo obravnavanega ozemlja. Prispevke so napisali priznani strokovnjaki. Poglavje zajema tudi prikaz reliefnih značilnosti, ki bi jim kljub površinski enotnosti ozemlja kazalo posvetiti več pozornosti. Koristno bi bilo dodati tudi odstavke o vodnih razmerah, ker vplivajo na pedogenezo.

Sledi predstavitev pedosistemskih enot. Po jugoslovanski klasifikaciji so prsti razvrščene v avtomorfne in hidromorfne. Tako jih prikazuje tudi komentar, ki za posamezne skupine prsti navaja značilnosti njihovega razvoja in njihove rabe. Poglavje zaključuje kategorizacija kmetijskih zemljišč, ki so razvrščena v osem kategorij. V prvo spadajo zemljišča z največjimi možnostmi za kmetijsko izrabo. V zadnjo so uvrščena pozidana zemljišča itd., torej tla, ki niso več kmetijska.

Poleg besedila vsebuje komentar še vrsto tabel, kjer so razvrščene pedosistemske in kartografske enote, opisi profilov in obilica podatkov, dobljenih na terenu in s pomočjo laboratorijskih analiz. Posebej so grafično in z besedami prikazane tudi tri pedosekvece, značilne za posamezne dele obravnavanega ozemlja. Vse to prispeva k popolnejši osvetlitvi lastnosti in značilnosti pedoloških potez Severovzhodne Slovenije.

Izid nove pedološke karte in njenega komentarja je pomemben tako za kmetijstvo, kakor tudi širše strokovno in znanstveno, saj kaže na visoko raven proučevanja, ki so ga dosegli slovenski pedologi. Želimo si, da bi kmalu sledili še drugi listi s komentarji vred.

F. Lovrenčak

Janez Bogataj, Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke, Novo mesto 1982, strani 181.

O tej etnološki raziskavi, ki je objavljena magistrska naloga, je vredno poročati iz več razlogov, čeprav gre pri tem za zamudo. Prvi razlog je že uvodni del knjige, kjer avtor pojasnjuje usmeritev sodobne slovenske etnologije. Zaradi nje sta si etnologija in geografija bližji kot prej, saj se ne le stikata, temveč ponekod tudi prepletata. Tem vprašanjem bi kazalo posvetiti posebno pozornost, nemara kar s posvetom obeh strok. Nakazane teoretske in druge poglede skuša študija, kar je posebno pomembno, tudi uresničiti. O njej pa poročamo tudi zaradi tega, ker se z mlini in žagami ukvarja tudi naša stroka.

Medtem ko geografi govorimo o mlinih in žagah, govorijo etnologi o njihovih ljudeh, kar nikakor ni naključje. Če nam mlini pomenijo gospodarsko obliko in element kulturne pokrajine, gre Bogataju predvsem za proučevanje načina življenja mlinarjev kot družbene skupine in za prikaz njihove kulture, povezane z delovnim procesom, in sicer v njeni tipičnosti. V študiji je temu podrejeno vse drugo, med drugim tudi osvetlitev širših razmer, kar je prikazano v drugem in zlasti tretjem poglavju (Dolina zgornje Krke — gospodarski in družbeni pogoji, pomembni za opredeljevanje mlinarstva in žagarstva v tem prostoru). Geografskemu gledanju je to poglavje najbližje (npr. prikazi depopulacije in deagrarizacije, dnevna migracija delovne

sile, mešana gospodinjstva itd.), čeprav je obravnava manj sistematična in kvantitativna, zato pa bolj ilustrativna in nemara tudi bolj sočna. Tu so torej stičišča in prepletanja, a kar je geografu osrednje in temeljno, je etnologu bolj ozadje, da ne rečemo obrobno oziroma uvodno. Je pravzaprav okvir za razumevanje osrednjega pojava, kar prikazuje Bogataj v četrtem, temeljnem poglavju (Načini življenja mlinarjev in žagarjev v dolini zgornje Krke od zač. 20. stol. do 1975), ki ni le najboljše, obsega namreč dve tretjini celotne knjige, temveč je tudi dodobra razčlenjeno in poglobljeno ter je etnološko jedro celotne raziskave. A tudi tu je za geografijo marsikateri podatek zanimiv.

Naravne osnove, prikazane v tretjem poglavju, so za geografa preveč zanemarjene in je zato prikaz malce enostranski. Saj je npr. razporeditev mlinov pojasnjena z večjimi obdelovalnimi površinami, ob katerih naj bi se mlini zgostili, pri tem pa je prezrt pomen lehnjakovih pregraj pa tudi prometnih poti, ki z obeh strani Suhe krajine potekajo do Krke, pogojene pa so seveda s suhimi dolinami oziroma reliefnimi potezami. V študiji večkrat omenjena lastnost Krke, da ji tudi ob večji suši ne primanjkuje vode, ni pojasnjena, čeprav so tovrstne naravne osnove pomembne ne le za velikost mlinov, temveč tudi za njihovo stalnost, torej tudi za njihov obrtni značaj.

Obseg obravnavane »doline zgornje Krke« ni povsem jasno opredeljen. Glede na navedbo o njenem obsegu (128 km²), številu naselij (66) in prebivalstvu (5700) sklepamo, da vključuje večino Suhe krajine. Ustrezen kartografski prikaz z lokacijo mlinov in žag bi nejasnost zlahka odpravil. V etnološki študiji, kjer so v ospredju ljudje, morda to ni nujno, vendar ne gre le za prostorsko orientacijo, temveč tudi za razumevanje pojavov, povezanih s pokrajinskimi razsežnostmi. Omejitve obravnavane pokrajine pa bi bila potrebna tudi zaradi podatkov, saj pogosto ne vemo, na kaj se nanašajo. Edina kartica, ki je za geografa še posebno zanimiva, namreč o zaledju mlinov, pa je, žal, preveč pomanjšana, da bi bila čitljiva.

Med družbeno-ekonomskimi oznakami so nazorno izluščene tiste, ki so za razvoj mlinarstva in žagarstva v Zgornjekrški dolini posebno pomembne. Upravičeno so naglašene fužinarska in druge obrtne dejavnosti, ki so sredi druge polovice prejšnjega stoletja zaposlovale 2500 ljudi ali tretjino vseh (!). Avtor govori zato kratkotalo o neagrarni pokrajini, ki pa se je po njihovem propadu na prelomu stoletja ponovno agrarizirala. Med obema vojnoma naj bi bila dolina zgornje Krke celo najbolj agrarni del Dolenjske. Žal ni vselej jasno, na kaj se podatki nanašajo — na dolino, na (vso) Suho krajino ali širše območje.

Na zgornji Krki je po avtorjevih ugotovitvah delovalo nekdanj 20 do 25 mlinov. Njihovega števila sicer ne vrednoti. Glede na dolžino zgornje Krke pa je moč ugotoviti, da je skoraj na vsak kilometer vodnega toka prišel po en mlin, kar sicer ni malo, vendar je bila podobna gostota še marsikje po Sloveniji, čeprav sredi gostega vodnega omrežja, opremljenega z mlini, ne pa osamljenega kakor v Suhi krajini. Podobno velja za druga razmerja. Tako je posamezni mlin služil za tri vasi, če upoštevamo vseh 66 naselij, ki so omenjena na začetku knjige. To za slovenske razmere ni veliko, če pomislimo, da je Krka edina voda daleč naokoli. Zato se po številu mlinov zgornja Krka ne more primerjati niti z marsikaterim potokom. Zavedati pa se moramo, da pomen zgornjekrških mlinov sploh ni v številu, temveč v njihovi velikosti. Ob zgornji Krki so namreč nastali za Slovenijo nadpovprečno veliki mlini, z najmanj štirimi pari kamnov. Šlo je torej dosledno za prave obrtne mline, kakršni v drugih pokrajinah sploh niso bili v večini, kaj šele da bi bili edini, kakor tu. Na Krki torej sploh ni bilo vaških oziroma kmečkih mlinov in še manj hišnih, drugod sicer tako značilnih. Druga značilnost teh mlinov je ta, da so vsi mlieli stalno, kar je za naše razmere prav tako redko. Med večjimi rekami pa je bila Krka najbolj mlinarska ne le zaradi zanesljive vodnatosti, temveč tudi zaradi naravnih pragov, ki so ustvarjali padec, hkrati pa umirjali njen tok. Če na njej mlini niso bili številni, so bili zato veliki, pravzaprav celo preveliki (preveč zmogljivi) za gospodarsko manj razvito in manj zitorodno Suho krajino.

Na nekaj krajev koncentrirane mline razlaga študija s centralnimi vasmii, torej

vseskozi v družbeni luči. Značilno pa je njihovo razlikovanje na tri tipe: največ jih je bilo namreč z najeto delovno silo (11 mlinov), nekaj z najeto in domačo (5), nekaj pa zgolj z domačo (9), kar je prav tako posebnost pokrajine.

Za geografijo so pomembni podatki o zaledju mlinov, kamor je poleg Suhe krajine spadal tudi »del kočevskega«, ob suši pa še »grosupeljsko in novomeško območje«, oziroma topliško in temeniško pa tudi »območje Iga in Škofljice«. Žal ni določneje omenjeno, za katera naselja gre, še zlasti, ker se je njihovo zaledje v sušnih obdobjih močno povečalo, kar za večino drugih naših dolin prav tako ni bilo značilno. Za geografijo je zanimiva še navedba (str. 131), da je po mnenju domačinov Suha krajina le na desni strani Krke.

Številne ugotovitve so zanimive zaradi primerjave z drugimi našimi pokrajinami, kjer smo mline geografsko proučevali. Bolj kot splošne, skupne poteze pa so zanimive tiste, ki drugod niso v ospredju ali jih sploh niso poznali. Ob zgornji Krki so mlinarji npr. redili zelo veliko prašičev (pri posameznem mlinu 20 do 30 in več) pa tudi konj, kar ni imelo le regionalnega pomena. Posebnost je tudi to, da so nekateri mlini poskušali pridobivati elektriko ne le zase, temveč tudi za druge, kar so svojevrstni začetki naše elektrifikacije, čeprav zelo skromni. Prav tako je značilno, da se je kar tretjina mlinarjev vozila po žito v bližnje vasi, kar je zanesljiv znak večje zmogljivosti mlinov od potrebe pokrajine, kar drugod po Sloveniji ni bilo pogosto. Na tak pojav smo naleteli doslej le v primorski, prav tako kraški pokrajini (Raša — matični Kras). Po Bogatajevih ugotovitvah pa ob zgornji Krki mlevci (pomlinarji) mletja niso odložili z delom, ko so čakali na moko, kakor marsikje drugod, kar je očitna posledica tega, da so bili zgornjekrški mlinci obrtni in ne kmečki.

Zgornjekrška dolina je že zgodaj dosegla solidno stopnjo obrtnega razvoja (vključno z mlinarskim in žagarskim), da ne rečemo industrijskega (s fužinarstvom in železarstvom). Ko pa je večina teh dejavnosti zamrla, se je pokrajina znova agrarizirala. Splošna povojna industrializacija pa je v te kraje segla pozno in se tudi ni naslonila na omenjeno tradicijo. Od povojnega razvoja študija zelo kritično ocenjuje pojav počitniških hišic, češ da negativno vplivajo na razvoj kmetijstva (?!).

Bogatajeva knjiga je nedvomno zanimiva tudi z geografskega vidika. Je upoštevanja vreden prispevek ne le k poznavanju naših vodnih mlinov in žag, temveč pripomore tudi k širši vednosti o Zgornjekrški dolini in Suhi krajini. Zanimiva pa je tudi sama po sebi, tako izrazno, terminološko kot ilustracijsko.

Darko Radinja

Milan Vresk: Razvoj urbanih sistema u svijetu, Zagreb 1984

Zagrebski univerzitetni profesor Milan Vresk se že leta sistematično ukvarja z geografijo mest. L. 1980 so izšle njegove »Osnove urbane geografije«, prvo tovrstno moderno geografsko delo v enem od jugoslovanskih jezikov, lani pa je Školska knjiga izdala njegovo obsežno delo o historičnogeografskem razvoju in drugih značilnostih mestnih omrežij v Evropi in drugih celinah. Vresk je moral za svojo knjigo zbrati in pregledati obilo tuje literature, saj so podrobneje preučena le evropska in severnoameriška mesta. Poleg različnih regionalnih študij in mestnih monografij je s pridom uporabil tudi gradivo komisije za urbane sisteme pri MGU. Na tej podlagi, ki jo je s trudopolnim in vztrajnim delom postopoma sestavil, je nastalo izvirno geografsko delo, ki mu, če ocenjevalec ni napak poučen, ni primere drugod po svetu.

Delo je Vresk razdelil na več poglavij. Po uvodni razlagi pojma urbani sistem (verjetno bi bil ustrežnejši naziv urbano omrežje, ker od sistema pričakujemo trdno medsebojno povezanost in odvisnost, to pa v obravnavanih primerih ni vedno doseženo) obširno razlaga razvoj evropskih mest. Sledi poglavje o mestih v Orientu, to-

čneje o islamskih mestih. Bolj na kratko so nato obravnavana mesta v Afriki, Aziji in Avstraliji, obširneje pa latinskoameriška in angloameriška mesta. Še najslabši je prikaz razvoja in omrežja sovjetskih mest, ki bi zaradi samosvojega razvoja nedvomno zaslužila več pozornosti.

Za čuda je v tem izvrstnem, čitljivem in dobro ilustriranem pregledu izostala obravnava jugoslovanskih mest, čeprav imamo o njih že veliko geografskih in urbanističnih študij. Avtor je v razgovoru povedal, da pripravlja še tretjo knjigo, ki bo posvečena jugoslovanskemu mestnemu omrežju. Prepričani smo, da bo tudi ta, kot obe dosednji, pregledna, sodobna, logično grajena in širše uporabna in da bo odpirala nove geografske vidike.

Igor Vrišer

Radovi, 19 (1984), Geografski odjel (Zavod) Prirodno-matematičkog fakulteta, Zagreb

Večji geografski zavodi vse pogosteje izdajajo posebne publikacije, saj v rednih geografskih glasilih ni dovolj možnosti za objavljanje večjih oziroma obsežnejših znanstvenih poročil. Tako tudi Geografski odjel (zavod) PMF v Zagrebu izdaja občasne zvezke »**Radovi**«. Zadnja 19. številka (1984) prinaša sedem zanimivih razprav.

B. Volarić in I. Lisac poročata o klimatski razdelitvi Hrvatske glede na letno gibanje zračne temperature. T. Šegota obravnava gibanje savskega vodostaja pri Zagrebu in ga primerja s padavinami v Ljubljani. Ugotavlja dokaj tesno pozitivno korelacijsko zvezo $r=0,68$. A. Bognar prikazuje geomorfološke značilnosti nižine ob reki Karašici v Baranji.

M. Friganović obravnava dileme, ki se odpirajo okoli populacijske politike in regionalnega razvoja v SR Hrvatski. Ugotavlja, da se območja depopulacije in eksodusa v osrednji Slavoniji, Liki, Gorskem Kotaru, Dalmatinski Zagori in Hrvatskem Zagorju še dalje širijo in da so to hkrati območja, ki zaostajajo v svojem gospodarskem razvoju za hrvatskim poprečjem.

D. Feletar analizira na osnovi lokacijskega kvocienta in regionalnega faktorja prostorsko razmestitev in trend industrializacije v SRH med l. 1953 in 1981. Še vedno je največja koncentracija industrije v Zahodni Hrvatski, Hrvatskem Primorju, Istri in osrednji Dalmaciji, šibko industrializacijo pa izkazujejo osrednja Slavonija, Banija, Lika in Dalmatinska Zagora. Vendar je tridesetletni razvoj industrije le zmanjšal svojčas znatne razlike v industrializaciji s postopno industrializacijo podeželskih, manj razvitih občin.

M. Vresk poroča o metropolitanski regiji Zagreba, ki je l. 1981 štela 841.213 prebivalcev, od tega v samem mestu 662.299. Mesto še dalje kaže težnjo po nagli rasti (1971—1981 je poraslo za 20%) in po zvezdastem širjenju v okolico. Vsebinsko se na Vreskovo študijo navezuje poročilo M. Sića o razvoju mestnega avto-busnega prometa kot kazalcu urbanizacije Zagreba med l. 1965 in 1980. Iz razprave je razvidno, da se je v tem razdobju perimenter urbanizacije povečal od svoječasnih 20 km na več kot 30 km ter se glede na frekvenco tudi znatno okrepil.

Študijam je treba priznati, da dobro prikazujejo moderno geografsko usmerjenost hrvatskih geografov in njihov smisel za aktualno problematiko. Razmisli bi treba, ali ne bi tudi v Ljubljani začeli izdajati podobne geografske zvezke.

Igor Vrišer

Iz inozemske geografske književnosti

Norsk Geografisk Tidsskrift (Norwegian Journal of Geography), letnik 38, št. 3—4, str. 80, Oslo, November 1984

Ta dvojna številka norveškega geografskega vestnika je posvečena simpoziju »Arktični in alpski kras«, ki je bil v Oslu 1983. leta in o katerem je že poročal GV (56). To je t.i.m. tematska številka in vsebuje takorekoč izključno prispevke, ki so bili predstavljeni na omenjenem srečanju. Poleg prispevkov s tega simpozija vsebuje številka le nekaj knjižnih poročil in društvenih vesti. Vsi članki se nanašajo torej na arktični in alpski kras.

V uvodnem prispevku S.-E. Lauritzen zgoščeno predstavi norveški kras in njegovo dosedanje raziskovanje, po letih sicer kratko, zato pa toliko bolj poglobljeno in podprto z najmodernejšimi metodami. Podrobno je prikazan tudi »Projekt raziskovanja norveškega krasa«, s katerim so pričeli leta 1977 pod vodstvom E. Oestbye-a.

Drugih petnajst prispevkov sedemnajstih avtorjev iz sedmih držav (Francija, Jugoslavija, Kanada, Norveška, Poljska, Velika Britanija in ZDA) predstavlja gorski in arktični kras z različnih vidikov. Prispevki so dveh tipov, prvi se ukvarjajo s splošnimi vprašanji, drugi pa z regionalno tematiko.

V prvi skupini so štirje članki. V prispevku z naslovom Predmet ter stanje raziskav alpskega in arktičnega krasa (A. N. Palmér) nas avtor seznanja z njegovimi fizikalno-kemičnimi značilnostmi, oziroma z značilnim potekom zakrasevanja, s kratko zgodovino raziskav, na koncu pa skuša pokazati, katere raziskovalne smeri in metode so tudi za bodoče najbolj obetavne. Najbolj se zavzema za kronološka preučevanja jamskih sedimentov (U/Th, paleomagnetna preučevanja, meritve stabilnih izotopov, paleontološka raziskovanja). J. E. Mylroie primerja pleistocenska klimatska nihanja in razvoj jam. Po kratkem pregledu vplivov (neposredni stik z ledom, vpliv bližine ledu, globalni vplivi) razlaga tipe jam, njihov razvoj in vsebino glede na ohlajanje podnebnja. V kanadskem Skalnem gorovju so v zadnjem desetletju zelo napredovali v poznavanju podledeniških kraških procesov. O tem, predvsem o koroziji in izločanju kalcita pod ledom, govori zadnji splošni prispevek C. C. Smarta. Ledeniška hidrologija in potencial podledeniškega zakrasevanja.

Regionalni prispevki govorijo največ o norveškem krasu, kjer se v severnem delu dežele in v višjih delih pravzaprav stikata alpski in arktični kras v tip gorskega krasa z arktičnim podnebjem. S.-E. Lauritzen poroča o datiranju kapnikov kot pripomočku za kronologijo interglacialov ter o dokazih za podledeniško zakrasevanje v dolini Glom (Svartisen). I. Schroeder poroča o jamah v nekarbonatnih kamninah, M. Bakalovic o kemizmu izbranih kraških izvirov v nekaterih norveških pokrajinah, L. Erikstad o registriranju in ohranjanju pomembnih geoloških nahajališč in ozemelj ter E. Oestbye o favnističnem raziskovanju norveških jam.

Poleg Norveške obravnavajo prispevki z regionalno tematiko še »ledeniški kras« (»kraške« oblike v samem ledu) na Svalbardih (M. Pulina), o posebnem tipu sedimentacije v podledeniški jami Castleguard v kanadskem Skalnem gorovju (C. C. Smart), o rekonstrukciji pleistocenskih sprememb v Pirenejskih na podlagi datiranja kapnikov v jamskem spletu Niaux — Lombrives — Sabart v Pirevoju vodne mreže v krasu ob zalivu Morecambe, NW Anglija (S. J. Gale), o značilnostih alpskega krasa, predvsem s speleološkega vidika, v Sloveniji (A. Kranjc) ter o krasu v gorski provinci Sagada na Filipinih (C. Moutet, Y. Bousquet, S. Duflo, J. J. Matieu).

Vsi prispevki so v angleškem jeziku, opremljeni s povzetskoma v angleščini in francoščini ter razmeroma bogato ilustrirani. Številka vsebuje 46 fotografij, skic, grafikonov in kart ter 237 enot literature. Če ne upoštevamo članka o slovenskem

krasu, so v literaturi upoštevani tudi, ne vem, ali naj rečem »le« ali »kar«, trije jugoslovanski avtorji.

Glede na to, da pripada velik del slovenskega krasa alpskemu tipu, ki je bil v pleistocenu močno poledenel, lahko rečem, da je v tem zvezku tudi za slovenske krasoslovce in speleologe precej zanimivega gradiva.

Andrej Kranjc

Rural Life and the Exploitation of Natural Resources in Highlands and High-latitude Zones. Uredila Roser Majoral in Francesc Lopez. Department of Geography, University of Barcelona, Imprenta Juvenil, Barcelona 1984. 242 strani, 46 kart, 6 diagramov, 5 skic, 24 tabel.

Zbornik drugega simpozija podkomisije »Rural Development in Highlands and High-Latitude Zones« v okviru Komisije za ruralni razvoj pri Mednarodni geografski zvezi, ki je potekal od 27. junija do 2. julija 1983 v Barceloni in Katalonskih Pirinejih, prinaša 23 referatov in geografsko predstavitev območij in problemov na ekskurzijskem delu simpozija. Urednika Roser Majoral in Francesc Lopez z univerze v Barceloni sta pohitela z redakcijo, da je zbornik lahko predstavil delo podkomisije na 25. kongresu Mednarodne geografske zveze leta 1984 v Parizu.

Uvodni referat Finca Uuna Varja, predsednika podkomisije, poudarja, kako potrebna so proučevanja gorskih in subarktičnih pokrajin. Te predstavljajo znaten del človekovega naselitvenega območja, ki pa je zaradi interesov, usmerjenih v problematiko urbaniziranih območij, precej zapostavljen. Zaradi vedno večjih potreb človeka po rekreaciji pa stopajo ta ozemlja bolj v ospredje človekovega zanimanja. Zato je simpozij poudaril vpliv turizma in rekreacije na gorska in subpolarna območja, ni pa zanemaril celotne problematike teh regij. Teoretskim izhodiščem raziskovanja agrarne problematike v subpolarnih območjih ter omejitvam in razčlenitvi »circumpolarne zone« na osnovi različnih naravnih in družbenih kriterijev, je bil posvečen edino uvodni referat.

Vsi drugi osvetljujejo najrazličnejšo agrarnogeografsko in turistično problematiko posameznih predelov. Iz severne Evrope so še štirje referati. Finca M. Nygard je opredelil pomen proučevanja finskih univerz za kmetijski razvoj Finske. Raziskave iščejo inovacije za agrarna območja z namenom, da bi zavrla depopulacijo. E. Siuruainen je na osnovi nadrobne raziskave prikazal vplive turizma na oživljanje odročnih kmetijskih regij na Severnem Finskem. U. Varjo in K. Jyvälä pa sta preučila povezovanje laponskih jelenjerejskih farm in turistične dejavnosti ter s tem možnosti za odpiranje finskega severa. Posebno poučen je prispevek Norvežana T. Fløgnfelta, ki je razgrnil celovito turistično planiranje v redko poseljenih predelih Norveške s samosvojo raziskovalno metodologijo. Upoštevam predvsem želje in izkušnje lokalnega prebivalstva ter na tej osnovi oblikuje lastne razvojne modele.

Pet referatov so pripravili organizatorji simpozija. Štirje seznanjajo z raziskavami v katalonskih Pirinejih. In sicer je E. Barcellis proučil izrabo tal v treh različnih območjih Centralnih Pirinejev. Med njimi je regija Urgell historično, socialno-ekonomsko in populacijsko najpomembnejša, doživela v dolinskih predelih transformacijo v 18. st. (namakanje) ter se je že od začetka 19. st. specializirala v mlečno živinorejo. Njeni višji deli, kjer je poselitev segla do 1840 m, pa doživljajo depopulacijo. V regiji Campo, ki je nižja subpirinejska, je poselitev segla do 1100 m, kmetijska dejavnost pa je tradicionalna, saj živinoreja temelji na transimansi. Področje zgublja prebivalstvo, veliko površin spreminjajo v vodne zbiralnike za namakanje. V osamljeni gorski regiji Teno pa turizem in hidroenergetska izraba spreminjata tradicionalno kmetijstvo, ki se slabo prilagaja potrebam trga.

R. Majoral je osvetlila socialnogeografske značilnosti in modernizacijo v Zahodnih Katalonskih Pirinejih, kjer se v populacijski dinamiki kažejo podobni pojavi kot v vseh gorskih regijah. Opredelila je modernizacijo kmetijstva, ki se kaže v intenzivni hlevski mlečni živinoreji in v že tradicionalno uspešni zadržni predelavi in prodaji mlečnih izdelkov. M. Togo od je orisal gospodarski pomen združne organiziranosti, ki oživlja agrarna območja. F. Lopez je prikazal skokovito rast in tipologijo sekundarnih bivališč v Zahodnih Katalonskih Pirinejih. Ta proces je v zadnji dekadi zajel ves gorski svet (katalonsko obalo že prej) in je odraz spremenjenih socialno gospodarskih razmer močno urbanizirane barcelonske konurbacije.

D. Weaderly in J. Naylon sta preučila problematiko sekundarnih domov v nerazviti Sierra Moreni, kjer posebne veleposestniške razmere vplivajo na novo oblikovanje rekreacijskih naselij v bližini velikih mest, na tradicionalno ruralno poselitev pa nimajo vpliva. Podobno je tudi Švicar W. Lemgruber predstavil problematiko nastajanja sekundarnih domov v Ticinu in s tem vzporedno spreminjanje lastniških razmer, kar je glavni dejavnik pri oblikovanju turistične regije.

V socialističnih deželah predstavlja ustrezno problematiko pet referatov. Poljakinja W. Tyszkiewicz je analizirala prostorsko diferenciacijo agrarnih struktur v gorskih območjih poljskih Sudetov in Karpatov ter opozorila na historično različnost struktur, ki tem agrarnim pokrajinam še danes dajejo pečat. W. Kurck je pozoren na vplive agrarnega razvoja pri vrednotenju naravnega okolja za turistične namene v Karpatih in osvetljuje izrazito negativne učinke velikih državnih živinorejskih obratov v gorskih turističnih regijah. Romun I. Velcea je označil kmetijski razvoj Transilvanskih Alp in prikazal socializacijo kmetijskih površin, kar vpliva na organizacijo ovčereje v teh predelih. Dva referata sta iz Jugoslavije, oba iz Slovenije. B. Belc je osvetlil novejšo spremembo v izrabi agrarnega prostora in spremembo kmečkega življenja v Sloveniji, podpisani pa je označil današnje stanje planskega gospodarstva v slovenskih Alpah.

Pet referatov je iz različnih delov sveta. Izraelec D. Grossman je v južnem Hebronskem grebenu proučil spremembo v izrabi tal in populacijsko rast. Anglež B. Flood je prikazal organizacijo živinoreje na nigerijski planoti Obudu. Kanadčan B. Young je primerjal in orisal oživljanje turizma v Drakonskih gorah v Južnoafriški republiki in Modrih gorah na Jamajki. Američan F. Dohrs je širjenje cestnega omrežja v Nepal analiziral kot glavnega dejavnika v razvoju gorskih pokrajin.

Trije prispevki tematsko sicer ne spadajo v področje sekcije, vendar vsebujejo zanimive ugotovitve. Amerikanec R. Lonsdale je analiziral podobnosti razvoja redko poseljenih predelov sveta, A. Larson je prikazal tipologijo naselij na primeru ameriške zvezne države Nebraske. W. Stanley pa negativne posledice turističnega »booma« v Gambiji.

V Zbornik so vključeni še prikazi za terenski in ekskurzijski del simpozija. Predstavljajo gospodarsko in izrazito agrarno problematiko ekskurzijskih delov Katalonije in Andorre. Prispevka R. Majoral in F. Lopez a osvetlujeta agrarnogeografsko in socialnogeografsko problematiko gorskih predelov Katalonije, hidroenergetsko izrabo Katalonskih Pirinejev ter razcvet zimskošportnega turizma v Val d'Aranu. Posebej je orisan gospodarski vzpon samostojne pirinejske države Andorre, ki ga omogoča letoletni turizem.

Metod Vojvoda

Environmental management, British and Hungarian case studies, Edited by P. A. Compton, M. Peci, Akademiai Kiado, Budapest 1984

Zbornik geografskega raziskovalnega inštituta madžarske akademije znanosti, z naslovom Environmental management, British and Hungarian case studies, prinaša

petnajst člankov, ki s' s' jih britanski in madžarski geografi predstavili na tretjem britansko-madžarskem seminarju. Ta je bil v Veliki Britaniji med 16. in 25. septembrom 1982, in sicer v Norwichu na The School of Environmental Studies na Univerzi East Anglia.

Namen seminarja je bila izmenjava geografskih spoznanj s področja urejanja okolja v obeh deželah. Avtorji prispevkov so si bili enotni, da je urejanje okolja interdisciplinarna naloga, ki zahteva poznavanje in razumevanje naravnih in družbenih dejavnikov. Geografija pa lahko k poznavanju interdisciplinarnega značaja te problematike prispeva pomemben delež. Prvič zaradi tega, ker teži k preseganju tradicionalne meje med naravoslovnimi in družboslovnimi vedami. Drugič pa zaradi hkratnega proučevanja naravnih in družbeno ekonomskih procesov, ter spoznavanja njihove medsebojne soodvisnosti.

Vsebinsko lahko članke razdelimo na tri osnovna področja: na metodologijo vrednotenja geografskega okolja, na analizo osnovnih regionalnih značilnosti geografskega okolja ter na institucionalne vidike urejanja okolja.

Pri metodoloških prispevkih je v ospredju prikaz postopkov za vrednotenje posameznih elementov geografskega okolja za kmetijstvo. Osnovo vrednotenju predstavljajo naravni (fizično geografski) elementi okolja, npr.: relief, klima, hidrogeografske značilnosti, tipi prsti itd. Vrednotenje teh lastnosti ter ekonomsko-proizvodnih vrednosti zemljišč za kmetijsko proizvodnjo predstavlja osnovo za ekonomsko (proizvodno)-ekološko vrednotenje posameznih območij. To je prvi pogoj za urejanje geografskega okolja.

Prikazi regionalnih značilnosti geografskega okolja na Madžarskem in v Veliki Britaniji so vsebinsko zelo različni, kar je med drugim tudi izraz različnega, širšega in ožjega, pojmovanja geografskega okolja v obeh državah. Britanski geografi se namreč ukvarjajo s problemi urejanja in planiranja tako imenovanih mestnih obrobij, z vprašanji obnove in prenove opučenih rudarskih območij in starih industrijskih središč, z opredeljevanjem funkcij mokrotnih in zamočvirjenih območij in njihovo rabo ter z območji vodnih virov. Prispevki madžarskih geografov pa prikazujejo vzroke in posledice onesnaževanja Blatnega jezera ter pomen bioklimatskih vidikov pri proučevanju in načrtovanju urbane zasnove Budimpešte.

Zadnji sklop prispevkov posega na institucionalno-zakonodajno urejanje okolja, na področje varstva kmetijskih zemljišč, na politiko in izvajanje kontrole kvalitete okolja ter v koncepte razvoja krajinskih parkov.

Neodvisno od osnovnih vsebinskih področij sta v zborniku prikazana tudi članka o vplivu rabe različnih energetskih virov na geografsko okolje.

Čeprav sta Velika Britanija in Madžarska različni deželi, vsaka z drugačnim zgodovinskim razvojem in različno gospodarsko strukturo ter ne nazadnje tudi ideologijo, so avtorji prispevkov spoznali, da govorijo v bistvu isti znanstveni jezik. V tem smislu je razumeti tudi prispevke, ki sta jih urednika uvrstila v zbornik.

A. Černe

Elizabeth Lichtenberger, Zdomci — življenje v dveh družbah

Ob koncu lanskega leta je o zdomstvu izšla obsežna knjiga prof. Lichtenbergerjeve, znane avstrijske geografke. Naslov »Gastarbeiter — Leben in zwei Gesellschaften« smo poslovenili dobesedno, vendar podpisani meni, da bi bilo geografsko nemara ustrežnejše govoriti o »zdomcih in življenju med dvema družbama«. Toliko bolj, ker je avtorica obširno obravnavala predvsem migracijski cikel zaposlovanja zdomcev iz Jugoslavije na začasnem delu v Avstriji (in stalnost tega odhajanja in vračanja). Pri delu in sestavi knjige so ji pomagali nekdanji in zdajšnji sodelavci oziroma asistenti (med drugimi H. Fassman in D. Mühlgassner),

posebej pa naj omenimo še **Martina Segerja**, profesorja na celovski univerzi.

Delo se naslanja na dve razdobji intenzivne raziskave med jugoslovanskimi zdomci (na Dunaju in v Jugoslaviji). Za prvo razdobje so raziskave opravili študentje in asistenti pod avtoričinim vodstvom leta 1974, drugi del raziskave pa je leta 1981 sofinancirala Volkswagnova fondacija. Zato je primerjava obsežnega gradiva potekala računalniško, pa tudi sredstev za terensko delo ni primanjkovalo.

Študija metodološko zrelo obravnava geografske probleme zdomstva z vidika življenja v mestu in z vidika migracijskega cikla, ki poteka med domovino in delovnim mestom v tujini, kar je prikazano na 569 straneh teksta, na 127 tabelah, 33 diagramih in na štirih kartah. Med 204 viri omenja avtorica izmed jugoslovanskih strokovnjakov le Iva Baučiča, ki ji je pomagal pri terenskem delu. Razporeditev snovi v devetih poglavjih in 57 podpoglavjih je izvirna in prav nič ne upošteva doslej uveljavljenih shem.

Avtorica se namreč najprej sprašuje o geografskih aspektih proučevanja zdomstva in pri tem poudarja predvsem horološke oziroma prostorske učinke migracij, ki jih je po njenem mnenju treba proučevati glede na strukturo, razporeditev in širjenje procesa v obeh deželah, emigracijski in imigracijski. Še posebno, ker so v njih različne kulturno-zgodovinske in družbeno-ekonomske osnove. Pomembno načelo, ki mu avtorica sledi, je njeno pojmovanje celotnega migracijskega cikla kot zaprtega oziroma odprtega sistema. S teorijo sistemov opredeljuje obtok migracij, to je odhajanje in vračanje, zanimajo pa jo tudi spremembe v krajih doseljevanja in odseljevanja, in sicer v okviru družbenogospodarskega sistema, oziroma kot odraz določenih zakonitosti kraja, ljudi in dežele. Zato je razumljivo, da daje prednost prav tema dvema poglavjema. Prvo ima naslov »Subsistem zdomcev v Jugoslaviji« in drugo »Subsistem jugoslovanskih zdomcev na Dunaju«. Obe zavzemata kar polovico knjige, pri tem je obravnava razmer v naši domovini odmerjen le manjši del.

Slovenijo prikazuje s tekstom in na številnih tabelah. Služi ji kot merilo »urejenih« migracijskih gibanj in zaposlovanja, zato druge republike primerja in označuje s slovenskim imenovalcem (npr. na str. 159). Za posebno pomembno gibalo migracij v Jugoslaviji šteje razmere v kmetijstvu. Meni namreč, da sta kulturno-zgodovinska preteklost in neurejenost razmer v kmetijstvu silila številna gospodinjstva v emigracijo (začasno ali sezonsko) oziroma selitev. Motijo nekateri diagrami in tabele (npr. na straneh 176 do 183), kjer pri analizi zdomskih gospodinjstev, njihovega vračanja itd. ne upošteva slovenskih zdomcev, medtem, ko za druge republike, razen za Črno goro, take podatke navaja.

Pisca teh vrstic je pritegnil zlasti tisti del študije, ki obravnava življenjski ritem zdomskih gospodinjstev, to je nepretrgano odhajanje in vračanje delavcev, ki so na zasluženem delu. Po avtoričinem mnenju je migracijski cikel, ki vključuje tudi gradnjo hiše v domovini, moč primerjati z razmerami, kakršne se v gospodinjstvih na zahodu odvijajo med stalnim in počitniškim (sekundarnim) bivališčem. Zdomcu je obisk domačega kraja rekreacija, sprostitvev, srečanje z družino, znanci in prijatelji, čeprav je med kratkotrajnim bivanjem vključeno naporno delo pri gradnji hiše. Avtorica s tem v zvezi omenja razmere v stanovanjskem gospodarstvu v Jugoslaviji, kjer želje in potrebe še niso v skladu s stanovanjsko ponudbo. Ob tem razpleta misli o faktorjih pritegovanja in odbijanja v delovanju migracijskega cikla.

Posebno zanimiva je njena opredelitev glede ambivalence: ostati v deželi zaposlitve ali se vrniti z družino v domači kraj. Ugotavlja, da na integracijo v prostoru in družbi večina zdomcev ne pristaja, vendar pa dalj časa trajajoče delo v tujini odločilno vpliva na integracijske procese, ki so prostorsko in socialno že opazni (pri drugi in tretji generaciji otrok). Za konec omenimo, da avtorica vztraja pri terminološko brzkone vprašljivem izrazu »Gastarbeiter«, ki se mu nekateri drugi tuji avtorji

izogibajo. Podobno se tudi pri nas vedno bolj uveljavlja »zdomec«, namesto nerodne oznake »delavec na začasnem delu v tujini«.

Omenjeno knjigo priporočam ne le »aplikativnim geografom«, ki jih tema zanima, temveč tudi »teoretikom geografije«, ker se bodo v tem delu srečali z novimi aspekti prostorskega proučevanja, ki je horološko (»time geography«) in kulturno-geografsko obarvano.

Anton Gosar

Bruno Backé, Geld und Wirtschaftsentwicklung in Kärnten seit dem Vormärz, Festschrift aus Anlass des 150 jährigen Bestandes der Kärnter Sparkasse, Klagenfurt, 1885. (Denar in gospodarski razvoj na Koroškem od predmarčne dobe, Zbornik ob 150-letnici Koroške hranilnice)

Trije razlogi so, da poročamo o tej razpravi. Prvi je navezava tesnejših stikov med ljubljansko in mlado celovško univerzo in še posebej med obema geografskima oddelkoma. V l. 1984 so člani geografskega oddelka z ljubljanske univerze obiskali kolege na celovški univerzi in v tamkajšnjem seminarju predstavili socialnogeografske probleme sodobne Slovenije. Nekaj mesecev pozneje pa sta profesorja z geografskega oddelka celovške univerze, Bruno Backé in Martin Segher, ljubljanskim študentom geografije poročala o populacijskih problemih v Berlinu in o krajinskem parku Visoke Ture. V juniju 1985 so se celovški študentje geografije s Slovenijo seznanili na posebni ekskurziji.

Drugi razlog je obravnavana tema — denar in gospodarski razvoj na Koroškem —, problematika, ki se je geografi lotevajo bolj poredko. Backé jo obravnava z vidika centralnonaselbinskega sistema in pri tem upošteva razvoj bančnega omrežja ter Bobekove študije o centralnih naseljih v Avstriji in raziskave Lichtenbergerjeve o mestnem ustroju. Značilno za geografsko podobo »Kärntner Sparkasse« je njeno osredotočenje v Celovcu in v zahodnem ter severnem delu dežele. V predelih, ki so poseljeni s Slovenci, sta le dve podružnici: v Borovljah in Pliberku. Zastavlja se vprašanje, ali je tako zaradi gospodarsko slabše razvitosti tega ozemlja ali pa segajo vanj vplivi drugih hranilnic.

Tretji in najbolj izzivalen razlog za ta zapis je uvodni del študije, ki skuša izbrano tematiko utemeljiti s širšega geografskega epistemološkega vidika. V njem se Backé, opirajoč se na sodobno nemško geografijo (Bartels, Hard, Ruppert, Schaffer) in na predvojna in povojna Bobekova razmišljanja o geografiji, odločno zavzema za »moderno« geografijo, ki naj bi bila problemsko zastavljena in naj bi imela ambicije postati tehnično uporabljiva. Meni, da bi morali gledati na »moderno« geografijo prevladovati v fizični geografiji geokološki vidiki, v družbeni pa »človeško delovanje in vedenje v prostoru«, medtem ko bi bilo treba v regionalni geografiji izvesti podobne spremembe in preiti od vseobsežnega podajanja snovi k bolj problemsko zastavljeni vsebini in temu prilagoditi znanstveno metodiko in didaktiko. V geografiji naj bi bila tri področja obravnave: znanstveno, »praktično-znanstveno« in šolsko (izobraževalno, informativno). Da v geografiji do teh sprememb še ni prišlo v širšem obsegu, je po avtorjevem mnenju največ kriva šolska geografija, ki se drži tradicionalne ali kot pravi Backé »esencialistične« smeri. Prostor ne dopušča daljšega povzetka njegovih izvajanj, vendar je že iz nakazanih misli razvidno, da so zelo daljnosežne narave in da izzivajo razpravo.

Igor Vrišer

G. I. Grigorov, Pričinnost' i svjazi v geografii (Metodologičeskij aspekt), Kiev 1983, strani 126

Glede na naslov knjige pričakujemo obravnavo vzročnosti in zvez v geografiji sploh, v bistvu pa gre za njihov pretres predvsem znotraj fizične geografije. Izbrana

problematika je sicer tudi v takem obsegu zanimiva, pomembnejše pa bi bilo, ko bi se nanašala na celotno vedo, zlasti na vzročnost med naravo in družbo, oziroma na tovrstno problematiko fizične in družbene geografije hkrati. Glede na avtorja je zložena problematika razumljiva, saj je Grigorov znan sovjetski fizični geograf, ki je poleg tega vselej zagovarjal delitev geografije ne le na fizično in družbeno (ekonomsko), temveč tudi na sistem samostojnih geografskih ved.

Glede na uvodno besedo pa knjiga že zato marsikaj obeta, ker se avtor za pripombe in nasvete zahvaljuje V. V. Sočavi in J. G. Sauškinu, ki sta znana, zlasti slednji, po precej drugačnih pogledih na geografijo, posebno na razmerje med fizično in družbeno (oziroma ekonomsko po sovjetski terminologiji). O sistemu geografskih ved v knjigi sicer ni veliko govora, bolj pa o geografiji (v ednini), geografskih faktorjih in geografskem okolju, vendar ne le v dosedanjem, zoženem pomenu, temveč tudi širšem: geografski faktorji zato niso samo fizičnogeografski in geografsko okolje ni samo naravno okolje, pa tudi geografija ni le fizična geografija, čeprav je seveda landšaft po že utrjeni terminologiji zgolj naravna pokrajina (oziroma naravni elementi pokrajine), medtem ko je kulturna pokrajina slejkoprej le ekonomski rajon, oblast ipd. Poleg geografskega okolja pa beremo tudi o naravnem okolju, prvo pa je pojmovano bodisi ožje ali širše, kar lahko razberemo le iz sobesedila.

Glede nekaterih pogledov so v knjigi vendarle nekoliko drugačni načelni podarki, kakor smo jih bili pri ortodoksni geografiji doslej vajeni. Vsaj posredno pomenijo bolj stvarno razglabljanje o tem, kaj govori za enotnejše pojmovanje geografije in kaj ne, seveda v luči obravnavane kavzalnosti, ki je osrednje vprašanje celotne knjige.

Z načelnega vidika je pomemben predgovor, ki ga je napisal filozof V. I. Onoprienko. Videti je, da so k ponovnim pretresom geografske teorije pripomogle predvsem stvarne razmere, zlasti zaostritev ekološkega položaja, ki vse bolj očitno terja kompleksno urejanje součinkovanja družbe in narave, ali po avtorjevih besedah »racionalno (upo)rabo naravnih virov s pomočjo razvite geografske teorije«. Po Onoprienku »doživlja geografija v zadnjih desetletjih proces reorganizacije metodoloških sistemov, ki je povezan z aktualizacijo njene vloge pri konstrukciji sedanje prirodnoznanstvene podobe sveta«. Intenzivna uporaba novih metod, modelov in matematičnih abstrakcij pa tudi to, da je v znanosti vse bolj očitna problematika součinkovanja družbe in narave, terja po njegovem korektno metodološko analizo celotnega geografskega znanja, ki je na stopnji teoretizacije. K temu naj bi knjiga prispevala z obravnavo metodoloških vprašanj geografije s stališča teorije vzročnosti. V njej Grigorov najprej kritično pretresa pojmovanja tujih geografov (Hettner-ja, Hagget-a, Harvey-a, Chorly-ja itd.), ki naj bi uporabljali pozitivistično metodologijo.

Glede avtorjeve misli, da se kot realna pot do geografske sinteze kaže koncepcija, ki bo uveljavljala enotnost geografskih znanj, je videti, da se nanaša na vso geografijo in ne le na fizično, kar je seveda za pojmovanje bistvenega pomena. V nadaljevanju je namreč izpeljana misel, da se je v geografiji problematika soodnosov med geografskim okoljem in družbo reševala na alternativni način, kar je v metodologiji stroke pripeljalo do številnih zablod. In dalje: »Kot predmet geografije se kaže geografsko okolje, ki predstavlja protislovno enotnost naravnega in družbenega«. V zgornjih stavkih se geografsko okolje sicer pojmuje različno, najprej kot naravno in nato kot celotno geografsko okolje, vendar je pomembnejše, da se tovrstna problematika sploh pretresa na tak način.

Po avtorjevem mnenju se kot predmet geografije kaže geografsko okolje že samo po sebi (?!). To je »skupni pojem, ki v družbo vpleta tudi elemente narave«. Za označevanje načelno tako različnih skupin naravnih (?!) objektov, kakršni so odnosi med družbo in naravo, so sovjetski filozofi vpeljali dva pojma »ekonomsko-geografsko okolje«, in pojem »fizično-geografsko okolje« za označevanje »zunanje narave«. K prvemu uvrščajo umetno okolje, ki ga je ustvaril človek in ki se razvija

na temelju materialne proizvodnje narave (kulturalna tla, nove sorte kulturnih rastlin, nove živalske pasme, umetne vodne akumulacije itd.), medtem ko naj bi bilo »fizično-geografsko okolje« celota različnih komponent »geografske oboločke«, ki na določeni razvojni stopnji družbe nastopajo kot materialni pogoji za njen obstoj. Prvo okolje naj bi se razvijalo po družbenih in drugo po naravnih zakonitostih. Kaže, da gre pri tem za določeno koncesijo, ko so v geografsko okolje v njegovem fizičnogeografskem pomenu vključeni nekateri, recimo napol naravni pojavi. Odtod očitno izvira dvojna uporaba istih terminov. Tak pojmovni razvoj utegne biti zelo daljnosežen.

Knjiga skuša prikazati, kako je za sodobno geografijo pomembno proučevanje vzročnih zvez. Od pravilnega pojmovanja in razlaganja vzročnosti naj bi bila odvisna ne le metodologija, temveč tudi vsebina geografije. Po avtorjevem mnenju je od pravilnega pojmovanja vzročnosti odvisno naziranje, ali naj bo geografija enotna veda ali pa naj predstavlja mehanični sklop geografskih disciplin. S tega vidika so torej posredno načeta osnovna teoretska vprašanja geografije. Po mnenju Grigorova prav pojmovna kategorija vzročnosti povezuje vse dele geografije v enoten spoznavni proces.

Nasploh pa seveda velja, da knjiga raziskuje proces preraščanja deskriptivne geografije v geografijo vzročnosti in v konstruktivno geografijo. Osvetljene so posebne oblike vzročnosti in zvez v fizični geografiji ter »landšaftovedenju«. S tem v zvezi je prikazana evolucija geografske misli in podana je kritika subjektivističnih predstav vzročnosti, časa in prostora. Z načelnega oziroma teoretskega vidika je knjiga vsekakor vredna pozornosti.

Darko Radinja

Milan Georgiev, Landšaftoznanie. Izdala Zemizdat, Sofija 1982, 211 strani.

V povojnem razvoju bolgarske geografije, ki se še vedno oklepa dualističnega vrednotenja občin zakonitosti v razvoju geografskega okolja, je dobila vidno vlogo kompleksna fizična geografija — »landšaftoznanie« (pokrajinoslovje). Primerjati jo moremo z našo pokrajinsko ekologijo (geoekologija), ki je šele v zadnjem desetletju dobila ustrezno mesto v študijskem programu geografije na ljubljanski filozofski fakulteti. Kompleksna oziroma sintetična fizična geografija ima tudi v številnih drugih socialističnih pa v nekaterih gospodarsko razvitih državah vidno mesto pri študiju geografije in sorodnih ved. Podoba je, da »landšaftoznanie« zelo nazorno prikazuje mesto in vlogo posameznih sestavin okolja in pokrajinotvornih činiteljev kakor tudi dinamiko njihovega celostnega razvoja. V Bolgariji pa preučevanje naravnogeografskega okvira dobiva v dobi naglega znanstveno-tehničnega razvoja čedalje vidnejše mesto, zlasti z vidika racionalne izrabe razpoložljivega naravnega potenciala za potrebe najrazličnejših gospodarskih panog.

Obravnavana knjiga je učbenik, ki ga je za študente gozdarstva napisal profesor in predstojnik katedre za pokrajinoznanstvo geološko-geografske fakultete sofijske univerze »Klimenta Ohridskega«. Učbenik je pravzaprav odsev usmerjenosti in razvitosti današnje bolgarske fizične geografije, katere izsledki so koristno vgrajeni v številna druga področja, ki v svojih preučitvah upoštevajo posamezne pokrajino- tvorne sestavine.

Knjiga je sestavljena iz treh delov. V prvem so pregledno podane najpomembnejše naravnogeografske sestavine bolgarskega ozemlja. Orisane so njegove geološko-geomorfološke, podnebne, hidrološke, pedološke, fitološke in favnistične poteze. Podrobneje so predstavljeni posamezni pojavi, njihova geneza, nekdanje in današnje preoblikovanje ter njihovi vzroki. Naznačena je funkcija posameznih pokrajino- tvornih kompleksov, zlasti glede njegove gospodarske izrabe. V celoti prikazano je »landšaftoznanie«, usmerjeno v aplikacijo temeljnih naravno-geografskih značilnosti za potrebe najrazličnejših gospodarskih vej.

V drugem delu knjige (str. 92—113) so predstavljene načelne in teoretične osnove pokrajinoslovja (»landšaftoznanija«). Podani in pojasnjeni so temeljni pojmi (fizično geografsko in pokrajinsko okolje, geosfera, biosfera, geografsko, naravno in ekološko okolje, struktura in sestavine geografskega okolja idr.). Sledi pregled posameznih razvojnih stopenj obravnavane geografske veje (konec 19. in začetek 20. stol.), ki dobiva veljavo zaradi praktične uporabnosti. V sklepnem delu drugega poglavja so nakazani nekateri globalni problemi fizičnogeografske in pokrajinske rajonizacije, ki pomenita vrh kompleksnih naravnogeografskih in pokrajinskih raziskav; ob tem je prikazan tudi praktični pomen kompleksne pokrajinske rajonizacije, ki se je v gospodarstvu in drugod že uveljavila.

Tretji del knjige (str. 114 do 204) je posvečen fizičnogeografski oziroma pokrajinski rajonizaciji LR Bolgarije. Po različnih naravnogeografskih dejavnikih je bolgarsko ozemlje razdeljeno na 5 predelov in 17 območij. Osnovne pokrajinske enote si sledijo od severa proti jugu: Donavska ravnina, prehodni Krajštensko-Tundžanski predel med mlado nagubanim Balkanom in staro nagubanim Osogovsko-Rodopskim predelom, na vzhodu pa Črnomorski obrežni (primorski) predel. Pregledno je prikazana njihova geološka zgradba, osvetljen je geomorfološki razvoj, orisane so osnovne podnebne, vodne, pedološke in biogeografske značilnosti.

Učbenik »Landšaftoznanie« daje kompleksno prirodno-geografsko podobo Bolgarije in njenih pokrajin. Seznanja nas z značilnostmi in dinamiko njihovega razvoja. Ob tem pa ne moremo prezreti vloge in pomena kompleksne fizične geografije, ki se je v Bolgariji s sintetičnimi raziskavami močno uveljavila in utrdila v vsakdanjem življenju. Njeni izsledki so postali sestavina številnih gospodarskih načrtov, upoštevajo pa jih tudi pri najrazličnejših drugih posegih v pokrajino.

Milan Natek

KRONIKA

Spominski članek in jubileji

Akademiku dr. Svetozarju Ilešiču v prijateljski spomin

V šolskem letu 1916/17, ko sem obiskoval 5. razred klasične gimnazije v Ljubljani, sem postal član takrat ilegalnega Preporoda. Tu sem se družil zlasti z njegovim starejšim bratom Milivojem, s katerim sva si polna mladostnega zanosa domišljala, da pomagava rušiti Avstrijo. Prek njega sem kasneje spoznal Svetozarja. Zbližala sva se poleti 1925, ko je začel izhajati v Celju Geografski vestnik. Prav takrat je opravil gimnazijsko maturo hkrati s svojim prijateljem koroškim rojakom Luko Sienčnikom, sedaj upokojenim veterinarjem v Dobrli vasi, s katerim je vzdrževal tesne stike prav do smrti. Moje prijateljstvo s Svetozarjem se je poglobilo zlasti v času, ko sva urejala Krajevni leksikon Dravske banovine (1932—1937). Pred dvajsetimi leti se je razširilo še na najini rodbini.

Po izjemno intenzivnem študiju geografije na univerzi v Ljubljani in potem še v Franciji je zablestel kot geograf izjemnih kvalit. Postal je dober poznavalec obširnih delov Amerike, Azije in severne Afrike, bil doma širom po Evropi, v svoji stroki priznana avtoriteta v Jugoslaviji, na katero je bil tudi čustveno navezan, vendar pa je poglavito znanstveno delo posvetil Sloveniji. Tako kot meni mu je bilo posebej pri srcu naše ogroženo zamejstvo. Medtem ko sem poleti 1933 s koroškim prijateljem Francetom Grafenauerjem iz Turdanič nedaleč od Beljaka prepešal narodnostno mejo od Labota severno od Dravograda, prek Svinje, Timenice, Krnskega gradu, Možberka in Osojskih Tur do Limarč tik pred Šmohorjem v Ziljski dolini, je v 24. letu svojega življenja Ilešič že dve leti prej objavil v Geografskem vestniku tehtno razpravo Planine ob spodnji Zilji. Med njegovimi objavami o Koroški seveda najbolj izstopa Geografski opis Koroške v Koroškem zborniku leta 1946.

Ko se je jeseni 1970 po kongresu slovenskih geografov na Ravnah v Mežiški dolini napolnila večina udeležencev v jugovzhodni del Koroške in se ustavila v precej germaniziranih Djekšah, sem dal pobudo, da krenemo še v bližnjo samotno vas Knežo, ki se je je ponemčevanje komaj dotaknilo. Tu sem se napolnil s Svetozarjem v staro cerkev, kjer sva se čustveno pretresena znašla pred več kot sto let starimi podobami križevega pota s slovenskim besedilom. Polglasno sva prebirala: Prvi štacion, Drugi štacion ...

Vtise na pogostne pohode po Prekmurju je Ilešič plastično nakazal v spominih na sprva tako odmaknjeno, komaj znano, zapuščeno in v vsakem oziru zaostalo pokrajino, ki se je postopoma krepila (Pomurski tednik 1955, št. 27). Zato nisem videl Ilešiča nikoli tako vedro razpoloženega kot na kongresu slovenskih geografov v Murski Soboti, ki je bila takrat že gospodarsko in kulturno razgibano panonsko mesto. Tu mi je pripovedoval o vtisih, ko je malo prej predsedoval na soboški gimnaziji

maturitetni komisiji. Vse mu je bilo všeč, posebej pa mu je imponiral profesor slovensčine, sedanjí akademik in univerzitetni profesor dr. Franc Zadavec.

Končno se mu je po zadnji vojni na široko odprlo Slovensko Primorje. Pogosto me je obiskal v Postojni. Na njegovo pobudo sem leta 1949 referiral v Solkanu na prvem povojnem kongresu jugoslovanskih geografov o Goriški in Gorici. Kasneje šva skupaj vodila sovjetskega akademika geografa dr. S. V. Kalesnika po Rakovem Škocjanu. Seveda pa ga je zlasti pritegovalo tamkajšnje zamejstvo. Zato je dobro poznal Kanalsko dolino, Goriško in Tržaško, prek Beneške Slovenije pa je bil z ekipo slovenskih geografov tudi v furlanskem Vidmu, kjer so bili na geografski stolici univerze sprejeti izredno ljubeznivo. Tu je Svetozar občutil več kot zgolj formalno razumevanje za Beneške Slovence. Ne morem mimo najvišje republiške Kidričeve nagrade, h kateri je leta 1980 ob soglasju Geografskega društva Slovenije pripomogel prav Ilesič. Bil je veselo razigran, sam pa sem občutil, da bi bili tega priznanja bolj od mene deležni pomembnejši slovenski kulturni delavci.

Žal Ilesič ni mogel kronati svojega izjemno bogatega znanstvenega opusa še z novo Geografijo Slovenije, potem ko je 25. 4. 1974 že podpisal pogodbo z Državno založbo Slovenije. Čutil se je zdravstveno šibkega in močno utrujenega. Tudi sam nisem uspel pripraviti še pete knjige Krajevnega leksikona, ki naj bi zajela naše celotno zamejstvo. Lotil sem se samo zamejskega prostora v Italiji, a tudi tega le še kot usmerjevalec terenskega dela, ki ga sam več nisem zmogel. Tako morem po petih letih pokazati le nekaj skromnih drobcev, ki so bili objavljeni v našem časopisju.

Prva generacija, ki se je zbrala okoli Geografskega vestnika, je umrla. Ostal sem sam. Druga neposredno za njo z Ilesičem je tudi že pokojna. Naj bi nakazani nalogi, ki sta izjemnega pomena za poznavanje celotnega prostora, kjer bivamo Slovenci, uresničili naši mlajši geografi v dolednem času.

R. Savnik

Sedemdesetletnica univ. prof. dr. Vincenca Malovrha

Življenjepis in bibliografija našega slavljenca sta dober primer za razglabljanje na temo človek in sile oz. silnice. Prve so tiste izven nas, ki spreminjajo pogoje človekovega žitja in delovanja. Kako so krojile Malovrhovo življenjsko pot, povedo že podatki, da je ta Gorenjec (rojen 17. 7. 1915 v Predosljah pri Kranju) končal srednjo šolo na Ptuju, univerzo v začetnem letu svetovne vojne, leta 1941, pa v Ljubljani (smer zgodovina in geografija). V tem mestu je brez posla dočakal osvoboditev. Med silnicami naj pri Malovrhu podčrtam ljubezen do gora in do narave vobče. Z gorami je povezana približno tretjina Malovrhovih objav (če bi delili članke na geografske in ekonomske, bi sem sodila slaba polovica). Spominjam se, koliko odziva je med nami študenti vzbudil eden njegovih prvih objavljenih člankov o votlinicah, ki nastajajo v snegu nad gorskimi kraškimi predeli (Proteus 1952/53, št. 1). Mejni kamen Malovrhovega zanimanja za gorsko pokrajino je njegova disertacija, objavljena v GV 1957—58 z naslovom O metodi geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne geografije. Proučevanje vpliva reliefa, lege in klime na naselja in prometnost je Malovrh nato opustil, ne pa gora samih. Po letih asisture (1946—1948) v Geografskem inštitutu (zdaj Oddelek za geografijo FF) je Malovrh predsedal na Ekonomsko fakulteto. V novem okolju nastopa gorati prostor kot posebno okolje za gospodarjenje. O tem govorijo naslovi kot »Nekaj smernic za proučevanje gospodarske problematike goratih pokrajin« (Ekonomski zbornik 1956), »Določevanje razvoja goratega gospodarskega prostora« (EZ 1959), »Okoliš Trebelno. Poskus analize majhne enote hribovskega gospodarskega prostora« (EZ 1961).

Druga silnica Malovrhovega jaza je nagnjenost k abstraktnemu razmišljanju. Ne gre mu toliko za kvantifikacijo, temveč za iskanje globljega pomena. To nagnjenost

ljudje navadno označujejo za smisel za teorijo ali nagnjenost k filozofiji. V petdesetih letih tega stoletja, ko se je pismo Malovrh pojavil v slovenski geografiji, je to pomenilo odmik od faktografske geografije, ki se je zadovoljevala z opredeljitvijo materialnega sveta. V tej luči lahko sodimo, da je bil Malovrhov prehod med ekonomiste v manjši meri izraba enkratne priložnosti za uveljavljanje osebe in matične stroke v drugem okolju, temveč bolj logična posledica njegove naravnosti. Saj mu je ekonomika s svojo večjo teoretsko zgradbo nudila hvaležnejše poprišče dela. Ta silnica ga je kasneje privedla do tega, da je zapustil izhrojene poti tradicionalne ekonomske geografije kot vede o razmestitvi gospodarstva po svetu. Svoj predmet ekonomska geografija je z leti preimenoval v ekonomiko prostora, tega pa kasneje razdelil na teorijo gospodarskega prostora in na temelje regionalnega planiranja. Za oba je objavil tudi skripta, za planiranje v treh zvezkih (Temelji regionalnega planiranja: I. del 1977, II. del 1979 in III. del 1980). Za tisk je zdaj pripravljeno njegovo delo z naslovom Temelji gospodarnosti. Po naslovu sodeč bi lahko to bila sinteza obeh predavanih predmetov.

Rezultanta omenjenih sil in silnic je jubilentova bibliografija, kot jo je sam sestavil za različne namene. Za Malovrha je značilno, da v njej ni člankov iz *Proteusa*, *Planinskega vestnika*, *Naših razgledov*, *Geografskega obzornika*, niti ne vseh iz *Geografskega vestnika*. Taka skromnost gotovo ne povečuje slavljenčevu popularnost. V zadnjih letih smo v GD večkrat govorili in pisali o temeljih geografije, pozabili pa, da je o njih utemeljeno pisal že Malovrh (*Geogr. obzornik* 1966, št. 2). Koliko naših šolnikov ve, da je kdaj Malovrh pisal o pojmih kot tropsko podnebje, počrte in pod. (GO 1955, št. 4). Podobnih primerov je še mnogo. Malovrhov učbenik klimatologije bolj pozna v drugih delih Jugoslavije kot Slovenci, malo je znan njegov učbenik *Temelji regionalnega planiranja* itd.

Ob jubilentovi sedemdesetletnici je prezgodaj oceniti Malovrhov prispevek k rasti slovenske znanosti. Poleg tega more podpisani presojeti prispevek samo v luči fizične in regionalne geografije. Naj omenim z njima v zvezi le mnenje, da je Malovrhovo opozorilo na potrebo po analiziranju bioklime po dekadah in ne po mesecih (GV 1975) v primeru pretežno gorate Slovenije vse pozornosti vredno. Malovrhova disertacija odpira vrata v široko območje funkcijske analize gorate pokrajine. Žal se ni podal skoznje noben naslednik, da bi dopolnil teorijo, ki je v srčiki kompleksne geografije. Malovrhova polivalentna delitev goratega sveta po bolj ali manj kvantitativnih pokazateljih je bila v petdesetih letih ena prvih poskusov te vrste na slovenskih tleh.

Kot rečeno, se podpisani ne šteje za sposobnega, da bi ocenjeval Malovrhov doprinos k ekonomiki. Naj prida le mnenje, da brez ustrezne uveljavitve v tej panogi ekonomisti ne bi pristali na razmeroma hitro napredovanje slavljenca v zvanjih (1948 docent, 1962 izredni, 1968 redni profesor EF) in da je opravljal v letih 1969—1971 posle dekana EF.

Univ. prof. dr. Vincencu Malovrhu želimo, da bi zdaj po upokojitvi lahko v miru in zdravju vrgel na papir še marsikatero svoje spoznanje in z njimi, tako kot doslej, hodil po strmih razvodnem grebenu med geografijo na eni in ekonomiko na drugi strani prepada. Vem, hvaležna taka pot ni, saj prva podcenjuje ekonomsko zakonitost, druga pa prostor. Toda kot nekdanji plezalec se Malovrh tudi takih neizhrojanih poti ne ustraši. Srečno!

Ivan Gams

Dr. Vladimir Kokole — šestdesetletnik

26. junija je praznoval znani slovenski geograf in prostorski planer dr. Vladimir Kokole šestdesetletnico. Čeprav ta jubilej ne pomeni pomembnejšega preloma v njegovem dejavnem življenju, vendar zasluži, da se ob njem ustavimo, zlasti ko gre za tako plodno in večstransko delujočo osebnost, kot je naš jubilent.

Vladimir Kokole je diplomiral iz geografije in etnologije l. 1950 na ljubljanski univerzi. Pet let kasneje je dosegel doktorski naslov in je bil nato leto dni na podiplomskem izpopolnjevanju v Londonu. Vmes je opravljal asistentsko in predavateljsko delo na geografskem oddelku ljubljanske univerze. Krajiš čas je bil zaposlen v narodnem muzeju v Ljubljani. V tem obdobju se je izoblikovala njegova strokovna usmerjenost v urbano in ekonomsko geografijo, ki ji je ostal zvest tudi v poznejših letih, ko se je zaposlil na urbanističnem inštitutu in v različnih planskih zavodih.

Prehod v novoosnovani urbanistični inštitut (l. 1960), kjer se je pridružil skupini, ki je delala na regionalni analizi osrednje Slovenije, postal pa je tudi član jugoslovansko-ameriške projektne skupine, je pomenila v jubilatovem življenju pomemben prelom: uvedla ga je v planersko delo. Odslej je Kokole temu delu, ki se je v šestdesetih letih pri nas šele oblikovalo, sledil, dajal pobude in ob marsikateri priliki tudi po strokovni plati pomembnejše posegel vanj. Tako je sodeloval pri izdelavi nekaterih najpomembnejših republiških planskih aktov: pri »konceptu dolgoročnega razvoja Slovenije«, »urbanem sistemu SR Slovenije«, »Sloveniji 2000« in še pri nekaterih nalogah te vrste. Njegovo planersko delovanje se je zlasti utrdilo, ko se je l. 1974 zaposlil v Zavodu SRS za regionalno prostorsko planiranje oziroma, po združitvi, v Zavodu SRS za družbeno planiranje. Tu je sodeloval pri izdelavi prostorskih sestavin srednjeročnih in v zadnjem času tudi dolgoročnega plana SR Slovenije. Njegovo torišče je bila priprava zasnovne poselitve, urbanega in naselbinskega sistema, regionalnega modela oskrbe (urbana superstruktura) ter sodelovanje pri dolgoročnih demografskih projekcijah in pri enotni metodologiji in minimalnih kazalcih za prostorsko planiranje.

Ob tem je treba poudariti, da se je njegovo uspešno planersko delo vseskozi opiralo na solidno geografsko znanje. Kokole je bil med prvimi redkimi slovenskimi in jugoslovanskimi geografi, ki so uspeli v teoriji in praksi združiti geografsko in planersko delo. Z resnim, znanstvenim načinom dela je obogatil tako geografijo kot planiranje. V tem sožitju je nastala cela vrsta študij, ki so še danes metodološko in vsebinsko pomembne in uporabljive ter imajo za slovensko geografijo trajni pomen: to so razprave o »funkcijah slovenskih mest« (1962), »sodobnih trendih urbanizacije v SRS« (1966, 1968), »teritorialnem oblikovanju komun« (1966), »gravitacijskih območjih slovenskih mest in centralnih krajev« (1968), »urbanizaciji podeželja v SRS (1969), »centralnih krajih v SR Sloveniji« (1971), »razvojnih težnjah urbanizacije v SRS v zadnjih desetih letih« (1974) in o »konceptu policentričnega razvoja Slovenije« (1975). Ne smemo prezreti razprave »Enotna metodologija regionalnega in urbanističnega planiranja« (1961/62), ki je bila prva te vrste pri nas. Pomembnejše so bile tudi razprave o modelih urbanizacije (1966), razvojnih možnostih Velenja (1977), Postojne (1978) in Vrhnike (1981) ter prispevki, ki jih je predložil na geografskih zborovanjih v Tolminu, Mariboru, na demografskem simpoziju v Ljubljani ter manj znano poročilo o rasti mest v mediteranskih deželah, posebej v Jugoslaviji, ki je bila publicirana v okviru OECD pod naslovom »Policies to Guide National Urban Growth in the 1980s«. Med njegovimi zgodnjimi raziskavami so tudi nekatere geomorfološke razprave (Morfoloģija Šavrinškega gričevja, 1956, Morfološki razvoj med Savo in Sotlo, 1953) in metodični prispevki o agrarni geografiji (1954), lokalni geografiji (1955—56) ter o slovenskih pokrajinah in turizmu (1965). Napisal je mnogo različnih poljudnoznanstvenih člankov, prispevkov za enciklopedije in krajevni leksikon SRS ter različnih recenzij in poročil s potovanj. Bilo bi krivično, ko ne bi na koncu tega obsežnega seznama omenili še dveh del, ki sta nekoliko zašli v pozabo, to sta njegova disertacija o »gospodarski geografiji in geografiji naselij med Savo in Sotlo (1956) in poljudnoznanstvena knjiga »Dežele sveta«, ki jo je izdala Prešernova družba (1954).

S tem nepopolnim zapisom o Kokoletovem opusu še zdaleč ni izčrpana njegova strokovna dejavnost. Zabeležiti je treba njegovo sodelovanje kot učitelja pri podiplomskem interdisciplinarnem študiju urbanizma in prostorskega planiranja v Ljubljani, saj je bil habilitiran za izrednega univ. profesorja. Izjemno delo je opravil s težaškim prevajanjem obsežnih geografskih razprav v angleščino (*Geographica Slove-*

nica I, Geographica Iugoslavica I, II, IV). Deloven je bil v geografskem društvu Slovenije, kjer je opravljajal tajniške posle in vodil znanstveno sekcijo ter sodeloval v uredniških odborih Geografskega vestnika in Geografskega obzornika. Na strokovno področje sodijo tudi številna potovanja po Evropi in v ZDA v zvezi z nabiranjemkušenj na planerskem področju. Nekaj časa je tudi bil član komisije za aplikativno geografijo pri mednarodni geografski uniji.

Kokoletovo obsežno znanstveno in metodološko delo ga uvršča med vodilne slovenske geografe in planerje. Odlikuje ga znanstvenost in širina, smisel za uvajanje novih metodoloških prijemov ter razgledanost po domači in tuji znanstveni literaturi. Sem ter tja ga sicer »zanese« v zgodovino, kajti historični vidik mu je bil na sploh vedno zelo blizu, kar pa je kvečjemu obogatilo njegovo geografsko miselnost. Komunikativnost in znanje svetovnih jezikov sta mu omogočala navezavo številnih stikov v tujini in doma, še posebej pa je temu prispevalo njegovo razborito sodelovanje na razpravah na različnih zborovanjih in znanstvenih srečanjih. Kljub delovni specializaciji Kokolet ni izgubil smisla za širše geografske probleme, kot se to sicer pogosto dogaja. Še vedno je ohranil zanimanje za fizično in regionalno geografijo ter, kar mu je treba posebej priznati, smisel za kompleksen geografski vidik in pristop.

Ob šestdesetletnici je seveda prezgodaj, da bi na jubilentovo dosedanje dejavnost gledali kot na zaključeno celoto! Prepričani smo, da bo obsežno zastavljeno delo uspešno nadaljeval tudi v bodoče in našo skupnost bogatil z nadaljnjimi geografskimi in planerskimi raziskavami, zapisi in metodološkimi študijami ter, kar še posebej pričakujemo, dopolnil z obsežnejšimi sinteznimi deli. Slovenski geografi izrekamo dr. Vladimirju Kokoletu iskrene čestitke ob jubileju! Želimo mu obilo zdravja in da bi v krogu svoje »geografsko-historične« družine še dalje uspešno utiral nova pota slovenski geografiji in planiranju!

Igor Vrišer

Profesor dr. Anton Sore — šestdesetletnik

Rodil se je 28. 12. 1925 v Velenju, kjer je končal osnovno šolo, gimnazijo pa v Celju v letih 1937—1945. Na ljubljansko univerzo se je vpisal 1946. leta, in sicer na Prirodoslovno-matematično fakulteto (A geografija, B etnologija, C narodna zgodovina s sociologijo), kjer je leta 1951 diplomiral. Štirinajst let kasneje je na univerzi v Ljubljani promoviral za doktorja geografskih znanosti, kasneje se je na ljubljanski univerzi habilitiral za docenta, leta 1979 pa na mariborski univerzi za izrednega profesorja. — Septembra l. 1951 je nastopil službo na Učiteljskišči oz. Srednji pedagoški šoli v Celju, kjer poučuje še danes.

Poleg pedagoškega ga je že od vsega začetka veselilo tudi raziskovalno delo. Z njim je uspešno začel že kot študent in je leta 1950 prejel zanj študentsko Prešernovo nagrado. Vse od leta 1954, ko je bil v GV objavljen njegov prvi prispevek »Povodenj v Šaleški dolini« v okviru skupinskega dela »Povodenj okrog Celja« (junija 1954), se redno oglašja v geografskih revijah in največ v Celjskem zborniku. Zato ni presenetljivo, da obsega njegov znanstveno-raziskovalni opus 38 bibliografskih enot z blizu 900 stranmi; od tega je ena samostojna knjiga »Velenjska kotlina včeraj in danes«, str. 131, ki jo je leta 1963 izdal OLO Šoštanj, in dve posebni izdaji Celjskega zbornika 1965: »Agrarna geografija Zgornjega Sotelskega«, str. 77—155 ter »Dobrnsko podolje in južna stran Paškega Kozjaka«, str. 1—77. Že leta 1957 pa je v GV 1955/1956 objavil geografsko monografijo Šaleške doline, str. 44—86.

Soretovo raziskovalno delovno področje zajema celjsko regijo v širšem pomenu besede: porečje Savinje, Zgornje Sotelsko, Voglajnsko pokrajino, Spodnjo Savinjsko dolino, dolino med Celjem in Zidanim mostom, Šaleško dolino (Velenjsko kotlino) ter Dobrnsko in Vitanjsko podolje, razen tega pa je nekatere geografske elemente proučil tudi v celotnem Posotelju.

Veliko je raziskoval v svojem rojstnem okolišu, za katerega uporablja dve oznaki: Šaleška dolina oz. Velenjska kotlina. Razen že imenovanih razprav je pisal o novih velikih delih v Šaleški dolini, o novejših populacijskih in ekonomskih gibanjih, o montanogenih jezerih v kotlini, za Krajevni leksikon Slovenije pa je obdelal celotno velenjsko občino.

Celju je posvetil štiri razprave: preskrba z mlekom (skupaj z Zvezdano Knez-Štrbenc), preskrba z vrtninami, cestni režim na celjskem prometnem križišču in gravitacijsko območje celjske trgovine na drobno. V proučevanje je zajel tudi celotno celjsko občino, in sicer: razvoj obrtne dejavnosti po drugi svetovni vojni; zemeljski plazovi; nekateri problemi v procesu deagrarizacije prebivalstva in naselij; pridelovanje pšenice in preskrba s kruhom; stanovanja. V obsegu t.im. »širše celjske regije« je objavil študije o razvoju in upadanju semjov, o spremembah zemljiških kategorij, v tisku pa ima s tega področja razpravo o pokopališčih.

Veliko je raziskoval in pisal o različni geografski problematiki na Zgornjem Sotelskem. Proučil je ilovice in opekarništvo, zemeljske plazove, prebivalstvene razmere in agrarno geografijo, za širše področje med Bočem in Bohorjem pa rast števila prebivalstva, tamkajšnje sejme in geografske učinke potresa leta 1974; posebej je obravnaval potres tudi v Celjskem zborniku 1975—1976 pod naslovom »Tektonski potres na Voglajnsko-sotelskem področju leta 1974«. V dveh razpravah se je lotil tudi zdraviliškega turizma v Rogoški Slatini in Atomskih toplicah v Podčetrtku, v celotnem porečju Savinje pa je proučil počitniške hiše in počitniška naselja. Zunaj Zgornjega Sotelskega je segel tudi navzdol ob porečju Sotle in za Razvojni center Celje pripravil študijo o reliefu ob srednjem toku Bistrice. Za celotno Savinjsko-sotelsko pokrajino ima v tisku za Celjski zbornik razpravo o starih strešnih kritinah; o podobni tematiki (pohorski strešni skrili) je pisal v Proteusu 1985. Za potrebe Občinske skupščine Laško je leta 1971 pripravil obsežno, 80 strani tipkopisa obsegajočo monografijo Laškega z bližnjo okolico. Z demogeografskega področja je obdelal prebivalstveno sestavo Vitanjskega podolja.

Že samo bežen pregled naslovov Soretovih del kaže njegovo izredno delovno vno in vsestranstvo obravnavane tematike. Oboje ima še toliko večjo veljavo, ker vemo, da mu je pedagoški poklic glavna zaposlitev in mora zato raziskovati le v prostem času. Za to pa je poleg usposobljenosti potrebno tudi veliko volje in ljubezni do stroke. In Soretu vsega tega ne manjka. Malo je geografov—šolnikov, ki bi poleg številnih obveznosti na delovnem mestu delali tudi na raziskovalnem področju. V naši generaciji je Sore nedvomno med prvimi, še posebej, če vemo, da je nad deset let vodil celjsko podružnico GDS in več let aktiv geografov in zgodovinarjev, nato pa do leta 1984 geografski aktiv. GDS se mu je oddolžilo s pohvalo za zasluge pri delovanju v društvu. Bil je mentor geografskega krožka na šoli »Znanost mladini — mladi za napredek Celja«. Aktiven je tudi v občinski kulturni skupnosti in raznih samoupravnih organih v šoli in krajevni skupnosti.

Ne čudi nas, da je za proučevalno in učno-vzgojno delo dobil leta 1970 visoko priznanje Skupščine občine Celje — Šlandrovo nagrado in leta 1985 priznanje Kulturne skupnosti občine Celje — »Prešernovo nagrado za dolgoletno znanstveno proučevanje pomembnosti Celja in območja«. Povedali pa smo že, da je dobil na začetku znanstvene poti študentsko Prešernovo nagrado.

Tone, še veliko zdravih in uspešnih let!

Drago Meze

Izvolitev in priznanja

Dne 23. maja 1985 je bil na Skupščini SAZU prof. dr. Ivan G a m s izvoljen za rednega člana SAZU. Dopisni član SAZU je postal 23. marca 1978. Izvoljen je bil na predlog IV. razreda (za prirodoslovne vede).

Predsedstvo SFRJ je za zasluge na področju geografskih raziskav Slovenije odlikovalo dr. Draga Mezeja, znanstvenega svetnika SAZU, z Redom dela z zlatim vencem.

Ob dnevu Civilne zaščite, 20. junija 1985, je predsednica Zveznega izvršnega sveta M. Platinic podelila dr. Milanu Šiferju, znanstvenemu svetniku SAZU, Plaketo civilne zaščite v znak priznanja za 30-letno delo na področju preučevanj geografskih učinkov najrazličnejših naravnih nezdod, ki so prizadele Slovenijo.

Čestitamo!

Kongresi in posvetovanja

25. MEDNARODNI GEOGRAFSKI KONGRES V PARIZU 1984

Borut Belec, Ivan Gams, Matjaž Jeršič, Jurij Kunaver, Franc Lovrenčak, Mirko Pak*

Splošno

Glavna kongresna zasedanja so bila med 26. in 31. avgustom v univerzitetnem poslopju Cite Universitaire. Po izjavah organizatorjev je bilo rednih udeležencev okoli dva tisoč, skupno z ostalimi okoli 2200. Med njimi je bilo tudi deset Jugoslovancev. Večina je imela referate, ki jih je organizator v povzetkih objavil v dveh knjigah. V njih najdemo osem jugoslovanskih avtorjev. Iz Slovenije so to: B. Belec (Slovensko podeželje v procesu suburbanizacije), M. Jeršič (Transformacija slovenskih Alp pod vplivom turizma), F. Lovrenčak (Zgornja gozdna meja v slovenskih Alpah), M. Pak (Infrastrukturna oskrba v slovenskih Alpah) in I. Gams (Višinska ekološka pasovitost in njena klimatska pogojenost na primeru slovenskih gora). Na kongresu so bili še J. Kunaver in M. Puc, iz ostale Jugoslavije pa J. Dinčić (Antropogeni relief v Srbiji) in M. Vasović (Ekološka podlaga za gospodarsko življenje v gorah na primeru jugoslovanskih gora) iz Beograda, ter Č. Lešić iz Prištine.

Skupno zasedanje je bila le otvoritvena slovesnost na sorbonski univerzi. Sicer pa so bili sestanki ločeni po sekcijah, deljenih na enaintrideset tematskih sklopov. Vkljub mnogim istočasnim zasedanjem je bil organizator prisiljen uvesti sistem tako imenovanih poročevalcev, ki so povzeli glavno vsebino in vrednost referatov ter pripravili tla za diskusijo.

Zaradi hkratnih zasedanj je bilo mogoče dobiti pregled o tematikah razpravljanih predvsem le iz objavljenih 730 povzetkov. Po njih je v primerjavi z zadnjimi mednarodnimi kongresi vtis, da se sedanja geografija vse bolj širi na sorodna področja, kjer so meje naše stroke včasih povsem nejasne. Po tem, kakšne naslove so organizatorji dali tematskim krogom, je videti težnjo, da bi geografijo čim bolj aktualizirali.

Še bolj kot v Parizu so se udeleženci seznanjali z Alpami na predkongresnih zasedanjih, ki so jih v raznih alpskih predelih organizirale tako imenovane »dežele gostiteljice«. Mednje je organizacijski odbor 25. kongresa izbral poleg Francije še Švice, ZR Nemčijo, Avstrijo in Italijo, ne pa Jugoslavije. To je bil drugi razlog za naše referate o slovenskih Alpah.

O slovenskih Alpah so kongresisti izvedeli ne le iz naših referatov, ampak delno tudi iz publikacij o Alpah, ki so jih za kongres natisnile alpske dežele. Osrednje mesto zavzema Les Alpes (295 strani), ki jo je izdal Organizacijski komite 25. kon-

* Posamezna poglavja so napisali: Ivan Gams — Splošno; Jurij Kunaver — Relier, Človek kot povzročitelj sprememb v naravnem okolju, Recentni razvoj podnebja, Geografska metodika in didaktika; Franc Lovrenčak — Vegetacija in prst; Borut Belec — Agrarna geografija; Mirko Pak — Demogeografija, Urbanizacija in ekonomska geografija; Matjaž Jeršič — Turizem in prosti čas.

gresa, in v kateri sta tudi prispevka V. K l e m e n č i č a o prebivalstvu in A. G o s s a r j a o turizmu v slovenskih Alpah. V ostalih poglavjih je Slovenija zelo neenakomerno zastopana. Slovensko etnično ozemlje izven SRS je v maksimalnem obsegu prikazano na karti manjšin v poglavju »Meje in manjšine«. Ob zaključnem poglavju E. Lichtenbergerjeve o razvoju in bodočnosti Alp ter državni politiki niso niti z besedo omenjene slovenske Alpe. Neomembe slovenskih Alp bi najmanj pričakovali od zastopnice naroda, ki je nasledil naše germanizirano alpsko ozemlje.

Omenjena slovenska soavtorja dveh poglavij v publikaciji *Les Alpes* sta k slovenskim Alpam vključila osem oziroma devet upravno-političnih občin. V takem obsegu so slovenske Alpe predstavljene večidel tudi v 27. zvezku *Münchener Studien zur Social- und Wirtschaftsgeographie*, z naslovom **Raumstrukturen der randalpinen Bereiche Bayerns und Sloweniens (1984)**.

Da bi kongresiste prepričali o obstoju slovenskih Alp, smo slovenski geografi analizirali naše Alpe v petem, angleško pisanem zvezku **Geographica Jugoslavica (1984)**. V Parizu so jo razdelili vodjem nacionalnih delegacij (2—3) ter prijavljenim knjižnicam in institucijam. Uredniki smo sklenili, da naj sodelavci obravnavajo poleg visokogorstva tudi Predalpsko hribovje in Ljubljansko kotlino (brez Ljubljanskega barja). Če izmerimo na prvi pregledni karti slovenskih Alp omejeno ozemlje (str. 13), dobimo 8.274 km², kar je 40,8% ozemlja SRS. Na isti karti so označene pretežno alpske občine, ki merijo 7.182 km². Da smo imeli z vključitvijo Predalpskega hribovja in Ljubljanske kotline prav, smo spoznali tudi po omejitvah Alp pri drugih narodih. Na karti avstrijskih Alp je pridružena v reviji *Les Alpes* še del gričevja v Dunajskem gozdu. Žal pa je obseg slovenskih Alp v okviru že omenjenih osmih od devetih občinah že prešel v tujo literaturo. Ker je več kot trikrat premajhen, izpodbija trditev iz protesta jugoslovanskega nacionalnega komiteja za geografijo organizatorjem kongresa pri izključitvi SFRJ iz »dežel gostiteljic«, češ, da smo še vedno dokaj alpski narod, katerega etnično ozemlje tokraj in onkraj državne meje pripada domala polovica k Alpam.

Na plenarnih zasedanjih, ki se jih je pisec teh vrstic udeležil kot vodja jugoslovanske delegacije, je izvršni komite IGU predlagal in plenum odobril spremembo statuta. Ime »Nacionalni komite (države) za geografijo« smo spremenili v »Komite (države) Mednarodne geografske unije«. To je bil pogoj, da se ponovno aktivira med članicami celinska Kitajska. Izglasovana je bila tudi nova statutarna uvedba telesa »študijska skupina«. Ta naj bi pripravljala gradivo do prihodnjega kongresa, ko bi se lahko spremenila v sedaj obstoječo komisijo ali njeno »delovno skupino«. Na predlog jugoslovanskega nacionalnega komiteja je plenum načelno sprejel ustanovitev študijske skupine za tematiko »Človekov poseg v kras« in pisca teh vrstic za njene predsednika.

Ker bo prihodnji mednarodni kongres l. 1988 v Avstraliji, smo namesto sedanjega predsednika A k i n a L. M a b o g u n j e izbrali za predsednika IGU P e t r a S c o t t a iz Avstralije. Dolgoletni tajnik in blagajnik IGU Manshard je predal posle novoizvoljenemu kanadskemu geografu poljskega porekla L. Kosinskemu.

Kot poprejšnje je tudi pariški kongres popestrila razstava nove literature, kart, šolskih pripomočkov in tehnike, med katero je bilo tudi več računalniških obdelav. Naša država pri tej zelo bogati razstavi ni sodelovala.

Relief

Problemski pristop, ki je prevladoval na 25. mednarodnem geografskem kongresu v Parizu, je bil značilen tudi pri obravnavanju reliefa, v okviru sekcije **Naravno okolje** in njene prve teme **Erozijski procesi in njihovo merjenje**. Kaj so si referenti predstavljali pod tem ozkim in hkrati širokim naslovom, kažejo naslovi njihovih prispevkov. Bilo jih je kar 83, čeprav se je avditoriju predstavilo le 41 referentov. Vodja tega zasedanja R. Mackay in poročevalca A. R. Rapp ter A. Godard, sa-

mi znani geomorfologi, so razvrstili referate v več skupin. V skoraj vsaki so bili zastopani referati z načelno in teoretično vsebino, nekateri so obravnavali tudi večja ozemlja. Na splošno so prevladovali regionalno geomorfološki referati, ki niso vzbudili tolike pozornosti, razen v primerih, ko je bila zanimiva metodologija ali pa izjemne značilnosti morfogenetskega procesa.

Med referati so izstopali predvsem tisti, ki so predstavili holocenske erozijske procese v gorskih območjih Britanske Kolumbije, Evrope, poljskih Tater, Centralno japonskih Alp, Tajvana in vzhodno indijske države Manipur.

Teoretični in praktični pristopi pri ugotavljanju zniževanja površja so bili predmet naslednje skupine poročil. Sledili so referati o učinkih eolske erozije, najštevilnejši pa so obravnavali dinamiko preoblikovanja pobočij.

Vtis je, da je razvoj geomorfološke metodologije v polnem razmahu, kar še pospešuje hiter razvoj avtomatizacije. Zaradi velike pestrosti pristopov pa so rezultati med seboj težje primerljivi. To pa terja večjo poenotenost raziskovalnih metod, kar se zdi, da je bilo v večji meri doseženo na področju kraške denudacije.

Človek kot povzročitelj sprememb v naravnem okolju

To je bila po vrsti druga tematika, za katero je bilo prijavljenih 54 referatov, vendar je bilo tudi tu referentov precej manj. Poročila o konkretnih učinkih človekovih posegov v naravno okolje so prišla iz vseh delov sveta, z vseh kontinentov. Ta pojav je pač univerzalen in mnogovrsten. Referate bi lahko razdelili na splošne, bilo jih je 7, trije so obravnavali naraščajočo sušnost podnebja, vsi ostali pa so bili regionalno orientirani, čeprav so obravnavali najraznovrstnejše vplive in posledice človekovih posegov.

Najbolj številne referate so prispevali poljski avtorji in to pet o specifičnih poljskih problemih in štiri teoretične. Š tem je bila Poljska daleč najbolj zastopana država med referenti in kot območje. Številno poljsko zastopstvo pa ni bilo samo značilnost te sekcije temveč tudi drugih. Tudi iz tega je videti vitalnost poljske geografske znanosti.

O nevarnosti širjenja puščav in borbi proti temu procesu (dezertifikacija) so prispevali po en sovjetski, karibski in brazilski avtor, čeprav je pojav znan še zlasti iz Sahela, jugozahodnih ZDA in iz Avstralije.

Iz sredozemskega območja je bilo pet poročil, o pokrajinski transformaciji Basilicate ob Tarantskem zalivu, o eroziji prsti v Telskem Atlasu v Alžiru, o močni rečni in deltasti akumulaciji južnoitalijanskih rek, o splošni degradaciji naravnega okolja v Sredozemlju od časov grške civilizacije dalje in o recentnih spremembah v naravnem okolju Izraela.

Dobro so bili zastopani tudi Francozi z referati o Pirenejih in Centralnem masivu. Učinke historičnega in recentnega delovanja človeka je mogoče zaslediti v malone vseh ekološko občutljivih perimediteranskih pokrajinah, podobno kot v ostalem Sredozemlju, in jih s pomočjo sedimentov tudi časovno določiti.

Kar pet prispevkov je bilo iz Indije, in sicer o problemih vodnega gospodarstva spodnjega Gangesa, o pospešeni eroziji, o poplavah in rečni akumulaciji v dolini Damodar zaradi rudarjenja, ekstenzivne izrabe tal ter slabega planiranja, o posledicah divje urbanizacije na naravno okolje v Bombayu in o temeljnih izhodiščih Indije za razvoj brez uničevanja okolja.

Tudi v Vzhodni Aziji ne manjka pojavov usodnega učinkovanja človeka. Japonski prispevek je pokazal na potrebo po sistematičnem raziskovanju sledov dosedanjih in bodočih učinkov človekove dejavnosti. Iz južne Koreje so poročali o obsežnih melioracijskih delih na mokrotnih obalah za nova riževa polja, kar povzroča drastično krajsanje obalne črte.

Iz Afrike je bila večina poročil o savanskem pasu zahodne Afrike oziroma iz

Nigerije, kjer je preperelinska odeja zelo občutljiva na nepravilno ravnanje. Tudi iz severnoameriškega kontinenta je bilo nekaj zanimivih poročil o degradaciji okolja.

Recentni razvoj podnebja

Poročila so se ukvarjala z recentnimi, polpreteklimi in tudi daljšimi obdobji klimatskega razvoja, v katerih se odražajo sicer predvsem naravni, toda vedno bolj tudi človekovi vplivi. Najkrajše je recentno obdobje 20 do 30 let, okroglo 100-letna obdobja sovpadajo v glavnem z dalj časa trajajočimi instrumentalnimi opazovanji, še daljša obdobja pa zadevajo holocenske klimatske spremembe. Od skupno 42 je obravnavalo prvo obdobje 14 referatov, stoletna obdobja 10 referatov in daljša od 100 let 11 referatov. Poleg tega je bilo nekaj tudi teoretičnih prispevkov, pa tudi poskusi napovedovanja podnebja niso izostali. Ob tej priložnosti je bila izražena potreba po posebni komisiji za klimatske spremembe v okviru geografske unije, kar je skupščina pozneje tudi sprejela.

Na tem mestu lahko omenimo le nekatere izsledke referentov, ki so pomembni za vso geografijo, za klimatogeografijo oziroma za nas in za jugovzhodno Evropo. Žal so prav odto referati manjkali. Z referenti so bile najboljše zastopane zahodne, jugozahodne, srednjeevropske države ter Kanada, hkrati z njimi pa tudi tamkajšnje podnebne značilnosti.

V recentnem razvoju podnebja je značilno povečanje namorskih potez evropskega podnebja, kar sta potrdili dve poročili iz Caena in Nantesa. To se izraža v zvišanju zimskih minimov, znižanju srednjih junijskih temperatur v primerjavi s septembrom ter zmanjšanju količine konvekcijskih padavin. Maritimnost podnebja čutijo tudi v notranjosti Francije in sicer v smeri od severozahoda proti jugovzhodu. V vzhodni Aziji opravljajo sistematična klimatogeografska opazovanja v zvezi z vplivom morskih temperatur. Recentna klimatska kolebanja so v tesni zvezi predvsem s kolebanji morskih temperatur v severnem in ekvatorialnem Pacifiku. Pozitivna je na primer korelacija med številom tajfunov in ekvatorialnimi pacifičnimi površinskimi temperaturami vode, vendar z dvoletnim časovnim zamikom.

Precej številni so bili referati o holocenskem paleoklimatskem razvoju, ki so obravnavali različna vprašanja, od problematike zaključka pleistocena do male ledene dobe. Vedno več je tudi primerjav med podnebjem in sončno aktivnostjo.

Prognostičen značaj je imelo tudi poročilo o neodvisnosti klimatskih sprememb ter vodne bilance. Pomembno vlogo ima pri tem človek s povečevanjem CO₂ v zraku, kar naj bi povzročilo nadaljnje spremembe v razporeditvi vode na zemlji. Ena od posledic naj bi bilo povečanje padavin na Antarktiki in s tem povečanje ledene mase ter vse, kar temu sledi. Človekov vpliv na kroženje vode med morjem in kopnim naj bi dosegel stopnjo, ki bo večja od naravnih vplivov.

Vegetacija in prst

Vegetacijskogeografska problematika je bila v glavnem omejena na drugo sekcijo. Vanjo je bila poleg dveh tem vključujočih hidrogeografsko problematiko, uvrščena tudi tema izraba in varstvo gozdov. Zanj je bilo prijavljenih 21 referatov iz raznih delov sveta. Ker so obravnavali različna vprašanja gozdne vegetacije v pokrajini, se o tej tematiki v nekaj vrsticah ne da podati zaokrožene podobe.

Nekaj referatov, ki so se držali sekcijskega naslova, je prikazalo izrabo gozdov v Franciji, ČSSR, Indiji in jugovzhodni Angliji. Del referatov je bil posvečen degradaciji gozdnega rasti in njegovi zaščiti. Med dejavniki, ki povzročajo propadanje in krčenje gozda, so obravnavali zlasti vpliv kislega dežja, gozdne požare, rabo lesa za kurivo (v Indiji), vpliv urbanizacije itd.

Referati so obravnavali tudi nasprotno pojave, ko se gozd obnavlja z varovalnimi ukrepi. V finskem delu Laponske so spoznali, da je od gozda več koristi kakor od severnih jelenov, ki bi jih tam gojili. V »tretjem svetu« naj bi gozd varovali tako, da bi za kuhanje in razsvetljavo začeli uporabljati metan.

Pestrost vprašanj kažejo naslovi, ki so obravnavali smrekove gozdove na Škotskem po proizvodnih razredih, zgornjo gozdno mejo v jugoslovanskih Alpah, dinamiko gozdov v tajgi, značilna drevesa nizozemske pokrajine, gozdove v vietnamskih gorah itd.

Vegetacijsko problematiko so posredno obravnavali tudi v drugih sekcijah, npr. v prispevkih o uporabi satelitskih posnetkov pri kartiranju rastlinskih sprememb v vzhodni Avstraliji, o pogojih rasti in degradacije gozda v zahodnih Ghatih, o vplivu vegetacije na mobilizacijo elementov v območju Monte-Lozère v Franciji in še kje.

Med pedogeografskimi je bilo največ prispevkov o eroziji prsti, ki ponekod povzroča veliko škodo, npr. v vzhodnih Pirenejih, v dolini Isser, v Vietnamu itd. Nekaj referatov je prsti obravnavalo tudi z drugih vidikov, npr. pH in specifična prevodnost prsti v povezavi z geomorfologijo, vpliv antropogene erozije na nekatera fizikalne, kemične in vodne lastnosti prsti v savanskem podnebjju v Nigeriji, antropogenizacija vlažnih tropov in sprememba erozijskih procesov ter varstvo prsti v Etiopskem višavju.

Pestra je bila tudi skupina referatov v drugi temi prve sekcije, namreč o delovanju človeka pri spreminjanju naravnega okolja, kjer je bilo prijavljenih kar 57 prispevkov z vseh celin, npr. o problematiki napredovanja puščav, o rečnih poplavalah itd.

Kako je pokrajina različno občutljiva za posege, so prikazali prispevki o vplivu kolonizacije nekaterih otokov z domačimi in divjimi živalmi, o posegu človeka v obalne lagunske sisteme, o spreminjanju poplavnega sveta ob spodnji Donavi, o hidroloških vidikih spreminjanja naravnega okolja ob Amazonki itd. Iz Jugoslavije je bil za to temo prijavljen samo referat o antropogenem reliefu v Srbiji.

Agrarna geografija

Agrarni geografiji in zlasti kompleksni problematiki ruralnega prostora je kongres posvetil veliko pozornosti. Že v predkongresni komisiji za ruralni razvoj, ki jo je vodil prof. G. E n y e d i iz Madžarske, zasedala pa je v Neuchâtelu, so referenti razpravljali o problematiki tipologije kmetijstva s poudarkom na raziskovalni metodologiji, pa so tudi o vidikih ruralnega planiranja in razvoja v razvitih državah. Pod vodstvom prof. M. S h a f i j a iz Indije so v predkongresni komisiji obravnavali aktualna vprašanja kmetijske proizvodnje v svetu s težiščem na analizi različnih produkcijskih sistemov in njihovih zmogljivostih, tehnologiji in marketingu. V okviru predkongresne podkomisije za ruralni razvoj gorskih območij in območij visokih geografskih širin v Innsbrucku, v kateri je sodeloval M e t o d V o j v o d a, je bila v ospredju naravnogeografska in socialnogeografska problematika alpskega sveta. Na samem kongresu pa so bili agrarni geografiji v sekciji »Prostor in družba« namejnjeni trije tematski sklopi:

- recentne spremembe v kmetijstvu in ruralna struktura dežel v razvoju,
- kmetijski trendi v ruralnih območjih industrializiranih držav in
- razvoj naselij in izraba zemlje v deželah evropske kolonizacije.

V prvem sklopu je bilo 74 referatov, ki so zajeli predvsem problematiko držav jugovzhodne Azije, Afrike in Latinske Amerike in tretjega sveta sploh. Z njo so se ukvarjali zlasti francoski, ameriški, japonski in poljski geografi. Večine so prikazali izrabo zemlje, modernizacijo kmetijstva z njenimi inovacijami vred, strukturne spremembe agrarne pokrajine, populacijsko in poselitveno problematiko.

Pri drugem sklopu so referati obravnavali transformacijo ruralne strukture in fiziognomije pokrajine zaradi industrializacije in urbanizacije, zlasti spremembe kmetijske proizvodnje, prostorsko diferenciranost kmetijstva, njegovo specializacijo, tehnološki razvoj, organiziranost in raziskovalne metode. Referiralo je 25 udeležencev iz 13 dežel, ki so večinoma obravnavali domačo tematiko. Tako je tudi podpisani poročal o spremembi ruralne pokrajine v Sloveniji zaradi suburbanizacije. Posebno pozornost je vzbudila tipološka karta kmetijstva Evrope v merilu 1:2.500.000,

ki so jo predstavili poljski geografi s prof. J. Kostrowickim. Karta je plod dolgoletnega sodelovanja številnih evropskih geografov, med njimi tudi jugoslovanskih, v okviru komisije za agrarno tipologijo pri Mednarodni geografski zvezi.

Agrarno problematiko kolonizacijskih območij Afrike (Južnoafriška republika, Kenija), ZDA, Kanade in Avstralije je obravnavalo 13 poročil v okviru tretjega sklopa. Agrarno tematiko pa so vključevali tudi splošni simpoziji, ko so npr. obravnavali gorska območja, vplive človeka na okolje, sodobne kartografske metode ipd.

Kakšna je slovenska oziroma jugoslovanska agrarna geografija v luči kongresa in svetovne agrarne geografije sploh? Vrednotenje otežkoča preskromen prispevek jugoslovanskih geografov, čeprav smo Slovenci predstavili kongresni javnosti slovenske Alpe v petem zvezku **Geographica Iugoslavica** in štirinajstem zvezku **Geographica Slovenica**, geografsko transformacijo podeželja pa v zborniku 3. jugoslovansko-poljskega seminarja ter tako seznanili širok krog geografov v vsebinskimi in metodološkimi vprašanji naše agrarne geografske problematike. V svetovni agrarni geografiji pa je opaziti težnje po kompleksnejši obravnavi agrarne pokrajine. Poleg posameznih agrarnih problemov, npr. izrabe tal, zemljiške razdelitve ipd., je vse več raziskav tistih procesov, ki bistveno spreminjajo strukturo podeželja in njegovo fiziognomijo. Med njimi so zlasti učinki industrializacije, urbanizacije, preseljevanja prebivalstva, migracij, agrarne tehnologije in sodobne organiziranosti kmetijstva. Posebno opazna je težnja po obravnavi aktualnih agrarnih problemov, kar govori o aplikativni in prognostični usmerjenosti agrarne geografije. Naša proučevanja sicer konceptijsko, metodološko in teoretično sledijo razvoju agrarne geografije v svetu, premalo pa je takih, ki bi obravnavala celotno slovensko ozemlje in vso Jugoslavijo. Tudi to bržkone zmanjšuje večje uveljavljanje jugoslovanske geografije.

V svetovni agrarni geografiji je v ospredju proučevanje večfunkcionalne vloge agrarne pokrajine, torej njena vloga pri pridelovanju hrane, glede življenjskega okolja, rekreacije, ekološkega ravnotežja in infrastrukture, pa tudi njene socialne in kulturne »erozije«. Take raziskave pa terjajo prilagajanje tradicionalnih raziskovalnih metod sodobnim potrebam proučevanja agrarne problematike, kar je že opazno tudi v slovenski oziroma jugoslovanski agrarni geografiji.

Demogeografija, urbanizacija in ekonomska geografija

Vsebinska razdrobljenost in pomešanost celotne tematike je ovirala celovitejše spremljanje problematike, ki se je nanašala na demogeografijo, urbanizacijo, ekonomsko geografijo ter prostorski razvoj. Tematika prostorskega načrtovanja pa je bila bolj skromna, čeprav je bila prisotna tudi pri nekaterih teoretičnih in praktičnih razmišljanjih o prognostični geografiji, ki se je doslej najbolj razmahnila v ekonomski geografiji. Številna tematska področja so sicer v naslovu označevala tudi gornjo tematiko, vendar je bilo njeno jedro vključeno v sekcije z naslednjimi naslovi: Demografske, urbane in socialne spremembe v hribovskem svetu s 13 referati, tipi ekonomske organizacije v hribovskih predelih z 12 referati, sekundarne in terciarne ekonomske aktivnosti in industrializacija v industrializiranih deželah z 39 referati, regionalne razlike z 42 referati ter vloga politike, administracije in poslovnosti (menedžerstvo) v organizaciji prostora s 50 referati. Že število referatov po področjih kaže na izredno pestre interese na področju družbene geografije, znotraj sekcij pa je bila vsebina še bolj raznolika.

Prvi dve tematski področji sta obravnavali tisto problematiko hribovskega sveta, ki je stalna tudi pri preučevanjih Slovenije in njenih delov in še posebej negativnih procesov v naravogeografski in družbeni sferi: degradacijo, deagrarizacijo, depopulacijo, nerazvitost in drugo. Raznolikost problematike je segala od kompleksnih tradicionalnih regionalnih orisov celotnih pokrajin ali dežel do geografsko obrobnihih tem, npr. zdravstveni problemi v Himalaji. Teoretičnih prispevkov skoraj ni bilo in dokaj redke so bile tudi metodološke novosti glede proučevanja hribovskih območij. Referati so pravzaprav prikazali dosedanje oblike tovrstnih proučevanj z

redkimi poizkusi kvantifikacije, vendar brez novih metod. Na splošno je za prvo skupino referatov mogoče ugotoviti naslednje značilnosti: veliko zanimanje za problematiko okolja, pri tem je bilo v ospredju zlasti negativno delovanje človeka in ekonomike na naravno okolje, živ problemski regionalnogeografski koncept ter prizvok aplikativnosti, kot posledica vse bolj pogostih preučevanj za potrebe prakse.

Poročevalec Michel Sieper je sicer zelo kritično ocenil referate v drugi sekciji »Demografske, socialne in urbane spremembe v gorskem svetu«, ter poudaril njihovo šibko teoretično in metodološko zasnovo ter vsebinsko nejasnost, saj za nekatere referate ni mogel ugotoviti njihovega cilja, oziroma rdeče niti. Vseeno pa je bilo podanih nekaj zanimivih problematik, ki so bile tudi metodološko ustrežnejše. Bilo je celo nekaj poizkusov tipologije predvsem glede vplivov ekonomskih dejavnikov v prostoru in v družbeno-ekonomski strukturi pa tudi poizkusov razvrščanja gorskega sveta glede na prevladujoče prostorske procese in posledice. Ne glede na pestrost prikazanih aktivnosti v hribovskem svetu je prednjačila problematika agrarnega in turističnega gospodarstva. Prav tako pa tudi odnos oziroma povezanost med agrarnim in turističnim gospodarstvom kot nujno alternativo za nadaljnjo ekonomsko vitalnost hribovskih predelov. Medtem ko ni bilo ničesar slišati o geografsko pomembni problematiki industrijskega razvoja v hribovskih predelih, ki jo je pri nas dokaj temeljito proučil Igor Vrišer, je bilo več zanimanja za problematiko prometne prehodnosti in izgradnje prometne infrastrukture kot temeljne funkcije obsežnih gorskih grebenov kot so Alpe in Sierra Nevada. V bistvu pa prikazani referati niso prinesli posebnih novosti v primerjavi s preučevanji našega hribovskega sveta. Tega smo v zadnjem času zlasti z nekaterimi tiskimi raziskovanji kar dodobra preučili.

Tudi diskusija, ki je tekla pod vodstvom predsedujočega Karla Rupperta, je bila močno usmerjena v problematiko naravnih pogojev in naravnega potenciala za vse vrste ekonomskih aktivnosti in tudi v splošno ugotavljanje negativnih pojavov, ki se kopičijo v geografskem okolju.

Daleč najbolj zanimiva, teoretično in metodološko tudi bogata, je bila sekcija »Sekundarne in terciarne ekonomske aktivnosti in industrializacija v industrializiranih deželah«. Poročevalci so bili pretežno iz najbolj razvitih držav, kar je odsevalo tudi v kvaliteti referatov. Večinoma so bili predstavljeni rezultati poglobljenih raziskav, deloma tudi velikih raziskovalnih projektov, ki so zajeli določeno problematiko celotnih metropolitanskih regij z njihovim omrežjem urbanih naselij vred. Še zlasti je bilo v ospredju prestrukturiranje urbanih naselij iz jeder sekundarne v jedra terciarne produkcije, pri tem pa je bila ekonomska problematika pred socialno. Posebej zanimiv je bil referat Baerwalda Thomasa o geografski strukturi modernih severnoameriških metropolisov v fazi terciarizacije, njihove polinuklearizacije in sploh prestrukturiranja omrežja njihovih središč.

Veliko pestrejša je bila socialnoekonomska problematika, ki je obravnavala številne ekonomsko-geografske elemente sekundarne in terciarne sfere s precejšnjim, tudi metodološkim akcentom na industriji in oskrbni funkciji, deloma tudi na turizmu, predvsem pa na organizaciji prostora glede na odnos med ekonomskimi aktivnostmi in regionalno strukturo nasploh. Prikazani so bili metodološko poglobljeni prispevki o prostorski organizaciji telekomunikacijskega sistema (o tem so pisali francoski in poljski geografi že pred dvema desetletjema), o bančnem sistemu, o vlogi velikih kompanij v razvoju Keihanshin (Osaka-Kyoto-Kobe) metropolitanski regiji, o prostorski razmestitvi svetovnih dogodkov v kanadskih časopisih itd. Ugotoviti je mogoče, da na področju ekonomsko-geografskih preučevanj, ki so najštevilnejša v najbolj razvitih območjih, pri nas še močno zaostajamo po obsegu in metodologiji, zlasti glede uporabe kvantitativnih metod. Brez slednjih takšne študije verjetno niso mogoče. Zanje pa je potrebno tudi precej ekonomskega znanja.

Zelo zanimiva je bila sekcija »Vloga administracije, politike in upravljanja v organizaciji prostora«. V tej sekciji so bili referati bolj geografski kakor v prejšnji,

čeprav ni manjkalo geografsko obrobne tematike. Vsi so bili geografsko zastavljeni in sicer z namenom, da preučijo elemente prostorskih sprememb. Pri nas smo se tega raziskovalnega področja doslej komajda dotaknili. Nekaj zanimivih naslovov je Poslovnost, administracija in politika v razvoju General Motorsa 1903—1983, Prostorski aspekti politične krize na Poljskem, Organizacija podjetij v razvoju hitro se razvijajočih družb, Humanizacija prostora na Poljskem itd. Za geografijo torej izredno pomembne teme, ki največkrat govorijo o evoluciji in nekatere celo o revoluciji, o vlogi politike, oziroma uprave v organizaciji prostora in podobno. Zanimanje za takšno problematiko izkazuje veliko število referatov in živahna diskusija, ki pa zaradi vsebinske raznolikosti seveda ni dala kakšnih bistvenih znanstvenih rezultatov in je le bolj opozarjala na koristnost takšnih preučevanj tudi v drugih državah.

Turizem in prosti čas

V tematski sklop »Problemi gorskih območij« je bilo uvrščeno tudi področje »Turizem in prosti čas«.

Od skupno enainvajset referatov se jih je pet nanašalo na Alpe, ostali pa na druga evropska in izvenevropska gorska območja.

Med »alpskimi« je bil tudi prispevek o naših Alpah. Vse referate je skupno povzel F. Jülg z dunajske univerze.

Ker je Organizacijski komite kongresa poleg publikacije z izvlečki vseh referatov izdal še posebno knjigo s članki o razvojnih problemih Alp, je smotno poročati o obeh publikacijah, še zlasti zato, ker so ju napisali znani geografi, dobri poznavalci alpskega turističnega razvoja.

Referati so obravnavali predvsem probleme, ki spremljajo turistični razvoj. Senčne strani učinkov turizma so prišle še posebej močno do izraza v prispevkih o Alpah, kjer se je turizem v zadnjih dveh desetletjih močno razširil in stopnjeval ter alpski svet pokrajinsko marsikje precej prizadel.

Razvoj počitniških stanovanj v Alpah je po mnenju referentov eden izmed najpomembnejših pojavov zadnje tretjine našega stoletja. Pojav ima različne učinke, v referatih so zaradi njihovih negativnih potoz naglasili zlasti povečan pritisk na tržišče z zemljišči. Zaradi tega je zemlja ponekod dosegla ceno, kakršna je v središčih zahodnoevropskih mest. Taka cena je dostopna le zasebnikom, špekulantom in družbam izven Alp, ne pa domačemu prebivalstvu.

Nezadovoljivo je urejena obdavičev počitniških stanovanj. Zato občinski dohodki pogosto ne krijejo izdatkov za tehnično in socialno infrastrukturo. Marsikje ni za domače prebivalstvo enakovrednih bivalnih in delovnih pogojev, kar je izrazilo v alpskih območjih, kjer se turizem ni razvil v okviru tradicionalnih naselij, temveč ločeno. S tem je prišlo do novih turističnih naselij s sodobnim bivalnim okoljem, na drugi strani pa do razseljevanja in propadanja starih agrarnih naselij, z različnimi socialnimi problemi. Ponekod se je gostota prebivalstva zmanjšala pod 4 prebivalce na km², saj se je v nekaj desetletjih število prebivalstva zmanjšalo na petino.

Naslednji problem je enostranski turistični razvoj. Ekonomski interes po maksimalni izrabi prostora, zlasti tistega, ki ustreza za zimskošportni turizem, je sprožil razvoj tehnične infrastrukture (žičnice in ceste) in turistične bivalne zmogljivosti. To je privedlo do velikih naseljitvenih koncentracij s prav takimi problemi kot v izvenalpskih urbanih naseljih: visoka gostota poselitve, nehumano okolje s pretiranim hrupom, prometnimi težavami, onesnaževanjem voda in velikimi količinami odpadkov. Posamezna turistična naselja, tudi tista nad zgornjo gozdno mejo, imajo nad 10.000 turističnih postelj, gostota prebivalstva (turistov in stalnega prebivalstva) pa je višja kot v urbaniziranih območjih Nizozemske (na Tirolskem znaša na primer 370 preb./km²).

Taka območja so pogosto tudi turistično enostransko usmerjena. V zadnjem,

gospodarsko težavnejšem času, se je pokazalo, da turizem ni absolutno varna eksistenčna osnova.

V Alpah so neustrezni posegi v naravno in kulturno okolje marsikje poseben problem. Zaradi ozkih in kratkoročnih ekonomskih interesov številna območja zadržujejo tudi v obliki razpršene turistične poselitve, v takoiimenovanem odprtem prostoru. S tem se pretirano posega v vrednote, zaradi katerih številni turisti sploh prihajajo v alpski svet.

Ob takih ugotovitvah je eden izmed referentov postavil vprašanje: »ali je turizem tista dejavnost, ki je bila pred nekaj desetletji opevana kot poglavitna in dobrodošla možnost za nadaljnji razvoj Alp?« in »kakšne naj bi bile nove alternativne oblike alpskega turizma?« Na kratko povzet odgovor se je glasil: »alpska območja ne potrebujejo samo alternativo turizmu, temveč tudi alternativo v samem turizmu!«

V nekaterih prispevkih so avtorji poskušali opredeliti nadaljnji razvoj Alp. Pri tem so se v glavnem naslonili na že znana izhodišča, po katerih naj bi Alpe ostale življenjski prostor stalnega prebivalstva, temu pa je potrebno zagotoviti ustrezne eksistenčne možnosti, hkrati pa naj bi imele tudi turistično funkcijo za prebivalstvo od drugod. Domačemu prebivalstvu naj bi se zagotovila ustrezna eksistenca z novimi oblikami alpskega kmetijstva, s krepitvijo zaposlitvenih in oskrbnih središč, v katera je mogoča dnevna delovna, izobraževalna in oskrbna migracija, ter tudi z ustreznim razvijanjem turizma. Slednje pomeni pospeševati take turistične zmogljivosti, pri katerih bodo enakovredno sodelovali širši sloji domačega prebivalstva, npr. z zasebnimi turističnimi sobami, pensioni in nekaterimi drugimi terciarnimi dejavnostmi.

Ker turistični razvoj posega vedno višje, v območja, ki so ekološko posebej občutljiva, hkrati pa naj bi bile njihove lepote dostopne vsem, naj bi se s pomočjo prostorskega planiranja dosledno »razdelil« prostor na območja zazidave in območja odprtega prostora; v slednjih naj bi se posebej zavarovala območja posebnih vrednot pa tudi območja z občutljivimi naravnimi prvini, da bi se izognili tveganju porušenega naravnega ravnotežja ali naravnim nesrečam.

Tudi referati, ki so obravnavali razvoj turizma v drugih gorskih območjih, so se osredotočili na problematiko o spornih učinkih, ki nastajajo zaradi neskladja med ekonomskimi interesi turističnega razvoja in interesi po ustreznem varovanju gorske pokrajine.

Iz referatov in diskusij tega tematskega področja je možno strniti naslednje splošne ugotovitve: teoriji in metodologiji turistično geografskega proučevanja tokrat ni bila namenjena skoraj nikakršna pozornost, v ospredju je bila problemska analiza učinkov turizma na pokrajino. Taka usmeritev pa ni bila le posledica vnaprej določenega vsebinskega okvirja zasedanja, temveč očitnih prizadevanj geografov po aktualizaciji in aplikaciji rezultatov turistične geografije oziroma po njenem vključevanju v planiranje prostora.

Geografska metodika in didaktika

Vprašanjem **geografske metodike in didaktike** je bilo posvečenih več sekcijских zasedanj pod tremi različnimi naslovi: razvoj geografije in izobraževanja, vloga kartografije in geografije v izobraževanju in avdiovizualna sredstva v geografskem izobraževanju. Pripravljenih je bilo okrog 25 referatov in nekaj deset filmov in videotrkov. Med njimi je bil tudi referat iz Slovenije (T. Ferjan).

Pomembnejši prispevki so se ukvarjali z razvojem geografske didaktike na univerzah, s pomenom geografske vzgoje za mednarodno razumevanje, z računalniškimi pripomočki pri pouku geografije v srednji šoli, s pomenom učnega načrta za razvoj geografske kulture, s sodobnim načrtovanjem učnih načrtov za vse stopnje šolanja. Po številu referatov je bila problematika šolske geografije precej v ozadju v primerjavi z drugimi geografskimi področji. Kot je to že splošna izkušnja, lahko mnogo

več koristi prinesejo specializirana zborovanja. Pri šolski geografiji imamo ta vtis, ker iz naslovov ni razvidna neka orientacija, ki je nujna, vendar je na drugi strani prav tako nujno, da se ta problematika pojavi tudi na svetovnih geografskih kongresih.

Organizatorju je vendarle uspelo, da so zasedanja precej temeljito obdelala avdiovizualne pripomočke, še posebej geografske filme. Največ so bili prikazani francoski dosežki. V glavnem so bile to projekcije filmov in video filmov ter diskusija o vsebinskih, didaktičnih in tehničnih vprašanjih. Raven teh pripomočkov je na zavidljivi ravni, še bolj pa njihova raznovrstnost, čeprav spremljajo filmski prikaz tudi nekatere pomanjkljivosti (prehitro prikazovanje težje razumljivih kadrov, preveč vsebin, itd.). Filmi sicer ustrezajo za prikazovanje razvoja pokrajine, časovnega in prostorskega, vključno z geološkimi in geomorfološkimi pojavi. Vendar pa dobrega geografskega filma za pedagoške namene ne more biti brez kart, simulacij, blok diagramov in modelov. Tak je film o Pirenejih, ki je skušal pokazati vse, od prvih začetkov tega pogorja v geosinklinali, do njegove današnje podobe.

Organizator je ob zaključku pozval k mednarodnemu sodelovanju na tem področju in k ustanovitvi posebne delovne skupine.

POSVETOVANJA

3. simpozij podkomisije »Rural Development in Highlands and High-Latitude Zones« v okviru Komisije za ruralni razvoj pri Mednarodni geografski zvezi. Potekal je v Innsbrucku od 21. do 25. avgusta 1984.

Pred zasedanjem Komisije za ruralni razvoj avgusta 1984 v Neuchatelu se je na tretjem simpoziju sestala v tirolskem Innsbrucku tudi podkomisija »Rural Development in Highlands and High-Latitude Zones«. Organiziral ga je Geografski inštitut univerze v Innsbrucku pod vodstvom člana podkomisije A. L e i d e l m a i r a, posvečen pa je bil okolju in človekovemu življenju v gorskih in subpolarnih območjih. Udeležilo se ga je 29 članov iz devetih držav, referiralo pa je 22 udeležencev.

Največ jih je bilo iz Finske, kar osem raziskovalcev je namreč prikazalo geografsko problematiko nordijskega okolja. Predsednik U n o V a r j o je osvetlil delovanje vaških skupnosti, ki oživljajo delo nekdanjih vaških srenj, s tem pa celotno severno Finsko. H e i k k i J u s s i l a je opredelila inovacije v severnih, redko poseljenih kmetijskih regijah, uvajanje novih metod kmetovanja in že preizkušene dopolnilne dejavnosti, ki depopulacijo uspešno zaustavljajo. K a l v i R i k k i n e n je analiziral populacijske spremembe med laponskimi podeželskimi in mestnimi naselji. K. J y v a l a pa je ovrednotila ekonomski pomen turizma na primeru severnofinske občine. M ä h a k i l a je opredelil nazadovanje kmetijstva v gozdnatih delih Finske, kjer gozd prehaja v posest nedomačinov, s tem odteka iz regije tudi zaslužek od lesa. To uničuje drobno agrarno posest in stopnjuje odseljevanje. Spreminjanje socialne integracije finskih robnih predelov je osvetlil O. T u o m i. Podobno je E. S i u r u a i n e n pokazal, s kakšnimi podjetniškimi prijemi in ukrepi je moč spremeniti severne agrarne pokrajine v ekonomsko žive regije.

Teoretično problematiko so obravnavali trije referenti. Finka A. P a j u n e n je skušala opredeliti severna območja, t.i.m. »nordisity«. Omejila jih je s pomočjo naravnogeografskih pokazateljev in družbenih značilnosti, vendar ne gre za natančno mejo, temveč za spreminjajoči se pas, ki jih obdaja. Podobno je Švicar W. L e i m g r u b e r skušal teoretično opredeliti gorsko regijo na domačem primeru. Upošteval je prav tako naravnogeografske elemente in družbenogeografske poteze. Tipe družbenih in naselbinskih povezav med nižino in gorovjem pa je označila I. L e i s t e r.

Anglež H. J o n s je opredelil nove migracije, usmerjene iz urbaniziranih predelov v gorske ter na škotska otočja. J. G o l d pa je osvetlil historični pomen škotskih batarjev za ohranjanje poselitve na Škotskem višavju in severozahodnih oto-

kih. B. Floyd je predstavil kmetijski razvoj na nigerijski planoti Jos. Danec A. Kampp pa je poslal referat o okolju in življenju na Färöerskih otokih. Dva Kanadčana sta obravnavala indijansko problematiko. W. Wonders je preučil izrabo ozemelj s prepletajočim se lastništvom sosednjih indijanskih plemen, medtem ko je J. Wolf predstavila prizadevanja Indijancev za samoupravo. Amerikanec F. Dohrs je ovrednotil strateški pomen trajno poseljenih gorskih regij. Referat W. Stalnly-ja pa po tematiki ni spadal v to podkomisijo, ko je predstavil namakalne sisteme v Saudovi Arabiji in stopnjevano pridelavo žita.

Poljakinja W. Stola je funkcijsko razvrstila ruralne predele poljskega gorskega sveta. R. Szczensini pa je prikazal metodo za agrarno tipologijo in tipologijo Alp, ki jo je uporabil pri izdelavi evropske karte agrarnih tipov, izdelala in izdala pa jo je Poljska akademija znanosti.

Gostitelji so pripravili dva referata. A. Leidelmaier je kot politično geografski problem obravnaval selitvene oblike na alpskih hribovskih kmetijah, kar je prikazal na primeru Južne Tirolske. H. Penz je ovrednotil pomembnost planinskih pašnikov za hribovske kmetije na Tirolskem in Trentinu. Podpisani pa je kot edini referent iz Jugoslavije prikazal pomen komunikacij za oživljanje hribovskih kmetij na Slovenskem in opozoril na geografska proučevanja naših hribovskih kmetij.

Trije dnevi so bili odmerjeni terenskemu spoznavanju problematike. Stubai je izvrsten primer gospodarske oživitve tradicionalne tirolske živinorejske doline, ki se je z novimi komunikacijami in preobrazbo stare kovaške obrti v visoko specializirano industrijo orodja ter z ustrezno organizacijo celoletnega turizma v dolinskih naseljih, pa tudi vseletnega zimskošportnega turizma na Studajskem ledeniku v višini 2000 do 3000 m, spremenila v izjemno urejeno in gospodarsko cvetočo dolino.

Dva dneva pa sta bila posvečena terenskemu spoznavanju družbenogeografske in gospodarske problematike južnotirolskih alpskih dolin, ki kažejo intenzivno vinogradniško in sadjarsko specializacijo ter močno turistično rast, zdraviliško, planinsko ali zimskošportno. Hribovske kmetije so modernizirane, dohodek dopolnjujejo z domačim rezbarstvom, ki se že povezuje z industrijo, same pa se hitro prilagajajo novim turističnim tokovom. Gostitelji so natančno osvetlili tudi južnotirolsko in ladinško nacionalno in politično problematiko.

Metod Vojvoda

III. jugoslovanski agrarnogeografski simpozij v Mariboru

Med 15. in 17. 5. 1985 je bil v prostorih mariborske pedagoške akademije tretji jugoslovanski agrarnogeografski simpozij. Organizirala sta ga Geografsko društvo Maribor in katedra za geografijo Pedagoške akademije v Mariboru.

Ni naključje, da je bilo tovrstno posvetovanje jugoslovanskih geografov že drugič v Mariboru (prvo je bilo leta 1964). Mariborski geografi so se namreč pri svojem raziskovalnem delu vedno radi poglobljali v problematiko slovenskega podeželjja in kmečkega prebivalstva. K taki usmeritvi jih navaja že domače geografsko okolje, odlični učitelj in vodnik pa jim je bil letos umrl akademik dr. S. Ilšič. Njegov spomin smo na začetku posveta tudi počastili, ves čas in zlasti ob sklepu zborovanja pa smo boleče pogrešali njegovo tehtno besedo. Z dobro pripravljenimi prispevki so bile zastopane domala vse socialistične republike in obe avtonomni pokrajini. Za posebno dragocene pa štejemo prispevke inozemskih gostov iz ZR Nemčije, Poljske in Madžarske. Prva dva dneva sta bila namenjena referatom in razpravam, tretji dan pa ekskurziji. Med simpozijem je bila v prostorih Pedagoške akademije tudi razstava raziskovalnih dosežkov in kartografskega gradiva učiteljev geografije te šole.

Posvetovanje je potekalo v času velikih preizkušenj, ki jih zaradi poseganja neagrarnih dejavnosti v ruralno pokrajino doživljata jugoslovansko in evropsko podeželje. Po eni strani se postavlja za človeka eksistenčna zahteva po večji pridelavi hrane, po drugi pa najboljše kmetijska zemljišča požirajo urbanizacija, industrializacija ter širjenje prometne infrastrukture. Rešitev se kaže v povečani pridelavi na sedanjih kmetijskih zemljiščih, pa tudi v pridobivanju novih in zlasti v njihovem varovanju pred vdorom neagrarnih dejavnosti. Zato je naravno, da se je posvetovanje osredotočilo na najbolj žgoče socialnogeografske in populacijske procese v ruralnih območjih, kakršne so destrukcija in zaščita kmetijske zemlje, deagrarnizacija in depopulacija, spremembe v posestni strukturi, razvoj zemljiških kategorij, melioracije in komasacije, intenzifikacija in specializacija kmetijske proizvodnje, razvoj agroživilstva itd. Simpozij ne bi bil na znanstveni ravni, če ne bi spregovoril tudi o načelnih vprašanih, torej o metodologiji agrarnogeografskih proučevanj, tipologiji ruralnih območij in vrednotenju agrarnogeografskih procesov v pokrajini. Pri tem so obogatili simpozij tudi prispevki inozemskih gostov, J. Kostrowickega iz Poljske ter K. Rupperta, J. Maierja in K. Wolfa iz ZR Nemčije.

Skupno je bilo predstavljenih čez 30 referatov in koreferatov. Največ poročevalcev je obravnavalo značilne socialnogeografske procese v Jugoslaviji in njenih delih. Tako je Malić prikazal tipe agrarnogeografskih območij v SR Hrvatski, Gramatnikovski problematiko kmetijskega gospodarstva v Makedoniji, Ivanović pa na črnogorskem podeželju. Djurić in Pepeonik sta obravnavala prestrukturiranje kmetijske pokrajine zaradi vpliva naših dveh največjih mest — Beograda in Zagreba. K. Wolf pa je na podlagi proučevanj iz osrednjega Porenja sklepal na bodoči razvoj ruralnih območij v bližini mest.

Po številčnosti so bili na drugem mestu referati s tematiko o izrabi kmetijskega prostora za agrarno gospodarstvo. Tomić je poročal o deležu, ki ga ima Vojvodina pri pridelovanju hrane v SFRJ, Subić pa o družbenoekonomskih aspektih agrarne proizvodnje pri nas. Kladnik je obravnaval spreminjanje zemljiške izrabe v Sloveniji, Stojmilov pa opuščanje kmetijskih zemljišč v Makedoniji. Titić se je osredotočil na razvoj tržne pridelave vrtnin na Koprskem, medtem ko sta Feletar in Vrišer spregovorila o medsebojnih odnosih med kmetijstvom in živilsko industrijo.

Pomemben del referatov je obravnaval posebno strukturo Jugoslavije in njenih delov. Bračić je proučil nastanek in razvoj družbenega sektorja kmetijstva, Pač pa posebno strukturo zasebnega kmetijstva v SFRJ. Natek in Jačimović sta spregovorila o drobljenju kmečkih gospodarstev, prvi v SR Sloveniji in drugi v SR Srbiji. Olas je na primeru Pomurja prikazal razmerje med zasebnim in družbenim kmetijstvom.

Da agrarne geografije ni mogoče razumeti brez poznavanja širše družbene geografije, pričajo referati s področja prebivalstva in naselij. Tako sta Panov in Daskalovski obdelala vprašanje deagrarnizacije prebivalstva in naselij v Makedoniji, Nurković je spregovoril o depopulaciji vasi v severovzhodni Črni gori, Kert pa o ruralnem prebivalstvu v osrednjih Slovenskih goricah.

Pet referentov je prispevalo manj tradicionalne, vendar za agrarno geografijo zelo pomembne teme. Belec je prikazal vlogo zemljiških zložb pri spreminjanju pokrajine in njenega pejzaža, Jež pa vpliv melioracij in arondacij na avtohtono živalstvo v Severovzhodni Sloveniji. Gosar je razglabljal o vplivu turizma na kmetijske dejavnosti v alpskem svetu, medtem ko sta se gosta iz sosednje Madžarske, Karossy in Veress, lotila odnosov med fizičnogeografskimi pojavi in kmetijstvom.

Referati so skupno z razpravami dokazali, kako je bil simpozij koristen ne le za izmenjavo načelnih pogledov na stroko, temveč tudi za nadrobno predstavitev naših kmetijskih območij, posebno najbolj ogroženih, pa tudi zaradi napotkov pri usmerjanju njihovega skladnejšega razvoja.

Med posvetom je bil ogled Maribora, zadnji dan pa celodnevna ekskurzija v Pomurje in Nizko Podravje. Dobra stran je bila tudi v tem, da so domači strokovnjaki s terena razlagali probleme posameznih področij in dejavnosti (Slatina Radenci, ABC Pomurka, KK Ptuj).

Posebno priznanje zasluži uredniški odbor (Belec, Bračič, Olas, Pak, Kert), ki je poskrbel, da je bila večina referatov že pred pričetkom simpozija objavljena v šestem zvezku *Geographica Jugoslavica*. Njegov tisk so finančno podprle Zveza republiških in pokrajinskih SIS za raziskovalno dejavnost SFRJ, RS Slovenije, skupščine podravske občine, kmetijski kombinati in nekatere OZD s področja agroživilstva. Predsedniku mestne skupščine Maribor, rektorju univerze in dekanu pedagoške akademije pa gre zahvala za udobne prostorske delovne pogoje, vljudnostni sprejem in ugodno počutje gostov.

Božidar Kert

Jugoslovanski simpozij »Opšestveno ekonomski aspekti na migracionite dvizenija vo našata zemlja«. Struga 11.—14. 6. 1985

Podobno kot zadnji jugoslovanski simpoziji o problematiki prebivalstva, ki so jih organizirali predvsem demografi, sta tudi ta simpozij meddisciplinarno organizirali Zveza Geografskih društev Makedonije in Geografski inštitut PMF iz Škopja. Kakor je označeno že v naslovu, se je simpozij osredotočil na nedvomno aktualno, zanimivo in pri proučevanju migracij prepotrebno usmeritev v njihove ekonomske vzroke in še posebej posledice. Praksa je tudi tokrat pokazala, da je to sicer pozitivno, da pa je bilo prav na tem področju narejenega sila malo. Večina od okrog 120 prijavljenih in okrog 100 prebranih referatov je bila namreč s področja geografije, demografije in sociologije in med njimi se jih velika večina ekonomskih aspektov sploh ni dotaknila, drugi pa le toliko in v tako močno tradicionalni obliki, da o kakšnih resnih posegih na to področje ne moremo govoriti. Samo ugotavljanje ekonomskih in še posebej prostorskih posledic migracij — višek tega je bilo razpravljanje o takozvanih »eksdodusnih območjih«, ki pa so se v razpravah prav v zvezi z ekonomsko valorizacijo demografskih elementov prostora pokazala kot vprašljiva — pa seveda še ni šteti za resen strokovni ali celo znanstveni poseg v ekonomsko plat naslovne problematike simpozija.

Povsem razumljiva je bila želja organizatorjev, da bi posvetili posebno pozornost migracijam, ki so v SR Makedoniji še posebej intenzivne, oblikovno vsebinsko in prostorsko različne, njihove posledice pa so popolna depopulacija in gospodarska opustitev višinskih in obrobni predelov na eni strani ter nadpovprečna koncentracija prebivalstva z našo najvišjo stopnjo urbanizacije na drugi strani. Res pa je, da je bil simpozij vsebinsko sila pester in verjetno tudi zaradi meddisciplinarnosti ni bilo zaslediti enotnejših metodoloških pristopov. Ne glede na nekatere metodološko naslovljene referate, zlasti s področja demografije, ni bilo tovrstno tehtnejših pristopov o samem proučevanju migracij. V tem pogledu simpozij ni presegel dosedanjih, kar jasno kaže na naše nadaljnje zaostajanje za tujimi raziskovalnimi pristopi, ki so seveda finančno povsem drugače podprti. Zanimivo je, da skoraj ni bilo kartografskega ali drugega grafičnega gradiva in da v sicer novem in kar prijetnem hotelu ni bilo mogoče nicesar obesiti, narisati ali projicirati.

Pestrost velikega števila referatov je organizatorja spravila v zadrego pri izpeljavi programa in tako so tri referate uvrstili na plenarno zasedanje prvi dopoldan, vse druge pa v dve sekciji. Plenarni referati so bili namenjeni teoretičnim temam: Milovan Radovanović — Ljudske migracije kao komponenta i činilac društveno istorijskog i geografskog procesa, Mladen Friganović — Emigracijski i imigracijski prostori u Jugoslaviji kao funkcije različite društveno-ekonomske razvijenosti, Slobodan Bošnić — Teorijski i metodološki problemi istraživanja migracija — sociološki aspekt.

Poleg drobnih teoretičnih in metodoloških razmišljanj je največ referatov govorilo o raznih elementih migracij v različnih okoljih, med temi so bili številni zlasti iz Makedonije. Po kvaliteti in kvantiteti so izstopali referati o stalnih in delovnih migracijah, ki so povezane z mestnimi naselji. Več referatov je obravnavalo pretekle in polpretekle migracije ter njihovo nacionalno opredeljenost,časne ekonomske migracije v tujini in emigracije. Zaradi silne pestrosti podrobnejše vsebinsko razčlenjevanje referatov ni mogoče. Slovenski geografi so poročali o naslednjem: Peter Repolusk in Ivo Piry o prostorski mobilnosti kot posledici urbanizacije v slovenskem alpskem svetu, Mirko Pak o vplivu migracij na razvoj slovenskih mestnih naselij, Vladimir Klemenčič o vprašanju dnevne migracije delovne sile ali o dislociranju delovnih mest, Tatjana Ferjanpa o turističnih migracijah kot odsevu sodobnega časa na primeru severnega Jadrana.

Živahne so bile diskusije, mnogokrat tudi močno polemične, predvsem zaradi različnih pogledov referentov iz posameznih okolij na določeno problematiko, diskusije pa metodološko niso bile pomembne. Kljub vsemu je simpozij pokazal potrebo po tovrstnih srečanjih, morda tudi meddisciplinarnih. Vendar so že migracije same po sebi vsebinsko tako široko področje, da bi bila nujna ožja usmeritev. Edino to lahko pripelje do napredka na teoretičnem in metodološkem področju, za kar si sicer na socialnogeografskih simpozicij prizadevamo, a doslej z bolj malo uspeha.

Mirko Pak

12. mednarodni posvet o gospodarjenju na planinah, Bled, 26.—29. 6. 1984

Z organizacijo tega mednarodnega posvetovanja se je naša republika potrdila kot alpska dežela. Dejstvo, da je bilo srečanje v Sloveniji, je toliko bolj posrečeno, saj so se v zadnjih nekaj letih začele pri nas očitneje kazati pozitivne posledice večje skrbi za razvoj planinskega pašništva. Planinsko gospodarstvo v Alpah postaja narodna gospodarska potreba, je v svojem referatu poudaril Erwin Lichtenegger iz Celovca. Po njegovem so do pospešenega razvoja planinskega gospodarstva pripeljale narodnogospodarsko pomembne funkcije planinskega pašništva, ne le kmetijsko-proizvodne, temveč tudi neketijske.

Površine, s katerimi so gospodarile pašne skupnosti v Sloveniji, so se v zadnjih tridesetih letih močno zmanjšale. Vzroke za to je Tone Robič z Zadružne zveze Slovenije v referatu o gospodarjenju na skupnih pašnikih in planinah Slovenije iskal v veliki deagrarizaciji in poklicni preusmeritvi kmečkega prebivalstva, v zmanjšanju staleža živine na mešanih kmetijah in v prehodu na intenzivnejše oblike gospodarjenja v dolinskem delu gospodarstev ter paši na urejenih pašnikih. Glavna značilnost povojnega obdobja je naglo zmanjševanje vseh vrst živine na planinah. Stanje pa ni tako zaskrbljujoče, če po pašnih obratih primerjamo prirejo mleka na glavo. Tedaj ugotovimo drugačno stanje, saj se je pridelek mleka na glavo precej povečal. Poleg tega v zadnjih letih število živine na planinah vendarle narašča, med drugim tudi zaradi gospodarskih in socialno-diferencialnih ukrepov, namenjenih hribovskim kmetijam, ki naj bi pripomogli k večjemu dohodku in ki naj bi zagotovili socialno varnost ter zmanjšali razlike v primerjavi z ravninskim kmetom ali industrijskim delavcem.

Organizacijo posvetovanja je izpeljala Zadružna zveza Slovenije. Gostom iz petih alpskih držav (odsotni so bili le predstavniki Francije) so domači strokovnjaki v treh dneh uspeli z referati in ogledom planin prikazati značilnosti naših planin. Udeležence so seznanili z značilnimi primeri naših planin, ki se med seboj razlikujejo glede geografske lege, fiziognomije, nastanka in gospodarske funkcije. Posvetovanja se je udeležilo 66 strokovnjakov iz Avstrije, 18 iz Švice, 11 iz ZRN, 6 iz Italije in 9 iz Jugoslavije. Bili so zastopniki različnih strok, v veliki večini agronomi in gozdarji. Geografov je bilo malo, čeprav pri nas in v tujini pozorno spremljajo in proučujejo razvoj planinskega gospodarstva.

Na prvi ekskurziji po Pokljuki so si udeleženci ogledali Kranjsko planino z javlovo živino ter planino Javornik z mlečno živino. Naslednjega dne so si ogledali planine na Kobarškem in Tolminskem, kjer so spoznali na novo nastalo planino Hlevišče, mlečno planino Zaprikraj ter dolinsko hlevsko skupnost Volarje. Zadnji dan posveta je bil z ogledom Velike planine namenjen povezavi planšarstva in turizma.

Na zaključni okrogli mizi na Bledu so strokovnjaki iz drugih alpskih držav zelo ugodno ocenili stanje planinskega gospodarstva pri nas. Razen izjem so naše razmere slabo poznali. Glede povezovanja našega planšarstva s turizmom, pa so njihove ocene zvene le morda celo preveč pohvalno. Edino pomanjkljivost posvetovanja je bila premajhno število referatov. Organizacijo posveta pa so odlično izpeljale kmetijske organizacije, in posamezniki, med njimi predvsem Tone Robič in Vlado Schlamberg iz Zadrugne zveze Slovenije.

Jurij Senegačnik

Simpozij o kraškem površju, Postojna, 12.—14. 6. 1985

Srečanje je pripravil Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, v sodelovanju z Zvezo geografskih društev Slovenije. Poudarek je bil na nastanku, funkciji in kartiranju kraškega površja, saj se z intenzivnim razvojem krasoslovja, izkoriščanja in tudi varovanja krasa pojavljajo nova vprašanja, a tudi novi odgovori in rešitve, ki jih je treba preverjati v strokovnih krogih.

Udeležencev je bilo okoli 40, takorekoč iz vse (kraške) Jugoslavije. V treh dneh se je v prostorih Inštituta zvrstilo 23 predavanj, 3 poldnevne ekskurzije pa po slovenskem dinarskem krasu med Cerknico in Lipico ter posebej pripravljene razgovor o morfogenezi in kartiranju kraškega površja. Morfogenezo, tipe in značilnosti krasa je obravnavalo 13 avtorjev, 7 jih je govorilo o geomorfološki karti in vprašanjih v zvezi s kartiranjem, 3 pa o izrabi in varstvu krasa. Terensko delo je bilo posvečeno pregledu površja na Zgornji Pivki, na Planinskem, Cerkniškem in Loškem polju ter matičnega Krasa med Škocjanom in Sežano.

Slovensko kraško tematiko so obravnavali prispevki o geološkem razvoju Notranjskega in matičnega Krasa, o kontaktnem fluviokrasu, o fosilni fluvialni akumulaciji na krasu, o drobnih tektoniki in oblikovanju kraškega površja, o korozijski intenziteti vertikalne cirkulacije, o transportu rečnih sedimentov in o trorzasežnosti predstavitvi udornic ter njihovem volumnu. O dinarskem krasu v širšem smislu so govorili prispevki sledeče vsebine: reliefne oblike in morfogenetske enote, geotektonski okvir uravnava v krasu, primerjava morfogenetskih procesov na Južnem Velebitu, morfologija in geneza udornic ter razvoj in starost izvira dalmatinske Krke. Prispevka o srbskem krasu sta obravnavala globoki kras (Bela Palanka, Beljanica), en prispevek pa je obravnaval model čistega krasa.

O geomorfološkem kartiranju je bila predstavljena sledeča tematika: splošna geomorfološka karta Jugoslavije, geomorfološka karta Velike Paklenice, geomorfološka karta Logaških Rovt ter problematika kartiranja visokogorskega krasa.

Z regionalnega vidika je v celoti največ prispevkov obravnavalo dinarski kras (16), po eden srbski in alpski kras, štirje prispevki pa so bili pretežno teoretičnega značaja. Slovenski kras je podrobneje obravnavalo 12 prispevkov. Med avtorji je bilo kar 8 sodelavcev Inštituta za raziskovanje krasa. Tako lahko štejemo srečanje tudi kot predstavitev inštitutskega raziskovalnega programa jugoslovanski strokovni javnosti.

Da je bilo srečanje na ustrezni višini, tematika aktualna in vzdušje delavno, najboljše kažejo vprašanja, pripombe in razpravljanja, ki so bila čisto daljša od samega prispevka. Tudi razlaga na terenu se je pogosto razvila v strokovno razpravo številnih udeležencev, pri tem je večkrat prišlo tudi do križanja mnenj. Posebno živahno je bilo razpravljanje o morfogenezi, o tipologiji kraških oblik, o legendi geomorfološke karte, organizaciji ter poteku geomorfološkega kartiranja v Jugoslaviji.

Z vidika varstva krasa je bil zanimiv predlog za ustanovitev Notranjskega regijskega parka ter skupno stališče, ki so ga zavzeli udeleženci — strokovnjaki s področja geomorfologije, kraške hidrologije in varstva narave — v prid zaščiti našega znamenitega Cerknjskega polja. Razen predloga o Notranjskem regijskem parku sta bila še dva prispevka z naravovarstveno vsebino: spremembe v vrednotenju in izrabi kraškega površja ter turistična valorizacija naravnih pojavov v cerknjski občini.

Izoblikovalo se je tudi več koristnih sklepov glede organizacije bodočega raziskovalnega dela, ki kažejo na to, da bi moral postojnski inštitut postati krasoslovno središče tudi z jugoslovanskega vidika, vendar je vprašanje, če so gmotno in kadrovsko za to sploh možnosti.

Glede na to, da je skoraj pri vsaki problematiki primanjkovalo časa za pogovore in strokovna razglabljanja, kaže, da so taka srečanja ne le potrebna in koristna, temveč tudi prerodka.

Andrej Kranjc

Čovjek i krš '85, Kupres, 7.—9. junij 1985

Tradicionalno srečanje jugoslovanskih krasoslovcev in speleologov, ki ga prireja Speleološko društvo »Bosanskohercegovački krš« (v sodelovanju s Speleološko zvezo Jugoslavije in Zvezo speleologov BiH), in ki je poleg bolj redkih jugoslovanskih speleoloških kongresov edino tako jugoslovansko srečanje, je letos potekalo na enem najvišjih kraških polj v Jugoslaviji, na preko 1200 m visoko ležečem Kupreškem polju v Bosni.

Udeleženci so v treh dneh predstavili 30 do 50 poslušalcem 28 prispevkov. Z izjemo Makedonije so bile zastopane vse republike, aktivno pa je prisostvoval tudi gost iz Moulisa (Francija).

Ožja tematika srečanja je obsegala kras in njegove značilnosti danes in nekdaj (v tej zvezi so bili prispevki o razprostranjenosti in starosti krasa v Jugoslaviji, o speleoloških objektih in potresih, o jamah v Orlovači pri Sarajevu, o krasu v okolici Olova, o snežnicah in ledenicah v Snežniku, o orjaških kamenicah in o pripravi bibliografije dinarskega primorskega krasa), izkoriščanje kraškega sveta in posledice tega izkoriščanja (urbanizacija in industrializacija na kraških poljih, vpliv akumulacije Buško blato na razmere na Sinjskem polju, planiranje na krasu v Zagori, speleološke raziskave kot pomoč pri planiranju HE v Kolumbiji, vertikalno prenikanje odpadnih voda), ekološki problemi in zaščita krasa (kraška klima, klimatska kolebanja v kasni predzgodovini, človek na hercegovskem krasu, poselitev visokega bosansko-hercegovskega krasa, paleontološke najdbe v Vjetrenici, mlajši paleolitik v Bosni, degradacija paleolitskih slik v jami Niaux — Pireneji, speleološki objekti — mesta onesnaževanja podzemlja, speleološki objekti okolice Banje Luke, jezera v okolici Kupresa, kvaliteta vode v Boračkem jezeru in v Tari), turistično izkoriščanje in zaščita speleoloških objektov (turistična ureditev jame v Orlovači, razvoj in turistična ureditev Škočjanskih jam, zavarovani speleološki objekti v Sloveniji ter destrukcija in devastacija kapnikov). Slovencev je bilo na srečanju skupaj 11 (od tega 8 iz Postojne), z 8 prispevki, tako da sta bila slovensko krasoslovje in speleologija nadpovprečno močno zastopana.

Vse prireditve so bile v prijetnem planinskem hotelu, v njem so vsi udeleženci tudi stanovali, tako je bilo mogoče tudi pozne večere izkoristiti za prikazovanja diapozitivov in predavanja izven uradnega programa, en večer pa je bila tudi 1. konferenca Speleološke zveze Jugoslavije, ki ima v tem mandatnem obdobju sedež v BiH. V hotelski veži je bila manjša razstava fotografij o kraškem površju in podzemlju.

Na dveh popoldanskih ekskurzijah so si udeleženci pod simpatičnim vodstvom dr. B a s l e r j a ogledali kraške, prazgodovinske in zgodovinske znamenitosti Kupreškega polja, Livna, akumulacijsko jezero Buško blato ter Duvanjsko polje.

Da je bilo srečanje res delavno in tudi uspešno, najbolje pričajo zaključki in sklepi o nadaljnjem delu, ki se ne tičejo le bodoče organizacije teh srečanj, ampak zadevajo celotno jugoslovansko krasoslovje, gospodarstvo na krasu, predvsem vodno, terjajo pa tudi ukrepe in konkretne ter takojšnje akcije.

Andrej Kranjc

Mednarodni krasoslovni dnevi (v spomin J. Corbela), Metz (Francija), 23.—25. maj 1985

Srečanje so pod pokroviteljstvom Mednarodne speleološke (Komisija za kraško denudacijo) in Francoske speleološke zveze pripravili Francoska krasoslovna zveza, raziskovalna skupina UA 903 (Razvoj alpskega in mediteranskega krasa) pri CNRS ter Center za geografske študije Univerze v Metz, ki je poskrbel za odlično tehnično izvedbo.

Srečanje je bilo posvečeno obletnici smrti znanega krasoslovca Jeana Corbela, ki je poleg drugega raziskoval in opisal tudi naš kras ter je precej pripomogel k razcvetu modernega slovenskega krasoslovja. V krajevnem okviru je imelo srečanje velik pomen, saj so o njem pisali lokalni časopisi, udeležence pa sta sprejela tudi mestni župan in rektor univerze.

Po pozdravnih nagovorih sekretarja Mednarodne speleološke zveze H. Trimla z Dunaja in vodje UA 903 J. Nicoda iz Aix, se je srečanje pričelo z dvema daljšima prispevkoma o življenju in delu J. Corbela. Prvi je o Corbelu in njegovem vplivu na razvoj krasoslovne misli v letih 1955—1965 spregovoril Ph. Renault, za njim pa M. Sweetingova o Corbelovih raziskavah in dosežkih na krasu v Veliki Britaniji.

Prvega dne so bile na sporedu še štiri teme: kraška denudacija, odlaganje sige, nastanek krasa in kraška porečja. O tej tematiki je govorilo 19 poročevalcev. V okviru prve teme so se zvrstila predavanja o kraški denudaciji in rasti kapnikov v jami Choranche (Vercors), o rezultatih merjenja denudacije s pomočjo standardnih ploščic, o koroziji karbonatnih prodnikov v Babji jami ob Soči, o globinski eroziji, o stanju preučevanja korozije v Italiji ter o topnosti najpogostejših kamnin na Tržaškem Krasu. V okviru druge teme so bila predavanja o merjenju rasti kapnikov in korozije, o ugotavljanju prerazporeditve 45Ca s pomočjo mikroorganizmov, o odlaganju sige v pirenejskem jamskem sklopu Niaux-Lombrives, o biogenih karbonatnih kongregacijah v Maroku, o podzemeljski klimi opušenih rudnikov o kraških pokrajinah in jamah, ki jih je preučeval J. Corbel (poročilo o pripravi Corbelove bibliografije). Pod skupnim naslovom Nastanek krasa so bila podana poročila o polifaznem zakrasevanju horsta v Južni Italiji, o vrtačah in kraških poljih v Veronskem gričevju, o kraškem pretakanju vode v kredi Pariškega bazena, o krasu Alpes d'Huez v Centralnih Alpah ter o zakrasevanju v umbrijskih Apeninih. V okviru zadnje teme je bilo dvoje predavanj, o kraškem povodju Delme v zaledju Metza in zadnje, zato pa toliko pomembnejše, o kraškem raztapljanju, izraženem v volumnu kraškega vodonosnika (na primeru poizkusnega vodonosnika pri Montpellieru).

Nekaj prispevkov, navezanih na kras v Loreni in Šampanji, to je v okolici mesta, kjer je bilo srečanje, so avtorji predstavili drugi oziroma tretji dan na terenu, kar je bilo še posebej zanimivo, ker si je bilo mogoče ogledati tudi merilne priprave, pokrajino ter kraške oblike, o katerih je bilo govora. Ekskurziji sta sicer v dveh dnevih seznanili udeležence s pokritim krasom v Loreni, poseben poudarek je bil namenjen hidrologiji in kraški pirateriji, ter kras v kredi.

Med 50—60 udeleženci tega srečanja so bili predstavniki desetih držav: Avstrije, Belgije, Francije, Italije, Nizozemske, Španije, Turčije, Velike Britanije, Zvezne republike Nemčije in Jugoslavije. Kljub temu, da so bili ti dnevi pravzaprav uradno srečanje Komisije za kraško denudacijo pri Mednarodni speleološki zvezi, je imelo

bolj zahodni oziroma srednjeevropski značaj. To je še bolj opazno pri pregledu obravnavane tematike: 10 prispevkov je obravnavalo francoski kras, 5 italijanskega, po en prispevek jugoslovanski in maroški kras, dvoje prispevkov pa je bilo splošnega značaja, teoretičnih. Vsekakor je bilo čutiti odsotnost ameriških in vzhodnoevropskih kolegov, še bolj pa razprav o tropskem in polarnem krasu, saj srednje in južnoevropski kras že tako najbolje poznamo. Vprašujemo se, ali so vzroki res ekonomske narave in relativne nepomembnosti srečanja, ali pa je zašla kraška denudacija v zagatno oziroma slepo dolino.

Andrej Kranjc

<p>UDK 911.2:551.581:551.55(497.1) = 863 Izvirno znanstveno delo. Geografija, meteorologija, klimatologija.</p> <p>Furlan, D. 61000 Ljubljana, YU, Rožna dolina 1/9</p> <p>JAKOST VETRA V JUGOSLAVIJI IN OCENA NJEGOVE ENERGETSKE VREDNOSTI</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slov., (slov., ang.)</p> <p>Obnavnana sta jakost vetrov, razdeljenih na štiri jakostne razrede, in lemi potek vsakega od njih. Na šibke vetrove in tišine odpade 84% vseh opazovanj. Zato energija vetra v Jugoslaviji ne predstavlja pomembnega energetskega vira, pa čeprav so srednje močni in močni vetrovi — skupno 16% — najčehči v najhladnejših mesecih, ko je energija najbolj iskana.</p>	<p>UDK 911.2:551.46/49:628.1(497.12) = 863 Izvirno znanstveno delo. Geografija, hidrogeografija.</p> <p>Radinja, D. 61000 Ljubljana, YU, Aškercova 12, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo</p> <p>SODOBNA OSKRBA S PITNO VODO V SR SLOVENIJI IN NJENO VODOVODNO OMREŽJE</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slov., (slov., ang.)</p> <p>Prispevek prikazuje strukturo vodne oskrbe po občinah, kakor jo je za SR Slovenijo registriral uradni popis leta 1971. S pomočjo naslednjega popisa (1981) je izpeljana primerjava ter prikazan razvoj vodne oskrbe v zadnjem desetletju.</p>
<p>UDK 911.3:312:323.32(497.12) = 863 Izvirno znanstveno delo. Geografija, demogeografija.</p> <p>Natek, M. 61000 Ljubljana, YU, Novi trg 4, Geografski inštitut A. Melika ZRC SAZU</p> <p>PREBIVALSTVO V GOSPODINJSTVIH Z ZEMLJIŠKO POSESTVO V SR SLOVENIJI V LETU 1981</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slov., (slov., angl.)</p> <p>V prispevku je prikazan delež prebivalcev SR Slovenije, ki je živel v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom. Podano je število ljudi po posameznih velikostnih skupinah zemljiških posestnikov in osvetljena je zaposlitvena usmeritev na kmetih živčih ljudi. Posebej je razčlenjena kmečka delovna sila in zarisana je njena spolna sestava. Vse analize so opravljene bodisi po občinah SR Slovenije, bodisi na osnovi podrobnejše illešičve regionalizacije slovenskih pokrajin.</p>	<p>UDK 911.3:312(497.12) *Žihlava, Slaptinci* = 863 Izvirno znanstveno delo. Geografija, demogeografija.</p> <p>Belec, B. 62000 Maribor, YU, Koroška 160, Pedagoška akademija, katedra za geografijo</p> <p>STOPNJA PRESLOJITVE IN STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA NASELJ ŽIHLAVA IN SLAPTINCI</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slov., (slov., angl.)</p> <p>Študija prikazuje značaj preslojevanja in starostne strukture na primeru dveh naselij v dolini Ščavnice, ki je ostala zaradi odmaknjenosti od zaposlitvenih centrov še močno agrarna. Ugotavlja precejšnjo ostarlost kmečkih gospodarstev, zlasti ženske populacije. Zaradi prevlade gospodinjstev s kombinacijo mlade in srednje stare generacije, šibkega procesa deagrarizacije, hidrometeoracije in zemljiških zlôžb se predvideva ugoden razvoj kmetijstva.</p>

UDC 911.3:312:323.32(497.12) = 20

Original scientific paper. Geography, Demogeography.

Natek, M.

61000 Ljubljana, YU, Novi trg 4, The Anton Melik Institute of Geography, The Centre of Scientific Research of the Slovene Academy of Arts and Sciences

POPULATION IN HOUSEHOLDS WITH LAND TENURE IN THE S.R. OF SLOVENIA IN 1981

Geografski vestnik, LVII, (1985)
Slovenian, (Slovenian, English)

The article deals with the percentage of the inhabitants of the S.R. of Slovenia that lived in the households which owned the land tenure. It gives a detailed account of the number of people by individual size groups of land-owners and of the employment orientations of people living on farms. Further, it analyses the agrarian labour force and its sex structure. All the analyses were made either in individual communes or on the basis of Ilesič's detailed regionalisation of Slovene regions.

UDC 911.2:551.581:551.55(497.1) = 20

Original scientific paper. Geography, Meteorology, Climatology

Furlan, D.

61000 Ljubljana, YU, Rožna dolina 1/9

WIND FORCE IN YUGOSLAVIA AND ITS VALUE AS AN ENERGY GENERATOR

Geografski vestnik, LVII, (1985)
Slovenian, (Slovenian, English)

The force of winds grouped in 4 classes and the yearly march of the winds are dealt with. Calms and light winds represent 84 percent of all the wind observations. In Yugoslavia the wind is no major energy source even though moderate and strong winds (16 percent) blow in the coolest months when energy is most sought after.

UDC 911.3:312(497.12) → Žihlava, Slapinci*) = 20

Original scientific paper. Geography, Demogeography.

Belec, B.

62000 Maribor, YU, Koroška cesta 160, Pedagogical Academy of the University of Maribor

THE DEGREE OF CLASS TRANSFORMATION AND AGE STRUCTURE OF INHABITANTS IN ŽIHLAVA AND SLAPTINCI

Geografski vestnik, LVII, (1985)
Slovenian, (Slovenian, English)

The paper shows the nature of transformation and age structure in the case of two settlements in high agrarian Šavrnica valley. It states the high degree of households agedness, special women population. Predominant mixed young and middle age households generation and weak deagrarianization, hidromeliorization and land estates can assure propitious agrarian development.

UDC 911.2:551.46/49:628.1(497.12) = 20

Original scientific paper. Geography, hidrology

Radinja, D.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Arts, Department of Geography

THE CHARACTERISTICS OF THE WATER-SUPPLY IN THE S.R. OF SLOVENIA

Geografski vestnik, LVII, (1985)
Slovenian, (Slovenian, English)

The paper deals with the structure of water-supply by communes on the basis of the date collected in the 1971 Census. Using also the date of the 1981 Census it was possible to prepare a comparative survey and to analyse the development of the water-supply the 1971—1981 decade.

UDK 911.3:312:64.021:802.1(71 *Toronto*) = 863

Izvirno znanstveno delo. Geografija, demogeografija.

Genorio, R.

61000 Ljubljana, YU, Trg francoske revolucije 7, Institut za geografijo Univerze
Edvarda Kardašja

MOBILNOST IN NAČIN POSELITVE SLOVENSkih GOS- PODINJSTEV V TORONTU

Geografski vestnik, LVII, (1985)

Slov., (slov., angl.)

Avtor analizira pojav notranjih selitev in način poselitve slovenskih gospodinjstev v kanadškem vele mestnem Torontu. Za boljše razumevanje raziskane problematike poprej predstavi razvojne karakteristike Toronta ter teoretska in metodološka izhodišča za proučevanje mobilnosti prebivalstva v urbanih območjih. Na osnovi analize anketnih in drugih podatkov poda glavne smeri gibanja in način poselitve Slovencev v tem mestu.

UDK 910.2:91(091) = 863

Strokovno poročilo. Geografija.

Vrišer, I.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo

HISTORIČNA GEOGRAFIJA: CILJI, POMEN IN METODE

Geografski vestnik, LVII, (1985)

Slov., (slov., angl.)

Poročilo podaja kratek pregled razvoja, dosežkov in idejnih smeri v historični geografiji. Obravnava njen položaj med zgodovino in geografijo in podrobneje navaja sedanje interpretacije historične geografije v nemški, anglosaški, francoski in sovjetski geografiji, zlasti geografov H. Jäger-a, H. C. Darby-a, R. Hartshorn-a, K. Sauer-a, A. Clark-a, E. Juillard-a in V. S. Žekulin-a. Avtor poročila se zavzema za večjo vlogo historične geografije v geografskih raziskavah in za hkratno upoštevanje socialnih in fizičnih geografskih elementov v razlagi pokrajinskega razvoja.

UDK 911:551.43(21) = 863

Strokovno poročilo. Geografija.

Gams, I.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo

PROBLEMI SODOBNEGA RAZISKOVANJA GORSKIH SISTEMOV

Geografski vestnik, LVII, (1985)

Slov., (slov., angl.)

Pregled je zasnovan predvsem na objavi plodne Komisije za gorsko ekologijo pri Međni geografski zvezi, ki so bistveno obogatile znanje o geografiji visokogorstev. Toda še vedno pogršamo podrobni pregledov nekaterih osnovnih prvin, potrebnih za geografijo svetovnega gorstva (obseg gorovij — ne pasov po nadmorski višini — višine trajne agrarne naselitve, polja, zgornjih meja poglavitnih kmetijskih proizvodov, drevesne, gozdne in snežne meje). S skico je prikazana višinska pasovitost slovenskih gora.

UDK 911.2:551.58(497.12)(047) = 863

Polemika. Geografija, klimatologija.

Gams, I.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo

ŠE »O PROBLEMATIKI SUŠE V SLOVENIJI« (Geografski vestnik LVII, 1984, s. 83—88)

Geografski vestnik, LVII, (1985)

Slov., (slov., angl.)

Članek je nadaljevanje diskusije o suši v Sloveniji, ki je bil objavljen v zadnji številki GV pod naslovom O problematiki suše v Sloveniji. 4/5 Slovenije zavzemajo pobočja. Tam poleti v plitvih tleninah na vodoprepustni podlagi (kras), v rannkerjih in v plitvih prsteh na holocenskih prodnih terasah pomanjkanje vode zavre optimalno rast travja in njivskih kultur tudi pri povprečnem poteku padavin in temperatur. Ker so imeli pred očmi humidno klimo Slovenije, so geografi doslej zanemarjali problem talne vlage.

<p>UDK 910.2:91(091) = 20</p> <p>Scientific report. Geography</p> <p>Vrišer, I. 61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Arts, Department of Geography</p> <p>HISTORICAL GEOGRAPHY: AIMS, IMPORTANCE AND METHODS</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slovenian, (Slovenian, English)</p> <p>The paper presents a short review of evolution, trends, results and ideological directions in historical geography. It treats its position between history and geography and comments in detail some various contemporary geographical interpretation of historical geography in german, anglo-saxon, french and soviet geography, in particular the explanations of H. Jäger, H.C. Darby, R. Hartshorn, K. Sauer, A. Clark, E. Juillard and V.G. Žekulin. The author stands for a greater importance of historical-geographical approach in geographical studies and at the same time for consideration of social and physical elements in explanation of</p>	<p>UDK 911.2:551.85/497.12(047) = 20</p> <p>Polemic. Geography, Climatology</p> <p>Gams, I. 61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Arts, Department of Geography</p> <p>MORE »ON THE PROBLEM OF DROUGHTS IN SLOVENIA« (Geografski vestnik LVI, 1984, 83—88)</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slovenian, (Slovenian, English)</p> <p>The article is a continuation of the discussion on droughts in Slovenia printed under the name »On the problem of droughts in Slovenia« in the last Geografski vestnik, 4/5 of Slovenia take slopes. There in summer in the shallow rendzinas on permeable rocks (karst), in ranker and in the shallow soils on the Holocene gravel terraces the deficiency of soil moisture brake the full growth of grass and field plants even at the average course of precipitation and temperature. Having in mind the humid climate of Slovenia the geographers have neglected the problems of soil moisture, till now.</p>
<p>UDK 911.3:312-64.021:802.1(71 »Toronto«) = 20</p> <p>Original scientific paper. Geography, Demogeography</p> <p>Genorio, R. 61000 Ljubljana, YU, Trg francoske revolucije 7, Institut of Geography Edvard Kardelj University</p> <p>RESIDENTIAL MOBILITY AND MODE OF SETTLING OF SLOVENE HOUSEHOLDS IN TORONTO</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slovenian, (Slovenian, English)</p> <p>The author analyses a phenomenon of the mobility and the mode of settling of Slovene households in Toronto metropolitan area. For better understanding the examined topic, the author introduces in previous the growth of Toronto and the theoretical and methodological approaches to examine the mobility of population in urban areas. On the basis of a careful analysis of data the main directions of mobility and the mode of settling of Slovenes in Toronto have been established.</p>	<p>UDK 91:551.43(21) = 20</p> <p>Scientific report. Geography</p> <p>Gams, I. 61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Arts, Department of Geography</p> <p>PROBLEMS OF THE CONTEMPORANEOUS OF MOUNTAIN SYSTEMS</p> <p>Geografski vestnik, LVII, (1985) Slovenian, (Slovenian, English)</p> <p>The review is based mostly on the publications of the fertile Commission on mountain geology in the Int. Geographical Union which have essentially enriched the knowledge of geography of high mountains. But we still lack of detailed review of some essential elements needed for the geography of mountains in the world (extent of mountains — not of latitudinal belts of surface — height of permanent agrarian settlements, of fields, upper lines of the most important agrarian products, tree, forest and snow lines). By sketch are shown the altitudinal belts of the Slovene mountains.</p>

VSEBINA — CONTENTS — TABLE DES MATIERS

Slovenski geografi ob smrti akademika profesorja dr. Svetozarja Ilešiča (Igor Vrišer)	3
Bibliografija akademika dr. Svetozarja Ilešiča (Drago Meze)	7

Razprave — Papers — Articles

Danilo F u r l a n (Ljubljana): Jakost vetra v Jugoslaviji in ocena njegove energetske vrednosti (s 3 risbami in 1 tabelo med besedilom)	9
Wind Force in Yugoslavia and its Value as an Energy Generator (with 3 Figures and 1 Table in Text)	17
Darko R a d i n j a (Ljubljana): Sodobna oskrba s pitno vodo v SR Sloveniji in njeno vodovodno omrežje (s 3 risbami med besedilom)	19
The Supply Drinking Water in the S.R. of Slovenia (with 3 Figures in Text)	33
Milan N a t e k (Ljubljana): Prebivalstvo v gospodinjstvih z zemljiško posejstvo v SR Sloveniji (s 3 risbami in 4 tabelami med besedilom)	35
Population in Households with Land Tenure in the S.R. of Slovenia in 1981 (with 3 Figures and 4 Tables in Text)	49
Borut B e l e c (Maribor): Stopnja preslojitve in starostna struktura prebivalstva naselij Žihlava in Slaptinci (s 5 tabelami in 2 risbama med besedilom)	51
The Degree of Class Transformation and Age Structure of Inhabitants in Žihlava and Slaptinci (with 5 Figures and 2 Tables in Text)	56
Rado G e n o r i o (Ljubljana): Mobilnost in način poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu (z 2 risbama med tekstom)	57
Residential Mobility and Mode of Settling of Slovene Households in Toronto (with 2 Figures in Text)	63

Razgledi — Scientific Review and Notes — Notes et comptes rendus

Ivan G a m s (Ljubljana): Problemi sodobnega raziskovanja gorskih sistemov (z 2 risbama med besedilom)	65
---	----

Problems of the Contemporaneous Research of Mountain Systems (with 2 Figures in Text)	72
Igor Vrišer (Ljubljana): Historična geografija: Cilji, pomen in metode	73
Historical Geography: Aims, Importance and Methode	82

Polemika — Polemic — Polémique

Ivan Gams (Ljubljana): Še »O problematiki suše v Sloveniji« (GV LVI, 1984, str. 83—88)	83
More »On the Problem of Droughts in Slovenia« (GV LVI, 1984, 83—88)	86

Književnost — Review of Books — Notes bibliographiques

Iz slovenske in druge jugoslovanske književnosti

Igor Vrišer: Urbana geografija (Mirko Pak)	87
Matjaž Jeršič: Turistična geografija (Igor Vrišer)	88
Usmerjanje regionalnega razvoja Slovenije — Slovenske Alpe, Severovzhodna Slovenija, Bela krajina (Rado Genorio)	89
Dušan Stepančič in sodelavci, Pedološka karta Murska Sobota in Komentar k listu Murska Sobota (Franc Lovrenčak)	90
Janez Bogataj, Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke (Darko Radinja)	91
Milan Vresk: Razvoj urbanih sistema u svijetu (Igor Vrišer)	93
Radovi, 19 (1984), Geografski odjel (Igor Vrišer)	94

Iz inozemske geografske književnosti

Norsk Geografisk Tidsskrift (Andrej Kranjc)	95
Rural Life and the Explotation of Natural Resorces in Highlands and High-latitute Zones (Metod Vojvoda)	96
Environmental menagement, British and Hungarian case studies (Andrej Černe)	97
Elisabeth Lichtenberger, Zdomci — življenje v dveh družbah (Anton Gosar)	98
Bruno Backé, Geld und Wirtschaftsentwicklung in Kärnten seit dem Vormärz (Igor Vrišer)	100
Grigorov G.I., Pričinnost' i svjazi v geografii (Darko Radinja)	100
Milan Georgiev, Landšaftoznanie (Milan Natek)	102

Kronika — Chronicle — Chronique

Spominski članek in jubileji

Akademiku dr. Svetozarju Ilešiču v prijateljski spomin (Roman Savnik)	105
--	-----

Sedemdesetletnica univ. prof. dr. Vincenca Malovrha (Ivan Gams)	106
Dr. Vladimir Kokole — šestdesetletnik (Igor Vršer)	107
Profesor dr. Anton Sore — šestdesetletnik (Drago Meze)	109
Izvolitev dr. Ivana Gamsa in priznanji dr. Dragu Mezetu in dr. Milanu Šiferju	110

Kongresi in posvetovanja

25. mednarodni geografski kongres v Parizu 1984 (Borut Belec, Ivan Gams, Matjaž Jeršič, Jurij Kunaver, Franc Lorenčak, Mirko Pak)	111
3. simpozij podkomisije »Rural Development in Highlands and High-latitude Zones« (Metod Vojvoda)	120
3. jugoslovanski agrarnogeografski simpozij v Mariboru (Božidar Kert)	121
Jugoslovanski simpozij »Opšestveno ekonomski aspekti na migracionite dviženija vo našata zemlja« (Mirko Pak)	123
12. mednarodni posvet o gospodarjenju na planinah (Jurij Senegačnik)	124
Simpozij o kraškem površju (Andrej Kranjc)	125
Čovjek i krš '85 (Andrej Kranjc)	126
Mednarodni krasoslovni dnevi (Andrej Kranjc)	127
Povzetki (sinopsisi)	
Povzetki (sinopsisi)	129

GEOGRAFSKI VESTNIK — 1985

Izdalo in založilo Geografsko društvo Slovenije — izšel 1985

Geografski vestnik izhaja v Ljubljani. Rokopise, časopise v zameno in knjige v očno pošiljajte na uredništvo, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12. — Za vsebino in jezik prispevkov so odgovorni avtorji. — Uprava časopisa je pri Geografskem društvu Slovenije, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12. — Denar pošiljajte na račun št. 50100-678-44109 (Geografsko društvo Slovenije)

Tisk: Partizanska knjiga, Ljubljana 1985